

مەم و زین

بەهەورامی

ساغکردنەوە و لێکۆڵینەوە

نامق هەورامی

2020

مەم و زین
بە هەورامی

لێکۆڵینەوەیەکی بەراوردکارییە

نامق هەورامی

٢٠٢٠

* **ناوی کتێب** : مەم و زین بەهەورامی
* **بابەت** : لێکۆڵینەوەی بەراوردکاری
* **نووسەر و لێکۆڵەر** : نامق هەورامی
* **بەرگ** : ئارش عەباسی
* **دیـزاینی ناوەوە** : شاخەوان جەعفەر
* **تایـپ** : نووسەر
* **ساڵی چاپ** : ٢٠٢٠
* **چــاپ** : چاپی یەکەم
* **تـیـراژ** : ٥٠٠ دانە
* **نرخ** : ٥٠٠٠ دینار

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان
ژمارە سپاردنی (١٨٠) ساڵی (٢٠٢٠)ی پێدراوە

لەسەر ئەرکی بەڕێوەبەرایەتی گشتی رۆشنبیری و هونەری هەڵەبجە چاپکراوە

ئی لاقۆره گولانێ پێشکەشەنە

• بە ویەردەی رۆشن و پەڕ جە ئاوەزو هەورامانی، پەی ئیسەی رۆشنایێ گۆرەن کە میاونۆما بە ئایندێوی گەشتەر و پەڕ جە ئاوەز..

• بە گیانو ئانیشا چی رێنە چراوێوەشا گیسنێنەنە و نمازا ئی فەرهەنگە ئۆجاغ کۆر بۆنە..

پێشـــەكی

هەمیشــە نــاو دڵی چیاكانــی زاگرۆس مەڵبەندی ئافراندن و جوانخاســی بــوون، لەم بومەدا زۆر شــت دەركەوتون، بەداخــەوە یان لەناو چون یان بەناوی خەڵک و نەتەوەی ترەوە لە مێژودا تۆمار كران.

وردە وردە شتی دەگمەن و دانسقە دەدۆزرێنەوە، بۆیە پێویستە شەرم لەوە نەكەین و بوێرانە باسی ئەوە بكەین جارێكی تر مێژوو بخوێنرێتەوە و دابڕێژرێتەوە.

پێشــتر كاتێک ناوی مەم و زین دەهات تەنها بیرمان بۆ شــاعیری مەزن خانی دەچوو، پێمان وابوو ئەو یەكەم و دوا خاوەنی ئەم داستانەیە.

ئیســە دوای دەركەوتنــی دەســخەتی تــر و هاوشــێوەی ئەم داســتانە و كتێبــی تــر لە شــوێنەكانی تری كوردســتان، دەبێــت دەرگای لێكۆڵینەوەی زیاتر بكرێتەوە بۆ قسەو باس.

ئەمــە لەكاتێكدا توێژەر باوەڕی نەگۆڕی بــەوە هەیە، دەركەوتنی دەیان شــێوە داســتانی تر بە هەمان ناوەوە لە گەورەیی و داهێنای ئەم شــاعیرە مەزنەمان كەم ناكاتەوە، بگرە ئەم گەورەتر دەبێت.

خۆمان لەهەموو كەس شــیاوترین قســە لەســەر شــاكارە ئەدەبییەكانی خۆمان بكەین و خەسارناســی و بەها و ئاكســیۆلۆژیای دەقەكان دیاری بكەین.

ئــەم هەوڵــەی مــن هەنگاوێكــە لــەو بارەیــەوە، زیاتر خۆمان بناســین و رەگەكانی نزیكبونەوەی شێوەزمانەكانی كوردی بەهێزتر بكەین، بەتایبەت لەنێــوان هەورامــی و كرمانجیــدا، چون ئەمە گرنگــە ، لەجوگرافیای نێوان ئەم دوو شێوەزمانەدا كوردی ناوەڕاست هەیە، گرنگە ئەو رێگەی بەیەک

گەشتنانە بدۆزینەوە.

ئەمــەی من کردومە تەنها ناســاندنی دەقــە هەورامییەکانە و هەوڵم داوە لەیــەک چــوەکان و جیاوازییەکانــی لەگەڵ دەقە کرمانجیی و ســۆرانییەکە بخەمە بەرچاو.

بابەتەکــە بۆ هەمــوان جێگەی تێرامــان و لێوردبوونەوەیە، لەکوێوە ئەم داســتانە گەشــتە هەورامان؟ ئایا تاچەند ئەم داســتانە بەگرنگ زانراوە کە وەربگێڕدرێت یان لەوێ بنوســرێتەوە، گرنگیی دەقەکەیە یان توانایی ئەو زمانەیە کە پێی نوسراوەتەوە؟

ناکرێــت ئەدەبــی زارەکــی و پێگــەی زمانــی هەورامــی نادیــدە بگیرێــت، هەورامییەکان لە کۆنترین نەتەوەکانن، لە چەرخی گەشەی شارستانیەتی خۆیان قۆناغگەلێکی جۆراوجۆریان تێپەڕاندووە و گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی زۆریــان ئەزمــوون کردووە، بەو پێیــەی ئەدەبیاتی زارەکی هەر گەلێک لە ئەدەبیاتــی نووســینەکیەکەی کۆنتــرە، کەوایە ئاســاییە ئەدەبیاتی زارەکی هەورامیش لە ئەدەبیاتی نووسینەکەی کۆنتر بێت.

لــە چاوپێخشــاندنێکدا دەتوانیــن هۆنــراوە زارەکــی و فۆلکلۆرییــە هەورامییەکان دابەش بکەین بۆ دوو جۆر:

- داستانی
- غەیری داستانی

هۆنراوەکانــی کۆمەڵــەی یەکــەم کــە ژمارەیــان زیاتــرە لــە جۆرەکانــی دیکــە، بەپێی ڕووداوەکانی مێژووی ناوچەکە، شــەڕوناکۆکی نەتەوەیی و ئایینیەکان، هەڵگیرسانی شەڕ ، هەروەها چیرۆکە ئەوینییە بێ ئاکامەکان و دڵداریــە سەرکێشــییەکان نووســراون و بــە شــێوەیەکی گشــتی پێیــان دەوترێت بەیت.

ئەگـەر سـەرەنجی دێڕەکانـی هۆنـراوەی مـەم و زیـن بـە هەورامـی بدەیـن، دەگەینـە ئەو ڕاسـتیەی کە شـاعیری هەورامی زمـان لە زۆربەی چیرۆکەکـەدا تاڕادەیـەک لایەنـی گشـتی پاراسـتووە و داسـتانەکەی بـە مێشکە داهێنەرانەکەی خۆی دایڕشتۆتەوە، ئەمەش ناکرێ نادیدە بگیرێت لـە توانایـی هێزی ئەو زمانـە، کەوابوو، هەر نوسـینێک دەرخەری توانای زمـان و شـوناس و دواتـر جەدەلـی نێـوان زمان و شوناسـە کـە دەبێتە هۆکاری بەرهەمهێنانی کاری جوان و ناوازە.

ئەم جۆرە گێڕانەوانە داگری ئەو چیرۆکانەن کە هەڵگری واتاو ناوەڕۆکی ئوستووریی و حەماسین و لە گێڕانەوەکانی خۆیاندا ئاماژە بە زەمەنێکی نادیار دەکەن.

ئوسـتوورە، نهێنییەکانی پێشـینانی ئێمـەن، ئەو نهێنییانـەی نەیانتوانیوە بەڕاشکاوی دەریبڕن. هەر ئەو نهێنییانە بوونەتە زمانی هێمایی بۆ دێو و درنج و بابەتی لەم چەشنە.

دنیای ئوستوورە پڕە لە ڕاستی. پڕە لە ئاوات و ئارەزوو و حەز. میرچا ئەلیادە دەڵێ: « ئوستوورە مێژوویەکی پیرۆز دەگێڕێتەوە.»

ئێسـکیمۆییەکان بۆ سـەلماندنی مێـژووی پیرۆز و نەریتـە ئایینییەکانی خۆیان دەڵێن: « ئاوایە، چونکە گوتراوە کە ئاوایە.».

ئوستوورەی خوداوەندی شەهید، یەکێکە لە ئوستوورە دیارەکانی گەلانی زاگرۆس و نێوان دوو ڕوبارە، ئوستوورەیەک کە پەیوەندی ڕاستەوخۆی لەگـەڵ شـێوەی ژیانـی خەڵکـی ناوچەکە هەیـەو گرنگترین ئوسـتوورەی ژیانـی هێتیارییـە. ئەم ئوسـتوورە لەگـەڵ هێتیاری و چانـدن و دروێنەوە پەیوەندی هەیە، ئوسـتوورەی ئیزەدی شـەهیدکراو، ئوسـتوورەی ژیانی هێتیاریـەو ئـاوات و ئامانجـی هەمیشـەی هێتیار هـاوڕێ بوونی زەوی و وەرزەکان لە گەڵ ئەو و باشبوونی بەروبوومەکەیەتی. بۆیە ڕێوڕەسمێک

لـە ژێر سـێبەری ئوسـتوورەیەکدا بەڕێوەدەبـا، بۆ ئـەوەی (ژن-خودا)ی زەوی لێخۆشبێت و کشتوکاڵێکی بە پیتی بداتێ. واتە دواهەمین بەشی چیرۆکەکـە ئـەو چاوەڕوانییـەو ئەو ئومیدە نیشـان دەدات کە ئینسـان بە هۆی ئەوەوە ئوستوورەکەی خوڵقاندوە.

کۆن ترین بیچمی ئەم ئوسـتورەیە ئوستوورەیەکی مێزۆپۆتامیاییە، لەم ئوسـتوورەیەدا (ئینانـا) (ژن-خودا)وەندێکە کە عاشـق بە کوڕە شـوانێک دەبێـت بە نـاوی (دوومـوزی)، (دووموزی) مل بەو خۆشەویسـتییە ناداتو (ئینانـا) بە تۆڵەی ئـەو نافەرمانییە کارێک دەکات دوموزی بکەوێتە دنیای ژێرزەوی یان دۆزەخ.

نموونەی هەرە بەرچاوی شـینگێڕی بۆ ئیزەدی گیایی، شینی سیاوەشە کـە لـە ئێرانـی پێش لە ئیسـلامدا بەڕێوە دەچوو لە هێندێ شـوێن وەکوو شـیراز تەنانەت تا سـەدەی بیسـتەمیش مابوو. ئەو ڕێوڕەسـمە ئەوەندە بەهێز بوو کە پاش زاڵ بوونی ئیسلامیش توانی خۆی رابگرێتو لە ڕێگای گۆڕانی ناوی پاڵەوانەکانەوە بە ژیانی خۆی درێژە بدات. شینی سیاوەش بە زۆربەی تایبەتمەندیەکانیەوەو زۆرینەی سەمبولەکانیەوە لە ژێر ناوی عاشـوورای حوسێنیدا دیسان بەهەمان هێزی پێشوویەوە سەری هەڵێناو ئێستاکەش هەر ساڵ لە ناو شیعەکاندا بە تینێکی تایبەتەوە بەڕێوە دەچێت. لێوردبوونـەوە لـە سـەر ئـالآو بەیداخەکانی ڕۆژی عاشـوورا کـە پڕن لە نیشانەکانی ڕێورەسمێکی وەرزێری(وەکوو درەختی سەرو، گیاو باڵندەو هتد) سـەلمێنەری ئەو راسـتیەیە کە عاشـوورای حوسـێنی درێژەدراوی شینی سیاوەشەو یەکبونی و یەکسانی ئەم دوو ئایینە دەخاتە بەرچاو.

شـینی سـیاوەش و شـینی مـەم، دوو ڕێورەسـمی هاوتەریبـو دوو گێڕانەوەی یەک دابن.

لە داسـتانی مەموزیندا ئەو بەشـە گۆڕاوە بەڵام هەر لەو مووتیڤە دەیان

چیرۆکی سەربەخۆو جوراوجۆر سەری هەڵێناوە تا رادەیەک کە رەوتی خۆشەویستی نێوان شوانو کچە ئەمیر یان کچەخان بووە بە ناوەڕۆکی بەشێکی زۆر لە بەیتو چیرۆکە کوردییەکان بۆ هەموان ناسراوو ئاشنایە.

ئەم شینگێڕییە پێی دەوترێت چەمەری، چەمەری شێوازێکی مۆسیقای شین گێڕیە کە لە ناوچەکانی سەر بە زاگرۆس دا وەک لۆرستان و ئیلام و کرماشان ئێستاش هەر باوە و بۆ لە دەست دانی ئازیزان بە دەهۆڵ ۆ زوڕنا لێدەدرێ ..

لە هەوراماندا هەمان مەراسیمی چەمەری هەیە و پێی دەوترێت کۆتەڵ ، لەکاتی مردنی کەسێکی ناوداردا ئەم مەراسیمە سازکراوە، رێپێوانێکی هونەریانەی سەیرە، بەشداران لە کۆتەڵدا دەبنە چەند ریزێک، ئەوانەی دەکەونە پێشەوە ئەوانەن کە جلی رەشیان لەبەردایە یان پەڕۆی رەشیان کردوەتە ملیان، لەناوەڕاستدا داهۆڵی مردوەکە دروستکراوەو جلەکانی کراونەتە بەر داهۆڵەکە لەگەڵ بەشێک لە کەلوپەلەکانی وەک تفەنق و کولەباڵ و تەسبیحەکانی و سواری ئەسپەکە کراوە، ریزی تفەنگچییەکانی کەسە ناودارەکە ئەملاو ئەولای ئەسپەکەیان گرتووە، کاروانی کۆتەڵچییەکان قوڕیان گرتووەتە سەریان، یا سەرشانەکانیان قوڕاوی کردووە، ئەوانەی تفەنگیان هەبووە لولەی تفەنگەکانیان بەرەو خوارەوە بووە.

هەولێر

٢٠/٢/٢٠٢٠

ئەم توێژینەوە بۆ؟

بەمەبەستی زیاتر تێگەشتن لەوەی ئایا مەم و زین چۆن گەشتوەتە هەورامان و شێوازەکانی ئەو سنوور بڕینە چۆن دروست بوون، ریشەکانی ئەم داستانە لەکوێدان و چۆن لەگەڵ ئوستورە زاگرۆسییەکاندا یەک دەگرێتەوە.

لەم سۆنگەیەوە هەوڵمانداوە کۆمەڵێک پرسیاری جدی بوروژێنین و زۆر دەلاقەی دیکە بکەینەوە، قسەکردن لەسەر زۆر بابەتی جدی، لەوانەش چیرۆکی خواوەندی شەهید کە کەمتر زانیاری لەسەری هەیە و کەمترین باسی لێکراوە.

بوونی چەند نموونەیەکی تر لە مە و زین لەناوچە جیاوازەکاندا، ئەمە بۆخۆی گفتووگۆیەکی گرنگ بەدوای خۆیدا دەهێنێت، بەتایبەت بوونی سێ بەیتی مەموو زین لەناو ئێزیدییەکاندا، جگە لەو بەیتەی موکریان کە ئۆسکارمان لەسەر زاری رەحمان بەکر کۆی کردوەتەوە، مەموزینێکی دیکە هەیە بەناوی مەموزینی رەواندز.

ئەمە سەرباری دوو نوسخەی دەستنووسی ئەم داستانە بە زمانی هەورامی، یەکەمیان لای بەڕێز کەیومەرسی نیک رەفتار کە ساڵی ٢٠١٣ لەکتێبێکدا بەناوی کەشکۆڵ لەگەڵ چەند داستانێکی تردا ئنستیتیوتی کەلەپووری کورد لە سلێمانی چاپی کردووە، داستانێکی تر هەیەبەهەمان شێوە و لەنێو مۆزەخانەی دەستنووسەکانی بەرلین دۆزراوەتەوە و هەندێک لەسۆشیال میدیادا وەک داستانی مەمی ئالان بە هەورامی ناساندوویانە.

بابەتێکی گرنگ کە لەم کتێبەدا ئاوڕی لێدراوەتەوە قسەکردنە لە زمان و شوناس و جەدەلی زمان و شوناس، ئەمە جگە لە بەراورد

و دۆزینەوەی خاڵە جیاوازەکانی دەقەکەی خانی و دەقەکانی ئەم داستانە لەناو ئێزیدیاندا، هەروەها جیاوازی دەقەکەی رەحمان بەکر و مەم و زینی خانی، دواجار بەراوردی دەقە هەورامییەکە لەگەڵ ئەوەی خانیدا.

گرنگی توێژینەوەکە

گرنگی توێژینەوەکە لەوەدایە توێژەر هەوڵی داوە ئەوەی لەبەردەستا هەیە سەبارەت بەم داستانە بخرێتە بەردەم خوێنەر، چونکە ناسینی ئەم داستانە پێویستی بە ریشەناسی خودی داستانەکە هەیە، ئەمە سەرباری ئەوەی بەداخەوە کەمتری توێژەران شارەزای زمانی هەورامین و کەمترین ئاوڕیشی لێدراوەتەوە لە ناوەندە ئەکادیمییەکاندا، بۆیە لای زۆرێک لەشارەزایانی بوارەکە شتێکی نامۆ بوو.

گرنگی ئەم بابەتە بەلای توێژەوەوە لەوەدایە دەروازەیەکی نوێ بەڕوی مەم و زیندا دەکاتەوە و پرسیاری نوێ دەوروژێنێت، لەتاک جەمسەری ئەم داستانەوە بۆ فرە جەمسەری و بەربڵاوییەکمان دەبات، ئەمە سەرباری ئەوەی هاوکات لەگەڵ رێنوسی نوێی داستانەکە بەهەورامی، لاپەڕەی دەستنوسەکانیش بڵاودەکرێنەوە و بەمەش دەستنوسەکەش لەفەوتان دەپارێزرێت.

گرفتی توێژینەوە

هـەر کارێکـی زانسـتی بۆخـۆی کێشـەو گرفتـی دێتـە پێـش، لـەم کارەدا وەک مامۆسـتا کەیومـەرس دەڵێت: «نەمانـی چەنـد لاپەڕەیەکـی یەکـەم و کۆتایی گرفتـی سـەرەکی بـوون، چونکـە لـە دەسـتنووسـەکاندا لـە سـەرەتاو کۆتاییـدا بەپێـی لێکدانـەوەی پیتـەکان یـان بەنووسـینی راسـتەوخۆ سـاڵی نووسـین و نـاوی نووسـەر دەنوسـرێت و نەبوونـی ئـەم لاپەڕانـە ئـەم کێشـەیە دروسـت دەکات»، بـەڵام لـەوەی دووەمـدا ئـەم کێشـەیەمان نابێـت

کاتێـک سـەرقاڵی کارکـردن بـووم لـەم دوو دەسـتنووسـە،مەم و زیـن بەهەورامـی و شـێخی سـەنعان بـە هەورامـی، لەدهـۆک کۆڕێکـم سـازدا، زیاتـر بەهەورامـی لەبـارەی بابەتەکـەوە دوام، دوای کۆڕەکـە بەڕێزێـک هەسـتایەوە گوتـی ئەمـە ئەسـڵی نییـەو قسـەیەکی زارەکـی سـەر زمانـی خەڵکـە، کاتـێ لێـم پرسـی ئایـا هیچـی لـێ تێگەشـتی؟ گوتـی نـا، بـەڵام ئـەو دوو داسـتانەی تۆ باسـیان دەکەیت جگـە لـە خانـی و فەقـێ تەیران کـەس خاوەنیـان نییـە!!!!

گرفتـی کەمـی سـەرچاوە بـە هەورامـی لەسـەر ئـەم بابەتـە وایکـرد پەنـا بـۆ داسـتانە هـاو ناوەکانـی مـەم و زیـن ببـەم لـە ناوچەکانـی دیکـەی کوردسـتاندا تـا بەسـەرەداوێک بگـەم لـەوەی مـەم و زیـن ئایـا بـە هەورامـی نووسـراوەتەوە یـان وەرگێڕدراوە؟ کێـن ئەوانـەی لەهەوراماندا شـارەزایی شـێوەزاری کرمانجـی سـەروون؟ بۆئەمـە دیسـان دەبێـت بگەڕێینـەوە بـۆ خەزێنـەی پـڕ لـە زانیـاری نێـو دەفتەرەکانـی یارسـان تـا ئاسـانکاریمان بـۆ بـکات، چوونکـە لـە قۆناغـی درەوشـانەوەو گەشـەی ئـەم ئاینـەدا دەیـان کـەس لـە سـنوورەکانی کرمانجـی سـەرووەوە هاتنـە

هەورامـان و بونەتـە سەرسـپەردەی شـای هەورامـان، ئەمـە خاڵێکـی گرنگـە بەوەمـان بگەیەنێـت کـە گریمانـی ئـەوە بکرێـت ئـەم بەڕێزانـە ئـەو شـاکارەیان گەیاندبێتـە هەورامـان و لـەوێ وەرگێڕدرابێـت یـان داڕێژرابێتەوە،بـۆ زیاتـر زانیـاری کتێبـی (پەیڕەوکارانـی یارسـان لەکرمانجـی سـەرودا، نوسـینی نامـق هەورامـی.

مەم و زین

ئـەوەی تـا ئێسـتا زانـراوەو بیسـتراوە مـەم و زیـن شـاکاری شـاعیری گـەورە ئەحمـەدی خانییـە، ١٦٥٠ بـۆ ١٧٠٨، خانـی ئـەم داسـتانەی بـە مەمـی ئالانیـش ناسـراوە.[1]

مـەم و زیـن چیرۆکێکـی دڵدارانـەی راسـتەقینەیە کـە دوو سـەد سـاڵ پێش ئەحمەدی خانی لـە ناوچەی جزیری بۆتـان ی کوردستانی تورکیە روویـداوە [2] و دەنگبێـژان ئـەو چیرۆکەیـان لـە قالبـی ئـاواز و حەیـران گوتـووە و سـینگ بـە سـینگ پاراسـتویانە تـا گەیشـتۆتە سـەردەمی خانـی و ئەویش لـە سـاڵی١٦٩٢ لەسـەر بنەمـای چیرۆکێکـی ڕاسـتیدا بـە شـێوەزاری کرمانجـی کردوویەتـی بـە مەسـنەوییەکی بەنـرخ و درێـژ. خانـی روداوەکانـی نـاو داسـتانەکەی سـەر لەنوێ بەزیاتـر لـە (٢٥٥٠) دێر هۆنـراوە دارشـتەوە. مـەم و زینـی ئەحمـەدی خانـی یەکێـک لـە بەرهەمـە گرینگەکانـی وێـژەی کلاسـیکی زمانـی کوردییـە، دەسـپێکردنی یەکـەم

١ – ئەحمـەدی خانیـی نەمـر، سـادق بەهادیـن ئامێـدی، گۆڤـاری کـۆڕی زانیـاری کـورد، ژمـارە ٢، بەشـی یەکـەم، بەغـدا ١٩٧٤، ل ٧٦٩

٢ – اسـماعیل شـمس، فولکلـور و تاریـخ کـرد، نشـر: مجمـع ذخائـر اسـلامی، ٢٠١٥ ایران-قم، ص١٧٤

رووداوی داستانەکە بە نەورۆز و ئەو وەسفانەی خانی بۆ نەورۆزی کردووە کاریگەری گەورەیە، خانی دەیەوێ وەک ئەوەی مەم و زین بۆ خەڵک بژێنێتەوە خەڵکی بە نەمر سەیری داستانەکەی بکەن، ئاوا نەورۆز و دابی نەورۆز بۆ خەڵکی تۆمار بکات و بەنەوەکانی دوای خۆی بڵێ باوانی ئێوە بەم شێوەیە نەورۆزیان دەکرد[1].

پوختەی چیرۆک

زینەدین، میری بۆتان، دوو خوشکی هەیە بە ناوەکانی «زین» و (ستی) (Sitî) کە لە جوانیدا بەناوبانگن. (تاجدین) یەکێک لە پیاوانی ژێردەستی میرە کە زۆر لایدا خۆشەویستە. تاجدین برادەرێکی هەیە کە لە برا نزیکترە پێی و ناوی (مەم)ە. ئێوارەیەکی نەورۆز کە هەموو خەڵکی گوندەکە لە دەرن و خەریکی جەژن و گۆڤەندن مەم و تاجدین جلی کچانە لەبەر دەکەن.

تاجدین و مەم دەیانەوێ پێکەوە بڕۆنە داوای ستی و زین، بەڵام پێیان دەڵێن کە بەیەک جار دوو کچیماڵێ بە شوو نادرێن. مەم و تاجدین بڕیار دەدەن کە سەرەتا تاجدین بڕواتە خوازبێنیی و پاشان مەم. میری بۆتان لە خوازبێنیی تاجدین خۆشحاڵ دەبێ و ستی و تاجدین زەماوەند دەکەن.

دوای دەمێک ڕۆژێک میر دەچێ بۆ ڕاو و بە هەموو خەڵکی گوندەکە

---

٣ - سەنگەر قادر شێخ محەمەد، بنیاتی گێڕانەوە لە داستانی (مەم و زین) ی ئەحمەدی خانی و ڕۆمانی (شاری مۆسیقارە سپییەکان) ی بەختیار عەلیدا ، دەزگای توێژینەوەو بڵاوکردنەوەی موکریانی، چاپخانەی خانی لە دهۆک ٢٠٠٩، لا ١٦٣

دەڵێ لەگەڵیدا بێنە دەرەوە. مەم و زینیش کە ماوەیەکە لە یەک دوور کەوتوون و لە عیشقی یەکدا دەسووتێن، لە باخی میردا یەکتر دەبینن. ئێوارە کە میر و ڕاوکەران دێنەوە، بەسەریاندا دێن، کە بە هێژایی تاجدینەوە، میر ئاگادار نابێ. بەڵام پاش ماوەیەک «بەکۆ» (بەکر) وەزیری زاڵم و دڵپیسی میر، ڕازەکە لای میر ئاشکرا دەکات.

ماوەیەک مەم لە گرتووخانە دەبێ. تاجدین و براکانی بۆ شفاعەت دەچن بۆ لای میر.

بەڵام پێش ئەوەی هەواڵی بەخشینی میر بگات بە مەم، بەکۆ ژاراوی پێدەدات. کاتێک زین هەواڵەکە دێنێت بۆ مەم، مەم گیانی تیا نەماوە.

مەم ئەوەندە نامێنێت و لە ئامێزی زیندا دەمرێ. زین بەزەیی بە بەکۆدا دێ و ئازادی دەکات. زین لە شینی مەمدا خۆی دەکوژێ و تاجدینیش بەکۆ دەکوژێ. مەم و زین لەپاڵ یەکدا و بەکۆش لە خواری ئەواندا دەنێژن.

ڕوخساری مەم و زین

• ئەحمەدی خانی زۆرینەی مەم و زینی بە شێوەزاری کرمانجی ژووروو شێوەزاری بۆتانی نووسیوە گەر چی هەوڵی ئەوەی داوە شێوەزاری تری زمانی کوردی بەکاربهێنێت

• خانی لە مەم و زیندا کێشی عەرووزی عەرەبی بەکارهێناوە

• جگە لە کوردی گەلێ وشەی بیانی لەزمانەکانی عەرەبی و فارسی و تورکی بەکارهێناوە.

• خانی لە یەکیەتی هۆنراوەوە لایداوە و هاتۆتە سەر قافیەی دێری مەسنەوێ یاخود جووت سەروا، کە پێشتر لە داستانە فارسیەکاندا بەکارهاتوە.

خانی لەمەم و زیندا

- لەسەرەتادا بە ستایشی خودا و پێغەمبەر دەستی پێکردووە
- خانی لە مەم و زیندا خۆی وەک فەیلەسووفێکدا دەنووێنێت ئەویش بە شیکردنەوەو جیاوزی کردنی لە فەلسەفەی ئیسلامی و یۆنانی
- خانی لە مەم و زیندا هانی کوردی داوە بۆ بەرەنگاربوونەوە دژ بە داگیرکەران
- خانی مەم و زینی کردۆتە دوو عاشقی خواناس، وای داناوە ئەوان گەیشتوونە پلەی فەنا بوون.
- خانی ویستی بووە کە بیرو رای خۆی دەرببڕێت

وەکو چۆن دەڵێت: **شەرحا غەمێ دل بکەم فەسانە**
زین و مەمێ بکەم بەهانە.

ئەو بەرهەمە یەکەم جار بەکوردی ساڵی ١٩١٩ لە ئەستەمبول لە چاپ دراوە و بە زۆربەی زمانە زیندووکانی دنیا وەکووئینگلیزی،فەرەنسی، رووسی، ئەڵمانی و عەرەبی و زۆر زمانی تر وەرگێڕدراوە، مامۆستا هەژاریش کردویەتی بە کوردی ناوەڕاست، بەڵام پێش هەژار ، دەقی مەم و زین سەرەتا لەلایەن مامۆستا عوبەیدوڵڵای ئەیوبیانەوە لە لاتینییەوە وەرگێڕدراوە بۆ کوردی موکریانی،لە بڵاڤۆکی زانکۆی ئەدەبیاتی تەورێز ساڵی ١٣٤٠- ١٣٤١ هەتاوی بەچاپ گەشت.[١] لەو دەمەدا کە خانی مەم و زینی نوسییەوە نووسین بەکوردی کەم بوو، لەو سەر و بەندەدا فارسی

١- قادر فەتاحی قازی، سێ بەیتی فۆلکلۆریک» مەم و زین، خەج و سیامەند، ئەحمەدی شەنگ»، دەزگای چاپ و بڵاوکراوەی ئاراس -ژمارە ٩١٣، هەولێر ٢٠٠٩، ل ٧

نەک وەک زمانی هەرە دەوڵەمەند بۆ دەربڕینی ئەدەبی دادەندرا، چونکە زۆر خەڵکی خوێندەوار لە ئیمپراتۆری عوسمانی دا دەیانتوانی ئەو زمانە بخوێننەوە، هەر وەها لە هیندووستان و ئێرانیش. ئەحمەدی خانی دەبێ زانیبێتی کە بڕیار دانی بۆ بە کوردی نووسین لە جیاتی فارسی بەو مانایە دەبێت قەت خوێنەرو وبیسەری ئەوەندەزۆرنابێ و خوێنەرەوەکانی هەر کوردەکان دەبن ، خانی بە زانایی زمانی کوردی هەڵبژارد بۆ ئەوەی پلەی کولتووری کوردی لە چاوی دراوسێیەکانی کوردەکاندا بەرەو ژوور بەرێ، بە قسەی خۆی:

دا خەلق نەبێژتن کو ئەکراد
بێ مەعریفەتن، بێ ئەسڵ و بنیاد
ئەنواعی میلەل خودان کتێبن
کورمانج تەنێ د بێ حەسێبن

شاعیر و رۆشنبیری گەورەی کورد خانی ناوی ئەحمەد بووە، کوری ئەلیاس کوڕی رۆستەم نازناوی شیعری لە هۆزی خانیان وەرگرتووە، بەشێکی ئەم هۆزە لە دەوروبەری ناوچەی بۆتان بوون، بەڵام بنەماڵەی شاعیر باریان کردووە بۆ شاری بایەزیدبایەزید.

ئەحمەدی خانی لە ساڵی ١٦٥٠ لە شاری بایەزید لە دایک بووە، وەک لە سەرچاوەکانی ژیانی و کردەوە ئەدەبییەکانی شاعیر دەردەکەوێ باب و باپیرانی لە رووی داراییەوە ژیانیان ئاسان بووە و بە بەختیاری ژیاون.[1] ئەحمەدی خانی هەموو ژیانی بۆ خوێندەواری و بڵاوکردنەوەی رۆشنبیری و هۆشیاریی سیاسی خەرج کردووە لە

١- دور العلماء الكورد في الدولة العثمانية القرنان السادس عشر و السابع عشر، نازدار جليل مصطفى ، من مطبوعات الاكاديمية الكوردية ، مطبعة الحج هاشم، اربيل ٢٠١٢، ص ٣٨

کۆمەڵـی کوردەواریـدا. ئەمـە دوو لایەنـی رووناکـی بـووە، یەکەمیـان بەرهـەم هێنانی داهێنانی ئەدەبی، واتـە شیعری، دووەمیـان فێرکـردن و پێگەیاندنی منداڵان و لاوی کـورد لـە رووی خوێندەوارییەوە.شـاعیر لـە مەڵبەنـدی لـە دایکبوونـی، شـاری بایەزیـد، لەسـاڵی ١٧٠٧ کۆچـی دوایـی کـردووە و هـەر لەوێـش نێـژراوە، ئـەو زانیارییانـەی لـە نـاوەوەن ئـەم مێژووە راسـت دەزانـن، جگـە لەمـە بەڵگەیێکـی تریشـمان بەدەستەوەیە، پشـتگیری ئـەم رایـە دەکا ئەویـش رسـتەی عەرەبـی (طـار خانـی الـی وبـە) کـە بـۆ مردنـی شـاعیر دانـراوە بـە حسـێبی ئەبجـەد دەکاتـە سـاڵی (١١١٩)، ئـەم سـاڵە بەرامبـەر بـە سـاڵی ١٧٠٧ی مەسـیحییە و راسـتتر کەوتۆتـە نێـوان هـەردوو سـاڵی ١٧٠٧ و ١٧٠٨ی مەسـیحییەوە.[1]

ئەحمـەدی خانـی یەکـەم شـاعیرە کـە گلەیـی لەسـەرۆک هۆزەکانـی کـورد دەکات لەبەرامبـەر یەکنەگرتنیـان و پشتبەسـتنیان بەنەیارانـی گەلـی کـورد ئـەو وتوویەتـی:

گـەر دێ هەبـوا مـە ئیتیفاقـەک
ڤێگـرا بکـرا مـە ئینقیـادەک
روم و عـەرەب و عەجـەم تەمامـی
هەمیـا ژ مـە تـا دکـر غولامـی
تەکمیـل دکـر مـە دیـن و دەولـەت
تەحلیـل دکـر مـە عیلـم و حیکمـەت

١- ئەحمـەدێ خانـی، مـەم و زیـن، دانەیـا عەزیـزێ کـورێ شـیرباری مامزێـدی ئـەوا ل سـالا ١١٦٥ کۆچـی هاتییـە نڤیسـین، بەرهەڤکـرن: تەحسـین ئیبراهیـم دوسـکی، دهۆک: سـپیرێز، ٢٠٠٨.

ئەحمـەدی خانـی، گرنگییەکـی زۆری بەزمانـی کـوردی داوەو کاتێـک بەزمانـی کـوردی شـیعری نووسـیەوە، تەنهـا هەربـۆ ئـەوە نەبـووە کـە بـەو زمانـە بنووسـێت، بەڵـکو بەکوردیـی نووسـینی وەکـو هەڵوێسـتێک بـووە لـەدژی دەسـەڵاتداران، هـاوکات وەکـو ڕەخنەیەکیش لەکوردەکان بەکاریهێنـاوە، چونکـە خانـی پێیوابـووە کـە زوو خۆیـان دەدەنـە دەسـت ئاغـاو دەسـەڵاتدارە بێگانـەکان.

بەرهەمەکانی:

عەقیدەیـا ئیمانـێ، بەپەخشـان و هۆنـراوە سـەبارەت بەپێنـج کۆڵەکـەی ئیمـان لەئیسـلامدا نووسـراوە. سـاڵی ٢٠٠٠ لەسـوید چاپکـراوە.

نووبەهـارا بچـووکان، ١٦٨٣، فەرهەنگۆکێکـی عەرەبـی کـوردی کـە بەشـیعر، بـۆ منداڵانـی کـوردی دانـاوە کـە فێـری زمانـی عەرەبـی ببـن کـە ئـەو سـەردەمە زمانـی دیـن و زانسـت بـووە. یەکەمجـار لەسـاڵی ١٩٢٦ لەرەوانـدز چاپکـراوە.

مـەم و زیـن، سـاڵی ١٦٩٢، یەکەمجـار لەسـاڵی ١٩١٩ لەئەسـتەنبوڵ چاپکـراوە.[1]

١- احمد خانی، مم و زین، استانبول: نجم استقبال مطبعەسی، ١٩١٩.

مەم و زین ی ئێزیدی

چیرۆک و سترانی مەم و زین یان مەمی ئالان کە لەهەندێ ناوچەدا بەیتی مەم و زینی پێدەگوترێت ، لە زۆر دەڤەری کوردستان هەیە و بە گەلێک شێواز تۆمارکراوە. ئەم دەقەکاندانەی لەناوچەکانی ئێزیدییەکاندا هەیە لە باشووری کوردستان (شێخان، شنگال، خەتارێ) ئەمە نیشاندەری ئەوەیە کە ئێزدی چەند بایەخیان بەو سێ بەیتە داوە. دیارە دەقەکان لای ئەوانیش جیاوازیان هەیەم لەم پاژەدا هەوڵەدەم جیاوازییەکان بخەمە روو. چونکە هەرسێ ناوچەی (دەڤەری شێخان، دەڤەری شنگالێ، گوندێ خەتارێ) سێ قەزای ئێزیدی نشینن لە پانیشتی کوردستان[1].

١- ناوی باوکی مەم لە هەموو دەقەکاندا میر ئالە، لێ ناوی هەردوو براکەی چین؟

- لە دەقی شێخانێ، ناوی مامەکانی مەمی ئالان عەلی پاشا، سلێمان پاشایە.

- لە دەقی شنگالێ، میر ئیسکی خان و میر ئۆسمان خانە.

- لە دەقی خەتارێ، تەمەر خان و ئاڤدەل خانە.

٢- تەمەنی باب و مامەکانی مەم (مەمی ئالان) چەندە؟ هەر سێ دەق دەڵێن باوکی مەم (ئال پاشا) برایێ بچوک بوو.

- لە دەقی شێخان، گەورەکەیان تەمەنی (٩٠) ساڵ و ناوەنجیەکەیان

---

١ - داود مراد خەتاری، مەم و زین (سێ ڤەرسیون ژ دەڤەرێن ئێزیدیان)، ئەنستیتویا کەلەپووریێ کوردی، چاپخانەی کارۆ ،سلێمانی ٢٠١١، ص١٢

(٨٥) ساڵ بچوکەکەش باوکی مەم (٧٥) ساڵ بوو.

- لە دەقی شنگالیّ، یێ مەزن تەمەنێ وی (٧٠) ساڵ و یێ ناڤی (٦٠) ساڵ و ئەوی بچوک باوکی مەم (٥٠) ساڵ بوو.

- لە دەڤەری خەتاریّ ، دەڵێت هەر سێ برا تەمەنیان گەورەیە و هەتا ئێستا خودا کوڕی نەداونەتێ.

٣- جۆری دەسەڵاتداری لە شاری موخرزەمین، بە دەسەڵاتدار و فەرمانڕەوا چی دەگوترا؟

- لە دەڤەری شێخان دەگوترا پاشا.

- لە دەقی شنگالیّ (میر و خان).

- لە دەقی خەتاریّ (خان).

٤- کێ چوو مەلەکڤان، کچی میر سلێمانێ قورەیشی، خواست بۆ میر ئالی؟

- لە دەقی شێخان، سێ کۆتر هاتن، بەهەر سێ براکەیان گوت: بچن مەلەکڤان بخوازن بۆ میر ئالی. ئیدی هەر سێ برا چوون مەلەکڤان بخوازن.

- لە دەڤەری شنگال و لە دەڤەری خەتاریّ، میر عەمەر میرەکی تەرەف بەگیانە، چوو مەلەکڤان بخوازێت بۆ میر ئالی.

٥- مەلەکڤانی دایکی مەم، کچی میر سلێمانە یان خوشکی ؟

- لە دەقی شێخانێ، مەلەکڤان خوشکی میر سلێمانە.

- لە دەقی شنگالیّ، مەلەکڤان کچی میر سلێمانە.

- لە دەقی خەتاریّ، ئەمە باس نەکراوە، میر سلێمان دەڵێت: من داوە مەلەکڤانە.

٦- میر سلێمان چی دەڵێت لەبارەی مارەیی مەلەکڤان ؟

- لە دەقی شێخانێ، هیچ نەگوتراوە.

- لە دەقی شنگالیّ ، دوانزە قورووش ونیو.

- لە دەقی خەتاریێ ،حەوت قورۆش و نیو.

٧- بنەماڵەی باوکی مەلەکڤان میر سلێمانێ قورەیشی لە کوێ بوون؟

- لـە دەقـی شـێخانێ، بنەماڵـەی باوکـی مەلەکڤـان لـە گەڕەکێـک لـە گەڕەکەکانـی شـاری موخرزەمینـێ.

- لـە دەقـی شـنگالێ، لەشـاری موخرزەمیـن مـاوەی سـێ شـەو و سـێ ڕۆژ دووربـوو.

قۆناغا سێ شەڤ و سێ رۆژانە

ب قەوەتا خودێ رەبێ رەحمانە

هاژۆتبوو ڕێیا سێ سەعەتانە

گەهشتنە پشتا بەحرێت دنیانە

پەیابوو دەرێ مالا میر سلێمانە

- لە دەقی خەتارێ:

بچنە پشت بەحرێن بنیانە

بچینە مالا میر سلێمانە

بۆ تە ژێ بخوازین سۆزا مەلەکڤانە

ئەو ژ ئەسلێ وە قورشیانە

٨- چۆن لەتەمەنی گەورەساڵیدا میر ئالا خودا مەمی پێ بەخشی؟

- لـە دەقـی شـنگال و خەتـارێ: چونکـە میـر ئـالا تەمەنـی زۆر بـوو، زەمین جوبرائیل سێوێکی دایە و پێی گوت نیوەی بخۆو نیوەکەی تری بـدە مەلەکڤـان .

- لە دەقی شێخان ئەمە باس نەکراوە.

٩- مـەم چەنـد مانـگ لـە سـکی دایکـیدا مایـەوەو دواتـر خـودا هێنایـە دنیـاوە؟

- لە دەقی شێخانێ، نۆ مانگ و نۆ سەعات و نۆ دەقیقە.

- لە دەقی شنگالێ، حەوت مانگ.

- لە دەقی خەتاریێ، نۆ مانگ.

١٠- کێ زینی هێنایە باوەشی مەم خەواندی؟

- لە دەقی شێخانێ، خدر ئەلیاس و خدر نەبی، زینیان بەشەودا هێنا لە باوەشی مەم دا خەواندی.

- لە دەقی شنگالێ، سێ کۆتر (شالولڤان و بێزارڤان و قەمەرڤان) دووعایان لای خودا کرد و چون زینیان لە جزیری بۆتان هێنا بۆلای مەم

- لە دەقی خەتاریێ، ئەمین جبرائیل زینیان بەشەودا هێنا لە باوەشی مەم دا خەواندی.

١١- شاری (موخرزەمین) چی تێدایە؟

- لەدەقی شێخانێ، (٧٥) منارە، هەر منارەیەک حوکم دکات لە سەر ٣٦٦ ماڵدا.

- لەدەقی شنگالێ، (٧) چیا، ٣٦٦ بورجی دیارو بەرچاو.

- لەدەقی خەتاریێ، لە بنەوەی شاری موخرزەمین، حەوت ئاشی باوکی مەم هەن کە بە شەو و رۆژ کار دەکەن.

١٢- شاری باوکی زین چی تێدایە؟

- لەدەقی شێخانێ، حەوت بورج.

- لەدەقی شنگالێ، دە بورج.

- لەدەقی خەتاریێ، شاری باوکی زین خۆرستانە، هەر بەرەکی سۆرە ئێکی شینە.

١٣- کارەکەر (خودامین) زین کێن؟

- لەدەقی شێخانێ، سێ کارەکەر هەبوون (گولێ، رەوشێ، بەسێ)

- لەدەقی شنگالێ، دوو کارەکەری هەبوون (گولێ، پەری)

١٤- مەم چەند خولامی هەبوون و ناویان چییە؟

- لەدەقی شێخانێ، چل خولامی هەبوون، سەرۆکی ئەوان ناوی (مەمۆی خولام) بوو.

- لەدەقی شنگالی، سێ خولامی هەبوون (مەمۆ، بەدر، بەدی).
- لەدەقی خەتاری، ژمارەیان باس نەکراوە، تەنیا دەڵێت کە مەم بانگی خولامەکانی دەکرد ئامادە دەبوون.
١٥- ئال پاشا دەیویست بزانێت ئەگەری دەردی کوڕەکەی (مەم)ی چییە؟
- لە دەقی شێخانی، ئال پاشا سەرگەورەی دوانزە هۆز کۆدەکاتەوە تا بزانێت، دەردی کوڕەکەی (مەم)ی چییە؟

چقاس رەملدارێن دوانزدە ئێلێن

تەمام بجڤیێن ل هێرە

رەملدارەک دبێژت:

ب وی کەم ئیلاهیە

زانینا من ژ رەملێ زانیە

مەمێ تە نە تاوی یە نە باوی یە

هاوار خودێ تیرەکە ئەڤینێ

ب دلێ وی کەفتیە

- لە دەقی شنگالی، باوکی مەم گوتی بە دانا و ئاقڵەکان : پێویستە مەسەلەی مەمۆ بزانن، چۆن و بە چ ڕێگەیەک چارەسەر دەکرێت.
هەموو گوتیان : تیری ئەویندار‌ی دڵی مەم ی پێکاوە دای.
میر ئالا گوتی: تیری ئەوینداری چییە؟
زاناکان گوتیان: عەشق و ئەوین دڵی بردوە بزانە شەو خەوی بە چ کچێکی جوانەوە دیوە.
- لە دەقی خەتاری، عارفێک دەڵێتە ئال پاشا:

ئال پاشا مەمێ تەیێ دەلال

نەی تاوی یە، نەی باوی یە

نەی بئێشە نەی برسی یە

تیرا ئەویندارى دلێ مەمێ تە گرتییە

١٦- کێ ئاگادارى خەڵکى کرد تا تەواوى کچانى شارى موخرزەمین بێنە باغى سەیران؟

- لە دەقى شێخانێ:

هەر کەسێ قەدرێ من تێ ببینت.

دەریێن سووک و دکانێن

باژارێ موخورزەمینێ بێ خودان بهێلن

کەچێن بەگان و عەیانا هەتا بێن شڤان و گاڤانا

راتب و رهێلێن ب دلێن خۆ هلینن

بچنە کۆچکا ناڤ رەزى

ل بەر مەمێ شرین بسەکنینن

بەلکى مەمێ من ئێکێ ژ هەمووا بهلینە

- لە دەقى شنگالێ، میر ئال تەواوى کچانى شارى موخرزەمینى ئاگادارکردن کە سبەینێ هەمویان لە دیوەخان ئامادە بن.

- لە دەقى خەتارێ، گزیریان بەردایە ناوشارو هاوارى دەکرد : هەموو کچانى شار بێنە باغى سەیران.

١٧- کاتێک مەم لەسەر داواى باوکى چویە باغى سەیران،تا کچێک لەوانە بۆخۆى هەڵبژێرێت، کچێک گوتى....

- لە دەقى شێخان:

تەورێز و خۆش تەورێز

چقاس قیزێن باژارێ موخورزەمینێ بوونە رێز

کەرەمکە ئێکێ ژ هەمووان ژ خۆ را ڤەگوهێز

کچێکى دیکە گوتى:

مەمۆ سەرێ خۆ هلینە

قیزێن باژارێ موخورزەمینا گران د جەماندینە

کەرەمکە ئێکێ ژ هەمووان ژ خۆ را هلینە

– لە دەقی خەتارێ، کچێکی شارەزا لەناو کچەکاندا بوو گوتی:

ئەرێ مەمۆ توو سەرێ خۆ هلینە

مانە ئەم سێسەد و شێست و شەش قیزێت خەملاندینە

ئێکێ ژ هەمووکا ب خۆ ژ ناڤ بنەقینە

– لە دەقی شنگالێ:

ئەرێ مەمۆ ئەم (٣٦٦) زەریێت خەملاندینە

مەمۆ لاوۆ چاڤا ڤەکە، سەرێ خۆ بهەلینە

ژ ڤان (٣٦٦) زەریا ئێکێ ژ خۆ را بنەقینە

١٨- مەم بەمجۆرە وەڵامی دایەوە:

- لە دەقی شێخان:

یا قیزا قەنج

بابێ من چەندی دینە

یا من دڤێت خاتوون زینە

کیژا میر زێندینە

خوشکا میر سێڤدینە

دۆتمانا چەکان و عەفان

بالتیسکا قەرە تاژدینە

د بەرکرنا وێ

دەلق و بەردەلقێن زێرینە

هینجی چاڤێن خۆ دگێرینم

ئێکە ب کێر جێریاتیا وێ بێ

د ناڤا دا نینە

– لە دەقی خەتارێ:

ئەرێ بتێ دینێ

ب خودێ یا ئەز لێ دگەرێم ل ناڤ وە دا نینە

یا لێ دگەریم زینا خاتوون زینە

خودانا دەلق و دامانێت زێرینە

کیژا میر سێڤدینە

خوشکا میر سلێمانە

دۆتماما چەکانی و عەفانی و قەرەتاژدینە.

باژێرێ بابێ وێ باژێرێ خۆرستانێ

نیشانێت باژارێ بابێ وێ هەر بەرەکی سۆرە و ئێکی شینە

ئەرێ بتێ دینێ ب خودێ وەکە وێ د سلسلا بابێ ئێک وە دا نینە

- لە دەقی شنگالێ:

ئەرێ بتێ یا ئەز لێ دگەرێم ل ناڤ وە دا نینە

یا لێدگەرێم زینا خاتوون زینە

کچا میر سێفدینە خوشکا میر زێندینە

دۆتمامە چەکان و عەفان و قەرە تاژدینە

باژێرێ بابێ وێ جزیرا بۆتا ب خۆ رەنگینە

١٩- مەلەکڤان (دایکی مەم) دەیویست کوڕەکەی نەڕوات:

- لە دەقی شێخانێ، مەم ماڵئاوایی لەماڵ خواست دایکی زۆری لێ پارایەوە بەڵام سوودی نەبوو.

- لە دەقی شنگالێ، (مەلەکڤان) هات و لەبەر مەم وەستا و گوتی:

مەمێ من دلێ من دیانە

تو بەرێ خۆ بدە ڤان هەڤال و هۆگرانە

تو بەرێ خۆ بدە باژێرێ موخرزەمینێ

باژێرەکی عەزیم یێ گرانە

ڤی باژێرێ موخرزەمینێ نەهێلە بێ خوەیی بێ خودانە

ژ بەر خەونێن شەڤانە

وێڵ فەلەکێ وێڵ وێڵ دنیایێ وێڵ

- لە دەقی خەتارێ:

مەلەکڤان دەڵێت: ئەگەر توو نادەیە خاترا بابێ و هەردوو مامانا

بدە خاترا دایکا خۆ یا مەلەکڤان پشتی تە ئێتیمە ل ڤان چیانە

هەی فەلەکێ وێڵ هەی دنیایێ وێڵ

٢٠- کاتێک مەم رۆیشت تا بەخەوەکەی شەوی بگات کێی لەگەڵ رۆشت؟

- لە دەقی شێخانێ، چل خولام سواری ئەسپەکانیان بوون و لەگەڵ مەم رۆشتن و شاری موخورزەمین بویە هات و هاوار و بەهەزاران خۆیان خستە بەرپێی تا نەڕوات.

- لە دەقی خەتارێ، مەمۆی خولام لەگەڵ مەم بەڕێکەوت لەشار دەرکەوتنە دەرێ دوای چەند دەقەیەک مەمۆی خولام دەنکە خورمایەکی خستە دەمی.

مەم: ئەوە چییە دیخۆی؟

مەمۆی خولام :دەنکە خورمایەک بوو لە بنی هەگبەکەما خستمە دەممەوە.

مەم: بۆچی بەمنت نەگوت؟

مەمۆی خولام: شتێک نەبوو هەتا بەتۆی.

مەم لێی سڵەمییەوە، داوایکرد لە مەمۆی خولام کە بگەڕێتەوە و مەم بەتەنها رۆشت

٢١ دوای مردنی مەم زین چی کرد و چۆن مرد؟

- لە دەقی شێخانێ، کاتێ زین، مەمی بەم شێوەیە بینی دەستی بە هاوارکرد، میر و خەڵکێکی زۆری شار هاتن و میر گوتی: کچم خەم مەخۆ گەلێ کوڕی جوان لە جەزیرا بۆتان هەن یەکێکیان بە دڵی خۆت هەڵبژێرە، زین بە دڵی ماتەمبارەوە گوتی:

نە جزیر بیت نە بۆتانە

خودێ خراب کەت ژ بنیانە

هەوارا خۆ دگەهینمە شەخسێ پەسارێ

مەم سبێ مر

زین نەگەهتە بێریێن هێڤارێ.

- لە دەقی شنگالیێ، زین هات لەلای ئەوانەدا وەستا کە گۆڕی مەمیان هەڵدەکەند و گوتی: با گۆڕەکەی فراوان بێت، کاتێ مەمیا شۆڕکردەوە ناو گۆڕ زین شمشێرێکی لەسەر دڵی خۆی چەقاند و خۆی بەردایەوە ناو گۆڕەکە.

- لە دەقی خەتارێ، زین لای خوداوەند دوعای کرد تا هەردوو پێکەوە بمرن و لەیەک گۆڕدا بنێژرێن.

لێرەدا دەبینین لەنێو خودی کۆمەڵگای ئێزیدیدا لەسێ دەڤەری جیاواز یەک دەق چەندین جیاوازی هەیە، کەواتە دەتوانین بڵێین هەر ناوچەو دەڤەرێک شەقڵ و مۆرکی بومی پێوە دەلکێت و ئەمەش حاڵەتێکی تەندروستە بۆ پرۆسەیەکی لەمجۆرە.

٢- مەم و زین لە لای ئۆسکارمان

لـە توحفـەی موزەفەریـەی ئۆسـکارماندا بەیتێکـی مـەم وزیـن هەیـە بـە سـۆرانییە، ئۆسـکارمان لـە زاری رەحمان بەکر وەری گرتـووە، لەشێوەی بەییت دایـە و رەچـاوی فۆرمـە شـیعرییەکە نەکـراوە.

ئـەم چیرۆکـە وەک هەمـووی چیرۆکـە کوردیـەکان بـە گشـتی و هەمـوو چیرۆکـە کۆنەکانـی دنیـا لـە سـەرەتاوە بـە شـێوەی زارەکـی لـە زمانـی شـایەرەکانەوە (کـە بـە بەیـت بێـژ دەناسـرێن) گوتـراوە، هـەر بۆیـە جیاوازی و تێکەڵ بوونـی توخمەکانی گێڕانـەوە، لـە ئەدەبی زارەکـی ئـەم شـتێکی حاشـاهەڵنەگرە.

هـەر شـایەرێک بـە پێـی پێخۆشـبوونو بۆچوونـی خـۆی هەندێـک شـتی لـە چیرۆکەکـەدا زیادکـردوەو یـان گۆڕیویەتـی، ئـەم دەسـتیوەردانە تـا ئەوکاتـەی کـە چیرۆکـەکان تۆمـار نەکـرا بـوون زۆر زەقتـر بـوو .

لـە بـارەی مـەم و زینـەوە ئـەوەی لـە بەردەسـتدایە گێڕانـەوەی رەحمـان بەکری شـایەر کـە ئوسـکارمان تۆمـاری کـردوەو وادیـارە شـێوەی بـاو لـە نـاو بەیـت بێژانـی رۆژهەڵاتـی کوردسـتاندا هـەر ئـەم گێڕانـەوەی رەحمـان بەکـر بـووە (چونکـو بـە وتـەی ئوسـکارمان جیـاوازی نێـوان گێڕانـەوەی شـایەرەکان بـە گشـتی زۆر کـەم بـووە.)

بەیتـە کوردییـەکان سـەرنجی زۆرێـک لـە رۆژهەڵاتناسـان و نووسـەرانی بیانییـان بـۆ لای خۆیـان راکێشـاوە، بەربڵاوتریـن هـەوڵ ئۆسـکارمانی رۆژهەڵاتناسـی گـەورەی ئەڵمانیـای ئەنجامـی داوە. ئۆسـکارمان خزمەتێکـی مـەزن و بەرچـاوی بـە زمـان، فەرهەنـگ و ئـەدەب و مێـژووی نەتەوەیـی کـوردان کـردووە، خزمەتێکـی دەگمـەن و فەرامـۆش نەکـراو، بـە چەشـنێک کـە نـاوی ئـەم بیرمەنـد و دڵسـۆزە بێگانەیـە لـە مێـژووی ئەدەبـی کـورددا

بە نەمری هێشیۆتەوە.

ئۆسکارمان، ساڵی ١٨٦٧ لە بەرلینی ئەڵمانیا چاوی بە دنیا هەڵهێناوە

لە ساڵی ١٩١٧ کۆچی دوایی کردووە.

ئۆسکارمان لە ساڵی ١٩٠١ هەتا ساڵی ١٩٠٧ و لە ساڵی ١٩٠٨ هەتا ١٩١١ی زاینی بۆ لێکۆڵینەوە و توێژینەوە لەبارەی زمانەکانی کوردی و فارسی سەفەری ڕۆژهەڵاتی ناڤین و ئێرانی کردووە.

ساڵی ١٩٠٣ی زایینی سەردانی مەهابادی کردووە و لە ماوەی نیشتەجێ بوونی لەو شارە جیالە کۆکردنەوەی ١٧ بەیتی کوردی (دمدم ـ مەم و زین ـ لاس و خەزاڵ ـ ناسر و ماڵماڵ ـ برایمۆک ـ شێخ فەرخ و خاتوون ئەستێ ـ مەحمەل و برایم دەشتیان ـ قۆچ عوسمان ـ جولەندی ـ خەزێم ـ کاکە میر و کاکە شێخ ـ لەشکری ـ قەر و گوڵزەر ـ زەمبیل فرۆش ـ باپیرئاغا ـ عەلی عاشق و عەبدولڕەحمان پاشای بابان) کۆمەڵێکی زۆر بابەتی ڕێزمانی و فەرهەنگ و دەستەواژەی کوردی، نزیک بە ٢٠٠ غەزەل و گۆرانیی کوردی لە زاری گوندنشینێک بەناوی (ڕەحمان بەکر)ەوە کۆکردۆتەوە و وەریگێڕاوەتە سەر زمانی ئەڵمانی و ساڵی ١٩٠٥ی زایینی لەژێر ناوی بەیت و باو و ئەدەبی زارەکیی زاراوەی موکریانی بە هەمان ئاخاوتەی سەرەکی و بە ڕێنووسی لاتینیی تایبەت لە بەرلین بە چاپی گەیاند.[١]

١- ئۆسکار مان، توحفەی موزەفەرییە، ساغ کردنەوەی : عەلی نانەوازادە، هەولێر ٢٠١٣، چاپخانەی حاجی هاشم، لەبلاوکراوەکانی ئەکادیمیای کوردی، لا ٧٩

جگە لە ئۆسکارمان چەند ناوێکی تر هەن ئەوانیش جێپەنجەیان بەسەر ئەدەبی کوردییەوە دیارە و دەبێت ئاماژەیان پێبکرێت لەوانەش:

کراولینسۆن (H.CRAWLINSON)، شودزکۆ (A.CHDZKO)، لیرش (P.LERCH)، شنیدلر (A.HOTOMSCHIADLER)، پریم (PRYM)، سوسین (SOCIN)، رسیویل (JABA RECUEIL) مار (MAR)، مینورسکی (MINORSKY)، واسیلی نیکیتین، رۆژە لسکۆ، وایگرام، میلنگن، رۆدینکۆ (AM RADUDENKO) و مایکل چات وسون ئەو نووسەر و لێکۆڵەرانەن کە ساڵانێکی زۆر لە تەمەنی خۆیان بۆ کۆکردنەوە و وەرگێڕانی بەیت و ئەدەبی زارەکیی کوردی تەرخان کردووە.

گێڕانەوەکەی رەحمان بەکریش بە بۆنەی تێکەڵ کردنی چەندین ئوستوورەو دەقی ئایینی جیاواز لە ناو ئوستوورەیەکی تایبەتدا، رەنگە خوێنەری شارەزا تووشی سەرلێشێواوی بکاتو ناوەڕۆکی ئوستوورەیی چیرۆکەکەی لێ ون بێ.

لە دنیای ئوستوورەناسیدا زۆرجار هەیە کە لە نێوان ئوستوورەی چەندین نەتەوەی جیاوازدا توخمی ئوستوورەیی هاوبەش دەکەوێتە بەرچاو، تەنانەت جار هەیە کە ئوستوورەی نەتەوەیەک دەقاودەق لە ناو نەتەوەیەکی بەرواڵەت دوور لە نەتەوەی پێشوو دەبیندرێو تەنیا ناوەکان دەگۆڕدرێن کە بەم ئوستوورانە دەڵێن ئوستوورەی هاوتەریب. لە رێگای ئوستووره هاوتەریبەکانەوە زانیاری زۆر لە بارەی پێوەندی نێوان نەتەوەکانو هەروەها مێژووی هاوبەشی ئەوان یان شێوەی ژیانی ئەو نەتەوانە دەکەوێتە دەستی توێژەرو رەنگە بازنە ون بووەکانی مێژووی نەتەوەیەک بە هۆی ناسینی ئوستوورەکانی وەدەر کەوێت.

مەم و زینی تۆمارکراوی ئۆسکارمان لە بەشێک لە چیرۆکەکەدا مەم بە ئاشکرایی زین رەت دەکاتەوەو سێجار بە دوای یەکدا دەڵێ کە زینی ناوێ. ئەگەرچی چیرۆکخوان هۆکاری ئەو هەڵویستەی مەم کارتێکدەری بەکر دەزانێو دەڵێ بەکر بە گوێی مەمی گەیاندوە کە زین نەخۆشی پیسی گرتوە، بۆیە کاتێ میر زێنەدین (برای زین) سێ جار زین بە مەم دەدات ئەو هەو سێ جارەکە رەتی دەکاتەوەو ئەڵێ نامەوێ.

لە گێڕانەوەی رەحمان بەکردا رەدکردنی زین لە لایەن مەمەوە دەبێتە بەردی بناغەی کێشەی میرو مەم و لە ئاکامدا بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ دەبێتە هۆی زیندانی بوونی مەم.

لە بەیتی مەم و زیندا، شێوەی لە دایک بوونی مەم باسی چۆنییەتی خولقانی یەکەم مرۆڤ دەکاتو پاش ئەوەش دەچێتە سەر بەشێکی دیکە لە دابونەریتی هەرە کۆنی ئینسانو بەو شێوە رەوتی ژیانی مرۆیی وێنا دەکات.

مەم لە سەرەتاوە نۆکەرێکی هەیە بە ناوی بەنگینە (کوڕی وەزیری پاشا، کە ئەڵبەتە لە مەم و زینی خانیدا باسی لێ ناکرێو ئەو کەسەی کە رۆڵی هاوڕێی مەم دەگێرێ قەرەتاژدینە) مەم و بەنگینە دوای لە دایک بوون بەسەرهاتێکی سەیروسەمەریان هەیە. بەیتەکە دەڵێ:

بە دایانیان دان، دوو ساڵ لە کن دایانێ بوون لە پاشان بە لەلەیان دان، سێ ساڵ لە کن لەلەی بوون لە پاشان سواریان کردن دووساڵان سوار بوون ئەوجار هێنایانن بردیاننە مەدرەسەی لە خزمەت مامۆستا دانیشتن، حەوساڵان دەژێرخانێدا بوون رۆژو شەویان لێ قەدەغە کردن...

مـەم وبەنگینـە بـە شـێوەیەکی هەڵکـەوت پەنجەرەیـەک بـەرەو دەرەوەی ژێرخانیـان بـۆ دەر دەکەوێـت:

«تیشـکی رۆژ هاتـە ژووریٚ، ئەسـتەغفروڵلا گوتیـان ئـەوە خوڵایـە مامۆسـتای وان لـە ویٚ نەبـوو هـەر ئامێزیـان لـە تیشـکی وەدەر هێنـا بۆیـان نەدەگیـرا... گوتیـان ئـەوە خوڵایـە هاتۆتـە نێـو مـە...»

زمانـی بەیـت بێـژ لـەم بەشـەدا دەبێتـە زمانێکـی مـەوزوون و لێـرە بـەدواوە بـە وردی هەمـوو وردەکاریەکانـی ماجەراکـە بـاس دەکات:

«شـەوێک سـیٚ پـەری دێنـە سـەر کۆشـکی مـەم دوای هێندیٚ قسـە لـە سـەر جوانـی مـەم و زیـن، هـەر لـە شـەودا زیـن لـە جزیـرە دەگوازنـەوە بـۆ کۆشـکی مـەم».

شـایەر ئەگەرچـی ئـەم گواسـتنەوە زۆر درێـژە پێـدەدات بـەڵام زمانێکـی شـیرین و گێڕانەوەیەکـی جوانـی هەیـە کـە گوێگـر دەباتـە دنیـای خەیاڵـو ئیزنـی ئـەوەی دەدات تـا هەمـوو وردەکاریەکانـی وتووێـژی پەرییـەکان و دیـداری مـەم و زیـن وەبەرچـاو بێنێـت. لێـرەدا بەشـێکی کورتـی داسـتانی ئـەو شـەوە بـۆ ئاشـنا بوونـی خوێنـەر لـە گـەڵ زمانـو دەربڕینـی ناسـک و خەیـاڵاوی شـایەر دەگێڕینـەوە:

خالق هەر ئەتۆی لە سەرە

سیٚ پەری لە ئاسمانی حەوتەمین بەستوویانە لەنگەرە

لە سەر کۆشکی کاکە مەمی هەڵدەنیشن ئەوبەر ئەوبەرە

خوشکی گەورە دەڵیٚ بە خوشکی چکۆلە

خوڵاکەی خوشکی رومەتی کاکە مەمی زەریفە یان چراو فەنەرە؟

خوشکی نێوەنجی وای گوتیە

هەر لە عەرشی تا کورسییە

هەر لە گای هەتا ماسییە

هەموو دنیام پشکنییە

هیچکەسم نەدیوە لە گوێن جوانی کاکە مەمییە...

لەبەیتی مەم و زینی رەحمان بەکردا مەم کوڕی ئیبراهی پاشای یەمەنە، داستانی لەدایک بونی مەم بەم جۆرەیە:

«برایم پاشا هیچ کوڕی نەبوو، لەگەڵ وەزیری خۆی هەستان رۆین بۆماڵە خولا، دوازدە مەنزڵان رۆین، خولا رەحمی بەوان کرد، وەیسەلقەرەنی ماهیدەشتی ناردیە کن ئەوان، دوو سێوی پێدا نارد، گوتی بچنە ماڵە خۆتان، دەزانم بۆ کوڕی هاتوون، شەوی جومعەی دەستنوێژ هەڵگرن، ئەو سێوەی لەت بکەن لەتێکی بەخۆت بیخۆ لەتێکی ژنەکەت».

ئەم باسە لەلای خانی نابیستین، ئەمە جگە لەوەی کە لای خانی مەم شازادە نییە بەڵکو کوڕی نووسەری میرە.

٣- مەم و زین ی رەواندز

بەهەمان شێوە لای ئۆسکارمان بەیتێکی تری مەم و زین تۆمار کراوە، لەمەیاندا کە زۆر کورتە و بەیتێکی قافیەدارە.

لەم بەیتەیاندا کاکە مەم نۆکەری میری رەواندزە و خاتو زینیش خوشکی میری رەواندزە .

کاکە مەم نۆکەری میری رواندز بوو، خاتووزین خوشکی میری رواندز بوو، کاکە مەم دڵی لێچوو، ئاشق بوو لەخاتووزین، میرمەم ئاغای نەخۆش کەوت، پەنج ساڵ تەواو، کاکەمەم ئاغای بەکۆڵ گیرای، لەدوای ئەم پەنج ساڵە شەرتی کرد، کەخوشکی خۆی بداتیێ، پیاووماقوڵان جەم بوون، قەبوڵیان نەکرد، ئاقیبەت زین و مەم ئاشق بوون بەیەکتر، خاتووزین کاسەی ئاو دای بە کاکەمەم، میر پێیزانی، زستان بوو، حوکمی کرد " ئەسپێکم بۆ بێنن، کاکە مەمی سوار کەن، وە گۆزەیە ئاوی پیا بکەن، با بیبەستێ،دەری کەن، با بڕوە بۆ کۆییێ، دەریان کرد، بەو شەوە روویی، بە کاو بەفر و سەرما، تا نزیک بەیان، داغل بەشار کۆیە بوو، ئەسپەکەی بەڵەد بوو، لەبەر دەروازەی میر راوێستا، حیناندی(حیلاندنە)، میر بەخەبەر بوو، بانگی کردە غوڵامان، دەروازە بکەنەوە، بزانن ئەوە کێیە، کە چوون ، دەروازەیان کردەوەم داییان بەزانت، هاوردیانە ژورەوە، میر کە تەمەشای کرد، هەموو گیانی بەستووگیە، لێیپرسی گوتی: «چی کردووە بەم شەوە ساردا توویان دەرکردووە؟»

ئەرزی کرد: «لەبری چاکەی ک لەگەڵ برای توەم کرد ئەمە جەزای بوو.» میری کۆی گوتی: «سبەینی سەد سوار دەنێرم خاتووزینت بەزۆر بۆ بێنن ئێرە» زۆر حەمدی خودای کرد.

بەیتەکە....

جوابێ بنێرن بۆ شەمزینان:

سوار بن لە ئەسپ و زینان،

بۆ شەوقی مەم و زینان

جانان! بیکەن تەقبیر و رایێ!

جوابێ بنێرین بۆ زازایێ

سوار بن لەبۆ ئەم سەفایێ!

دڵەم دەڵێی بەحری وانە،

لەنگەریان تێبەردان گەمییەوانە

جوابێ بنێرن بۆ بالەکان

سوار بن لە کوێت و هەڵەشان

لەبۆ سەفای کیژ چاوڕەشان

کوێستانان لە من داغان داغان

سوورگوڵ پشکووت لە چوارباغان

کاکە زێن و براڵە زێن و کیژە رێحانە

ئاورێکم بەربووەتەوە لە دەروونێ!

نە بە بایێ دەکوژێتەوە نە بە بارانێ

نە بە پاچ و پێمەڕان، نە بە گڵ پیادانێ

نە بە شێخ ئەستوور کرێوە، نە بە چاکە سواری تاژانێ،

نە بە سێید ئەحمەد ساوانێ،

نە بە تیپی سوارانی دەشتی کاولە حەریرێ،

نە بە گوڵەنگەو قۆیتاسەی کاری مووسڵێ.

لێکچووەکانی مەم و زینی خانی و ئۆسکارمان

- لە هەردوو گێڕانەوەکانی خانی و ئوسکارماندا باسی شین بوون و سەرهەڵدانی گیا یان گوڵێک لە سەر مەزاری مەم و زین کراوە.
- لە سەرەتای مەم و زینی رەحمان بەکردا (تۆمارکراوی ئوسکار مان) لە گەڵ کەشوهەوایەکی ئوستوورەیی رووبەڕو دەبینەوە: پاشایەک کوڕی نابێت و بە دوای رازونیاز لە گەڵ خوداو پاڕانەوەی زۆر، بە هۆی سێوێکی بەهەشت دەبێتە خاوەن کوڕێک و ناوی دەنێتە مەم. دەقی بەیتەکە لە بارەی چۆنیەتی لە دایک بوونی مەم (کە سەرەتای چیرۆکەکەیشە) ئاوا دەستپێدەکات:

«ئیبراهیم پاشای یەمەن هیچ کوڕی نەبوو، دەگەڵ وەزیری خۆی هەڵستان رۆین بۆ ماڵە خوڵا، دوازدە مەنزڵان رۆین، خوڵا رەحمی بەوان کرد. وەیسەلقەرەنی ماهیدەشتی ناردیە کن ئەوان، دوو سێوی پێدا نارد... ئەوانە بۆ کوڕی هاتوون بچنە ماڵە خۆیان شەو جومعەی دەسنوێژێ هەڵگرن، ئەو سێوەی لەتی بکەن، لەتێکی بۆ خۆی بخوا لەتێکی ژنی...»

- بەڵام لە گوتنەوەکەی خانی دا نە باسی سێوی بەهەشت دەکرێت و نە مەمیش شازادەیە، بەڵکو کوڕی نووسەری میرە.
- لە بەیتەکەی رەحمان بەکردا مەم لە سەرەتاوە نۆکەرێکی هەیە بە ناوی بەنگینە کوڕی وەزیری پاشا.
- لە مەم و زینی خانیدا باسی لێناکرێ و ئەو کەسەی کە رۆڵی هاوڕێی مەم دەگێڕێ قەرەتاژدینە .
- بەیتەکە دوای هاتنە دەرەوەی مەم و بەنگینە باسی یەکەم دیداری مەم و زین دەکات. لە بەیتە تۆمار کراوەکەی ئۆسکارماندا ئەو

یەکەم دیدارە زۆر خەیاڵاوی و ئوستوورەییەو چیرۆکەکانی هەزارو یەک شەو و داستانەکانی جنۆکەو دێو و پەریمان وەبیردێنێتەوە واتە رواڵەتی رۆمانسەکانی سەدەی شازدەو حەڤدەی هەیە کە لە ئێران دا عەییارنامەکان بەو شێوازە بوون.

- خانی مەم و زینی لە جەژنی نەورۆزدا بەیەکتر ئاشنا کردوە. مەم و تاژدین بە جلی کچانەوە دەڕۆن بۆ جەژنی نەوروز، لەوێ چاویان بە دوو کوڕە لاوی جوانو چالاک دەکەوێ کە خەریکی زۆران و شەڕن و کەس نایانبەزێنێ. مەم وتاژدین وەدوویان دەکەون بۆیان دەردەکەوێ کە ئەوانە کوڕ نەبوون بەڵکوو دوو کچی جوان بوون. هەر لەوێ عاشقیان دەبن، کچەکان ئەنگوستیلەی خۆیان لە گەڵ کوڕەکان دەگۆڕنەوەو دەگەڕێنەوە بۆ کۆشکی خۆیان.

- لە بەیتی دووەمی ئۆسکارماندا ئەوەی لە رەواندزە جۆرێکی ترە، لەم بەیتەیاندا کاکە مەم نۆکەری میری رەواندزە و خاتو زینیش خوشکی میری رەواندزە و ئاکامەکەش بەوە دەگات مەم لە رەواندزەوە بەرەو کۆیێ دەردەکرێت.

دەکرێت زیاتر لەسەر ئەم باسە بدوێین بەڵام ئەوەی بۆمن گرنگە ناساندنی دەقە هەورامییەکەی مەم و زینە کە دەمەوێت باسەکە لەسەر ئەو بابەتە چڕ بکەمەوە.

ئوستوورە

مرۆڤـەکان هەمیشــە لەخەیاڵـی خۆیانـدا چیرۆکیـان دروسـتکردووە، خەیـاڵ ئـەو جیهانەیـە کـە زانـاکان لەگـەڵ پێشـکەوتنی تەکنەلۆژیاشـدا دەتوانـن شـتی نوێـی تێـدا هەڵبهەنجێنـن[1]

ئوسـتوورە ئـەو چیرۆکەیـە کـە دانەرەکـەی یـان رەگەزەکـەی شـاراوەیە و هەوڵ دەدا رەوتەکانـی سروشـت، بەدیهاتنـی جیهـان و مـرۆڤ، نەریتـەکان و ئاهەنگـە ئایینییـەکان دەربـبڕێ. ئوسـتوورە لـە بنەڕەتدا وەکوو سیسـتەمێک بـۆ راڤـەی جیهـان یـان بەرپەرچدانـەوەی مرۆڤـی سـەرەتایی لـە هەمبـەر هێـزە سروشـتییە نەناسـراوەکاندا داڕێـژراوە. سـەرەکیترین کەسایەتییەکانی نـاو ئوستوورەکان خـواکان یـان پاڵەوانـە لەئاسـابەدەرەکانن.

ئـەم جـۆرە گێڕانەوانـە داگـری ئـەو چیرۆکانـەن کـە هەڵگـری واتـاو ناوەڕۆکـی ئوسـتووریی و حەماسـین و لـە گێڕانەوەکانـی خۆیانـدا ئامـاژە بـە زەمەنێکـی نادیـار دەکـەن. [2]

ئوستوورە، نهێنییەکانی پێشینانی ئێمـەن، ئـەو نهێنییانـەی نەیانتوانیوە بەڕاشـکاوی دەریبـڕن. هـەر ئـەو نهێنییانـە بوونەتـە زمانـی هێمایـی بـۆ دێـو و درنـج و بابەتـی لـەم چەشـنە.

دنیـای ئوسـتوورە پـڕە لـە ڕاسـتی. پڕە لـە ئـاوات و ئـارەزوو و حـەز. میرچـا ئەلیـادە دەڵـێ: « ئوسـتوورە مێژوویەکـی پیـرۆز دەگێڕێتـەوە.»[3]

١ – تأريخ الاساطير، كارين أرمسترونغ، ترجمة د. وجية قانصو, ط١ ٢٠٠٨م،دار العربية للعلوم ناشرون،بيروت، ص٩

٢ – شانامەی کوردی، بێهرووز چەمەن ئارا، چاپەمەنی مانگ، ٢٠١٦، ل١٨

٣- اسطوره و واقعيت ، ميرچا الياده، ت.مانی صالحی علامه، بنگاه ترجمه و نشر كتاب پارسه، تهران ١٣٩٢، ص٥٣

ئەسکیمۆییەکان بۆ سەلماندنی مێژووی پیرۆز و نەریتە ئایینییەکانی خۆیان دەڵێن: « ئاوایە، چونکە گوتراوە کە ئاوایە.»

کارڵ ئابراهام لایەنگری فرۆید، لەسەر ئەو بڕوایەیە کە ئوستوورە بیرەوەریی دابونەریتێکن لە کۆمەڵگەی سەرەتاییدا باو بووە. بەڵام پاشان پێشی گیراوە و وردە وردە خراوەتە ژێرچەپۆکە و بەشێوەی ئاواتە نەگوتراوەکان لەنێو نائاگایی کۆمەڵدا ماوەتەوە.

تایبەتمەندیی ئوستوورە بومییەکان:

١- فۆرم: هەروەک دەزانین هەموو حەکایەت و ئوستوورەیەک بە فۆرمێکی تایبەت دەستپێدەکا. فۆرمی دەستپێکردنی ئوستوورە بومییەکان بریتین لە: هەبوونەبوو، ، دەسپێکردنە بە مەدح و سەنا کەبەناوی خودا دەست پێدەکات و بە ستایشی محەمەد درێژەی پێدەدات، لە داستانی مەموزین ی هەورامیشدا ئەمە بەرچاو دەکەوێت:

بە نام بێچوون بەنای لا مەکان
نگەهدارەندەی زەمین و زەمان
واحد و ئەحەد فەرد و فریاد رەس
ڕاحم و ڕەحیم پەی بێکەسان کەس
پادشای قەییۆم واحد و مۆتڵەق
نگەهدارەندەی چەرخ مۆعەلەق
ڕزق دەهەندەی وەحشی و موور ومار
پادشای بێ عەیب واحدولقەهار

بە غەیرەز ئەو شا کەس نیەن شاهان
شاه هەر ئەو شاهەن نە هەردوو جەهان
زاهر و باتن لامەکان ماوان
سونعش بێ شێوەن زاتش فراوان
ئەر وەسف زاتش مەکەروو ئزهار
تەمام نمەبۆ نە شەرح تۆمار
ئومێدم ئیدەن پادشای ئەعزەم
بە ئەلتاف وێت بداریم و چەم
دەور رەستاخێز ئاخرزەمان بۆ
مەخلووقات تەمام نالەئەمان بۆ
ببەخشیم بە ناز موستەفای مۆرسەل
نیازم ئیدەن بەنای لەم یەزەل

یەکێکی تر لەو خاسیەتانە خۆبەکەم زانین و خوبەتاوانبارزانینی گێرەرەوە یان حیکایەتخوانە و باسی تاوانباری خۆیدەکات و داوای بەخشین دەکات

گەر چ کەردەنان ستەمان بەر خوێش
بوویەر جە کردار ئی بەندەی دڵرێش
چون ئەندێشەم هەن جە دەریای جوودت
دڵبەندەن بە ئان نەقش عهوودت
بە مەحز لوتفت ئومێدەوارم
وێت فەرموودەنی ئامۆرزەگارم
غەرق جە قەباحات موتەهەم جە زەنب
(اغفرلی اغفریا غافرالذنب)

نووسەر یان گێڕەرەوەو حیکایەتخوان لەگێڕانەوەکاندا بەر لەوەی بچنە سەر کرۆک و ئەسڵی داستانەکە دێن کورتەیەک و ئامانجی کارەکەیان بەیان دەکەن:

ئەوسا دۆمای مەدح یەکتای یەگانە
گۆش دەر و دەستان دەور زەمانە
بەتاڵ نمەبۆ نوێشتەی تەقدیر
تەقدیر علاجش نیەن بە تەگبیر

٢- کارەکتەرەکان: سەبارەت بە تایبەتمەندیی کارەکتەر و ناوەڕۆکی ئوستووره بومییەکان وەک ئوستوورەی زۆرێک لەگەلانی ناوچەکەیە چونکە زانستی مرۆڤناسی، ئوستووره بە پاشماوەی ئایینە سەرەتاییەکان دەزانێ، دەتوانین ئوستووره بە بنەمای ئایینی دابنێین، جێپەنجەی بڕوا ئایینییەکانی سەرەتای ژیانی مرۆڤ لەسەر ئوستووره و ئوستوورەکان دەبینرێ. لەبیرمان نەچێ زۆر لە ئوستووره و حەکایەتە ئایینییەکانیش ڕیشەی ئوستوورەییان هەیە[1] و زۆرێک لەم بنەمایانە لەرۆژهەڵاتی ناویندا هەن و ڕیشەکەی دەگەڕێتەوە بۆ ئوستوورەو جادووە هیندییەکان.

٣- شازادە: لە زۆربەی ئوستووره کوردییەکاندا شازادە ڕۆڵی سەرەکی دەگێڕێ. شازادە یان تاقانەیە یان کوڕی خۆشەویستی باوکییەتی و بەم پێیە باوکی هەموو شت دەکات لەپێناو بەختەوەری ئەودا، لە مەم و زینی هەورامیدا ئەمە دیارە، کە شا مەم کوڕی پاشای یەمەنە

١- نامق هەورامی، هەورامی زمانی ئایینی یارسان، بەڕێوەبەرایەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی، چاپخانەی دەریا، سلێمانی ٢٠١٣.

دیشان کە شای مەم نشتەن و دەماغ
شوڵەی جەمینش چون شوڵەی چراغ
باڵاش چون عەرعەر ساوای زەڕستوون
گۆناش مەدرۆشۆ وێنەی لاڵەی کۆن
وستەن چەند فەرشان کار خۆراسان
موتەکا و باڵشت نە هەزار ڕەنگان
ئەساسێ بەی تەور ڕازان ڕێزیان
فەرشان وهەشت جە لاش بێزیان
غوڵامان جە لاش دەست و بان دەست
ئێقامەت کەردەن جە باڵا و پەست

٤- دێو یان پەری: لەزۆرێک لە ئوستوورەکاندا نەخشی دێو یان پەری بەرچاوە، هەر لەجادووکردنەوە تا دەتوەشاندن و گۆڕینی باروەدۆخێک ، لە مەم و زیندا گۆڕانی شێوەی نقێمی ئەنگوستیلەکەی مەم و لێکدانەوەکەی بەنگینە کە ئەمە کاری دێوە:

فیرۆزەی نگین ئەنگوشت دی ئەحمەر
سۆمەدا ونەش ئەخزەری ئەخزەر
ئەمیر وات بەنگین پڕ مێهر و تەمکین
پەی چێش سۆرخ بییەن فیرۆزەی نگین
داش نە رووی شۆعاع نەزەر کەرد مەنزوور
دەردەم شۆناساش حەککاکان دەستوور
سەجعەی نگینش کنیا بی بزین
خاتوون دنیا فردەوس بەرین

مۆزەییەن بە زین بەرکەندەن ئۆستاد
مەم چون دیش و چەم دەست کەرد و فریاد
ئاهێ جە نەهاد بەرئاوەرد و بەر
مەدهووش بی مەدهووش چون زامان خەتەر
بەنگینە چون دیش بەی تەورماجەرا
ئەمیر سەرنگوون نە خاک سیا
واتش مەزانوون یە کار دێوەن
ئەمیر بەی دەستوور حالش پەشێوەن
دەست کەرد و خواندن ئایات شەریف
ئاوەرد بە زبان جسمان لەتیف

٥- کچی جوان: کچی جوان بەشێک لە بینای داستانەکان داگیردەکات، زۆرێک لە کێشەکان و رووداوەکان لەجوغزی کچدا دەسوڕێنەوە، زین نموونەی بەرچاوی نێو حەکایەتەکان، لە داستانی مەم و زیندا، وەک لە ناوەکەوە دیارە ئەم دوانە پنتی پێکهاتنی داستانەکەن «کچ» لەنێو ئوستوورەکانی ڕۆژهەڵاتدا، روانینێکە بۆ بیرێکی پاک و خاوێن.

نە جزیرو بۆت خاتوو زین نامێ
تەڕک و زەرایف شیرین کەلامێ
باڵا تووڵ نەی زەڕستوون خامێ
دوو چەشمان سیە سیاه بادامی
پەریزادەیێ پەری مقامێ
زۆڵەیخا وارێ نە، گۆل ئەندامی

شیرین خۆسرەو هۆمەیلا کامێ
لەیلا سفەتێ عەمبەرین جامێ
باش نازداران پڕ هۆش فامێ
قەمەرتەلعەتێ ماهی تەمامێ
مەریەمە ئاسا بوڵەند ئەندامی
شەکەرین ڕازێ تاووس خەرامێ

٦- پـەری: پـەری ڕۆڵێکـی چاکـە دەگێـڕێ. ئاسـمانییە، بـەڵام یارمەتیدەری پاڵەوانە لەسەر زەوی. پەری چوار ئەرکی لەسەرشانە: پێدانـی بەخـت و شانسـی چاکـە و بـاش، خوێندنـەوەی داهاتـوو، سـازکردنی مرۆڤ و کەلوپەل لـە خەزێنـەی غەیبـەوە و پێدانـی مـاڵ و نیعمـەت بـە هەرکـەس کـە بیـەوێ.
لـە مەموزینیشـدا پەرییـەکان ئـەو دوو دڵبـەرە بەیـەک دەگەیەنـن لەخـەودا:

شەوێ نە شەوان، چەم نە شەکەر خەو
سێ پەری ئاما، نیشت لە قەسری ئەو
یەکێ ژ وان (وات)، کێ وێنەی مەم بۆ
شۆقی جەمینش، چون جامی جەم بۆ
دوەم وات یەکێ، نە جەزیر هەندەن
شەوقی نوور جە رووی ماه و خۆر سەندەن
سێ یەم وات یاران، با نەبۆ بە غەم
باوەریم بوزیم، چند خوێشان بە هەم
تاکە بوینیم، کامینەن شیرین

بۆی کۆی کامینەن، چنۆ عەنبەرین
قبوڵشان کەرد، بە دیدە و بە گیان
عەزمشان ئاورد، نە دڵ پەی لوان
هەر سێ وریزان، جە بامێ مەنزەر
تا یاوان وە قەسر، جەمین جامی زەڕ
شەهزادەی جەزیر، وەرداشتن دەردەم
بەردن نیاشان، نە ئاغوشی مەم
ناگا بێدار بی، پەریوەش نە خاب
دیش کە جوانێ، وێنەی ئافتاب
مەست و حەیرانەن، خاویدەی خاونەرم
جەمین وێنەی ماه، کانی حیا و شەرم
ئاشق بی بە شەوق، شوعلەی جەمینش
دەست ماڵا نە پاو، پەنجەی رەنگینش
بیدار کەردنە خاب، شەهزادەی یەمەن
واتش ئەی جوان، مەر ئەقڵت کەمەن
پەی چێش ئامانی، تۆ وە ماوای من
مەر نەزانانت، نە ئێنس و نە جن
هیچ نمە تاوان، نەی مەسکەن و جا
بیان بویەران، بێخۆف و رجا
مەر جە گیانی وێت، وەردارانت دەست
ئامانی بەی قەسر، بیەنی سەرمەستێ!
«مەم» کە ئێد شنەفت، رێزنا گەوهەر
نە دورجی دەهان، چون مشکی عەنبەر
واتش ئەی خورشید، نوری چەمانم

ئینە جای منەن، ئەی دیدە و گیانم

نە زیرێ قەسرم، بەختێ خانانەن

غۆڵامانێ خاس، پاسەبانانەن

قەسری تۆ نەفەوق، چێش کریان ئاراس

گیان بۆ بە فدات، پێم بواچە راس

تاکە بزانیم، یاگەی کێمانەن

کێ ساحیب یانە، کێمان مێمانەن؟!

دوختەر وات پەنەش، ئەی مەحبوبی خاس

قەسری من نەفەوق، دەریا هەن ئاراس

هۆرێزان بە هەم، چون خورشید و ما

مەم وێنەی یوسف، ئەو چون زلێخا

هەردوشان ئامان، بەقەسرێ دامان

دیشان خابیدەن، جەمعی غۆڵامان

نە بەختەخانان، دیشان سەمەندان

دەست و پا زەنجیر، مەحبوس نە بەندان

ئەودی ورگێڵان، لوان بە ئەیوان

عاشق و مەعشوق، هەم بە دیدە و گیان

عەشق ئاما جا گرت، نەدو سینەی ساف

وێش کەردش بە یار، دو سۆسەن کەڵاف

مەم واتش دیدەم، چێشەن نامی تۆ

نا بیم گرفتار، بەندێ دامی تۆ

حۆریی یا پەری، مەسکەنت جە کۆن

راست بواچە پێم، حاڵم هەن زەبون

واتش مەسکەنم، شەهری جەزیرەن

میرزەیندین تێدا، سەردار و میرەن
برادەرمەن، نوری دنیا و دین
ئیسمی کەنیزت، هەندەن «خاتو زین»
نام و نیشانم، گشت واتم پەرێت
بەڵێ تۆ واچە، دەرد و حاڵی وێت
مەم واتش پەنەش، ئەی نوری دیدەم
مونس پەی ئارام، قەلبێ رەمیدەم
بابۆم پادشان، نامێ من مەم ەن
موسەخەر بە ئەمر، بابۆ مەن، یەمەن
ساکە ئێد شنەفت، پەریسای پەری
بەر ئاورد جە دەست، ئەو ئەنگۆشتەری
مەم هەم بەرئاورد، ئەنگۆشتەر جە دەست
کەردشان بە هەم، ئی عەهد و پەیوەست
هەر یەک نامەیێ، بە خەتێ شیرین
مشک ئەفشان کەردن، نامەی عەنبەرین
هەر دو دان بە هەم، نامەی عەنبەر بار
نیان نە کیسە، پەرێ یادگار
ئەو شەو تا خەیلێ، شادی و زەوق کەردن
شەربەت نە لەبان، یەکدی مەوەردن
ناگا وەقتی سۆب، هەر دو شین نە خاب
بە فەرمودە و ئەمر، حەیی جەهانتاب
پەریان بەردن، ئەو بەماوای وێش
بە تەنها ماشتن، مەم‌ی جەفاکێش

میرزەیندین تێدا، سەردار و میرەن
برادەرمەن، نوری دنیا و دین
ئیسمی کەنیزت، هەندەن «خاتو زین»
نام و نیشانم، گشت واتم پەرێت
بەڵێ تۆ واچە، دەرد و حاڵی وێت
مەم واتش پەنەش، ئەی نوری دیدەم
مونس پەی ئارام، قەلبێ رەمیدەم
بابۆم پادشان، نامێ من مەم ەن
موسەخەر بە ئەمر، بابۆ مەن، یەمەن
ساکە ئێد شنەفت، پەریسای پەری
بەر ئاورد جە دەست، ئەو ئەنگۆشتەری
مەم هەم بەرئاورد، ئەنگۆشتەر جە دەست
کەردشان بە هەم، ئی عەهد و پەیوەست
هەر یەک نامەیێ، بە خەتێ شیرین
مشک ئەفشان کەردن، نامەی عەنبەرین
هەر دو دان بە هەم، نامەی عەنبەر بار
نیان نە کیسە، پەرێ یادگار
ئەو شەو تا خەیلێ، شادی و زەوق کەردن
شەربەت نە لەبان، یەکدی مەوەردن
ناگا وەقتی سۆب، هەر دو شین نە خاب
بە فەرمودە و ئەمر، حەیی جەهانتاب
پەریان بەردن، ئەو بەماوای وێش
بە تەنها ماشتن، مەم-ی جەفاکێش

١٥- ژمارەپیرۆزەکان: لەنێو پیرۆزەکاندا، ژمارەکانی ٣ و ٧ و ٤٠ لە ئوستوورە بومییەکاندا زۆر بەرچاون. ئەگەر سەرنجی ئایینەکانی میترائیسم و زەردەشتی و یارسان و ئێزیدی بدەین بە شێوەیەکی بەرچاو ئەم ژمارانە دەبینین.

شا چونکە زاناش، حاڵش خرابەن
مەم وێنەی قەقنەس، جەرگش کەبابەن
پەنەش دا روخسەت، بە سەد داخ و دەرد
چل هەزار سوار، چەنیش راهی کەرد
یان..
تا مدەی چل رۆ، بەو تەور کەرد گوزار
دمای ئەو، یارش، شی بە چەشمەسار
یان..
چهل دەست (تەمام) مەم بەردش جە شا
ئەودی جە نۆوە، مەلعونێ گمڕا
یان..
شش پیاڵەش وارد مەم-ێ جەفابار
ئاشکار کەرد عەشقش، جە مەستی و خمار
یان...
دەهـ و دوو هەزار، پیادە و سوار
چەنیش روو کەردەن، مەیان پەی تەلار!
یان...
واتش ئامای، وەزیری فیروز
بدەرەم مۆهڵەت، تا بە چهل روز
یان...

مەکەرەم زەلیل، چون دەردمەندان
دمای چهل روز، مەم نەروی زیندان
یان...
تا مدەی هەفت روز، هیچ نەگرت ئارام
نەمەندش خرەد، هەم بەرشی جە فام
دمای هەفتەم روز، ژەنی برادەر
ئاما نیشت نە لای، جەمین جامی زەڕ

ئوستوورەی خوداوەندی شەهید

ئوستوورەی خوداوەندی شـەهید، یەکێکە لـە ئوسـتوورە دیارەکانی گەلانی زاگرۆس و نێوان دوو ڕوبـارە، ئوسـتوورەیەک کە پەیوەندی ڕاستەوخۆی لەگـەڵ شـێوەی ژیانی خەڵکی ناوچەکە هەیـەو گرنگترین ئوسـتوورەی ژیانـی هیتیارییـە. ئـەم ئوسـتوورە لەگـەڵ هیتیـاری و چاندن و دروێنـەوە پەیوەنـدی هەیـە.

سـەرەتای دەرکەوتنی میتۆلۆژیای (هیتیـاری- جوتیـاری) دەگەڕێتـەوە بۆ سـەدەکانی ٤٠٠٠-٨٠٠٠ پێش زایـن و بـە مـاوەی (نیولۆسـی) یـان چاخـی بەردینی نویێ ناسـراوە، کاتێک هیتیـار تۆوی لـەزەوی دەچاند دەبوایـە خاوێن بوایـە لـەڕوی جەسـتەو رۆحـەوە، وایـان بیردەکـردەوە کاتـێ تـۆم دەچێتـە نـاو زەویـەوە، ئـەوە سـەرەتای قۆناغێکـی نـوێ و ژیانێکـی نوێیـە، ئـەوە هێزێکـی گەورەیـە ئـەو کارە دەکات، زۆری و باشـی بەرهەمـی ئـەو تـۆوە پەیوەسـت بـوو بـە هێـز و توانـای ئـەو خودایـەوە.[1]

ئوسـتوورەی ئیـزەدی شـەهیدکراو، ئوسـتوورەی ژیانـی هیتیارییـەو ئاوات و ئامانجی هەمیشـەی هیتیار هـاوڕێ بوونی زەوی و وەرزەکان لـە گـەڵ ئـەو و باشـبوونی بەروبوومەکەیەتی. بۆیـە رێوڕەسـمێک لـە ژێـر سـێبەری ئوسـتوورەیەکدا بەڕێوەدەبـا، بـۆ ئـەوەی (ژن-خـودا)ی زەوی لێیخۆشـبێت و کشـتوکاڵێکی بـە پیتـی بداتـێ. واتـە دواهەمیـن بەشـی چیرۆکەکـە ئـەو چاوەڕوانییـەو ئـەو ئومیـدە نیشـان دەدات کـە

١- تأريخ الاسـاطير، كارين أرمسـترونغ، ترجمـة د. وجيـة قانصـو, ط١ ٢٠٠٨م،دار العربيـة للعلـوم ناشـرون،بيروت، ص٤١-٤٢

ئینسـان بـە هـۆی ئـەوەوە ئوسـتوورەکەی خوڵقانـدوە.

ناوەڕۆکـی ئوسـتوورەکە بـاس لـە پاڵەوانێکـی داوێـن پـاک دەکات. بووەتـە دڵـداری ژنێکـی خـاوەن دەسـەڵات، بـۆ ماوەیـەک دەکەوێتـە زینـدان یـان بیـر یـان دۆزەخ (کـە جۆرێـک لـە مردنـە)و خەڵـک ڕێورەسـمێک بـە بۆنـەی مـردن یـان بـە زینـدان کەوتنـی پاڵەوانەکـە بەڕێـوە دەبـەن.

ئـەم لـە ژێرخـان زیندانیکردنـە دەمانکێشـێتە نێـو ئایینـی میترایـی ، لـە ئایینی میترابیدا ڕێورەسمەکان لـە چلەخانەکاندا بەڕێوە دەچـن کـە لەدامینـی چیاکانـدان و زیاتـر لەسـەرەوە بـەرەو قوڵایـی دەچیـت واتـە دەرگای چلەخانەکـە بچـوک و نـاو چلەخانەکـەش بەچەنـد پلیکانەیـەک بـۆی دادەبەزیـت[1].

(ئـەم ئەشـکەوتانە نوێنـەری تاقـی ئاسـمان بـوون... بـەڵام لـەو شـوێنگەلەدا کـە ئەشـکەوت نەبـوو پەرسـتگەکانیان بـە لاساییکردنەوە لـە ئەشـکەوت، لـە ژێـر زەوی دروسـت دەکـردو پلەکانێکـی درێـژ پەرسـتگەکەی دەگەیانـدە سـەر عـەرز، ئـەم پەرسـتگە گەلـە هیـچ پەنجـەرەو شـتی وایـان نەبـوو. لـە گۆڕەپانـی پرسـتگەکەدا ئاگـردان و ئـاودان و شـتانی دیکـە هەبـوو.[2]

لـەم داسـتانەدا پاڵەوانەکـە نوێنـەری تۆم(تـۆو)ی گیایـە، واتـە خوداوەندێکـی گیاییـە کـە هیتیـار لـە ژێـر خاکـی دەکات ، هیـوادارە شـین ببێـت و سـەردەربێنێت. لـە بۆچوونـی ئینسـانی ئوسـتوورەییدا

١- ڕەووف مەحمـوود پـوور، جەژنێـک بـۆ پیـر بنەمایـەک بـۆ ئوسـتوورەی کاردی، چاپخانـەی وەزارەتـی ڕۆشـنبیری، ٢٠١٢هەولێـر، ل ٧٤

٢- مهرداد بهار، از اسطوره تا تاریخ، نشر چشمه، ، طهران ١٣٧٣، ص ٣٢-٣٣

پەیوەندی هۆیی و بەرهۆیی هێشتا مانای نییەو ئەو هێشتا بەو قەناعەتە نەگەییشتوە کە سەرهەڵهێنان و روانی گیا چەندین مانگ پاش چاندنی شتێکی سروشتی و ئاساییە، رووداوی لە دایک بوونی منداڵیش هەر بەو شێوەیە. سەرەتا دڵەڕاوکەی ئەوە کە ئایا ئەو شتەی کە چاوەروانییەتی روو دەدات یان نا، دەبێتە هۆی خولقاندنی ئایین و دابونەریتی تایبەتی (کە زۆربەی جار لە گەڵ رێورەسمی قوربانی بۆ خوداوەندیان بەڕێوە دەچێ) پاشان ئەو دابونەریتە دەبێتە بەشێکی نەگۆڕی ئەو دیاردە سرووشتییە، واتە لە بەر چاوی ئەو دەبێت بە عیللەتی ئەو رووداوە سروشتییە (بۆ نموونە سەر دەرهێنانی تۆم لە خاک). ئینسانی میتۆلۆژیایی وادەزانێ جێبەجێ نەکردنی ئەوانە دەبێتە هۆی تۆرانو رق هەستانی ئیزەدی ئەو رەسمو ئایینەو تۆڵە سەندنی ئەو.[1] بۆ نموونە پێداهەڵنەوتنی ئیزەدی ئاو دەبێتە هۆی تۆرانی ئەوو پشتهەڵکردنی لە خەڵک و زاڵ بوونی دێوی وشکەساڵی بۆیە هەموو هەوڵی خۆی دەدات کە ئەو خوداگەلەی کە پەیوەندی راستەوخۆیان بە ژیانەوە هەیە هەمیشە بە باشی ستایش و پەرەستن بکات. خوداوەندی گیاییش یەکێک لەو خوداگەلەیە کە ناوەندو کۆڵەکەی ژیانی هیتیارییە.

کۆن ترین بیچمی ئەم ئوستورەیە ئوستوورەیەکی مێزۆپۆتامیاییە، لەم ئوستوورەیەدا (ئینانا) (ژن-خودا)وەندیەکە کە عاشق بە کوڕە شوانێک دەبێت بە ناوی (دوومووزی)، (دوومووزی) مل بەو خۆشەویستییە ناداتو (ئینانا) بە تۆڵەی ئەو نافەرمانییە کارێک دەکات دوموزی بکەوێتە دنیای ژێرزەوی یان دۆزەخ.

١- حسن نعمة، میثولوجیا و اساطیر الشعوب القدیمة ، دار الفکر اللبناني-بیروت ص٢٥

چەرخی بەردین ، سێ ملیون و چوارسەد ساڵ درێژەی کێشاوە و لە نێوان ٢٠٠٠-بۆ ٦٠٠٠ پێش زاین کۆتایی هاتووە (بە دوای ئەم مێژووەشدا شارستانیەتی کشتوکاڵی دەرکەوتووە کە مرۆڤ تێدا فێری کشتوکاڵ و ئاژەڵ پەروەردەکردن و نیشتەجێ بوون بووە ئەمەش مێژووەکەی ئەگەڕێتەووە بۆ نێوان ٤٥٠ ساڵ بۆ ١٠٠٠٠ هەزار پێش زاین. ئەم هۆشیاریەی مرۆڤ بە لوغزی عەشتار ناوبراوە ، کە پابەندە بە مێژووی شارستانیەتی بابلیەکانەوە ، وەکو پێشتر باسم کرد چوون سروشتی زەوی و کشتوکاڵ بە سروشت و بەرهەمی ژنەوە چوێندرابوو .

عەشتار خوداوەندی گەورەی دایک بووە ، هێمای خۆشەویستی و سێکس و جوانی و میهرەبانی ، هێز و شەڕ بووە لای بابلیەکان ، بەرانبەر بەمە (ئینانا) لای سۆمەریەکان ، عەشارۆت لای فینیقیەکان، ئافرۆدیت لای یونانی ، ڤینۆس لای ڕۆمانی و دایکە میترا لای کورد. بە شێوەیەکی گشتی لای هەموان هێمای خوداوەندی دایک ، پیت و بەرەکەت زاڵ بووە بە سەر هێماکانی دیکەدا کە لە سەردەمی بابلیەکاندا باوەڕییان پێ بووە . عەشتار کچی خوداوەندی مانگ ' سین ' بووە ، دایکی خوداوەند ننکال بووە ، براکەی ' ئۆتۆ' خوداوەندی هەتاو ، خوشکەکەی ' ئەرشیکیجال' خوس سداوەندی جیهانی ژێر زەوی واتە خوداوەدنی مردووان بووە. چیرۆکی عەشتار بە شێوەیەکی سەرسوڕهێنەر لە گەلگامشدا داڕێژراوە. [1]

ئێزەدی شەهید تێکەڵاوی ڕاستەوخۆی بە خواژنەوە هەیە، لەباوەڕی گەلانی کۆنی زاگرۆس و نێوان دووڕوبار‌دا ئەم پێگەیە

١- شروین وکیلی، اسطوره ی آفرینش بابلی، نشر علم ١٣٩٣ تهران، ص ١٢٣

هێقم و بەتینە، لەم دوو ئاستەوە ئەم گرنگییەیان بینیوە بەم شێوەیە:

- ئافراندن: باوەڕیان وابووە کە ژن توانای ئافراندن و بەخشینی ژیانی هەیە.

- منداڵ بوون: بەرهەمهێنانی نەوە و درێژەدان بە ژیان.

لە بەشێکی زۆری ئوستوورەکانی سۆمەریدا ناوی (ننخرساک) – Ninhursag دەهێنرێت کە لەزمانی سۆمەریدا بەمانای خودادایک دێت، سەرباری هەندێ ناوی تر، ئیستەش لەکوردەواریدا بە دایە گەورە نەنە دەگوترێت.

سامۆیل نوح کریمر باوەڕی وایە (ننخرساک) خودا دایکە و ئانا خوداوەندی بەرپرس لە خۆشەویستی و منداڵ بوون و ئامادەبوون بۆ چاندنە[1].

دکتۆر فازڵ عەبدولواحید لە کتێبی (عشتار ماساة تموز) باوەڕی وایە (ئینانا- عەشتار) خواوەندی دایکە ودەڵێت: گومانی تێدا نییە ئانانا لای سۆمەریەکان خواوەندی دایکە و نازناوی Ama ی دراوەتێ.[2]

ئەم وشەیە ئیستە لەعەرەبیدا بە (ام) واتە دایک بەکاردێت ، لە زمانی هەورامیشدا تا ئیستە بە دایک دەوترێت (ئەدا) ، لەکۆیەش بە دایک (ئۆدا) دەڵێن ، سەرنج بدەین لە ئەما و ئەدا، ئەمە رێرای چەندین ناوی تری وەک (ئاجە- Aja)کە ئیستەش لەشێوەزاری

١- طه باقر، مقدمة في تاريخ الحظارات القديمة، ج١. بغداد ١٩٧٣، ص ١٩٥

٢ - دكتور فاضل عبدالواحد علي، عشتار ماساة تموز، دار الشؤون الثقافية، بغداد طبعة ثانية عام ١٩٨٦، ص٥٠

ئەردەڵانیدا ئابجی بەکاردێت، هەروەها وشەکانی (گوڵە- Gula)کەتا ئێستەش وەک ناو لەکچ دەنرێت.

لە میتۆلۆژیای بابلی دا (ئینانا) دەگۆڕدرێتە (ئیشتار)و (دوموزی)ش دەبێتە (تەمووز)[٣]، بەڵام داستانی خۆشەویستیی بێ ئاکامی (ژن-خودا) و تۆڵەکردنی لە جێی خۆی ماوەتەوە، ئەم مووتیڤە دەڕواتە کەنعان و شارستانیەتی ئۆگاریتو لەوێوە وەکوو چیرۆکی پێغەمبەرێکی پاکداوێن بە ناوی یوسف دەچێتە ناو کتێبە پیرۆزەکان (واتە تەوراتو ئینجیلو قورئان) کەدێتە ئێران ناوی چیرۆکی (سیاوەش)ی لە سەر دادەنرێت. کوردیش وەکوو نەتەوەیەکی ئەم بیاڤە فەرهەنگیە خاوەن گێڕانەوەییکی خۆجێییە لەم ئوستوورەیە کە لە چوارچێوەی چیرۆکی مەم وزین دەیناسین.

جیاوازی بەرچاوی چیرۆکی (سیاوەش)و مەم لە گەڵ ئەوانی دیکە، گۆڕانی پیشەی خوداوەندی شەهیدە.

شۆستن لاشەی پاک کافوور ئەندازش
عەترامێز کەردن جاگە و جنازش
نیان ئەو کەفەن لاشەش دەر زەمان
وەندشان چەندێ ئایات قورئان
هوون سیاوەحش جە نۆ جۆشاوە
ستوون ئەیوان کەیوان کێشاوە

٣ - لغز عشتار الالوهة المؤنثة واصل الدين والاسطورة، فراس السواح، ط. الثامنة، ٢٠٠٢، دار علاءالدين، سورية-دمشق، ص٢٧

لە چیرۆکە کۆنترەکاندا ئەم خوداوەندە هەمیشە شوانە، کە ئەمەش دەتوانێ بۆ خۆی هۆکارێکی هەبێ بەو مانایە کە ئەم چیرۆکە لە لایەنێکەوە باس لە گۆڕانی شێوەی ژیانی ئینسان لە شوانی و ئاژەڵداری بۆ هیتیاری دەکات (شوان دەکوژرێ و دەبێتە قوربانی گیاو هیتیاری).

نموونەی هەرە بەرچاوی شینگێڕی بۆ ئیزەدی گیایی، شینی سیاوەشە کە لە ئێرانی پێش لە ئیسلامدا بەڕێوە دەچوو لە هێندێ شوێن وەکوو شیراز تەنانەت تا سەدەی بیستەمیش مابوو. ئەو ڕێورەسمە ئەوەندە بەهێز بوو کە پاش زاڵ بوونی ئیسلامیش توانی خۆی رابگرێتو لە ڕێگای گۆڕانی ناوی پاڵەوانەکانەوە بە ژیانی خۆی درێژە بدات. شینی سیاوەش بە زۆربەی تایبەتمەندیەکانیەوەو زۆرینەی سەمبولەکانیەوە لە ژێر ناوی عاشوورای حوسێنیدا دیسان بەهەمان هێزی پێشوویەوە سەری هەڵێناو ئێستاکەش هەر ساڵ لە ناو شیعەکاندا بە تینێکی تایبەتەوە بەرێوە دەچێت. لێوردبوونەوە لە سەر ئاڵاو بەیداخەکانی ڕۆژی عاشوورا کە پڕن لە نیشانەکانی ڕێورەسمێکی وەرزێری(وەکوو درەختی سەرووو گیاو باڵندەو هتد) سەلمێنەری ئەو ڕاستیەیە کە عاشوورای حوسێنی درێژەدراوی شینی سیاوەشەو یەکبونی و یەکسانی ئەم دوو ئایینە دەخاتە بەرچاو.

سیاوەشان ئوستوورەی مەرگ و ژیانە کە ریشەیەکی میترایی هەیە[1]، لە هیندستان ناوی رامادین ە، سیاوەش لەناو گەلانی

١- عیسی نجفی- سحر یوسفی- زهرا رستمی، بررسی جنبەهای پیوند سیاوش با آیین مهری، فصل نامە متن شناسی ادب فارسی، شمارە سوم، سال ١٣٩٧، ص ١٢٣

ئارياييدا، دومـوزی يـان تەمـووز لـە نێـوان دوو روبـاردا بەعـل لـە سـوريا، يوسـف لەنـاو کەنعانـدا، ئەمانـە نيشـاندەری مـەرگ و ژيانـی دووبارەن.سـياوەش پنتـی خوداوەنـدی شـەهيدە، قوربانيـدان لەپێنـاو تـۆم و گيـادا و دەرکەوتنـەوەی لـە نـەورۆزدا، ژيانـەوەی سروشـت لەبەهـاردا هێمـای زيندوبوونـەوەی سياوەشـە.[1]

بەشـێوەيەکی گشـتی شـينی سـياوەش هاندانـی هێـزی خێـرە لـە ئاسـماندا بۆ درێژەدان بـە بەخششـی ساڵانەکەيان بۆ سـەرچاوەکانی ژيـان.[2]

چەمـەری بنەمـای زاگرۆسـی شـينگێڕی خوداوەنـدی شـەهيدە، کەئێسـتە ئـەو ڕەسـمە کاڵ بوەتـەوە، لەناوچەکانـی ئيـلام و لوڕسـتاندا هێشـتا وەک خـۆی بەرگـوزار دەکرێـت،

بەڵام شينگێڕی ژنـان و لەخودانيان بۆ مەرگی ئازيزانيـان بچمێکی بازمەندەی ئـەم مەراسيمەيە[3]

شـين و شـينگێڕان، چەمـەری، ئالايی، کۆتەڵگێڕان و لەبانگدان) دەکات کـە لـە کۆنـدا بريتـی بـوون لـەو ڕێوڕەسـم و دابونەريتانـەی کـە بـۆ کەسـی مـردوو دەکوتـران و سـاز دەکـران».[4]

١- پلوتارک،حيـات مـردان نامـی، جلـد سـوم، ترجمـه رضـا مشـايخی، شـرکت انتشـارات علمـی و فرهنگـی، چـاپ سـوم.١٣٦٩، ص٤٦

٢- سياوشان، علی حصوری. نشر چشمه، تهران ١٣٦٤. فصل درآمد. ص١٥

٣- فريا استارک، سفرنامه الموت و لرستان و ايلام، ترجمه علی محمد ساکی، انتشـارات علمی: تهـران١٣٦٤

٤ - حمدالله نوروزی ،« بررسی تطبيقی مشترکات آيين سنتی چمر در ايلام و نمايش تراژدی در يونـان » فرهنگ ايلام، بهار و تابسـتان ١٣٩٠، شماره ٣٠ و ٣١، ص. ١٥٨

چەمەری

شێوازێکی مۆسیقای شین گێڕێ کە لە ناوچەکانی سەر بە زاگرۆس دا وەک لۆرستان و ئیلام و کرماشان ئێستاش هەر باوە و بۆ لە دەست دانی ئازیزان بە دەهۆڵ ۆ زوڕنا لێدەدرێ[1]..

لە هەوراماندا هەمان مەراسیمی چەمەری هەیە و پێی دەوترێت کۆتەڵ ، لەکاتی مردنی کەسێکی ناوداردا ئەم مەراسیمە سازکراوە، رێپێوانێکی هونەریانەی سەیرە، بەشداران لە کۆتەڵدا دەبنە چەند ریزێک، ئەوانەی دەکەونە پێشەوە ئەوانەن کە جلی رەشیان لەبەردایە یان پەڕۆی رەش یان نیلی یان کردوەتە ملیان، لەناوەڕاستدا داهۆڵی مردوەکە دروستکراوەو جلەکانی کراونەتە بەر داهۆڵەکە لەگەڵ بەشێک لە کەلوپەلەکانی وەک تفەنگ و کوڵەباڵ و تەسبیحەکانی و سواری ئەسپەکە کراوە، ریزی تفەنگچییەکانی کەسە ناودارەکە ئەملاو ئەولای ئەسپەکەیان گرتووە، کاروانی کۆتەڵچییەکان قوڕیان گرتووەتە سەریان، یا سەرشانەکانیان قوڕاوی کردووە، ئەوانەی تفەنگیان هەبووە لولەی تفەنگەکانیان بەرەو خوارەوە بووە.

١- علی حصوري ، سیاوشان، نشر چشمه: ١٣٧٨تهران. ص١٠٩

بشنەو جە بەنگین یاوەران ئەخبار
بدیە چێشش کەرد یار وەفادار
سواران نیلی ئەسپان هەم نیلی
پۆشان قەڵاخی تەولەها فیلی
بەیداقێ جە نیل نیلی کەرد وە پا
گرەو بەردەبێ جە نیلی سەما

ریزی ژنانیش لە کۆتەڵدا بەشدار بوون، ژنانیش قوڕیان گرتوەتە سەریان و پەڕۆی رەشیان بەسەریاندا داوە کە بەهەورامی پێی دەڵێن قەڵاخی ، لەناو هەورامییەکانا دوعایەکی ژنانە تا ئێستاس ماوەتەوە ژنێک بە ژنێکی تر دەڵێت : « قەڵاخی دەی سەرەتەرە».

دەهۆڵ و زوڕنا لێدەدرێت بە ئاوازی تایبەت کە ئیسە بەو ئاوازە چەمەری دەگوترێت، شایەر و بەیت بێژەکان بەیتی لاوانەوەیان بۆ پیاوە گەورەکە وتوە، گۆرانیبێژان گۆرانی خەمگین، لەگەڵ ئەمەدا وەک باگراوند هەموو بەشداران دەڵێن ئاغە رۆ، تاتە رۆ واتە گەورەم رۆ، باوکە رۆ.

رێورەسمی کۆتەڵ بەیانیان تا نیوەڕۆ بەردەوام دەبێت، بەشداران بۆنانی نیوەڕۆ لەماڵی گەرەی دێ نان دەخۆن ، دواتر دیسان ئالآی کۆتەڵ بەردەوام دەبێت تا ئێوارە.

ئەم مەراسیمە چەند رۆژ تا هەفتەیەکیش بەردەوام دەبێت،ئالآی کۆتەڵەکە پارچەیەک قوماشی رەشە پانیەکەی مەترێک و درێژی دوو مەتر، بە دوو دارەوە بەسراوە، دوکەس دارەکانیان گرتوەو ئالآکەیان بەرز کردوەتەوە.

دراوسێ دێیەکانی دەوروبەری ئەو دێیەی کە کۆتەڵی هەبووە، بە ئالآی رەشەوە هاتوون لە مەراسیمەکەدا بەشداریان کردووە،

ڕۆژانی پرسە و کۆتەڵ پەیوەستبووە بە تواناو پێگەی کەسەکە.
کەسوکاری مردوو بەتایبەت ژنانیان جلی ڕەش یان شینیان پۆشیوە، تاماوەی چل ڕۆژ ئەم بەرگەیان دانەکەندووە، خەنەو وسمەیان نەگرتووەتە سەریان، پیاوان ریشیان نەتاشیوە، بەشداری ئاهەنگ و زەماوەندیان نەکردووە، هەندێجاریش لە هەفتەی یەکەمدا یان لەدوای چل ڕۆژە کەسە نزیکەکانی مردوەکە داوا لەخەڵک و کەسوکار دەکەن پرسە تەواوکەن و ریش بتاشن وژیان ئاسایی بکەنەوە.
شینی سیاوەش و شینی مەم، دوو ڕێورەسمی هاوتەریبو دوو گێڕانەوەی یەک دابن.
لە داستانی مەموزیندا ئەو بەشە گۆڕاوە بەڵام هەر لەو مووتیڤە دەیان چیرۆکی سەربەخۆو جۆراوجۆر سەری هەڵێناوە تا ڕادەیەک کە ڕەوتی خۆشەویستی نێوان شوانو کچە ئەمیر یان کچەخان بووە بە ناوەڕۆکی بەشێکی زۆر لە بەیتو چیرۆکە کوردیەکان بۆ هەموان ناسراوو ئاشنایە.

ئەدەبیاتی زارەکی هەورامی

هەورامییــەکان لــە کۆنترین نەتەوەکانــن، لــە چەرخــی گەشــەی شارســتانیەتی خۆیــان قۆناغگەلێکــی جۆراوجۆریــان تێپەڕانــدووە و گۆڕانــکاری کۆمەڵایەتــی زۆریــان ئەزمــوون کــردووە، بــەو پێیــەی ئەدەبیاتــی زارەکــی هــەر گەلێــک لــە ئەدەبیاتــی نووســینەکیەکەی کۆنتــرە، کەوایــە ئاســاییە ئەدەبیاتی زارەکی هەورامیش لـە ئەدەبیاتـی نووســینەکەی کۆنتــر بێــت.

لــە چاوپێخشــاندنێک دا دەتوانیــن هۆنــراوە زارەکــی و فۆلکلــۆرە هەورامییــەکان دابــەش بکەیــن بــۆ دوو جــۆر:

- داستانی
- غەیری داستانی

هۆنراوەکانی کۆمەڵــەی یەکــەم کــە ژمارەیــان زیاتــرە لــە جۆرەکانــی دیکــە، بــە پێــی ڕووداوەکانــی مێــژووی ناوچەکــە، شــەڕ و ناکۆکــی نەتەوەیــی وئایینیــەکان، هەڵگیرســانی شــەڕ ، هەروەهــا چیرۆکــە ئەوینییــە بێ ئاکامــەکان و دڵداریــە سەرکێشــییەکان نووســراون و بــە شــێوەیەکی گشــتی پێیــان دەوترێــت بەیــت.

ئەگــەر ســەرەنجی دێڕەکانــی مــە م وزیــن بدەیــن، دەگەینــە ئــەو ڕاســتیەی کــە شــاعیری هەورامــی زمــان لــە زۆربــەی چیرۆکەکــەدا تاڕادەیــەک لایەنــی گشــتی پاراســتووە و داســتانەکەی بــە مێشــکە داهێنەرانەکــەی خــۆی دایڕشــتۆتەوە، ئەمــەش ناکرێ نادیــدە بگیرێــت لــە توانایــی هێــزی ئــەو زمانــە، کەوابــوو، هــەر نوســینێک دەرخــەری توانــای زمــان و شــوناس و دواتــر جەدەلــی نێــوان زمــان و شوناســە کــە دەبێتــە هــۆکاری بەرهەمهێنانــی کاری جــوان و نــاوازە.

زمان و شوناس

زمان

زمـان هەماهەنگیەکـە لەنێـوان ئامـاژەو هێماکانـدا، کـە ئامرازەکانـی زانیـن پێـک دەهێنێت، زمـان گرنگتریـن هـۆکاری تێگەیشـتن و بەریـەک کەوتنـی نێـوان تاکەکانـی کۆمەڵگەیـە لەگشـت بوارەکانـی ژیانـدا، بەبـێ بونـی زمـان پەیوەنـدی نێـوان تاکـەکان درووسـت نابێـت.

زمـان پەیوەسـتییەکی بەهێـزی هەیـە بـە بیرکردنـەوەوە، بیـری مـروڤ هەمیشـە لەبۆتـەی زمانـدا دادەڕێژرێـت، بگـرە لەکاتـی بیرکردنـەوەی ناخدا،تەنهـا لەڕێگـەی زمانـەوە دەگەیـت بـە بوونـی راسـتەقینەی بیرۆکـەکان.

زمان دابەش دەبێت بەسەر چەند کۆمەڵەیەکدا لەوانەش:

-خێزانـە زمانییـەکان: کۆمەڵـە زمانێکـن لـە بنەڕەتـدا هاوبەشـن، زۆرێـک لـە زانایـان کـۆک نیـن لەسـەر دابەشـکردنی زمانـەکان، هەندێـک لەمانـە خـودان تایبەتمەنـدی و بنچینـەی هاوشـێوەن،ئەمە سـەرباری هەندێـک جـۆری لاوەکـی وەک:

- زمانـە دروسـتکراوەکان : ئـەو زمانەیـە کەسـێک یـان چەنـد کەسـێک دروسـتیان کـردوون و بەشـێکن لـە کەلچـەر وەک زمانـی شـێوەو زمانـی پرۆگرامسـازی[1]

(١) الألسـنية التوليديـة والتحويليـة وقواعـد اللغـة العربيـة « النظريـة الألسـنية « ، الدكتـور ميشـال زكريـا ، المؤسسـة الجامعيـة للدراسـات والنشـر والتوزيـع ، ط١ ـ ١٩٨٢ ـ ص : ٢٥

زمان مرۆڤ لەگەل زیندەوەرەکانی دیکەدا جودا دەکاتەوە، چونکە زمان بیری بنیات ناوە، وەک ئەوەی چۆمسکی پێی وایە زمان پەیوەستە بە توێژینەوەی هزری مرۆڤایەتییەوە، زمان بەشێوەیەک لە شێوەکان دەیسەپێنێت بەسەر مرۆڤدا بیر بکاتەوە و ئەوە بە دوو دیوی دراوێکی دەزانێت، کۆمەڵێک هێمای زمانەوانی دەبنە دەروازەی بیرکردنەوەی هزری مرۆڤ، لەباسکردنی هێمایەکی زمانەوانییەوە دەروازەی خەیاڵێک ئاوەڵا دەبێت.

چەمکی فەلسەفەی زمان جەخت لەسەر بیرکردنەوەی مرۆڤایەتی دەکات ، بەپێی ئەو هێما زمانەوانیانەی کە بیری مرۆڤ دەتوانێت دروستیان بکات. [1].

بیری مرۆڤ پەیوەستە بەتایبەتمەندییە سروشتییەکەیەوە و زمانەکەشی کۆی ئەو هێمایانەیە کەلەدەوروبەریدا هەیە بۆ ئەوەی بتوانێت گوزارشت لە شتەکانی ناخی و دەوروبەری بکات و ئەمەش وایکرد زمان بێتە ئاراوە.

تایبەتمەندی زمانی سروشتی ئەوەیە سیستمێکی هێماییە جیاواز لە سیستمە هێماییەکانی دیکە، زمان کۆی سیستمێکی هێماییە وەک ئامرازێک تاک بەکاری دەهێنێت بۆ گوزارشت لە مەبەستەکانی و بەرقەرارکردنی پەیوەندی لەگەل ئەوانی تردا بەهۆی ئاخاوتن و نووسینەوە.[2]

---

(١) خليل أحمد عمايرة، في نحو اللغة وتراكيبها، منهج وتطبيق ، عالم المعرفة، جدة ، ١٩٨٤م، ص٥٥ -٥٩.

(٢) محمد محمد يونس علي، وصف اللغة العربية دلاليا في ضوء مفهوم الدلالة المركزية: دراسة حول المعنى ومعنى المعنى (طرابلس: منشورات جامعة الفاتح، ١٩٩٣)، ص ٢٤.

بونیـادی سـتراکتۆری زمـان بەرلـەوەی هێمایەکـی گـۆ کـردن بێـت کـۆی ئـەو شـتانەیە هـزری مـرۆڤ بەرهەمـی دەهێنێت،بـۆ ئـەوەی بەرهەمهێنراوەکـە بخرێتـە نـاو فۆرمێکـی سـتاتیکییەوە بیـر لەڕێکخسـتنی کرایـەوە لەشـێوەیەکی ئەندازەییـدا وەک ئـەوەی سوسـێر بـاوەڕی پێبـوو.

زمانەوانەکانی پێش سوسێر لـەو بـاوەڕدا بـوون زمـان پێکهاتەیەکە لـە کۆمەڵـە دەنگێک و ئـەم ڕەگـەزە مادییانـە دەکرێت ببیسـترێن و گـۆ بکرێـن، ئـەم پێناسـەیە وایکـرد بـەراورد بکرێـت لەگـەل خانـودا کـە بریتییـە لـە زۆرێـک بـەرد وچیمەنتـۆ و داروو پێکهاتەکانیتـر، ئیبـن سـینا دژی پێناسـەکردنی خانـوو بـوو بـەم جـۆرە، پێـی وایەدەبێت ڕەچـاوی پێکهاتـەو شـێوازی ئەندازەیـی وڕێکخسـتنی بکرێـت.[1]

هەمـان ڕەخنەبـوو کـە سوسـێر لـەو کەسـانەی دەگـرت کـە باوەڕیـان وابـوو زمـان دەنگـە، بەبـێ ئامـاژەدان بـە تایبەتمەنـدی سیسـتمە زمانەوانییەکـە.

---

(١) ابن سينا، منطق المشرقيين ،بيروت، دار الحداثة، ١٩٨٢، ص ١٠٣.

شوناس

شـوناس ئـەو پەیوەندیـە ئۆرگانیەیـە مرۆڤـی پـێ دەناسـرێتەوە، لێرەدا شـوناس مەبەسـت لـە ناسـنامە یـان شناسـنامە نییـە، زانایانـی دەروونناسـی شوناشـی مـرۆڤ بـەو قۆناغـە جیاوازانـەی دەستنیشـان دەکـەن کـە مـرۆڤ پێیـدا تێدەپەڕێـت وەک منداڵـی، مێرمنداڵـی، لاو، کامڵ، پیر، کۆمەڵناسـەکانیش وای دەبینن کە شـوناس بریتییە لـە وەی کەسـێک هەسـتی پەیوەسـت بـوون بـکات بـەو کۆمەڵگەیـەی تێیـدا دەژی یـان مەیلـی بـۆی هەیـە. میتافیزیکەکانیـش بـە (جەوهەروبەهـای عەقـڵ) ی دەبینـن. [1]

لـەم دیدە جیاوازانـەوە بـەوە گەشـتین کە شـوناس بریتییـە لـە راسـتی و بەهـای خـود و یەکێتـی پەیوەسـتبوون و مەیـل و یەکسـانی و لێکچـوون، ئەمـە دەروازەیـەک بـۆ بابەتەکـەی ئێمـە کـە زمـان چ شوناسـێک دەداتـە بەکارهێنەرانـی.

(١) الشـريف الجرجانـي: التعريفـات. بيـروت: دار الكتـب العلميـة، ١٩٨٨، ص٢٥٧، والمنـاوي: التوقيـف، مصـدر سـابق، ص٢٥٧.

زمان و شوناس

یەکێک لەپێکهاتەی هەرنەتەوەیەک زمانە، زمان مەیلی ئاخێوەرانییەتی بۆ گوزارشت کردن لەشتەکانی خۆیان،ئەمەش بۆ دەستەجەمعی هەرنەتەوەیەک و تاکەکانیشی دەبێتە شوناس.

زمان ئامرازی ئاخاوتنی کۆمەڵێکە کە رەنگدانەوەی هزرو کۆی بەرهەمهێنراوە زمانەوانییەکانی هەر گەلێکە، وکۆمەڵە دەنگێکە هەر گەلێک مەبەستەکانی خۆی پێ دەردەبڕێت.[1]

ئەم بۆچونە سێ رەگەزی (ئاخێوەر) مان بۆ دەردەخات و دەکرێت بە (پێکهاتەی زمانی) ناوی ببەین، ئەویش(دەنگەکان، گەل و نەتەوە، مەبەست) ن، پەیوەندی نێوان دەنگەکان و مەبەست ئاماژەیە بۆ بابەتێکی ئاشنا، ئەویش ئەوەیە کە زمان لە راستیدا رەنگدانەوەی هزرە، دەنگ شتێک نیە جگە لە ئاوێنەی هزر.

هزر یەکێک لە گرنگترین ئەرکەکانی زمانە وەک ئەوی زمان ناسەکان بە (سۆسیۆلۆژیای زمان) ناوی دەبەن.[2]

بنیامین لی وورف –یەکێک لە ناودارانی فکری زمانی ئەمەریکییە- دەڵێت: زمان بالآدەستی هزرە، نەک بەهۆی وشەکانیەوەیەتی بەتەنها، بەڵکو بەهۆی بونیادی ناوەکی ئەو زمانەشەوەیە، (ئیبن جن)یش پێی وایە لەدەستدانی رەگەزێک لە رەگەزەکانی زمان واتە نابوت بوونی ئەوەی کە ماوە لەو زمانە.[3]

(١) ابن جني: الخصائص، تحقيق محمد علي النجار، ط٢. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٤٠٦ هـ / ١٩٨٦ م. جـ ١ ، ص٣٣.

(٢) محمد السيد علوان: المجتمع وقضايا اللغة. الإسكندرية: دار المعرفة الجامعية، ١٩٩٥، ص١١٩.

(٣) ابن جني: الخصائص، تحقيق محمد علي النجار، ط٢. القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب، ١٤٠٦ هـ / ١٩٨٦ م. جـ ١ ، ص٤٢.

هەریـەک لـەو رەگەزانـەی بەهـۆی زمانـەوە گوزارشـتیان لێدەکرێت بەرهەمـی مرۆڤایەتیـن و لەناوچونیـان دەبێتـە هـۆی لاوازبـوون و نابـووت بوونـی سـەردەم بەرهەمـی مرۆڤایەتـی، مـرۆڤ پێچەوانـەی ئاژەڵەکان ئامرازە دەنگییەکان بۆ مەبەستێکی هزری بـەکار دەهێنرێت و کـۆی ئەمانـە دەبێتـە کۆیەکـی زمانـی.

ئەو دەنگانەی لەشتەکانی ترەوە دەردەچن(جگە مرۆڤ) نابنە زمان، چونکە مرۆڤ بۆ گەیاندنی مەبەستێک و فکرێک ئەو کارە دەکات.[1]

کەواتـە بنەمـای کارکـردن لـە زمانـدا لـەم کارەدا کارکردنـە لەسـەر فکـری زمـان و ئـەو هەسـتانەی زمـان ئاراسـتەیان دەکات و ئەمـەش دەکرێـت نـاوی بنێیـن هـزری زمـان.

ئەرەسـتۆ پێـی وایـە زمـان بەرهەمێکـی دەنگییـە بەهەماهەنگـی هـزر لەپێنـاو بەمانـادار کردنـی دەنـگ.[2]

بەشـێوەیەکی گشـتی وەک ئـەوەی (سبرسـن) باسـی دەکات جەوهـەری زمـان چالاکـی مرۆییـە، چالاکـی لەلایـەن تاکـەوە بۆئـەوەی دەورووبـەر لێـی تێبگـەن، چالاکـی دیگەرانیـش ئەوەیـە تێبگـەن چـی لـە ئـاوەزی تاکدایـە.[3]

توێـژەر بـاوەڕی وایـە زمـان ئامـرازی بیرکردنـەوەی مرۆڤەکانـە، کاریگـەری لەسـەر خـود و بەرامبـەر هەبێـت، هەرچـی دەنـگ و وشەکانیشـن یارمەتـی دەری ئـەم پرۆسـەیەن بـۆ ئـەوەی زمـان و شـوناس کاری یەکتـر تـەواو بکـەن.

(١) نعيم علوية، بحوث لسانية بين نحو اللسان ونحو الفكر، المؤسسة الطليعة للدراسات والنشر والتوزيع، ط٢،١٩٨٦ بيروت، ص٢٢٧

(٢) علي عبد الواحد وافي: اللغة والمجتمع. ط٤. جدة: شركة مكتبات عكاظ للنشر والتوزيع، ١٤٠٣ هـ - ١٩٨٣ م، ص٧.

(٣) محمد حماسة عبد اللطيف: النحو والدلالة. القاهرة: ١٩٨٣، ص٣١.

جەدەلی زمان و شوناس

پاش کردنەوەی دەروازەیەکی بچوک لەڕوی زمان و شوناسدا، بەدەرنجامێک دەگەین کە سەرەتایەکی بنەڕەتییە بۆ توێژینەوەکەی ئێمە ئەویش پەیوەندی نێوان زمان و شوناس، شوێنی زمان لە پێکهاتەی رەگەزی شوناسدا، جایگای زمان لە تیۆرییەکانی شوناسدا.

ئەگەر زمان ئەو تایبەتمەندییە زمانییە بێت کە عەقڵی دەستەجەمعی پێچەوانە دەکاتەوە بۆ دەستەیەک لە مرۆڤەکان، گوزارشت لە بینینی ئەوان بۆ جیهانی دەورووبەریان دەکات، ئەگەر شوناس حەقیقەت و خود و بەها بێت، کەواتە زمان وێنەیەکی زیندوی ناخ و بەهای بەکارهێنەرانییەتی .

سەرنج بدە، «حەقیقەت، خود، بەها» وشەن، بەڵام زمان کەرەسەی هاوبەشی ئاخێوەرانیەتی، وەک دەبینرێت زمان بەشێکی جیانەکراوەی شوناسە لەلای کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی، چونکە ئەوەی هەڵگرانی زمانێک کۆدەکاتەوە تێگەشتن و گوزارشت کردنیانە بەو زمانە، کەواتە شوناسیان زمانەکەیانە، بەوەی لەوانەی جودایان دەکاتەوە کە لێیان حاڵی نابن، پەیوەندی زمان و ئاخێوەرانی پەیوەندییەکی ئۆرگانیکییە و پێی دەناسرێتەوە، بەمانایەکی تر (زمان) شوناسە و (شوناس) زمانە.[1]

---

(١) برتيل مالبر، مدخل إلى اللسانيات، ت.السيد عبد الظاهر، القاهرة – مصر، ٢٠١٠م، ص٢٩٧

زمـان ناتوانێـت ئەرکەکانـی بەڕێوەبەرێـت لـەدەرەوەی سـیاقە کۆمەڵایەتـی وسیاسـی و کلتورییەکەیـەوە، ناکرێـت زمانێـک بـاس بکرێـت بەبـێ ئـەوەی کلتووروجوگرافیـاو فەرهەنگی بەکارهێنەرانـی لەبەرچـاو بگیرێـت.

کۆمەڵناسـەکان زمـان وەک راسـتییەک و دیاردەیەکـی کۆمەڵایەتـی دەبینـن، هـۆکاری رێکخسـتنی کۆمەڵایەتـی بەکارهێنەرانییەتـی، لێرەوە دەرکـی پەیوەسـت بوونـی گـەلان بـە زمانەکانیانـەوە دەکەین،چونکـە تـاک هەمیشـە پەیوەسـتە بـە بونیـادە کۆمەڵایەتییەکەیـەوە.[1]

لەکۆتایـی سـەدەی نۆزدەهەمـدا چەندیـن تیـۆر لەسـەر فکـری شـوناس سـەریان هەڵـدا، تیۆرییەکانـی ئەڵمانـی، فەرەنسـی، ئیتاڵـی، مارکسـییەکان، ئیسـلامییەکان، شـۆڤێنییەکان.

هەندێـک لـەو تیۆرییانـە جەختیـان لەسـەر زمـان دەکـرد، تیـۆری ئەڵمانـی کەلەسـەر فەلسـەفەی هیـگڵ بنیاتنرابـوو بـاوەڕی وابـوو (بنەمـای نەتـەوە شوناسـە و پێـوەری راسـتەقینەی زمانـە)، (هیـردەر) یـش دەیگـوت دڵـی گـەل لەزمانـی گەلـدا لێدەدات.[2] هەرچەنـدە ئێسـتە ئـەو تیۆریانـە تـا رادەیەکـی زۆر کاڵ بوونەتـەوە، دەکرێـت نەتەوەیـەک زیاتـر لـە زمانێکـی هەبێـت، یـان زمـان هەیـە لەبنەمـادا نەتـەوەی نییـە، وەک زمانـی هێمـاو ئامـاژە.

(١) الشـريف الجرجانـي: التعريفـات. بيـروت: دار الكتـب العلميـة، ١٩٨٨، ص٢٥٧، والمنـاوي: التوقيـف، مصـدر سـابق، ص٢٥٨.

(٢) محمـد عبـد الشـفيع عيسـى: نظريـة الحصـري فـي القوميـة العربيـة: جدليـة الإثبـات والنفي. (بحث ضمن: سـاطع الحصـري: ثلاثون عاماً على الرحيل). بيـروت: مركز دراسـات الوحـدة العربيـة ومعهـد البحـوث والدراسـات العربيـة بالقاهـرة، ص١٤٧، ١٤٨.

کاتێـک زمانێـک هاوبەشــە لەنێـو نەتەوەیەکـدا کـە تـەواو یـان زۆرینـەی تاکەکانـی بەبێ گرفـت لەیەکدی تێبگـەن بـە ئاسـتێکی بـاش، پرسـیار ئەوەیـە ئایـا کرمانجێـک چەنـد لەسـەدی هەورامـی تێدەگات؟ زازایــەک و سـۆرانیەک چەنـدە لەیــەک حاڵـی دەبـن؟ ئەگـەر زمانـی لێک تێگەشـتنی کرمانجێکـی دهـۆک و فەیلییەکـی بەغـدا کەهەردوکیـان خۆیـان بـە کـورد دەزانـن، عەرەبـی بێـت، مایـەی دانانـی نیشـانەی پرسـیار و سەرسـوڕمان نییـە لـەو بابەتـە؟

زوانی هەورامی لە رەوتی دیرۆکیدا

زمانی هەورامی وەک زمانەکانی تر گۆڕانکاری بەسەردا هاتووە، وەک ئەوەی گۆڕانکاری بەسەر شتەکانی تردا هاتووە.

دەبێت ئەوە بزانین زمانی دایکی رۆژێک دەستی پێکردووە کە پێشینەکانمان لەسەر ئەم بومە و بەم زوانە ئاخاوتوون یان بەزمانێک کە ئیسە هەورامی میراتگرییەتی .

دکتۆر حەبیبوڵلای تابانی لەکتێبی(وحدت قوم کورد وماد) دا دەڵێت:» پێش هاتنی هۆزە ئارياييەکان بۆ چياکانی زاگرۆس، زوانی (هوریانی) لەناو زاگرۆس نشینەکاندا بەکار دەهات کەزوانی رەسمی دەوڵەتی میتانییەکان بوەو هیچ پەیوەندییەکی بەزوانی هیندوو ئەوروپاییەوە نییەو زمانی رەسەنی زاگرۆس نشینەکان بووە،هوریانی زمانێکی باو بووەو پەیوەندی لەگەڵ زمانی(لولوبییەکان و کاسی و گۆتییەکان)دا هەبووە، کاتێک ئارياييەکان دێنە ناوچەی زاگرۆس لەگەڵ زمانی رەسەنی ناوچەکە کەزمانی هوریانی بووە تێکەڵدەبن و دواتر ئەو زمانە دەکەنە بنەما بۆ زمانێکی نوێ کە زمانی (ماد) ییەکان بوەو دواتریش ئاوێستای پێ نووسرایەوە».[1]

ئەوەتا زمان ناس و ئاوێستا ناسێکی وەک (ژان کلنز، لیژ) باوەڕی وایە ئەلفا بێی ئاوێستایی هاوشانی ئەلفابێی یۆنانییە.[2]

(١) حبيب‌الله تاباني، وحدت قومي كرد و ماد: منشاء، نژاد و تاريخ تمدن كردستان نشر طسترة، تهران، تاريخ نشر : ١٣٨٠، ص١١٥.
(٢) راهنماي زبان هاي ايراني، جلد اول، انتشارات ققنوس، تهران١٣٨٢، ص٧١

شانامە لەهەورامیدا بەمانای (نامەی شا) دێت و وشەی (شا) بەمانای گەورەو خاوەندکار دێت، ئێستەش لەناو یارسانەکاندا و عەلەوییەکاندا (شا) هەر بەهەمان مانا دێت و ئەوەتا هەریەک لە (شاعەلی و شاخۆشین و شای هەورامان(سوڵتان ئیسحاق) کە دەرکەوتەی خودایـن لەسەرزەویدا ئەم پێشگری (شا) یە بەناوەکانیانەوە هەیە، کەواتە (شانامە) واتە نامەی ئافرێنەرو خاوەندکار.

لای (پارتییەکان) یش بەهەمان مانای (نامەی خودا) دێت و پێیان گوتووە(خوتاینامە)، (خوتا) بەمانای (خودا) و(نامە) ش هەر هەمان مانای نامەو پەیامی هەیە.

خوا)، خشاە=خوا. [1]

کۆنترین ئاسەواری کورد کەمابێتەوە (قەواڵەکانی هەورامان)ن، مێژوەکەیان بۆ سەدەکانی(٨٨و٢٢و٢١) ی پێش زایـن دەگەڕێتەوە کە ژمارەیان ٣ دانەیەولەسەر پێست نووسراون[2]، لە ساڵی ١٩٠٥ لەکەتیبەی (تەنگیوەر) لە ٥٠٠ مەتری گوندی تەنگیوەری هەرێمی (ژاوەرۆ)ی هەوراماندا دۆزراونەتەوە

لەلایەن دکتۆر (سەعید خانی کوردستانی)یەوە گەیەنراونەتەدەست پرۆفیسۆر (ئیلیس منس و کاولی)و ئێستە لە مۆزەخانەکانی بریتانیادان[3].

---

(١) کورش نیکنام،از نوروز تا نوروز، انتشارات فروهر، تهران، بدون سال چاپ، ص١٠٠

(٢) فلادیمێر مینۆرسکی، بنچینەکانی کورد و چەند وتارێکی کورد ناسی، و.لەفەرەنسییەوە: د. نەجاتی عەبدوڵلا، مەکتەبی بیرو هۆشیاری (ی.ن.ک)، سلێمانی ٢٠٠٧، ل٧٩.

(٣) عادل محەمەد پوور، شەبەنگی زوانی کوردی هۆرامی لەگاساکان تا...، چاپخانەی بابان، ٢٠٠٨سلێمانی، ل٣١.

زمانی میدییەکان بەجۆرێ دەوڵەمەند بووە دواتر هەخامەنشییەکانیش ئەو زمانەیان بەکار هێناوە و زمانی ئەوانیش بووە، بەڵگەش بۆ ئەوە، ئەگەر زمانی مادەکان و هەخامەنشییەکان یەک نەبووە ئەی چۆن دواتر کورش و داریوش و پاشاکانی تری هەخامەنشی بەردە نووسەکانیان خوێندوەتەوە؟

بەڵگەیەکی تر کەناتوانرێت نکۆڵی لێبکرێت هەوای شیعری هەورامییە لەسەر هەمان کێشی خۆماڵی کە هاوشانی هەوای شیعری تێکستە ئاینییە کۆنەکانی کوردە، دورە لەبەحری عەروزی عەرەبییەوە، ئەمە لە شیعری بەشەکانی تری کوردیدا نەک نابینرێت بگرە عەروزی عەرەبی لەو ڕێگەیەوە هاتە ناو شیعری کوردیەوەو کێشی خۆماڵی وەلانرا، ئەوەش بۆ شکاندنی هەیبەتی تێکستە ئاینییەکان و کێشی خۆماڵی شیعردا کەتەنیا لەتێکستە ئاینییەکانی یارسان و شیعری شاعیرانی هەورامی نووسدا مابوویەوە.

مەم و زین بە هەورامی

لەسەرەتاوە گوتم کە لەناو ئێزیدییەکاندا چەند بەیتێکی مەم و زین هەیە، هەروەها لە موکریانیشدا هەبووە، ئەمانە ئاسایین چون دراوسێن و لەیەکتر کاریگەری وەردەگرن، بەڵام هەرگیز بەیری زوربەماندا نەهاتوە، ئەم داستانە بە هەورامی هەبێت و جیاوازیشی لەگەڵ ئەوەی خانیدا هەبێت.

ئەم دوو دەستنوسە، یەکەمیان ساڵانێکە لەلای نوسەری بەڕێز (کەیومەرس نیک رەفتار) پارێزراوەو کاری هێنانە سەر رێنوسی ئەمرۆی بۆ کراوە.

ئەم دەستنوسە بەداخەوە لەسەرەتاوە ۳ لاپەڕەی نەماوە و لە کۆتایشدا ۲ لاپەرە، تا بەوردی ساڵی نوسین و نوسەرەکەی لەسەر نوسراوە بناسرێتەوە.

بەڵام بە شێواز و جۆری نوسینەوەو بەبەراورد لەگەڵ دەسنوسەکانی هاوشێوەی خۆیدا لەڕوی نوسین و رێک خستن و تەنانەت کاغەزیشەوە، تەمەنی ئەم دەست نووسە زیاتر لە ۲٥٠ ساڵە.

کارەکتەرەکانی نێو داستانە هەورامییەکە بەم جۆرەن:

١- مەم کوڕی پاشای یەمەنە

٢- بەنگین، کوڕی وەزیری پاشای یەمەنە و هاوەڵی نزیکی مەم ە

٣- میر زەینەدین میری جەزیرە (لە هەورامییەکەدا جەزیرە بە وڵات هاتوە)

٤- تاژدین وەزیر و زاوای میر زەینەدینە.

٥- خاتوو زین و خاتو یاسەمەن خوشکی میر زەینەدینن و یاسەمەن ژنی تاژدینە.

٦- بەکر مەرگەوەڕ میر شکاری میر زەینەدینە.

دەستنووسی دووەم یەکێکە لەو دەستنووسانەی کە دەساودەستی

زۆری پێکـراوە، لـە ناوەنـدی دەستنووسـی بەرلیـن و لەزانکـۆی ماردیـن و بەدەسـت لای چەنـد بەڕێزێـک ئـاگاداری بونیـان هەبـووم لەوانـەش بەڕێز پەروێز جیهانـی و لای دکتـۆر بیهرووز چەمـەن ئارا، خۆشـبەختانە لەنێـو کۆمەڵـێ دەستنووسـدا لەناوەنـدی دەستنووسـی بەرلیـن کـە بەڕێـز د. پـەری وەریگرتبـوون کۆپییەکیـان دایـە بەنـدە، هەروەهـا د. ئەنـوەر سـوڵتانی هەنـدێ دەستنووسـی لەوڵاتـی بریتانیـا دەسـکەوتبوو، ئەویـش لوتفـی نوانـد، لەنێو ئـەم کۆمەڵـە دەستنووسـەدا ئـەوەی مـەم و زینـم بینـی، پێشـتریش لەسـەر ئـەوەی لای کاک کەیومـەرس کارم دەکـرد، بیـرم لـەوە کـردەوە ناکرێـت تەنیـا وەک تێکسـتێکی ئاسـایی بڵاوبکرێتـەوە بەبـێ لێکۆڵینـەوەو بەراوردکردنـی، هـەر لـەو روانگەیەشـەوە ئـەو لاقـۆرەم هەڵگـرت.

سەرەتای عاشق بوونی مەم و زین لە داستانە هەورامییەکەدا:

مـەم لـە یەمـەن شـەوێک خـەون دەبینێـت بـە خاتـوو زینـەوە و لەخەوندا عاشقی یەکتر دەبن، هەر لە خەونەکەدا پەیمانی وەفاداری و هاوسـەرگیری دەدەن و ئەنگوسـتیلە دەگۆڕنـەوە.

مەم کە بەیانی لەخەو هەڵدەستی خەونەکە بۆ بەنگین دەگێڕێتەوە:

یەک مەحرەمێش بی بەنگینە نامێ

ڕەفێقێ مونەس دەورێ ئەیامێ

دایم مەشغوڵ بی بە زەوق و بازی

چەنی مەم تەمام بە دڵ نەوازی

ناگا پەی شومی بەدبەختی حاڵش

چون قەقنەس بایر سۆچیا باڵش

شەوێ نە شەوان چەم نەشەکەر خەو

سێ پەری ئاما نیشت نەقەسری ئەو

یەکێ ژوان وات کێ وێنەی مەم بۆ

شۆقی جەمینش چون جامی جەم بۆ

دوەم وات یەکێ نە جەزیر هەندەن

شەوقێ نور جەڕوی ماه و خۆر سەندەن

سێیەم وات یاران بانەبۆ بە غەم

باوەریم بوزیم چن خوێشان بەهەم

تاکە بوینیم کامینەن شیرین

بۆی کۆی کامینەن چنۆ عەنبەرین

قبوڵشا کەر بە دیدەو بە گیان

عەزمشان ئاورد نەدڵ پەی لوان

هەر لە خەونەکەدا مەم و زین خۆیان بە یەکتر دەناسێنن و ئادرەس دەگۆڕنەوە:

عەشق ئاما جا گرت نەدو سینەی ساف

وێش کەردش بەیار دو سۆسەن کەلاف

مەم واتش دیدەم چێشەن نامی تۆ

نا بیم گرفتار بەندی دامی تۆ

حۆری یا پەری مەسکەنت جەکۆن

راست بواچە پێم حالم هەن زەبون

واتش مەسکەنم شەهر جەزیرەن

میر زەینەدینش سەردار و میرەن

برادەرمەن نوری دنیاو دین

ئیسمی کەنیزت هەندەن خاتوو زین

نام و نیشانم گرد واتم پەرێت

بەڵێ تۆ واچە دەرد و حاڵی وێت

مەم واتش پەنەش ئەی نوری دیدەم

مونس پەی ئارام قەلبی رەمیدەم

بابۆم پادشا نامێ من مەمەن

موسەخەر بە ئەمر بابۆمەن یەمەن

ساکە ئێد شنەفت پەریسای پەری

بەرئاوەرد جەدەس ئەو ئەنگوشتەری

مەم هەم بەرئاوەرد ئەنگوشتەر جەدەست

کەردشان بەهەم ئی عەهد و پەیوەست

هەریەک نامەیە بەخەتی شیرین

مشک ئەفشانکەردەن نامەی عەنبەرین

هەردو دان بەهەم نامەی عەنبەر بار

نیان نەکیسە پەریۆ یادگار

دوای خەبەر بونەوەی مەم بە بەنگینە دەڵێ ئەم خەبەرە بدە بە باوکم کە شازادەی کوڕی توشی داوی خانمێک بوە بە ناوی زین لە وڵاتێکی دور

شەهزادە واتش بەنگینەی عاقڵ

ببەرە ئەحواڵ پەی شاهیۆ عاقڵ

بواچە پەنەش شای سوخەن پەزیر

فەرزەندت مەبۆش خاتونی جەزیر

پەری شێوەیە خاتو زین نامەن

ئیسمی شەریفش مەشهور نە عامەن

میرزەینەدین براش شاهی جەزیرەن

پادشای بزورگ ساحیب وەزیرەن

پاش ئەوەی بەنگینە دەگاتە دیوانی شاو داستانەکەی بۆ دەگێڕێتەوە پاشای یەمەن سەری لە ناوی جەزیریۆ سەر دەمێنێت دەنێریۆ بەدوای پیاو ماقوڵو زانایاندا دوای ساڵێک دێنەوە دەڵێن ئەو ناوە نازانین لەکوێیە .

بەنگینە لوا پەی شا بەرد خەبەر

جەحاڵی فەرزەند گردین سەرانسەر

پادشا تەڵەب کەرد دانایانیۆ پیر

تاکە بواچان ئەحواڵی پەزیر

مەخلوقی یەمەن سیغار و کیبار
کەس نەشنەفتە بێن نامی جەزیر شار
یەکساڵ گێڵیان عەیارانی شا
دمای ساڵ گردین ئاما وەدما
هیچ نەشنەفتەبین تیشانەی جەزیر
نە ئەحواڵی شا نە نامی مەسیر

دواتر پاشای یەمەن داوا لە کوڕەکەی دەکات ئەو ڕێگە خەتەرناکە نەبڕێت و کێی بوێت بۆی دەهێنێت، مەم بە بیستنی ئەم قسانە نیگەران دەبێت و بە هەڵچونەوە بە باوکی دەڵێت هەموو حوری دنیام بدەیە جگە یاری خۆم کەسم ناوێت، ڕێگە بدە دەروێش ئاسا بەرەو ئاستانەی یار بڕۆم

بدەرەم روخسەت وێنەی دەروێشان
بە جەفا وەردە هونی دڵ کێشان
مەسکەن بە مەسکەن نە دێهات و شار
بپەرسو ئەحواڵ یار نادیار

شا کە زانی کوڕەکەی موکوڕە لەسەر ڕۆشتن مۆڵەتی ڕۆشتنی پێدا بە چل هەزار سوارەوە، بەنهێنی بە سەرلەشکری سوارەکان دەڵێت یەک یەک و دوو دوو لەڕێگا بگەڕێنە دواوە تا بەڵکو تەنها بمێنێتەوەو پەشیمان ببێتەوە، لەشکر ئەو کارەیان کرد، تەنها بەنگینە مایەوە لەگەڵیدا، مەم بە بەنگینەی گوت تۆش بگەڕێرەوە دەنا دەتکوژم، بەنگینە سوێندی خوارد بەبێ تۆ ئەی مەم ناگەڕێمەوە یەمەن ئەگەر پارچە پارچەم بکەیت.

بەمەنزڵ لوان تەمای سپا
وێشان چەو دزی ئامان ئەو دما
هەر بەنگینەو مەم مەندەن بە تەنیا
مەم دەس دا نە تێغ بڕندە مەودا
واتش بەنگینە ورگێڵە پەی شار
وەرنە نگونت مەکەرون بەزار
بەنگینە واتش ئەی نەسڵی تاهێر
قەسەم بە مەعبود باتن و زاهێر
تاکە بەرنەشۆم حەیات جە بەدەن
بێ تۆ نمەشو بەو ماواو وەتەن
مەم چون ئێد شنەفت جەمینش بۆسا
بین بە برادەر رو نیان بەڕا

ئینجا بە ڕێگا بڕینێکی زۆر تا دەگەنە شوێنێک توشی جوتیارێک دێن و لێی دەپرسن ئێرە کوێیە ئەوانیش دەڵێن ئێرە جەزیرەیە میر زەینەدین میر و سەروەرە و تاجدین وەکیل و زاوای میر تێیدا دەسەڵاتدار و پایە دارن، مەم دەست بە گیرفانیدا دەکات و هەندێ پارە وەک بەخشیش دەداتە جوتیارەکەو بەرەو کۆشکی میر بەڕێ دەکەوێت ، خەڵکێکی زۆر دێن بۆ پێشوازی کوڕی پاشای یەمەن و دەیبەنە کۆشک، یەکەم ژنێک کە مەم دەیبینێ لە کۆشکدا (مەلەک رەیحان) ی کچی بەکر مەرگەوەڕە ، کچە ئاشقی مەم دەبێت بەڵام مەم وێرای پەسنی جوانی مەلەک رەیحان بەڵام دەزانێت ئەوە ئەڤیندارەکەی خۆی نییە.

واتش ئەی زارع ئینە چ جاهەن
نەی وڵاتەدا کێ پادشاهەن؟
واتش وەلایەت شەهری جەزیرەن
زەینەدین تێدا سەردارو میرەن
میر تاجدین وەکیڵ ساحیب دەرگاهەن
مەنسەب بوڵەندەن دامادی شاهەن
مەم کە ئێد شنەفت دەست بەرد پەرێ جەیب
بەر ئاورد مشتێ ئەشرەفی بێ عەیب
داش بە مزگانی بە زەراعەت کار
بەزەوق و شادی رو نیان نەشار
چون کە داخڵ بین بە شەهری جەزیر
روکەردەن نە باب تاجەدین وەزیر
خرۆشان مەخلۆق جەزیری یەکسەر
پەرێ سەیری مەم بی بە رۆی مەحشەر
تەمام بزۆرگان ئامان بە پێشواز
بەردشان بە قەدر بە نازو ئیعزاز
ناگا بە تۆفیق بینای کردگار
مەلەک رەیاحین نەقەسرێ زەڕکار
چون مای دو هەفتە سەر ئاورد وەبەر
برج و باری قەسر کەردش نمەوەر
مەم کە نگاش کەرد بە روخساری ئەو
بەشەوقی جەمین مای دە چارێ ئەو
وات سەلی عەلا جەنوری بێ عەیب
چێش ئاراست کەردەن کارخانەی لارەیب

بەڵێ بە تەحقیق زاناش ئەو نیەن
ئەبروان هیلال ماهی نەو نیەن
دوختەر عەشقی مەم جا کەردش نەدڵ
شەیدا بی پەرێش چون بڵبڵ بە گوڵ

دوای پێشوازی لەلایەن میر زەینەدین و تاجدینەوە یاسەمەن خەبەری هاتنی مەم دەزانێت و خەبەر بۆ زین دەنێرێت کە دڵنیای بکاتەوە بزانێت ئەوە.

خاتو زین بێ شک زاناش کە مەمەن
جە نەدیەی ئەو ئەسیری خەمەن

دواتر میر دەنێرێت بەداوای تاجەدیندا کە خۆی و میوانەکەی بچن بۆ کۆشک و تاجەدین بە قاسید دەڵێت عەرزی پاشام بکە کوڕی پاشای یەمەن میوانمە شەرمە میوانەکەم جێ بهێڵم و ناشتوانم بیهێنم چون لەدورەوە هاتوە و ماندوە، دەبێت لە نەهاتنم ببورێت و سبەی بەیەکەوە دێینە خزمەتی.

غوڵامی دەردەم بەفەرمانی میر
رەوانکەرد وەقەسر تاجەدین وەزیر
واتش ئەی وەزیر دانای پڕ هونەر
پێسەن فەرمانش پادشای ئەکبەر
بە مێهمانەوە ببەی نە دیوان
بەزەوق و عەشرەت شادی و خەرامان
وەزیر چون شنەفت وات ئەی ساحیب کار
عوزرمان وازە جە شای شەهریار

بواچە تاجدین مێهمانش مەمەن
فەرزەندێ عەزیز پادشای یەمەن
خەیلێ کێشانش جەفای سەر بسات
عەیبەن من ئیمشەو باوەروش وەلات

دواتر داستانە دەست پێدەکات لە خەبەر گەیشتن بە خاتو زین و دانانی پلان بۆ بینینی یەکتر ، لەملاشەوە میر زۆر مەمی بەدڵەوە دەچێت کاتێک یەکەم دیداریان دەبێت و داوا لە تاجدین دەکات بە مەم بڵێت ببێتە میرشکار ی میر زەینەدین،لەجێگەی بەکر مەرگەوەڕ، کاتێ تاجدین ئەمەی پێدەڵێت رازی دەبێت.

دمای ئەو واتش بەوەزیری کار
چێش مەواچی مەم بۆ بە میر شکار؟
تاجدین وات بە میر ئەی عالی کردار
رەزا بە ویتەن چێش مەکەری کار
شا وات بە تاجدین تۆ بواچە پێش
بەرکەر جە دڵم ئی سەوداو تەشویش
تاجدین وات بەمەم ئەی ساحێب ئوسوڵ
حەرفێ مەواچون بکەرەش قبوڵ
مەبۆ بکەری میر شکاری شا
جەلای تۆ چێشەن ئەی خورشید لەقا
مەم وات بە وەزیر منەت بە گیانم
قبوڵ مەکەرون بەندە فەرمانم

دوای ئـەوەی بەکـر مەرگـەوەڕ لـە میرشـکاری دەردەکرێـت و مـەم دێتـە جێگـەی ئیتـر بەکـر دەسـت دەکات بـە پـلان دانـان و چاودێـری کردنـی مـەم.

میر شکاری شا بەکر نامێ بی
بێ پیری مەلعون فیتنە کامێ بی
جەمیر شکاری چونکە بی مەعزور
وەرداشتش جە مەم کینەو بوغزێ شور

یەکەم ژوانی مەم و زین و دەرفەتی بەکر مەرگەوەڕ

رۆژێک مەم دەبینێت زین دێت بۆ سەرکانی دەچێت بۆلای، زین پێی دەڵێت بەیانی میر دەچێت بۆ راو تۆ خۆت نەخۆش بخە تا ئەوان بڕۆن و دواتر من دێم بۆ کۆشکەکەت،

سۆبحدەم ئەر میر بشۆن بە شکار
تۆ وێت بکەرە تەن خەستەو بیمار
تاکە دمای ئەو هەردو چەنی هەم
بدەریم بەباد سپای جەفاو خەم
مەم کە ئێد شنەفت چون گوڵ شکاوا
روش کەرد نە دەرگای حەیی بێ ماوا
وات پەنام بەتۆن پادشای بێخاو
میر زەینەدین سوبحێ زو بشۆ وەڕاو
تاکە بنیشیم دو یارێ جانی
عەیشێ بکەریم نەی دنیای فانی
....
مەم وات ئەی بەنگین یاری وەفادار
سۆب سەحەر ئەر میر بشۆ بە شکار
تۆ بشۆ چەنیش ببەر چەرخەباز
بەئەمرێ فەرمان کەریمی کارساز
ئەگەر شا واتش مەم نادیارەن
بواچە پەنەش خەستەو بیمارەن
نور بینائیم کەردەنش پەیمان

دمای شا بەیۆ وەقەسرو ئیوان
بکەریم عەیشێ هەردو چەنی هەم
واچیم پەی یەکتر رازان چون مەڵهەم
بەنگینە واتش ئەی بەرگوزیدەم
بەندە فەرمانم ئەی نور دیدەم

بۆ بەیانی زو میر دێتە کۆشکەکەی مەم و داوای لێدەکات یاوەری بکات بۆ راو، مەم گوتی نەخۆشم، میر هیوای شیفای بۆ خواست و بەنگینەی لەگەڵ خۆی برد بۆ راوشکار..

ناگا میر ئاما بەقەسری زەڕکار
واتش چەنی مەم بشیم بە شکار
غوڵامان واتن ئارۆ بیمارەن
جە رەنجی`دەوران زەلیل و زارەن
شا چون بزاناش نیشت وەلاشەوە
دەس ماڵا نەڕوی پەنجەی پاشەوە
واتش چێشتەن ئەی خورشید جەمین
پەی تەور بیەنی زەلیل و خەمگین؟
واتم هەردومان بشیم بە شکار
نەزانام کەتۆ کەفتەنی بیمار
مەم واتش پەنە شاهی جەهاندار
بەنگینە چەنیت ببەر بە شکار

پاش رۆشتنی میر زین دێتە کۆشکی مەم و دوو دڵدار بەیەک دەگەن

چونکە شین بەسەیر تەمامی لەشکەر
خاتو زین ئاما بەڕوی قەسری زەڕ
یاوا بەدەرگای حوجرەی سەدەفکار
کەردش سلامێ بەدینی دڵدار
عەلەیکش ئەستاند مەم وێنەی غوڵام
گیانش کەرد نسار باڵای نۆنەمام
نیشتن نەلای هەم دو شەمسی خاوەر
رژیدەی قودرەت دەرگاهی داوەر
کەردن بەزم و عەیش تا فەسڵی ئێوار
ناگا ئاماوە میر جەڕۆی شکار
بەنگینە ئاما وەڕوی حەوشی شا
بەگوفتاری بەرز وەردارش سەدا
واتش چەرخەباز لوان بەکەیوان
میرزەینەدین ئامان بەقەسری ئەیوان
....
مەم کە ئێد شنەفت سەراسیمەوار
خاتو زین بە ڕەمز کەردش هۆشیار
چون یاوا بە قەسر شەهەنشای والا
پیا بی جە ئەسپ روکەرد نە باڵا
کەردش سلامێ نەو خورشید لەقا
مەم عەلەیک ستاند نەورێزا وەپا!!!
ئاما نیشت نەسەدر بە عێز و جاوە
غوڵامان ئامان مدران وەپاوە
شا واتش بە مەم چ تەورەن حاڵت

پەرێم بواچە حاڵ و ئەحواڵت
مەم واتش بە لوتف پادشای ئەکبەر
حالا خاستەرم جەوەقتی سەحەر
دمای ئەو تاجدین ئاما بەدیوان
بەشەرتی ئاداب نیشت نەڕوی ئەیوان
بەکر مەرگەوەڕ نیشتەبێ نەوار
پڕ فیتنەی مەلعون خەبیسی غەدار
مەگەر پەی قەزای بەدبەختی چارەش
نەزاناش کە کەفت یەک گۆشەوارەش
چەمش کۆت پەنەش غەداری بێ بیر
وەرداردش بەقەسد تا بدۆش بەمیر
شومی ناپەسەند نەگێرتش ئارام
واتش شا فەند بێ ئینە گشت تەمام
ئیمڕۆ تا حالا نەی قەسری زەڕکار
خاهەرت چەنی مەمی میر شکار
زەوقشان کەردەن هەردوشان بەهەم
فارێغ بێنێ جە پەژارەو هەم
پادشا چون شنەفت واتش ئەی فزول
دروغ مەواچی مەکەرون قبوڵ
مەلعون بەر ئاورد گۆشەوارەی ماه
پەرێ نیشانە داش بەدەستی شاه

بەکر مەرگەوەڕ داوای کرد کە خاتو زین بێتە دیوان و شا لەگەڵ مەم یاری تاوڵە بکەن، چەندین جار مەم بردیەوە کاتێک پشتی لە

خاتو زین بو، بەکر داوای کرد لەگەڵ شادا مەم جێگەی بگۆڕێت، کاتێ کەوتە بەرامبەر زین شڵەژاو چەندین جار دۆڕاندی، بەکر مەرگەوەڕ داوایکرد شەراب بێنن، شەرابیان هێنا مەم مەست بوو، هەموو قسەی دڵی خۆی کردو بەمەش میر تورە بوو بڕیاری دا مەم زیندانی بکرێت.

واتش حالا مەم بەردێ بە زیندان

بکەردێش مەحبوس زەنجیر نەبەندان

دوای زیندانی کردنی و نارەحەتی ، دەرفەت دەڕەخسێ زین دەگاتە لای مەم، بەرنامەی قوتاربون و هەڵاتن دادەنێن بەڵام دیسان کچی بەکر مەرگەوەڕ بەمە دەزانێت و بەرنامەکە تێک دەدات و دواتر مەم لە زیندان دەمرێت و خاتو زین خواردن لەخۆی حەرام دەکات، خوشکەکەی دەچێتە لای کە دڵی بداتەوە ئەویش دەڵێت تا خۆم نەچمە سەر گۆڕەکەی و دار قەزوانێک نەنێژم دڵم ئارام نابێتەوە

ئیقرارم کەردەن تا بە وێم نەشون

نەوەر دارەوەن خەیرش نەکەرون

میریش چونە سەر گۆڕی مەم ی لێ قەدەغە دەکات، کاتێ میر هەواڵی خاتو زین دەپرسێت باسەکەی بۆ دەگێڕنەوە کە چی بەسەر هاتوە کاتێ هەواڵ دەزانێت دەنێرێ بەدوای خاتو زیندا و لێی دەپرسێت و داوا دەکات کە نان و ئاو بخوات ئەویش دەڵێ سوێندم خواردوە تا نەچمە سەر گۆڕی ئازیزم پەیمان ناشکێنم و نان و ئاو ناخۆم، پادشا رازی دەبێت بڕوات بەڵام زو بگەڕێتەوە بەڵام ئەو رۆشتنەی رۆشت نەگەڕاوە.

جیاوازیەکانی مەم و زینی هەورامی لەگەڵ ئەوەی خانیدا:

١- لە داستانە هەورامیەکەدا تەنها مەم و بەنگینە خەڵکی یەمەنن، لەوەی خانیدا هەمویان خەڵکی جەزیرەن.

٢- لە مەم و زینی خانیدا مەم و بەنگینەش ناسراون و تەنانەت مەم و تاجدین هاوڕێی سەردەمی منداڵین.

٣- لە نوسخە هەورامییەکەدا خوشکی خاتو زین ناوی یاسەمەن ە کە خێزانی تاجدینە، لە لای خانی ناوی ئەستێ یە .

٤- لە مەم و زینی خانیدا بەکر مەرگەوەڕ لەدەربارى میردایە، لە هەورامییەکەدا میرشکاری زەینەدینە و دانانی مەم لەو جێگەیەدا هۆکارە بۆ پلانگێڕی بەکر مەرگەوەڕ.

٥- خاڵی هاوبەشی هەردوو مەم و زینەکەی خانی هەورامییەکە لەوەدایە کە هونەری شیعری تێدا پارێزراوە و مەوزون و مەلحونە، ئەمە پێچەوانەی ئەوانی تر کە لەشێوەی بەیت دان

داستانوو مەم و زینی بە گۆرانی
نوسخەی کەیومەرس نیک رەفتار

یەک مەحرەمەیش بێ، بەنگینە نامێ
رەفێقێ مونەس، دەورێ ئەیامێ
دایم مەشغوڵ بێ، بە زەوق و بازی
چەنی مەم تەمام، بە دڵنەوازی
ناگا پەی شومی، بەدبەختی حاڵش
چون قەقنەس بایر، سۆچیا باڵش
شەوەێ نە شەوان، چەم نە شەکەر خەو
سێ پەری ئاما، نیشت لە قەسری ئەو
یەکێ ژ وان (وات)، کێ وێنەی مەم بۆ
شۆقێ جەمینش، چون جامێ جەم بۆ
دوەم وات یەکێ، نە جەزیر هەندەن
شەوقێ نوور جە رووی ماه و خۆر سەندەن
سێ یەم وات یاران، با نەبۆ بە غەم
باوەریم بوزیم، چند خوێشان بە هەم
تاکە بوینیم، کامینەن شیرین
بۆی کۆی کامینەن، چنۆ عەنبەرین
قبوڵشان کەرد، بە دیدە و بە گیان
عەزمشان ئاورد، نە دڵ پەی لوان
هەر سێ ورێزان، جە بامێ مەنزەر
تا یاوان وە قەسر، جەمین جامێ زەڕ
شەهزادەی جەزیر، وەرداشتن دەردەم
بەردن نیاشان، نە ئاغوشێ مەم
ناگا بێدار بێ، پەریوەش نە خاب

دیش کە جوانیٚ، ویٚنەی ئافتاب
مەست و حەیرانەن، خاویدەی خاونەرم
جەمین ویٚنەی ماه، کانیٚ حیا و شەرم
ئاشق بی بە شەوق، شوعلەی جەمینش
دەست مالاٚ نە پاو، پەنجەی ڕەنگینش
بیدار کەردنە خاب، شەهزادەی یەمەن
واتش ئەی جوان، مەر ئەقلٚت کەمەن
پەی چیٚش ئامانی، تۆ وە ماوای من
مەر نەزانانت، نە ئیٚنس و نە جن
هیچ نمە تاوان، نەی مەسکەن و جا
بیان بویەران، بیٚخۆف و رجا
مەر جە گیانی ویٚت، وەردارانت دەست
ئامانی بەی قەسر، بیەنی سەرمەست؟!
(مەم) کە ئیٚد شنەفت، ریٚزنا گەوهەر
نە دورجی دەهان، چون مشکی عەنبەر
واتش ئەی خورشید، نوری چەمانم
ئینە جای منەن، ئەی دیدە و گیانم
نە زیریٚ قەسرم، بەختیٚ خانانەن
غۆلاٚمانیٚ خاس، پاسەبانانەن
قەسری تۆ نەفەوق، چیٚش کریان ئاراس
گیان بۆ بە فدات، پیٚم بواچە راس
تاکە بزانیم، یاگەی کیٚمانەن
کیٚ ساحیب یانە، کیٚمان میٚمانەن؟!

دوختەر وات پەنەش، ئەی مەحبوبێ خاس
قەسری من نەفەوق، دەریا هەن ئاراس
هۆرێزان بە هەم، چون خورشید و ما
مەم وێنەی یوسف، ئەو چون زلێخا
هەردوشان ئامان، بەقەسری دامان
دیشان خابیدەن، جەمعی غۆلامان
نە بەختەخانان، دیشان سەمەندان
دەست و پا زەنجیر، مەحبوس نە بەندان
ئەودی ورگێلان، لوان بە ئەیوان
عاشق و مەعشوق، هەم بە دیدە و گیان
عەشق ئاما جا گرت، نەدو سینەی ساف
وێش کەردش بە یار، دو سۆسەن کەلاف
مەم واتش دیدەم، چێشەن نامێ تۆ
نا بیم گرفتار، بەندێ دامی تۆ
حۆریی یا پەری، مەسکەنت جە کۆن
راست بواچە پێم، حاڵم هەن زەبون
واتش مەسکەنم، شەهری جەزیرەن
میرزەینەدین تێدا، سەردار و میرەن
برادەرمەن، نوری دنیا و دین
ئیسمی کەنیزت، هەندەن (خاتو زین)
نام و نیشانم، گشت واتم پەرێت
بەڵێ تۆ واچە، دەرد و حاڵێ وێت
مەم واتش پەنەش، ئەی نوری دیدەم

مونس پەی ئارام، قەلبێ رەمیدەم
بابۆم پادشان، نامێ من مەم ەن
مۆسەخەر بە ئەمر، بابۆ مەن، یەمەن
ساکە ئێد شنەفت، پەریسای پەری
بەر ئاورد جە دەست، ئەو ئەنگۆشتەری
مەم هەم بەرئاورد، ئەنگۆشتەر جە دەست
کەردشان بە هەم، ئی عەهد و پەیوەست
هەر یەک نامەیێ، بە خەتێ شیرین
مشک ئەفشان کەردن، نامەی عەنبەرین
هەر دو دان بە هەم، نامەی عەنبەر بار
نیان نە کیسە، پەرێ یادگار
ئەو شەو تا خەیلێ، شادی و زەوق کەردن
شەربەت نە لەبان، یەکدی مەوەردن
ناگا وەقتێ سۆب، هەر دو شین نە خاب
بە فەرمودە و ئەمر، حەیێ جەهانتاب
پەریان بەردن، ئەو بەماوای وێش
بە تەنها ماشتن، مەم-ی جەفاکێش
سۆب سەحەر خورشید، سەرئاورد وە بەر
روی جەهان کەردش، تەمام مونەوەر
هۆرێزان جە خاب، خاسە غولامان
گردین رو کەردن، نە قەسر و ئەیوان
دیشان شەهزادە، نیەن خەبەردار
ورگێڵان ئامان، جە ئەیوان بە وار

بەنگینە لوا، بە تەئدیب و کار
دەست ماڵا نەپاش، مەمش کەرد بێدار
مەم وات ئەی بەنگین، یارێ وەفادار
بواچون پەرێت، حاڵ و رۆزگار
وەختێ کە ئێنسان، شەو مەبۆ بلۆغ
چ تەورەن؟ واچە، مەکەرە درۆغ!!
بەنگینە واتش: ئەی عالیجەناب
ئێنسان وەختێ شەو، کە مەشۆ نە خاب
مەوینۆ بە خاب، مەحبوبێ زەریف
سەر تا پا شیرین، بە غایەت شەریف
چندێ چەنی هەم، مەکەران عەشرەت
ناگا مەورێزان، نە خابێ غێفلەت
شەهزادە واتش، بەنگینەی عاقڵ
ببەرە ئەحواڵ، پەی شاهێ عادڵ
بواچە پەنەش، شای سۆخەن پەزیر
فەرزەندت مەبۆش، خاتونێ جەزیر
پەری شێوەیێ، خاتو زین نامەن
ئێسمێ شەریفش، مەشهور نە عامەن
میرزەینەدین براش، شاهێ جەزیرەن
پادشای بزۆرگ، ساحیب وەزیرەن
بەنگینە لوا، پەی شا بەرد خەبەر
جە حاڵێ فەرزەند، گردین سەرانسەر
پادشا تەڵەب کەرد، دانایانێ پیر

تاکە بواچان، ئەحوالێ پەزیر
مەخلوٚقێ یەمەن، سیغار و کێبار
کەس نەشنەفتەبێن، نامێ جەزیر شار!
دەردەم کیانا، عەیارانێ خاس
چابۆکێ رەهوار، شەو جەرۆ نەشناس!
یەکساڵ گێڵیان، عەیارانێ شا
دمای ساڵ گردین، ئامان وە دما
هیچ نەشنەفتەبێن، تیشانەی جەزیر
نە ئەحواڵی شا، نە نامی مەسیر!
بابۆ وات پەنەش، ئەی نوری چەمان
دوختەران هەندن، چون شوعلەی شەمان
بۆ ببەر رازی، بەمن بدەر گفت
هەر کام کە مەبۆت، چەنیت کەرون جفت
مەم کە ئێد شنەفت، واتش ئەی بابۆ
ئەگەر سەد هەزار، حۆری جەنت بۆ
نەدارون قبوڵ، بە غەیر جە یارم
نوری پیشانیش، رۆشنای تارم،
ئەگەر تۆ مەبۆت، نەبوون دێوانە
نەبوون بە سەرعی، دەورێ زەمانە،
بدەرەم رۆخسەت، وێنەی دەروێشان
بە جەفا وەردە، هونێ دڵ کێشان،
مەسکەن بە مەسکەن، نە دێهات و شار
بپەرسون ئەحواڵ، یارێ نادیار،

وەرنە بەر مەشۆ، رۆحێ رەوانم
لەنگ مەبۆ گوفتار، نەغمەی زوانم
شا چونکە زاناش، حاڵش خرابەن
مەم وێنەی قەقنەس، جەرگش کەبابەن
پەنەش دا رۆخسەت، بە سەد داخ و دەرد
چل هەزار سوار، چەنیش راهی کەرد
شا جە نەهاتی، هەم وات بە سپا
یەک یەک و دوو دوو، بەیدێ وە دما!
تاکە بمانۆ، بە تەنها سوار
بەڵکەم ورگێڵۆ، روو کەرۆ نە شار،
هێمەت خاهی کەرد، مەم جە بابۆی وێش
رو نیا نە رای، پڕ خۆف و ئەندێش!
بە مەنزڵ لوان، تەمامی سپا
وێشان جەو دزی، ئامان ئەو دما!
هەر بەنگینە و مەم، مەندن بە تەنیا
مەم دەست دا نە تێغ، بڕندە مەودا،
واتش بەنگینە، ورگێڵە پەی شار
وەرنە نگونت، مەکەرون بە زار
بەنگینە واتش، ئەی نەسلێ تاهێر
قەسەم بە مەعبود، باتن و زاهێر
تاکە نە بەرشۆم، حەیات جە بەدەن
بێ تۆ نمەشون، بەو ماواو وەتەن
مەم چون ئێد شنەفت، جەمینش بۆسا

بین بە برادەر، روونیان بە ڕا
مەنزڵ بە مەنزڵ، ئەو راهێ پڕ شۆر
بە سەد جەهد و جەخت، خەرامان دەسور
ناگا بە تقدیر، حەیی ڕەبانی
چند روزێ یاوان، بەو سەر مەکانی
هەر دوو دین جە دوور، زەراعەت کاری
ساحیب جەمینێ، دەهان مرواری
شین بە نەزداوش، کەردشان سڵام
عەلەیکش ئەستاند، بە شیرین کەلام
واتن ئەی زارع، ئینە چ جاهەن
نەی وەڵاتەدا، کێ پادشاهەن؟
واتش وەڵایەت، شەهری جەزیرەن
زەینەدین تێدا، سەردار و میرەن
میر تاجدین، وەکیڵ، ساحیب دەرگاهەن
مەنسەب بۆڵەندەن، دامادێ شاهەن
مەم کە ئێد شنەفت،دەست بەرد پەرێ جەیب
بەرئاورد مشتێ، ئەشرەفی بێ عەیب
داش بە مزگانی، بە زەراعەت کار
بە زەوق و شادی، رونیان نە شار
چونکە داخڵ بین، بە شەهری جەزیر
رو کەردن نە باب، تاجەدین وەزیر
خرۆشان مەخلۆق، جەزیری یەکسەر
پەرێ سەیرێ مەم، بی بەڕۆی مەحشەر

تەمام بزۆرگان، ئامان بە پێشواز
بەردشان بە قەدر، بە ناز و ئیعزاز
ناگا بە تۆفیق، بینای کردگار
مەلەک ریاحین، نە قەسری زەڕکار،
چون مای دوو هەفتە، سەر ئاورد وە بەر
برج و باروی قەسر، کەردش مونەوەر
مەم کە نگاش کەرد، بە رۆخساریٚ ئەو
بە شەوقیٚ جەمین، مای دە چاریٚ ئەو،
وات سەلیی عەلا، جەی نوری بیٚ عەیب
چێش ئاراست کەردەن، کارخانەی لاڕەیب
بەڵیٚ بە تەحقیق، زاناش ئەو نیەن
ئەبروان هێلال، ماهیٚ نەو نیەن
دوختەر عەشقیٚ مەم، جا کەردش نەدڵ
شەیدا بی پەرێش، چون بڵبڵ بە گوڵ
چونکە جەو ویەرد، مەم۔ی جەفاکار
یاوا بە ئەیوان، قەسری زەڕنگار
بە ئەمری قۆدرەت، بیٚ خورد و بیٚ خاو
یاسەمەن نامیٚ، ئامێبیٚ پەی ئاو،
چونکە دیش جەماڵ، سیم ئەندامی پاک
بێهۆش بی جە شەوق، غەڵتان بی نە خاک
بزۆرگان بەردن، مەم بە رووی ئەیوان
گشتین پایناز، کەردن دڵ و گیان
تاجەدین وات ئەی‌شەمس،خورشیدی خاوەر

قەسر و ئەیوانم، کەردی مونەوەر
شەرمەسارە نم، جە کەردەی وێمان
بە لۆتفت مەبۆ، بویەری جێمان
نەزانانمان بە ئامانێ تۆ
بە شەهری جەزیر خەرامانێ تۆ
مەم ئاما بە گفت، شیرین کەلامان
واتش کەمتەریم، جەگرد غولامان
تاجدین وات نوری بینایی منی
وردێ زۆهر و شام، سەبایی منی
دمای تەوازۆع، هۆرێزا وەپا
شی وە لای خاتون، جەنەتۆل ماوا
واتش مێهمانی عەزیزم ئامان
زودەی بکەرە، خەیلێ تەعامان!؛
تاجدین ورێزا، گێلا ئەو دما
یاوا بەلای مەم، کەشیدە جەفا
بواچیم خەبەر، جە یاسەمەن نام
دمای ساعەتێ، هەم ئاما بە فام
شی وەلای مەحبوب، جەمین جامێ جەم
واتش ئەی خاتون، گوڵغونچەی ئیرەم
جوانێ ئامان، چون ماهێ پەروین
نوورڕێزانش کەرد، جە قەسر تاجەدین
خاتون چون شنەفت، خەیلێ بی خوشنود
وات ئەی یاسەمەن، رەوان بەر بەزود

وەلای خاتون یاس، خاهەریٚ نازدار
پەیم باوەر ئەحواڵ، چەو دوو سیٚ سوار
یاسەمەن بە ئەمر، خاتونیٚ جەزیر
روو کەرد نە حەرەم، تاجدین وەزیر
چون شی بەیانە، بکەردش سەلام
خاتون یاس سەندش، بە شیرین کەلام
واتش ئەی خاتون، قامەت ویٚنەی حور
جەمین جامیٚ زەڕ، خورشیدی پڕ نور
خاتون زین واتش: کیٚیەن میٚهمانش
پەریٚ چیٚش ئامان، چکۆن مەکانش
خاهەر چون شنەفت، وات ئەی یاسەمەن
خەبەر نەدارون، جە کام ئەقلیمەن
بواچە پەنەش، سەبای سۆب سەحەر
مەکیانون پەریٚش، سەرانسەر خەبەر
یاسەمەن بە ئەمر، خورشیدی پڕ نور
روو نیا نە ڕا، دڵ پڕ زەخمیٚ شور
یاوا بە ئەدەب، بە قەسری باڵا
وات بە خاتون زین، ئەی ماهیٚ ئاڵا
خاتونیٚ وەزیر، نەدارۆ خەبەر
جە میٚهمانیٚ خاس، شەریفیٚ دڵبەر
خاتون زین بیٚ شەک، زاناش کە مەمـەن
جە نەدینی ئەو، ئەسیریٚ غەمەن
بواچیم ئەحواڵ، مەمـیٚ جەفابار

چەنی تاجدین نیشت، نە قەسری زەڕکار
شەمسێ خاوەر شی، نەپەردەی پێوار
سیازەنگێ رۆم، ئاما نە دیار
مۆئەزن واتش، ئەڵڵاهو ئەکبەر
کەردشان نماز، گردین سەرانسەر
دمای ئەو کێشان، تەعامانێ خاس
خەیلێ نێعمەتان، فرێ بێ قیاس
بە زەوق و شادی، وەردشان بە هەم
کەردن شوکرانەی، دانای مۆعەزەم
شا واتش ئیمشەو، میرتاجدین نامان
غوڵامان واتن، مێهمانش ئامان
میر واتش وەزیر، بە مێهمانەوە
بەیان بە تەمکین، عێز و شانەوە
غوڵامێ دەردەم، بە فەرمانێ میر
رەوان کەرد وە قەسر، تاجدین وەزیر
واتش ئەی وەزیر، دانای پڕهونەر
پێسەن فەرمایش، پادشای ئەکبەر
بە مێهمانەوە ببەی نە دیوان
بە زەوق و عەشرەت، شادی و خەرامان
وەزیر چون شنەفت، وات ئەی ساحیب کار
عۆزرمان وازە، جە شای شەهریار
بواچە تاجدین، مێهمانش مەمـن
فەرزەندێ عەزیز، پادشای یەمەن

خەیلێ کێشانش، جەفای سەر بسات
عەیبەن (من) ئیمشەو، باوەروش وە لات
غوڵام چون شنەفت، رووش کەرد نە دما
تا یاوا بە قەسر، شەریفی ئەعلا
ئاما وەلای شا، مدرا وەرا وەر
گوفتارێ وەزیر، واتش سەراسەر
مەمەن مێهمانش، ئەی بەرگوزیدە
شەهزادەی یەمەن، حەق ئافەریدە
میر زەینەدین زاناش، چون ئەحواڵێ مەم
شادی سەر هۆردا، نەچەرخێ هەفتەم
دمای ساعەتێ، لوا بەیانە
واتش پەی خاهەر، ڕازێ شەبانە:
ئارۆ وەقتێ عەسر، شەهزادێ ئامەن
ئێسمێ شەریفش، مەشهور بە مەم ـەن
فەرزەندێ عەزیز، شاهێ یەمەنەن
شەوقش نور جە رووی، ماه و خۆر سەندەن
خاهەر چون شنەفت، گردین سەراسەر
ئەحواڵانێ مەم، واتەی برادەر،
دەردەم هۆرێزا، شی وە یاگەی وێش
سەرسام بی پەی دین، مەمـێ جەفاکێش
ئەو شەو تا وە سۆب، زەلیلی زگار
مەناڵا بە دەرد، حەیی کردگار
لادی درەنگەی، هیچ نەشی نە خەور

پەی ئارەزوی دین، ماهی مۆنەووەر
ناگا بە تەوفێق، پادشای ئەکبەر
ئافتاب جە شەرق، سەرئاورد وە بەر
نور رێزانش کەرد، جە قاف تا بە قاف
خاتون وات مەشون،بە سەرچەشمەی ساف
دەردەم بە هانەی، پەی وێش کەرد ئێزهار
تا بشۆ بە ناز، وە سەرچەشمە سار
واتش مەبەرون، چەنیم کەنیزان
ئارۆ دڵتەنگم مەشون وە سەیران
کەردش تەدارەک، دەردەم ورێزا
رێزە رێزەی نوور، بە زەمین رێزا
رووش نیا نە ڕا، چون شەمسێ خاوەر
تا یاوا بە نەزد، چەشمەی مۆنەووەر
مەگەر بە فەرمان، پادشای غەفار
مەم چەنی یاران، نە قەسری زەڕکار
نیشتەبین تەمام، بە خاتر گوشاد
ئەحواڵێ دەوران، ماوەردن نە یاد
دیشان مەجمەعێ، زەڕ ستون باڵا
روونیان نە ڕا، سەرچەشمەی ئاڵا
یەکێ تێشاندا، چون ماهێ دەهچار
مەم هەر بە تەخمین، زاناش ئەوەن یار
یاران واتشان، یارانێ میرەن
رۆشنایی بەخش، شەهری جەزیرەن

مەم چون بە تەحقیق، زاناش کێن ئەو حور

واتش بە تاجدین، بدەرەم دەستور

تا بستانون باج، ئەو شەمسێ خاوەر

بە ئەمری سوبحان، پادشای داوەر

سا چون شنەفتش، تاجدین وەزیر

جە گوفتاری مەم، خەیلێ بی زویر!

وریزا جە قەسر، لوا نە یانە

پەرێ خاتون یاس، وات ئی قسانە

خاتون وات پەنەش، ئەی وەزیری خاس

پەی چێش غەمناکی، نە گوفتاری راس

گوفتارش بە ئەمر، خوداوەند بیەن

وەرنە شەهزادە، کەی ئەوش دیەن

بێ شەک مەم بە ئەمر، پادشای سوبحان

جە سەودای ئێدەن، تەرک کەردەن مەکان

سەراسیمەوار، رووش نیا نە ڕا

تا سەر ئاوردەن، وە بارەگەی ما

وەزیر چون شنەفت، تەمامی خەبەر

ئاما بە گفتار، مەردی پڕ هۆنەر

وات ئومیدم هەن، بە ئەمری یەزدان

مەنیەون نەڕاش، سەر و دیدە و گیان

بواچیم ئەحواڵ، شەهزادەی غەریر

جە کام دووشانەن، کێهەن بێ تەقسیر

تاجدین چون جەلاش، وریزا بەقار

جە قەسری زەڕکار، دەردەم شی بە وار
چند مێهمانێ بێ، جە یانەی وەزیر
گشتین عاشقان، ماهی بێ نەزیر
مەم وات پەنەشان، ئەی برادەران
بدەیدێم رۆخسەت، نەی قەسر و ئەیوان
تا بشون وە لای، ئەو سیم ئەندامان
سەیر کەرون باڵای، جەمین چون جامان
گردین واتشان، تەبارەکت بۆ
سەیرێ بالاشان، مەبارەکت بۆ
بە ئیزنێ یاران، مەم ئاما بەوار
روو نیا نەڕا، شی پەی چەشمەسار
چون یاوا بە قورب، خورشیدی خاوەر
کەردش سڵامێ، بە دینێ یاوەر
نووری بینائیش، عەلەیک دا جەواب
مەم وات: پێم دەرە جامێ پڕ شەراب
تا تەسەللا بۆ، دڵم جە سەودات
دیدە و گیان و رۆح، کەردەنم فدات
سا کە ئێد شنەفت، ماهی دوو هەفتە
پەرێ دینی مەم، خاتر نەسرەفتە
جام پەڕ کەرد ژ ئاب، زلال خوشگەوار
بە شەرتی ئاداب، داش بە دەستی یار
مەم جامی ئاوش، نۆشا سەرانسەر
تەسەل بی دڵش، جە سەودای یاوەر

جامش دا بە دەست، خاتونی نازدار
سەر بەرد بە سوجدە، دەرگای کردگار
واتش خودایا، شوکرانەم بە تۆ
نۆشام بە شادی، زەلاڵی وەشبۆ
دمای سەنا و حەمد، هەر دوو بە دڵ شاد
کەردشان عەهدێ، بە کامی مۆراد
سەوگەندشان وارد، بە دانای داوەر
بە غەیر جە یەکدی، نەبۆمان یاوەر
سا کە کەردشان ئی عەهد و پەیمان
مەم ورگێلاوە، پەی قەسر و ئەیوان
یاوا بە تاجدین، سڵام کەرد ئاغاز
عەلەیکش ئەسەند، بە ئیعزاز و ناز
ئاما نیشت نە قەسر، بورجی میناکار
بە ئەمری فەرمان، حەیی دادکار
ئاوردن نیعمەت، حەق شەریف کەردە
تەعامانی خاس، بە ناز پەروەردە
مێوەی رەنگاوڕەنگ، ئەنگور و ئەنار
گشت نریان نە خوان، ئاڵای زەڕنگار
بە زەوق و شادی، واردشان تەعام
کەردن شوکرانە، بینای لایەنام
دمای واردەنی، ئەو چەنی وەزیر
روو کەردن نە قەسر، زەینەدین ئەمیر
پادشا چون شنەفت، ئاما وە پێشواز

دیدەی مەم بۆسا، بە قەدر و ئیعزاز
ورگێلان تەمام، تەمامی بە هەم
نیشتن نە مەسنەد، بێ پەروا و بێ غەم
میر واتش بە مەم، ئەی نەمامی نۆ
ئی قەسر و ئەیوان، پایەندازت بۆ
قەدەم رەنجەت کەرد، ئامای پەی وەتەن
فدای ئامات بۆ، سەر و گیان و تەن
خەیلێ تەوازۆع، بێ پایانش کەرد
مەم‌یچ گفتوگۆش، بە خیاڵ ئاوەرد
ئاما نە جواب، بە تەئدیب و کار
وات ئەر قبوڵ کەی، شاهێ جەهاندار
بەندە فەرمانم، بە گیان و بە دڵ
ئەمر، ئەمری شان، زیندەگیم باتڵ
شا واتش تۆ نور، هەر دوو دیدەمی
رەفێقێ مونس، بەرگوزیدەمی
دمای ئەو واتش، بە وەزیری کار
چێش مەواچی مەم، بۆ بە میر شکار؟
تاجدین وات بە میر، ئەی عالی کردار
رەزا بە وێتەن، چێش مەکەری کار
شا وات بە تاجدین، تۆ بواچە پێش
بەرکەر جە دڵم، ئی سەودا و تەشویش
تاجدین وات بە مەم، ئەی ساحیب ئوسوڵ
حەرفێ مەواچون، بکەرەش قبوڵ

مەبۆ بکەری، میرشکاری شا
جەلای تۆ چێشەن، ئەی خورشید لەقا
مەم وات بە وەزیر، منەت بە گیانم
پەی میرشکاری، کەردشان خەڵات
بە ئەمری خالق، جەمعی مەخلۆقات
میرشکاریێ شا، بەکر نامێ بێ
بێ پیرێ مەلعون، فیتنەی ئەیامێ بێ
جە میرشکاری، چونکە بی مەعزور
وەرداشتش جە مەم، کینە و بۆغزێ شور[1]
مەلەک ریاحین دوختەرێ ئەو بێ
شەوقێ جەمینش، چون ماهی نەو بێ
ئەویچ عاشق بێ، بە دیدارێ مەم
پەرێ نەدینش، دڵ پڕ فکر و غەم
بواچیم ئەحواڵ، غەریبی غەمبار
دایم چەنی شا، مەشی وە شکار
مەشغوڵ بین وە عەیش، پادشا و وەزیر
ئەو هەر نە سەودای، یاری بێ نەزیر
تا مدەی چل رۆ، بەو تەور کەرد گوزار

(١) کەیۆمەرس نیک ڕەفتار، کەشکۆل، ئەنیستیتۆی کەلەپوری کورد، چاپخانەی کەمال-سلێمانی ٢٠١٣، ل ١٧١
جە میرشکاری، چونکە بی مەحروم
وەرداشتش جە مەم، کینە و بۆغزێ شوم

دمای ئەو، یارش، شی بە چەشمەسار
مەم کە دیش لوا، یارێ جەهانتاب
بەو ماوای قەدیم، زەلاڵی خۆش ئاب
ئێدیچ بە بێدەنگ، روو نیا نە ڕا
تا یاوا بەو حور، جەننەتەلماوا
بکەردش سڵام، بەو یاری جانی
عەلەیکش ئەستاند، بە مێهرەبانی
نیشتن بەرابەر، وێنەی غەریبان
جە خۆفێ ئەغیار، تانەی رەقیبان
ئاما بە جواب، ماهی مونەوەر
وات بە شەهزادە، ئەی یاری یاوەر
سۆبحدەم ئەر میر، بشۆن بە شکار
تۆ وێت بکەرە، تەن خەستە و بیمار
تاکە دمای ئەو، هەر دوو چەنی هەم
بدەریم بە باد، سپای جەفا و غەم
مەم کە ئێد شنەفت، چون گوڵ شکاوا
رووش کەرد نە دەرگای، حەیی بێماوا
وات پەنام بە تۆن، پادشای بێخاو
میرزەینەدین سۆبحی زوو بشۆ وە ڕاو
تا کە بنیشیم، دوو یاری جانی
عەیشێ بکەریم، نەی دنیای فانی
خەیلێ مناجات، کەردش بە داوەر
دمای ئەو دەستور، واستش جە یاوەر

جە خۆفی رەقیب، ئاما وە دما
رووش کەرد نە ئەیوان، شەریفی ئەعلا
بە ئەدەب لوا، نە باڵای سەریر
سڵام دا بە رووی، میرزەینەدین میر
عەلەیکش ئەستاند، میری هۆنەرمەند
مەم ش نیشنا، نە سەفەی بڵەند
نیشتن چەنی هەم، تا فەسڵی ئێوار
چراغان گڕیا، فانۆسان هەزار
کەردشان نماز، گشت بە جەماعەت
مۆتیع بین بە ئەمر، بە سیدق و تاعەت
دمای کەردەی زکر، پادشای کەریم
ئاوردن سەد رەنگ، جەواهێر نەعیم
واردشان بە هەم، تەعامانی پاک
کەردن شوکرانەی، پادشای بێ باک
قەدرێ دمای شام، نیشتن چەنی هەم
تا میر ورێزا، لوا بە حەرەم
بەنگینە چەنی، شەهزادەی غەریب
مەنن نە ئەیوان، هەر دوو بێ نەسیب!
مەم وات ئەی بەنگین، یارێ وەفادار
سۆب سەحەر ئەر میر، بشۆ بە شکار؛
تۆ بشۆ چەنیش، ببەر چەرخەباز
بە ئەمری فەرمان، کەریمی کارساز،
ئەگەر شا واتش، مەم نادیارەن؟

بواچە پەنەش، خەستە و بیمارەن!

نوری بینائیم، کەردەنش پەیمان

دمای شا بەیۆ، وەی قەسر و ئەیوان

بکەریم عەیشێ، هەر دوو چەنی هەم

واچیم پەی یەکتر، رازان چون مەڵهەم

بەنگینە واتش: ئەی بەرگوزیدەم

بەندە فەرمانم، ئەی نوری دیدەم

بەعدەز گفتوگۆ، هەر دوو شین نە خاب

تا کە جە مەشریق، بەرشی ئافتاب

غوڵامان ئامان، مەم-ی جەفابار

جە خابێ مەستی، کەردشان بێدار

شەهزادە واتش: ئەی یارانێ یار

ئارۆ کەفتە نان، زەلیل و بیمار!

ناگا میر ئاما، بە قەسری زەڕکار

واتش (چەنی) مەم، بشیم بە شکار

غوڵامان واتن، ئارۆ بیمارەن

جە ڕەنجێ دەوران، زەلیل و زارەن

شا چون بزاناش، نیشت بە لا شەوە

دەست ماڵا نە رووی، پەنجەی پاشەوە

واتش: چێشتەن ئەی خورشید جەمین

پەیتەور بیەنی، زەلیل و غەمین

واتم هەر دوومان، بشیم بە شکار

نەزانام کە تۆ، کەفتەنی بیمار!

مەم واتش پەنە، شاهێ جەهاندار

بەنگینە چەنیت، ببەر بە شکار

غەم مەوەر پەی من، نەداروون جەفا

ئومیدەن یەزدان، پێم مەدۆ شەفا

شا بە واتەی مەم، خەیلێ بی دڵشاد

ورێزا بە پا، بە کامی موراد

بەردش چەنی وێش، بەنگینەی هەمراز

تابەرۆ چەنیش، چەرخە بۆزێ باز

شا هیمەتش واست، جەو غەریبی زار

چەنی بزۆرگان، لوا بە شکار

چونکە شین بە سەیر، تەمامی لەشکەر

خاتون زین ئاما، بەرووی قەسری زەڕ

یاوا بە دەرگای، حجرەی سەدەفکار

کەردش سلامێ، بە دینێ دڵدار

عەلەیکش ئەستاند، مەم وێنەی غوڵام

گیانش کەرد نسار، باڵای نۆ نەمام

نیشتن نە لای هەم، دوو شەمسی خاوەر

رەژیدەی قودرەت، دەرگاهی داوەر

کەردن بەزم و عەیش، تا فەسڵێ ئێوار

ناگا ئاماوە، میر جە رۆی شکار

بەنگینە ئاما، وە رووی حەوشی شا

بە گوفتاری بەرز، وەرداردش سدا

واتش: چەرخەباز، لوان بە کەیوان

میر زەینەدین ئامان بە قەسری ئەیوان!

مەم کە ئێد شنەفت، سەراسیمەوار

خاتون زین بە رەمز، کەردش هۆشیار

چون یاوا بە قەسر، شەهەنشای والا

پیا بی جە ئەسپ، روو کەرد نە بالاٚ؛

کەردش سلاٚمێ، نەو خورشید لەقا

مەم عەلەیک ئەستاند، نەورێزا وەپا!

ئاما نیشت نەسەدر، بە عیز و جاوە

غولاٚمان ئامان، مدران بە پاوە

شا واتش بە مەم، چ تەورەن حالٚت

پەرێم بواچە، حالٚ و ئەحوالٚت

مەم واتش بە لۆتف، پادشای ئەکبەر

حالاٚ خاستەرم، جە وەقتێ سەحەر

دمای ئەو تاجدین، ئاما بە دیوان

بەشەرتێ ئاداب، نیشت نەرووی ئەیوان

بەکر مێرگەوەڕ، نیشتەبێ نە وار

پڕ فیتنەی مەلعون، خەبیسی غەددار

خاتون زین قەدرێ، جە گیسوی عەبیر

نیشان دا بە چەشم، تاجدین وەزیر

وەزیر چونکە دیش، ورێزا بە پا

شی بەیانەی وێش، نەکەرد مەدارا

واتش: (یاسەمەن) بەرشە جە ئەیوان

خاتون زین خەریک، مەندەن نە دیوان

یاسەمەن چون شنەفت، جە قەسری زەڕکار
لوا بە پایین، سەراسیمەوار
میرتاجدین دەردەم، جە قەسری زەڕکار
ئەیرنیا[1] بە ئەمر، حەیی کردگار
شۆقش رۆشن کەرد، هەفت سەما و زەمین
خەڵکان دین ئایر، نە قەسر تاجدین
جەمعی مەخلۆقات، کەردن غەلغەلە
وریێزا ئەفغان، زاری و زەلزەلە
غوڵامان واتن، پەی شاهێ جەزیر
ئایر کەفت نە قەسر، تاجدین وەزیر
شاه چەنی ئەتباع، وەبێ پا وە سەر؟
گردین جە ئەیوان، ئامایە وە بەر
بەکر مێرگەوەر، شومێ ناپەسەند
نە لوا چەنی میر، هەر نەجای وێش مەند
چون دیشان چاگە، کەس نیەن دیار
خاتون زین بەرشی، هیچ نەکەرد مەدار
مەگەر پەی قەزای، بەدبەختی چارەش
نەزاناش کە کەفت، یەک گۆشەوارەش
چەمش کەوت پەنەش، غەدداری بێ پیر
وەرداردش بە قەسد، تابدۆش بە میر

(١) ئاگری نایەوە، ئاگری پێوەنا

پادشا و خەڵکان، سیغار و کێبار
دەردەم دەر ساعەت، کەردن دەفعێ نار
دمای ئەو گردین، چەنی پادشا
ئامان بە ئەیوان، کیانی ئەعلا
شومێ ناپەسەند، نەگرتش ئارام
واتش شا! فەند بێ! ئینە گشت تەمام!!
ئیمرۆ تا حالا، نەی قەسری زەڕکار
خاهەرت چەنی مەم‌ێ میرشکار،
زەوقشان کەردەن، هەردووشان بە هەم
فارێغ بیێنێ، جە پەژارە و غەم
ئەوسا تۆ ئامای، جە سەیر و شکار
ئەو جە پشتی مەم، ببێ هۆشیار
پادشا چون شنەفت، واتش ئەی فزول
دروغ مەواچی، نەدارون قبول
مەلعون بەرئاورد، گۆشوارەی ما
پەرێ نیشانە، داش بە دەستی شا
شا کە نگا کەرد، گۆشوارەش زانا
خەیلێ فکرش کەرد، پڕ عەقڵێ دانا
مەلعون وات شاهم، بکەردێ نەردان
تا کە بزانی، گوفتارێ مەردان،
بەڵێ بە شەرتێ، ئەو ماهی دەهچار
بەیو بنیشۆ، نە قەسری زەڕکار
شا واتەی مەلعون، نەکەردش قبوڵ

لوا وە لای مەم، بە عێز و ئۆسوڵ
نیشتن نە ئەیوان، پادشاه و مەم
کەردشان نەردان، هەر دوو چەنی هەم
غوڵامێ بە ئەمر، پادشای جەزیر
شی وات بە خاتون، ئەی مای بێ نەزیر
میر واتەن بەیو، چون ماهێ دەهچار
نیشۆ نە تەشاو، قەسری میناکار
خاهەر چون شنەفت، ورێزا وەبەر
ئاما نە تەشاو، بە ئەمری داوەر
بواچیم ئەحواڵ، غەریبێ پڕ دەرد
چونکە چەنی شا، نەردانشان مەکەرد
چهل دەست تەمام مەم بەردش جە شا
ئەودی جە نۆوە، مەلعونێ گمڕا
واتش ئەی شاهم، ماواتان بەهەم
تەبدیل بکەردێ، تا بوینوش بە چەم
گوفتاری ئەو شوم، خوش ئاما لێشان
تەبدیل کەردشان، مەسکەنی وێشان
هەم ئاراست کەردن، نەردانێ بازی
هەردوو چەنی هەم، بە دڵنەوازی
مەم چون جە بازی، سەر وەرداشت وە بەر
چەمش کەفت بە نوور، ماهێ مونەوەر
دمای دیەی ئەو، هەرچندێش کە کەرد
جە پەشێوی وێش، هەر پادشا بەرد

مەلعون جە نۆوە، هەم واتش بە تاب
فەرمان بکەرە، باوەران شەراب
بەڵێ خاتون بۆ، بە ساقیی بادە
ئیمجار بە ئاشکار، مەبۆ ئۆفتادە
میر قبوڵش کەرد، وات ئەی موخەنیس
کیانا ئاورد، ساقی بە مەجلیس
خاتون چون ئاما، وێنەی ئافتاب
ئاوردش نەدەور، پیاڵەی شەراب
بە ناز و ئیعزاز، مەداش بە دڵدار
مەم هەر مەنۆشا، بادەی دەستی یار
شش پیاڵەش وارد مەم-ێ جەفابار
ئاشکار کەرد عەشقش، جە مەستی و خمار
وات بە خاتون زین، ئەی دیدە و گیانم
فدای ئامات بۆ، عەمر و ژیانم!
بۆ تا بکەریم، دوو دەست نە ئاغوش
مەشغوڵ بیم بە زەوق، هەم بە وێنەی دوش
ساکە ئێد شنەفت، پادشای جەزیر
جە گوفتارێ مەم، خەیلێ بی زویر
دەردەم کیاناش، خاتون وە دما
چندێ غوڵامان، تەڵەب کەردش شا
واتش حاڵا مەم، بەردێ بە زیندان
بکەردێش مەحبوس، زەنجیر نە بەندان
غۆڵامان بە ئەمر، پادشای جەزیر

زودی مەم بەردن، بە زیندانێ میر
یەک سەعات دوور بێ، ئەو زیندان جە شار
کەردەبین ئاراست، پەرێ بەندێ زار
مەم نەو زینداندا، کەردن گرفتار
غولامان گردین، ورگێلان پەی شار
ئامان واتشات، بە شاهێ جەزیر
مەم کەردیم مەحبوس، نە زیندانێ پیر
بەنگین چون شنەفت، بە زار و زویر
شی وەلای وەزیر، خاسەی دلپەزیر
چون یاوا وە لای، وەزیری ئەکبەر
هەردوودەست وەرداشت،داشت نەفەرقێسەر
واتش بە وەزیر، بە سۆز و گرین
ئاما نە چەشمش، لالەگون ئەسرین
ئەی ساحیب ئیعزاز، پەی دەردمەندان
مەم کریان مەحبوس، نە بەند و زیندان
ئامان سەد ئامان، وەزیری کیبار
مازە مەم زەلیل، نە زیندانێ تار
وەزیر چون شنەفت، خەیلێ بی زگار
وات قەسەم بە زات، حەیی جەهاندار
ئەر بە رەزا بۆ، ئەگەر بۆ بە زۆر
مەم بەر ماوەروون، نەو چاهی پڕ شۆر
کیانا ئەحواڵ، دەردەم بە خوێشان
وات چەنی ئەسپاپ، سیلاحێ وێشان،

جه سۆبح حازر بان، نه قەسری زەڕکار
تا بەر ئاروون مەم، نه زیندانێ تار،
چون خەبەر یاوا، به خێڵ و ئەحشام
کەردن تەدارەک، به زوودی تەمام
سۆب سەحەر به ئەمر، وەزیری ئەکبەر
سپا گرد جەمع بی، نەرووی قەسری زەڕ
ورێزا به پا، وەزیری سەروەر
شی نه پشتی ئەسپ، بیابان تەی کەر
روونیا نه قەسر، پادشای جەزیر
ئەعلا و ئەکابر، گشت چەنی وەزیر،
غوڵامان ئەحواڵ، بەردشان پەی شا
واتشان ئامان، وەزیری دارا؛
دەهـ و دوو هەزار، پیادە و سوار
چەنیش روو کەردەن، مەیان پەی تەلار!
ئۆمیدش ئێدەن، به ئەمری سوبحان
مەم به بەر ئاورۆ، نع تعنگیی زیندان
پادشا چون شنەفت، خەیلێ به زویر
وستش نه گەردەن، کەفش و شمشێر؟
ئاما به بیرون، دەروازە و حەسار
یاوا به وەزیر، خاسەی نامدار
به ئەدەب سەلام، ئاغاز کەرد نه دڵ
عەلەیکش ئەستاند، وەزیری کامڵ
واتش ئامای، وەزیری فیروز

بدەرەم مۆهڵەت، تا بە چهل روز
مەکەرەم زەلیل، چون دەردمەندان
دمای چهل روز، مەم نەروی زیندان
باوەرش وەبەر، بە ئیعزاز و ناز
هەم بە کەیفی تۆ، بکەروش دڵواز.
سا کە ئێد شنەفت، تاجدین-یٚ وەزیر
ئاما وە دما، مۆهڵەت دا بە میر
میر هەم ورگێلا، لوا بە ئەیوان
چەنی بزۆرگان، نیشت نەڕوی دیوان
بواچون پەنەت، جە خاتون خەبەر
چون یاوا بەدەر، حجرەی مونەوەر؛
کەفت نە حجرەی ویٚش، زەلیل و غەمبار
روو کەرد نە دەرگای، پادشای غەفار
واتش ئەی کەریم، پادشای شاهان
دەلیلیٚ رەهبەر، گم کەردە راهان،
چون یوسف یارم، بەرئاری جە غەم
چەنی زلێخاش، یاونی بەهەم
بە بزورگ ویٚت، پادشای سەروەر
خەلاسش کەری، نەو چاهیٚ یەکدەر
بە بزورگ ویٚت، پەی بابیٚ شادی
بدەریش میفتاح، قفڵی گوشادی
خەیلیٚ دەست هۆر داشت، بە قاپی حاجات
بە دیدەی پڕ نەم، کەردش مناجات

دمای مناجات، زەلیلیٚ غەمبار
شەوان تا بە سۆبح، جە سۆبح تا ئێوار؛
مەسۆچیا جە عەشق، دەروون پڕ جە دەرد
واردەنش نەبیٚ، غەیر جە ئاهیٚ سەرد
تا چند ئەیامیٚ، ئینە کارش بیٚ
ئارەزووی یاوای، لای دڵدارش بیٚ.
بواچیم ئەحواڵ مەم-یٚ وەفادار
چەنی بیٚ حاڵش، نە زیندانیٚ تار
چون مەند نە زیندان، هەر تەنها بەوێش
کەردش دۆعایێ، بە دەروونی رێش
واتش ئەی خالق، جەمعی ئینس و جان
شەفا بەخشیٚ زام، ئەیوب جە کرمان
بە شەرافەتی، شەرەفمەندانت
ببی بە دەلیل، رای ڕەهبەرانت
ئۆمێدم ئێدەن، پادشای عادڵ
مەتڵەبێم هەندەن، بکەریش حاسڵ
یەک ئیمجار وینون، باڵای نۆنەمام
بە ناز و ئیعزاز، بنیشۆ جە لام
سەر بنیەون نە بان، رانیٚ شەریفش
مەست ببون جە شەوق، شوعلەی زەریفش
ئیمجا بە ئاسان، بستانی گیانم
ببەخشیش بە ئەو، عەمر و ژیانم
خەیلیٚ بەی دەستور، نە دەرگای داوەر

بکەردش حاجات، پەی دینێ یاوەر
دمای ئەو مەحبوب، نادرەی جەزیر
شەو ئاما وە لاش، میرزەینەدین میر
واتش ئەی خاهەر، سۆب سەحەر بەزود
ببەر چەنی ویت، خەیلێ مشک و عود
نور ریزان بکەر، جەمینێ دەهچار
مەم بەرئاوەرە، نەو زیندانێ تار
بەڵێ من مەشون، وە شکاری دەشت
وەر جە ئامانم، بکەری بازگەشت
خاهەر چون شنەفت، خەیلێ بی خۆشحاڵ
کەردش شوکرانەی، بینای بێزەواڵ
وریزا بە پا، پادشای جەهاندار
ئاما بە بیرون، حجرەی زەڕنگار
شی نە یانەی ویش، بە ئەمری داوەر
سەر نیا بە خاب، تا بە سۆب سەحەر
خاتون زین جە شەوق، هیچ نەشی نە خاب
تا کە جە مەشریق، بەرشی ئافتاب
میرزەینەدین جە خاب، کەردشان خەبەر
بەرشی جە حەرەم، ساف و مونەوەر
سوار بی بە ئەسپ، جەهەندەی رەهوار
چەنی غوڵامان، لوا بە شکار
مەگەر بە فەرمان، پادشای سرپۆش
مەلەک ریاحین، پەرسا جە بابۆش

واتش ئەی بابۆ، بەشقی کردگار

بواچە ئەحواڵ، مەمۍ جەفاکار

بابۆ چون شنەفت، وات بەرگوزیدەم

گۆش کەرە نە حاڵ، جەفا و دەردێ مەم

بە دیدەی ئەسرین، نە زیندانێ تار

کەردەن مناجات، پادشای غەفار

واتەن یەک ئیمجار، وینون یاری وێم

ئەوسا ئەمانەت، وێت بستانە چێم

موستەجاب بیەن، نە دەرگای داوەر

نەفرین و دۆعاش، پەی دینێ یاوەر

بەڵێ ئەر کەسێ، جە یارش وەرتەر

بشۆ بەر ئارۆش، نەو چاهێ یەکدەر

نمەبۆ قبوڵ، نەفرینێ کەردەش

جە جەفای دەوران، هونی دڵ وەردەش

دوختەر وات بابۆ، با من بوون رەوان

وەرتەر جە یارش، بشوون بە دەوران

تا بەر ئاوەروش، نە تەنگێ زڵمات

حەیفەن ئەو جوان، بکەرۆ وەفات

بابۆ وات پەنەش، ئەی بەرگوزیدەم

سەلا بۆ تۆ، ئەی نوری دیدەم

دوختەر چون شنەفت، وریزا وە پا

بە ئیزنێ بابۆش، روو نیا نە ڕا

بەڵێ خاتون زین، نادرەی جەزیر

دیش کە شین وە سەیر، پادشا و وەزیر
دەرلاد وریژا، چەنی کەنیزان
کەردش تەدارەک، پەی راهێ زیندان
جە مشک و گوڵاب، عەبیر و عەنبەر
بەردش چەنی ویش، پەی یارێ یاوەر
رەوان بین نە ڕا، گردین سەرانسەر
چون جە قاپی شەهر، بەر ئامان وەبەر
دیشان مەحبوبێ، روونیان نە ڕا
چەنی کەنیزان، زەڕ ستون باڵا
خاتون زین چون دیش، وات ئەی یاوەران
ئانانە کێنێ، مەشان بە زیندان؟
کەنیزان واتن: ئەی خورشید روخسار
کناچەی بەکرەن، قەدیم میرشکار
مەلەک ریاحین، مەشهورش نامەن
فرە حیلەباز، فیتنەی ئەیامەن
چون شنەفت ئەحواڵ، بە سەد داغ و دەرد
بە خەشم و غەزەب، تندێ نگا کەرد
وات بە کەنیزان، ئەو مەهتاب لەقا
بلدێ ئاوارەش، بکەرین نەو ڕا
چون دیشان فەرمان، شەهزادەی جەزیر
بە دەوان لوان، وێنەی شەستی تیر
غەزەبناک بە خەشم، زوو یاوان پەنەش
بە ئەمری خاتون، خەیلێ دان وەنەش

ئاوارەش کەردن، نە تەرێقی را
دمای ئەو هەردوو، ئامان وە دما
تا یاوان لای شەمس، سەرکەشی خاوەر
ڕژیدەی قۆدرەت، دەرگاهی داوەر
چەنی هەم لوان، وە باڵای زیندان
دیشان جای دەردەن، پەی دەردمەندان
یاوا سڵام کەرد، بە یاری جانی
مەم عەلەیک ئەستاند، بە خوشزەبانی
خاتون ئاوێزاش، گیسوی عەنبەر تار
مەم بەستش نە پشت، کەمەندانی یار
وریزا وە پا، چون ماهێ ئاڵا
بە ئەمری یەزدان، ئاما وە باڵا
چونکە دیش جەماڵ، خورشیدی خاوەر
سەر بەرد نە سجود، وە دەرگای داوەر
واتش: خودایا شوکرانەم بە نۆ
جارێ هەنیم دی، نۆنەمامێ نۆ
دمای شوکرانەی، کەریمێ ئەکبەر
سەلمانی ئاما، تاشاش مویی سەر
وریزا رووش کەرد، بە قیبلەی نیاز
کەردش دوو رەکعەت، پەی حاجەت نماز
سڵامش داوە، رووش کەرد نە دادار
واتش بۆ وە لام، رۆشن بەخشی تار
خاتون زین ئاما، نیشت بە نازەوە

بە دیدەی قەتران، سرمە وازەوە

مەم سەرش نیا، نە ئاغوشی یار

دەستانش وەرداشت، بە دەرگای جەبار

واتش خودایا، باجەتی رەسول

حاجاتێ کەردەم، بکەرە قبوڵ

دادم قبوڵ کەر، شەهنشاشی فەرد

مەلەکێ ئاما، قەبزی رۆحش کەرد

خاتون زین نیا، نە رووی سینەش دەست

دیش کە فەوت بیەن، نمەدۆ نەفەس

بە هەر دوو دەستان، داش نە فەرقێ سەر

گیسوان بڕی، جە دەردێ یاوەر

مەکەردش فەریاد، مەناڵا بە زار

ئەسرین جە چەمان، مەرێزا بە وار

ورکێشا بە سۆز، ئاهێ نە حەنجەر

گنا بە لاوە، هۆشش شی جە سەر

ناگا ئاماوە، میر جە رۆی شکار

دیش جە زینداندا، خەڵکانەن دیار

کیاناش غوڵامێ، وەلای خاهەرش

پەی چێش نەلوان، وە قەسری زەڕش،

نەزاناش کە مەم، وەفاتش کەردەن

ژ جامێ ئەجەل، جورعەیێش وەردەن

غوڵام ئاما دیش، مەم بیەن تەسلیم

خاک ئاوردەبێش، وەی ماوا و ئەقلیم

ورگێلا دەردەم، ئاما وە دما
گردین ئەحوالان، واتش پەرێ شا
شا کە ئێد شنەفت، خەیلێ بی زگار
تا یاوا بە لەش، مەمێ جەفابار
تەرمشان نیا، نە بالای سەریر
غۆسلش دان بە ئاب، گولاب و عەبیر
ناشان نە کەفەن، غەریبێ غەمبار
نمازش کەردن، بەردن پەی مەزار
چون ئاما بەهۆش، خاتونێ مەهجور
دیش کە مەم بەردن، پەی جانبی گوڕ
وێنەی بەنەفشە، قامەتش بی خەم
سەر تا پای وێش ژەند، بە نیلی ماتەم
چونکە مەم بەردن، پەی قەسری پاکش
بە ئەدەب کەردن، تەسلیمێ خاکش
خاتون زین واتش: سەوگەند بە کەلام
حەرام بۆ جە من، واردەنی تەعام
واندشان تەلقین، غەریبی غەمبار
وریزان وە پا، رەوان بین پەی شار
خاتون زین بەردن، بە ئەیوانی وێش
تا کە نەو ئەیوان، بکەرۆ دلڕێش
نە خورد و نە خاب، نە سەبر و قەرار
گردینش تەرک کەرد، ماهی جەهاندار

شەو و ڕۆ مەوات، ئەی نووریٚ دیدەم
من و تۆ چ تەور، یەزدان کەرد جە هەم
تا مدەی هەفت روز، هیچ نەگرت ئارام
نەمەندش خرەد، هەم بەرشی جە فام
دمای هەفتەم روز، ژەنیٚ برادەر
ئاما نیشت نە لای، جەمین جامیٚ زەڕ
واتش ئەی حۆری، ماوا نەڕزوان
پەی چێش کەردەنت، تەرکیٚ ئاب و نان
ئاما بە زبان، ماهیٚ مونەوەر
واتش ئەی مەحرەم، شای والا گۆهەر؛
ئێقرارم کەردەن، تا بەوێم نەشوون
نە وەر دارەوەن، خەیرش نەکەروون
قەسەمم واردەن، بەڕەزاقیٚ عام
حەرامم کەردەن، واردەنی تەعام.
سا چون ئێد شنەفت، ژەنی برادەر
وریٚزا لوا، واتش بە شەوهەر
مەر نمەتەرسی، جە یەزدانی پاک
پاسە خاهەرت، غەڵتانەن نە خاک؟
ئینە هەفت روەن، بە خودای کەلام
نە ئابیٚ واردەن، نە زەڕەی تەعام
بدەرەش دەستور، با خەیری یارش
بشۆ بکەرۆ، نە سەر مەزارش
میر کە ئێد شنەفت، وریٚزا وە پا

شی وە لای خاهەر کەشیدە جەفا
واتش ئەی خاهەر، مودەعات چێشەن
بواچە پەی چێش، خاترت ڕێشەن
خاهەر وات پەنەش، ئەی ساحیب ئومور
مودەعام ئێدەن، بدەریم دەستور
بشون وەرداروەن، مەزارێ یارم
گشت پەرێ ئەوەن، ئی جەفا و زارم
شا واتش پەنەش، مەدەروت ڕەزا
بەڵێ بە زوودی، هۆر گێڵی دما
خاهەر چون شنەفت، بە عیز و ئوسوڵ
واتەی برادەر، بکەردش قبوڵ
سۆب سەحەر بە ئەمر، بینای کردگار
شەفەق جە جەهان، ورگرت پەردەی تار
میرزەینەدین روو کەرد، بە قەسری ئەیوان
چەنی غوڵامان، پادشای کەیوان
سوار بی بە ئەسپ، جەهەندەی ڕەهوار
راهی بین نە ڕا، بە عەزمێ شکار
دمای ئەو خاتون، وریزا وە پا
چەنی کەنیزان، روو نیا نە ڕا
چون یاوا بە نەزد، قەبری یاری وێش
بە هەر دوو دەستان، دیمەن بکەرد ڕێش
وەرداشتش سدا، وات ئەی چەمانم
نامێ تۆ ئەوراذ، زکری زوانم

چ تەورەن حاڵت، غەریبی بەستەر
فیدای غەریبیت، هەم گیان و هەم سەر
خەیلێ کەرد فەریاد، بە دیدەی نەمین
ناگا بێهۆش بی، کەفت نە رووی زەمین
کەنیزان عەبیر، مایەی عەتتاران
دان نە دەماخش، چون بەینەتداران
چون ئاما وە فام، خورشیدی خاوەر
بکەردش خەیرات، پەی یاری یاوەر
دمای خەیر ئاما، وە لای مەزارش
کەردش مناجات، پەروەردگارش
وات ئەی شەفابەخش گشت دەردمەندان
خەلاسکونەندەی یوسف نە زیندان
ئەمانەتێ وێت، بستانە چەنەم
مازە یاوەرم، پەیم بکێشۆ غەم.
ناگا بە فەرمان، پادشای قەدیم
ئاما بە لاوە، گیانش کەرد تەسلیم.
کەنیزان چون دین، خاتون کەرد وەفات
غولغولەشا وست، نە رووی سەر بسات
ئەهلێ وەلایەت، ناحیەی جەزیر
پەرێ خاتون بین، غەمناک و زویر
سا چون شا ئاما، جە سەیر و شکار
دیش خەڵکان مەندەن، نە باڵای حەسار
بەکر مژگەوەر، ئاما بە جواب

وات بە میرزەینەدین، ئەی عالیجەناب
خاهەرێ تۆ دەست، نەوەردارۆ جێش
هەم بە مەردەئی، نمازۆش پەی وێش
شا چون شنەفتش، غولامێ نەوەر
کیانا واتش، واچە بە خاهەر
ورێزۆ زوودی، بشۆ بە یانە
نەکەرۆم وە پەند، واتەی زەمانە
غولام ئاما دیش، خاتون نەمەندەن
مەلەکەلمەوتی عەمر، زیندگیش سەندەن
دەردەم ورگێلا، رووش کەرد ئەو دما
یاوا بە نەزدیک، وات بە پادشا:
خاتون زین بە ئەمر، پادشای قەدیم
نەمەندەن عەمرش، گیان کەردن تەسلیم
شا چون شنەفتش، ئاما وە تەعجیل
تا یاوا وە لای، سەولّی سەراندیل
پەی خاهەر وێنەی ئەبرێ وەهاران
مەڕێزا نە چەم، ئەسرین چون واران
غوسڵش دان بە ئاب، گولابێ عەبیر
نیاشان کەفەن، زەڕبافی حەریر
کەردن نمازش، بەردن پەی مەزار
تەسلیمشان کەرد، بە سەد ئاهێ زار

داستانوو مەم و زین‌ی بە هەورامی
نوسخەی بەرلین

١

بە نام بێچوون بەنای لا مەکان

نگەهدارەندەی زەمین و زەمان

٢

واحد و ئەحەد فەرد و فریاد رەس

ڕاحم و ڕەحیم پەی بێکەسان کەس

٣

پادشای قەییۆم واحد و مۆتڵەق

نگەهدارەندەی چەرخ مۆعەلەق

٤

ڕزق دەهەندەی وەحشی و موور ومار

پادشای بێ عەیب واحدولقەهار

٥

بە غەیرەز ئەو شا کەس نیەن شاهان

شاه هەر ئەو شاهەن نە هەردوو جەهان

٦

زاهر و باتن لامەکان ماوان

سونعش بێ شێوەن زاتش فراوان

٧

ئەر وەسف زاتش مەکەروو ئزهار

تەمام نمەبۆ نە شەرح تۆمار

٨

ئومێدم ئیدەن پادشای ئەعزەم

بە ئەلتاف وێت بداریم و چەم

٩

دەور ڕەستاخێز ئاخرزەمان بۆ

مەخلووقات تەمام ناڵەئەمان بۆ

١٠

ببەخشیم بە ناز موستەفای مۆرسەل

نیازم ئیدەن بەنای لەم یەزەل

١١

گەر چ کەرد نان ستەمان بەر خوێش

بوویەر جە کردار ئی بەندەی دڵرێش

١٢

چون ئەندێشەم هەن جە دەریای جوودت

دۆڵبەندەن بە ئان نەقش عهوودت

١٣

بە مەحز لوتفت ئومێدەوارم

وێت فەرموودەنی ئامۆرزەگارم

١٤

غەرق جە قەباحات موتەهێم جە زە نب

(اغفرلی اغفریا غافرالذنب)

١٥

ئەوسا دۆمای مەدح یەکتای یەگانە

گۆش دەر و دەستان دەور زەمانە

١٦

بەتال نمەبۆ نوێشتەی تەقدیر

تەقدیر علاجش نیەن بە تەگبیر

١٧

بە ئەمر بێچوون بەنای بان سەر

پەرواز نە ئاشیان کەرد دوو کەبووتەر

١٨

چەند نە رووی سەما پەروازشان کەرد

چەندێ کۆهساران، دجلەشان پەی کەرد

١٩

ئاخر سەرئەنجام نە ئەیوان مەم

هەردوو نە پاسار نشتن خاترجەم

٢٠

دیشان کە شای مەم نشتەن و دەماغ

شوڵەی جەمینش چون شوڵەی چراغ

٢١

باڵاش چون عەرعەر ساوای زەڕستوون

گۆناش مەدرۆشۆ وێنەی لاڵەی کۆن

٢٢

وستەن چەند فەرشان کار خۆراسان

موتەکا و باڵشت نە هەزار ڕەنگان

٢٣

ئەساسێ بەی تەور ڕازان ڕێزیان

فەرشان وهەشت جە لاش بێزیان

٢٤

غوڵامان جە لاش دەست و بان دەست

ئێقامەت کەردەن جە باڵا و پەست

٢٥

پەڕەندان بەی تەور چون دیشان و چەم

ئەساسێ بەی تەور نادرەی رووی مەم

٢٦

یەکێشان دەردەم ئاما و گوفتار

بدیە چێشش کەرد چەرخ کەچ ڕەفتار

٢٧

واتش ئەی یاوەر رووی چەرخ ئەخزەر

وێنەی ئی جەوان پەڕ حوسن و دولبەر

٢٨

نەدیەنم و چەم نە رووی رۆزگار

قەسەم و بێچوون دارای جەهاندار

٢٩

بنازوون بە سۆنع قادر وهاب

بەی تەور سازنان جە یەک قەترە ئاب

٣٠

وان یەکی هەنی ئاما بە جواب

واتش ئەی یاوەر باچوون پەی سەواب

٣١

نە جزیرو بۆت خاتوو زین نامێ

تەڕک و زەرایف شیرین کەلامێ

٣٢

بالاّ توولّ نەی زەڕستوون خامێ

دوو چەشمان سیە سیاه بادامی

٣٣

پەریزادەیێ پەری مقامێ

زۆڵەیخا وارێ نە، گۆل ئەندامی

٣٤

شیرین خۆسرەو هۆمەیلا کامێ

لەیلا سفەتێ عەمبەرین جامێ

٣٥

باش نازداران پڕ هۆش فامێ

قەمەرتەلعەتێ ماهی تەمامێ

٣٦

مەریەمە ئاسا بوڵەند ئەندامی

شەکەرین ڕازێ تاووس خەرامێ

٣٧

دۆخت میر ئاودەل نە پەردە ی عسمەت

باش نازداران تەتاران و بەت

٣٨

هامشیرەی ئەمیر زیندین موانان

عەجەب مەردێوەن نە دەور جەهان

٣٩

شاهان جە سەوداش رەها دان عنان

جە مەشق مەجنوون جنوون موانان

٤٠

جۆفت ئەی پسەر زینەن بئەوساف

وەرنە نایابەن جە قاف تا بە قاف

٤١

ئاما بە گوفتار ئەوەڵ کەبووتەر

وات بە کەبووتەر دووەم ئەی یاوەر

٤٢

بۆ تا بەرداریش بدەو ئەی جەوان

ببەریش وە لای خاتوون زەمان

٤٣

جوابش داوە واتش ئەی عەزیز

مەر نە شنەفتەنی جە ئەهل تەمیز

٤٤

جە ئەوەل زەمان نەی چەرخ کەچزەن

زەن ئامان پەی مەرد، مەرد نامان پەی زەن

٤٥

قۆنات شەندشان هەردوو بە فڕین

یاوان بە ئۆتاق ماوای خاتوو زین

٤٦

دیشان ها نە وەرم دوو دیدەی مەستش

نە، نە، دوو نەرگس خۆمار پەیوەستش

٤٧

بۆی عەتر و بخوور مەیۆ نە ماواش

حوبابی وارەن دوو لیمۆی ساواش

٤٨

ئەر زەڕێ نەو بۆی مەقام خاتوون

بەیۆ وە دەماغ مەدهووشان دوون

٤٩

قەسەم بە داوەر سازەندەی سەما

نە گۆڕ و مەزار گشت مەبان ئەحیا

٥٠

بەرئامان بوار ئەوهەردوو لەتیف

واناشان ئەوەل بسم للاه شەریف

٥١

بە ناز و ئێعزاز بەرداشتن خاتوون

شەقە دان نە بال و چەرخ گەردوون

٥٢

بە ئەندەک وەقتێ یاونان بەو جا

ها م جوفتشان کەرد زۆهرە چەنی ماه

٥٣

ئێمجار بشنەوە تۆ جە زین خەبەر

جە خواب مەستی سەر ئاوەرد وە بەر

٥٤

وێش دی نە ئاغووش جەوانێ زەریف

جەوانێ شیرین نازک و لەتیف

٥٥

سەراسیمە بیی خاتوون جە ئی کار

عەجایب بماند نەی کارو بازار

٥٦

ئاواز دا وە مەم خاتوون دڵبەر

واتش ئەی جەوان جە حاڵ بێ خەبەر

٥٧

مەر حەدت چێشەن داری سەر جە چەند
ئامای بەی ئۆتاق هیچ نامای نە وەند

٥٨

ئەر ئەمیر دانۆ قەسەم بە دادار
ئەعزای سالمت مەریزۆ بە دار

٥٩

مەم چون بێدار بیی نەو نەغمەی داوود
نە دەماغش دا بەر ئاما چون دوود

٦٠

دیش یەک پەریتەن چون منای بێگەرد
نشتەن نە پەهلووش تاک و تەنیا و فەرد

٦١

مەم هەم عەجەب ماند جە کار گەردوون
نە گەردش چەرخ کار کون فە یەکوون

٦٢

واتش ئەی نازدار بینایی چەمان
فرشتەی شەریف نادرەی دەوران

٦٣

مایەی حەیاتم رووح رەوانم
قووەت زەمیر جەسەد و جانم

٦٤

هەنی هەی کەعبەی قبلەگای دینم

گوشادی خاتر خار خەمینم

٦٥

من نە جاگەی وێم نەشیەنم وە بەر

خاس نگاە بکەر باوەر وە مە نزەر

٦٦

واتش نشانەی ئۆتاقت چێشەن

پەنەم واچە ڕاست دل وە ئەندێشەن

٦٧

وات ئۆتاق من دایم پڕ سازەن

پڕ جە باڵەبان، شاهین و بازەن

٦٨

تەوێلەخانان پەڕن جە ئەسپان

نەجدی و مەنجۆلێ پۆڵەنگی پۆشان

٦٩

تازی مەرکەبان ڕاوی، شکاری

رازیان وە ڕەخت ڕێزەی مرواری

٧٠

سەقف ئەیوانم یاوان بە گەردوون

گرەو بەردەنان نە چەرخ گەردوون

٧١

نمەز نشانەی یاگەی تۆ چێشەن

ئاواز کەر بوێن ئەر کەسێ تێشەن

٧٢

واتش نشانەی یاگەی من ئیدەن

رووی شانشینش نە بەڕ و بێدەن

٧٣

چەند پەردەی عسمەت زەربافت ئاڵا

تەمام ساچاغدار عەجایب کاڵا

٧٤

کێشیان وە رووش پەی ڕەسم عزەت

پەڕ جە کەنیزان گشت ساحب حورمەت

٧٥

نە پێشوازشەن باغێ چون ئرەم

خلافش نییەن بێ زیاد و کەم

٧٦

سەروان سەرکێشان تەمام بە عیووق

شاخش سەرئاوێز چون زوڵف مەعشووق

٧٧

سەراوش وێنەی کەوسەر مەمانۆ

نە دەورش دۆڕاج قۆمری موانۆ

٧٨

درەخت بێدان چناران ئاڵا

مەنمانان بە عەرش زەڕستوون هالا

٧٩

بوڵبۆل مووانۆ نە هەزار دەستان

گۆلان جەم بەستەن نە سەحن بۆستان

٨٠

سەدهەزار مۆرغان نەو باغ بەرین

تەمام هان نە زکر جەهان ئافەرین

٨١

شاخ درەختان ئەنجیر و ئەنار

ئەرمۆت و شیلاف مێوەی خۆشگەوار

٨٢

هەرکەسێ بەو باغ بکەرۆ گوزەر

رەوزەی ڕزوانش مەشۆ نە خاتر

٨٣

واتش ئاواز کەر کەنیزان وێت

ئەگەر ئێد راستەن جواب بدان پێت

٨٤

خاتوون چون جە مەم شنەفت ئی سوخەن

شەککەرفەشان کەرد جە دۆڕج دەهەن

٨٥

هەرچەند ئاواز کەرد کەنیزان وێش

کەس ناما وەدەنگ هیچ نەیاوا پێش

٨٦

عەجەب مەند خاتوون سەرسام بیی جە سام

عەرز کەرد و خدمەت ئەمیری ئەنام

٨٧

واتش ئاواز کەر غۆڵامان وێت

بوینۆون چ کەس جواب مەدان پێت

٨٨

بەنگینە ی دلێر فەرمان بەردار بۆ

تا سۆب پاسەبان هەم عەسەس وار بی

٨٩

ئاواز کەرد بەنگین شای وەفاداران

فەوق نیکنامان نیکنامی یاران

٩٠

جواب دا دەردەم بەنگین پڕ زات

بەڵێ چێش ماچی سەرم ها نە رات

٩١

ئەمیر وات ئەحسەنت یار وەفادار

پەسەندەی شاهان نیکووی نکووکار

٩٢

ئەمرێ وەم نییەن نە جات ساکن بەر

بدارە وە چەم ستارەی سەحەر

٩٣

مۆقەیەد ببەر تەمام با خەبەر

نەک جە فاسدان بوینم زەرەر

٩٤

جەواب دا بەنگین وێنەی شەکەرگوڵ

جان فەداتەنمی بە گیان و بە دڵ

٩٥

هەر تا تەن جە تەخت جان گرتەن قەرار

فەرمان بەردارم جە لەیل و نەهار

٩٦

ئەمجار بشنەوە جە خاتوون و مەم

دەست کردن باڵین دەم وە بان دەم

٩٧

تێغی زەهرئاڵوود جە نافە بوار

قرار دا ئەمیر پەی دەفع بەدکار

٩٨

هەردەم هەر ساعەت رازان مەکەردن

جە گۆشەی لەبان شەربەت مەوەردن

٩٩

ئاخەرە لئەنجام خاتووزین بوێش

عەرز کەرد و خدمەت ئەمیر دڵرێش

١٠٠

بوێم مەزانوون چەرخ پڕ ستەم

ئاخر مەکەرۆ هەردوومان جە هەم

١٠١

ئێد خاسەن نگین رەد بەدەل کەریم

نەبا جە ناگاە جە یەک بویەریم

١٠٢

هەردوو نگینان رەد بەدەل کەردن

نە جامەی راحەت سەر وە خواب بەردن

١٠٣

بدیە وای چەرخ، جەور ستەمکار

چە قەهرێ دارۆ جە یاران یار

١٠٤

قیامەت ئەوسا مەبۆ ئاشکار

عاشق بێ مەعشووق بگیرۆ قەرار

١٠٥

ئەی دونیای فانی هەر پاسە کەردەن

مایەش رەنج و غەم فەراق و دەردەن

١٠٦

بە ئەمر قودرەت بەنای بان سەر

پەیدا بین دەردەم ئەو دوو کەبووتەر

١٠٧

هۆرداشتن خاتوون هەم وە بێ ئەندێش

بردن وە ئۆتاق جاگە و ماوای وێش

١٠٨

پاسەشان واتن بۆزۆرگان دین

رازشان مەندن نە رووی سەرزەمین

١٠٩

هەرکەسێ دوو کەس بکەرۆ جە هەم

بێشک یاگەشن ماوای جەهەننەم

١١٠

ئەر کەسێ کەسێ و یەک شاد کەرۆ

جەنەتولما وا پەی وێش مەبەرۆ

١١١

مەبۆ وە هەمراز حووران جەنان

سەرئازاد مەبۆ بە ئەمر سوبحان

١١٢

بشنەو جە خاتوون وەقتێ سوب سەحەر

جە خواب مەستی سەر ئاوەرد وە بەر

١١٣

هەرچەند نگە کەرد کەس نەدی و چەم

دل دا وە تۆڕ دام نە خم خانەی خەم

١١٤

نگە کەرد نگین شناسا جە دەست

ئاە سەرد کێشا پەیاپەی پەیوەست

١١٥

واتش خودایا گونە کار نیــم

عاسی شەرمەسار دوور جە یار نیــم

١١٦

ببەخشی بە حال جەستەی گرانم

تەن سفتەی زووخال هەم ناتەوانم

١١٧

ئیمشەو چ شەو بێ من کەرد گرۆفتار

سۆپەندئاساییم وست نە کوورەی نار

١١٨

درێغا درێغ ئیمشەو مەمردم

دامان کەفەن وە خاک مەبردم

١١٩

نەوا بەی دەستوور مەحرووم و مەهجوور

دوور جە یاوەر بۆم یاوەر دوور جە دوور

١٢٠

ئومێدم ئیدەن حەیی ڕەبانی

فەرد و فریادرەس حەق سوبحانی

١٢١

یا باری هەنی شاد بوون و ئەمیر

بەرداری نە پام ئی بەند و زەنجیر

١٢٢

یا ڕۆحم بستان جە تەن بێ قەرار

بێزارم جە گیان مەدەرەم ئازار

١٢٣

بێخود بێ دەردم، مەدهووش بێ جە خاک

نەرگسان و ئەسر خوونی کەرد نمناک

١٢٤

بەی دەستوور خاتوون گرۆفتار غەم

ئەمجار بواچین ئەخبارات مەم

١٢٥

سوپای خاوەری چون سەردا ئەسەر

داش نە قەلب لەیل شکەست دا لەشکەر

١٢٦

دۆهۆڵ ژەندەکان جە قاپی شاهی

ژەندشان نۆبەت شاهی مباهی

١٢٧

کەبکان کۆسار قەهقەشان جەم کەرد

پەروانان جە خەوف سوپای سەیل رەم کەرد

١٢٨

هۆشیار بین جە خاو مۆرغان ماهی

خورووس بەنا کەرد عەلی ئەڵلاهی

١٢٩

بێدار بی جە خاو ئەمیر دڵجۆ

ئەندووە بارش بێ، کۆ بە کۆ کۆ کۆ

١٣٠

ئاواز کەرد بەنگین ئەو و نیم نەفەس

بە وێنەی مورغێ نە دام و قەفەس

١٣١

ئافتاب و لەگا ن حازر کەر جە لام

ئەدا کەروون فەرز حەیێ لایەنام

١٣٢

بەنگین چون ئەژنی ئاواز ئەمیر

بەرئاما نە خواب چون شیران شیر

١٣٣

ئافتاب و لەگا ن بەرداشت ئاوەرد

یاوا بە خدمەت ئەو شێری نەبەرد

١٣٤

وستش جانماز نە رووی قبلەگاە

گرت و دەست ئافتاب ساختەی تەللا

١٣٥

قرار دا لەگا ن ئەو نە رووی زەمین

تا ئەمیر ئابدەست بگیرۆ یەقین

١٣٦

ئێحرام زەڕدۆزش ئالوودەی زەڕ

پەیوەست نە زانووی میر خاتر تەڕ

١٣٧

فەوق بسمللاە ئاوەرد بە زبان

ئابش ڕێزنا بەنگینە هەمان

١٣٨

فیرۆزەی نگین ئەنگوشت دی ئەحمەر

سۆمەدا ونەش ئەخزەری ئەخزەر

١٣٩

ئەمیر وات بەنگین پڕ مێهر و تەمکین

پەی چێش سۆرخ بییەن فیرۆزەی نگین

١٤٠

داش نە رووی شۆعاع نەزەر کەرد مەنزوور

دەردەم شۆناساش حەککاکان دەستوور

١٤١

سەجعەی نگینش کنیا بی بزین

خاتوون دنیا فردەوس بەرین

١٤٢

موزەییەن بە زین بەرکەندەن ئۆستاد

مەم چون دیش و چەم دەست کەرد و فریاد

١٤٣

ئاهێ جە نەهاد بەرئاوەرد و بەر

مەدهووش بی مەدهووش چون زامان خەتەر

١٤٤

بەنگینە چون دیش بەی تەورماجەرا

ئەمیر سەرنگوون نە خاک سیا

١٤٥

واتش مەزانوون یە کار دێوەن

ئەمیر بەی دەستوور حالش پەشێوەن

١٤٦

دەست کەرد و خواندن ئایات شەریف

ئاوەرد بە زبان جسمان لەتیف

١٤٧

دۆعای بێ پایان ئایات کۆبار

هەم زاتۆلشەفا چەنی هەفت حەسار

١٤٨

پەیاپەی مە وەند دەم مەکەرد نە رووش

ئەمیر دەم بە دەم جە هۆش مەشی هۆش

١٤٩

هەرچەند سەعی کەرد پێش ناما شەفا

شەخسێ رەوان کەرد تا بدەرگای شا

١٥٠

جە مقەدەمات هەر چی دی و چەم

عەرز کەرد و خدمەت پادشای ئەعزەم

١٥١

پادشا شنەفت بە بێ پا و سەر

بە تاو تەعجیل بەرئاما و بەر

١٥٢

هەر چەند ئەمیران خاسەی شەهریار

سەنجەق نشینان گوزیدەی نامدار

١٥٣

زەنان کوودەکان قەومان و خوێشان

رەعایا و مسکین چەنی دەروێشان

١٥٤

سەفاسەف جەم بین پەرێ تەماشا

زلزلە و زاری یاوا بە سەما

١٥٥

بزۆرگان تەمام چەنی غۆڵامان

دەست کەردن و شین ئەمان ئەلئەمان

١٥٦

پادشا تاجش هەوا دا نە سەر

وێش کێشا نە گل چەنی خاکستەر

١٥٧

موات ئەی فەرزەند نوور چەمانم

قووەت زانوو تێغ زووانم

١٥٨

ئەسپەری عەدوو هەم دوشمەنانم

نشات ئەفرۆزی دەور جەهانم

١٥٩

هەر چەند ئەساسم نە رووی دونیاوە

نە بۆنەی تۆ وەن مدران بە پا وە

١٦٠

یە چە خەیرت بێ نوور دیدەی دین

چە فاسد چەشمێ وەنەت بی قەرین

١٦١

نەوجوان بەنگین وێش کەرد قەڵاخی

قەڵاخ چە قەڵاخ سیاە قەڵاخێ

١٦٢

تێغی زهراڵوود گرته بێ بدەست

ئدعاش ئێد بێ وێش بکەرۆ قەست

١٦٣

چەند جه هامسەران گرتشان بەنگین

سەندن جه دەستش ئەڵماس رەنگین

١٦٤

نمەز چێش واچوو نەمەبۆ تەمام

شەرح ماتەمی ئەمیری ئەنام

١٦٥

سێ شەب و سێ رووز زاری بێ نه کۆش

بەعدەز ڕۆی سێهەم میر ئاما بهۆش

١٦٦

چون ئاما به هۆش ئەمیری ئەنام

شا بردش سجدەی حەیێ لایەنام

١٦٧

چەند جه حەیوانات بزینه و ئەغنام

کەرد ن تەسەدۆق ئەمیری ئەنام

١٦٨

بەندیان جه بەند گردین بین رەها

کەردشان دۆعا پەرێ پوور شاه

١٦٩

چەند هەزار مۆحتاج دەریووزان دەر

مۆنعم بین تەمام جە گەنج و گەوهەر

١٧٠

شۆکرانە گۆیان تەمام بزۆرگان

ساکن بین مەردم جە شۆر و فۆغان

١٧١

بەڵێ شای ئەمیر سەرسام سام بێ

سەد جا مۆبتەڵا وگیر وە دام بێ

١٧٢

نە ئارامش بێ نە سەبر و نە خواب

نە بەد مەزانا نە خەیر و سەواب

١٧٣

دایم نە سۆدای خواب دووشین بێ

جە جۆرعەی مەستی مۆدام نووشین بۆ

١٧٤

راستشان واتەن یاران دڵدار

گرفتار عەشق هیچ نەدارۆ چار

١٧٥

هەرکەس گرفتار عەشق یارەنان

دل پڕ پەژارە و ئەندووە بارنان

١٧٦

هەرکەس نە جایێ دڵگرفتارەن

رەنگ زەرد و زاعیف هەر لێو و بارەن

١٧٧

تەڵەب کەرد پاشا ئەعیانان تەمام

جە خۆرد و بزۆرگ جە ئەهل سەلام

١٧٨

دەعوەت کەردشان پەی ئەکل تەعام

جۆق جۆق و سەف سەف تەرتیب دا و کام

١٧٩

چەند هەزار خوانان نەعمەت ئەلوان

پۆڕ جە مشک بید مۆرغان بریان

١٨٠

واردشان تەمام جە سەر تا و پا

دۆعاشان وانا ئەعلا تا ئەدنا

١٨١

مەردۆمان لوان ئەعیانان جا مەند

واردشان قەهوە و شەکەراب قەند

١٨٢

پادشا روو کەرد نە ئەعیان و ئەمیر

نمەز چێش کەروون بکەران تەدبیر

١٨٣

یە چە حاڵێوەن یاوان و ئەمیر

علاجش چێشەن واچن بێ تەقسیر

١٨٤

بزۆرگان ئامان یەکسەر بە گوفتار

ئاخرئەلئەنجام ئامان بە ئەخبار

١٨٥

یەکێ وات ئەڵبەت یە کار دێوەن

دێوان هەمێشە کارشان رێوەن

١٨٦

یەکێ وات جنوون ئەسەر دان نە ڕاش

یەکێ وات سەودان نەمەکەرۆ فاش

١٨٧

یەکێ وات سەفراش ئەغڵەبە کەردەن

جەو بۆنە جە خواب خۆردەن ویەردەن

١٨٨

هەرکەس بڕەنگێ ئامان نە گفتار

مەتبووع تەبعش نەبێ شەهریار

١٨٩

وات ئەی حەکیمان نادرەی ساڵان

جەی کارە پێم دەن یەکسەر ئەحواڵان

١٩٠

حەکیمان ئامان یەکسەر بە گوفتار

عەرز کەردن و شاه کای والاتەبار

١٩١

سوپای عەشق نهان جە سەر جەم کەردەن

جەو بۆنە راحەت ئارامش بەردەن

١٩٢

هەر عشقەن خۆراک، خواب حەرام کەرۆ

عشقەن یانەی فام وە تاراج دەرۆ

١٩٣

پاشا با وەزیر ئەمیران پێش

شی ولای فەرزەند نوور دیدەی وێش

١٩٤

واتش ئەی فەرزەند نوور چەمانم

مایەی حەیاتم رۆح رەوانم

١٩٥

یە چە سەودانان یاوانت و سەر

پەنەم واچە راست خەبەر سەرانسەر

١٩٦

گرەوا ئەمیر پەی یار مۆنس

نەوحەش بۆڵەند کەرد نە جەمع مەجلس

١٩٧

واتش ئەی پدەر تاج سەر من

غارەت شی و بەخت بەدئەختەر من

١٩٨

دەردم کاریوەن نەدارۆ دەرمان

ئەر دەوام کەرۆ سەد هەزار لوقمان

١٩٩

ئاما بە گوفتار وات ئەی نوور چەشم

گرەوا بە زار بە دیدەی پڕ نەم

٢٠٠

بەشق خوداوەند واچە پێم تەمام

کێ سەندن بەی تەور وەنەت عەقڵ و فام

٢٠١

جواب دا ئەمیر کەی شاه سەرمەد

نمە تاو واچوو مەسۆچۆ جەسەد

٢٠٢

ئەر باروو نامش ئارۆ بزوبان

بێشک مەسۆزۆ رێزەی ئستۆخوان

٢٠٣

چوونکە بەی دەستوور حاجەت مەکەی لێم

قەڵەم دەواتی باوەران پەرێم

٢٠٤

ئاوەردن کاغەز قەڵەم و دەوات

تەحریر کەرد دەردەم شەرح واقعات

٢٠٥

داش و دەست شاه وانا سەرانسەر

ئاهر وست نە جەرگ پادشا و لەشکەر

٢٠٦

پادشا چوون حاڵ دەروونش زانا

روو کەرد و قاپی قەیۆم دانا

٢٠٧

دۆعا کەرد یارەب ئی سەودای باتڵ

باندەک وەقتێ بەرداریش نە دڵ

٢٠٨

باز وات ئەی فەرزەند نوور چەمانم

نادرەی دەوران نە رووی جەهانم

٢٠٩

بە قەوڵ مەردوود شەیتان ئە لڕەجیم

دڵ و دەروونت پەڕ کەردەن جە بیم

٢١٠

لەعنەت بکەر لێش مەکەر ئەی خەیاڵ

خەیاڵ فاسد جە دڵ کەر بەتاڵ

٢١١

یە فکر خامەن ئارەزووت کەردەن

سەرئەنجام نییەن تا و رۆی مەردەن

٢١٢

تەخت تاج وێت بەرمەدەر جە دەست

و چنگ دۆشمەن نە خاک مەبی پەست

٢١٣

نە ئەرباب تۆن ئی هەرزەکاری

ئی سەودای بێسوود رای نادیاری

٢١٤

ئەر ڕاست مواچی عشقت ها نە سەر

کە یلەن جە گوڵزار پەی تۆ دەشت و دەر

٢١٥

نە هەر شەبۆستان شاهی مە وازی

پەرێت باوەروون یەکێ دڵوازی

٢١٦

هەر جە خاک رووم، عەرەب تا عەجەم

پەردەنشینان بزۆرگان جەم

٢١٧

مەیلت وە هەرکەس جاگیر مەبۆ جا

و ماڵ دونیا و زۆر سوپاه

٢١٨

و ئەندەک زەمان باوەروون پەرێت

ساکن بەرئەنبار، تۆ نە جاگەی وێت

٢١٩

ئەمیر چوون ئەژنی سۆخەنان تەمام

زاریش بۆڵەند کەرد نە رووی خاس و عام

٢٢٠

واتش ئەی پەدەرتاج سەروەران

با خەبەر جە سرِ دەوران جەهان

٢٢١

دڵ پەی دڵبەرێ ئارام گێرۆ

بوەسڵ غەیرێ کەی کام گێرۆ

٢٢٢

ئەگەر سەد هەزار مەحبووب باوەران

نەڕەوەزەی ئیرەم مەشاتەش کەران

٢٢٣

غەیر جە خاتووزین زوڵفان چوون زەنجیر

مەیل نییەن و دۆخت پادشا و وەزیر

٢٢٤

خامۆش بەر هەنی جەی حەرف و کەلام

ئدەعام ئێدەن باقی وەسەلام

٢٢٥

پادشا زانا هیچ نەدارۆ چار

فارغ بی جە قەوڵ رازان و گوفتار

٢٢٦

زوێر و مەلاڵ غەمگین دڵرێش

لوا وە ئۆتاق ساکن بی پەی وێش

٢٢٧

ئەوشۆ وە سەر بەرد وە سەد نەدامەت

ئەسەر داوەنەش هەزار قیامەت

٢٢٨

سوب سەحەر بە وەقت شۆڵەی شەوق نوور

یاران تەڵەب کەرد دیسان بە زەروور

٢٢٩

ئاما و گوفتار روو کەرد نە سوپا

دەرمانش چێشەن بکەران دەوا

٢٣٠

علاجێ کەران پەی رەزای خودا

بەر بشۆش نە دڵ ئی شۆر و غەوغا

٢٣١

ئاما ن و سۆخەن بوزۆرگان کار

ئەر بە قەوڵمان تۆ مەکەری کار؟

٢٣٢

تەدبیرش ئێدەن ئێد مەیۆ و کار

وەرنە غەیرە زین هیچ نەدارۆ چار

٢٣٣

چەند جە ئەمیران خاسەی شەهریار

تەعیین کەر چەنی دە هەزار سوار

٢٣٤

راهی بۆ رەوان ئەو وبێقەرار

پەنج قۆناغ بشان چەنیش بێ مەدار

٢٣٥

نە هەر مەنزڵێ دووهەزار سوار

بگێڵانەوە مەخفی نەو دیار

٢٣٦

تا پەنجەم قۆناغ وێش مەمانۆ وێش

وێش هەم مەگێڵۆ زوێر و دڵرێش

٢٣٧

نادم مەمانۆ جە کەردەی ئی کار

دەست بەرمەدارۆ جەی کار و بازار

٢٣٨

کەردشان و هەم ئی عەهد و پەیمان

تەمام شین ولای ئەمیر زەمان

٢٣٩

شا بوات پەنەش فەرزەند ئازاد

مەبەرە غەمگین خاتر بکەر شاد

٢٤٠

سەحەر زوو بە ئەمر بەنای لایەنام

چەند جە سەرهەنگان عالیجا مەقام

٢٤١

چەنی دە هەزار سوارەی نامدار

راهی بان چەنیت بشان بەو دیار

٢٤٢

چەند سەندۆق پڕ جە لەعل و مروار

چەند پارچەی عەجیب جە مەتای بۆڵغار

٢٤٣

چەند ئەسپان خاس تازی زەڕنگار

چەندێ جە ئەجناس حەرب جەوهەردار

٢٤٤

چەنێ چەند پێشکەش ساف دڵپەسەند

ببەر پەی ئەمیر مەرد هۆنەرمەند

٢٤٥

ئەوەڵ بە مۆبەت بە مێهرەبانی

دووەم و لەشکەر و جەنگەرانی

٢٤٦

بە هەر نەوع کارت مەبۆ میەسەر

سەرئەنجامش دە زوو بەرگەرد و بەر

٢٤٧

ئەمیر چوون شنەفت جە شاه ئی خەبەر

زەڕێ هۆش فام بەرئاماش و بەر

٢٤٨

سوپاه حەبەش شۆرئەنگێز نا

و فەوق کافوور عەمبەر ڕێز نا

٢٤٩

هندی و حەبەشی پۆشان سیا و دێز

شکەست دان کافوور واتن دەست مەرێز

٢٥٠

عەمبەر ڕێزیان ئەو تاقان و دەر

شین و خواب خۆش عالەم سەرانسەر

٢٥١

سوپا ئەبیەزی و ئەندەک زەمان

بەرئاما و بەر چوون شێر ژیان

٢٥٢

بە سەد تەمتەراق پەڕەی عەلەم شەند

قەساس دووشین جە شای حەبەش سەند

٢٥٣

رۆشنی خێزا نە رووی سەربەسات

بێدار بین جە خاو حەیات و مەمات

٢٥٤

چاووشان جارِ دان یانە بە یانە

سواران جەم بین نە هەر تەرانە

٢٥٥

عەلەمدار ئاما و پاش کەرد عەلەم

دە هەزار سوار داشان نە قەڵـەم

٢٥٦

دان نە کۆس حەرب کەڕەنا ژەنیا

لەشکەر جە شەهر یەمەنشار کنیا

٢٥٧

تەمام پێشکەشان راهی بین راهی

نەعرەی ئەسپان نشت نە گاو ماهی

٢٥٨

گەرد پای ستوور پۆشا سەرزەمین

خورشید تاریک بی سەما ماتەمین

٢٥٩

ئەورۆ فەترەدان تا وەقت ئێوار

ئێوار نە جایێ گرتشان قەرار

٢٦٠

پاسێ جە شەو شی دە هەزار سوار

هەزیمەت کەردن بە قەتر و بە غار

٢٦١

نە هیچ دیارێ نەگرتن قەرار

وەقت سۆب سەحە ر داخل بین و شار

٢٦٢

تا مەنزل و جای پێنجەمین بەردن

هەر شۆ دە هەزار هەزیمەت کەردن

٢٦٣

خۆلاسە بە غەیر جە میر و بەنگین

سوارێ نەمەند نە رووی خانەی زین

٢٦٤

بەنگین وات و مەم میر عالیجا

سوار و سوپا تەمام بین تەبا

٢٦٥

ئەڵبەت ئی دەغەڵ جە بابۆت بییەن

وەرنە جە سوپا ئی دەغەڵ نییەن

٢٦٦

بۆ تا بەرگەردیم سوودێ پێت نییەن

هایم پەی مەقسەد بێجا کێ شییەن

٢٦٧

دوو نەفەر سوار چێش مەیۆ جە دەست

مەرەو پەی ئی کار ماوەری شکەست

٢٦٨

ئاما بجواب ئەمیری ئەنام

واتش بەنگینەی ساحب عەقڵ و فام

٢٦٩

غەیرەتت ئێدەن جە دەهر دونیا

بەی تەور مەواچی حەرفان بێجا

٢٧٠

قەسەم بە داوەر دارای جەهاندار

بە خەمم و بە پێچ ئەبرووان یار

٢٧١

مەر وەقتێ گێڵوون ئە من جە ی مەکان

تەنم بێ سەر بۆ نەمانده بۆم گیان

٢٧٢

ئەر تۆش و لوان زەروورەن کارت

هۆرگێل ئەو دما خودا بۆ یارت

٢٧٣

بەنگین چوون شنەفت گرەوا بزار

ڕێزا بە چەم دا ئەسرینان هەزار

٢٧٤

واتش ئەی ئەمیر رۆحم بۆ فدات

هەرجا مەیل تۆن سەرم ها نە رات

٢٧٥

هەر تا جەسەدم نە رووی بەساتەن

سەرم خاک سۆم جەهانپەیماتەن

٢٧٦

ئستدعام ئێدەن جە دەرگای داوەر

ببەخشی گوناى کەمینەی کەمتەر

٢٧٧

سوار بین و ئەسپ عنان سۆست کەردن

چەندێ بەحر ۆ بەڕ بێدێ تەی کەردن

٢٧٨

ئێوارە وەقتێ یاوان وە جایێ

و چەشمەی شیرین سەبزە گیایێ

٢٧٩

گورشنەگی لێشان تەمام دا ئەسەر

گێڵان پەی شکار نە ئەو دەشت و دەر

٢٨٠

ناگاه ئاهوویێ ئاما نە گوزەر

ئەمیر جەولان کەرد پەی ئاهووی دولبەر

٢٨١

حەربێ داوەنەش خەڵتان بی نە خاک

سەرش جیا کەرد بە ئەمر بێباک

٢٨٢

ئاوەردن دەردەم کەردن و کەباب

واردشان کەباب بە بێ نان و ئاب

٢٨٣

تا سپێدەدەم گرتشان ئارام

سەحەر زوو وئەمر بەنای لایەنام

٢٨٤

سوار بین دەردەم ڕاناشان ستوور

شەب تا ڕۆ مەشین هەردوو بەی دەستوور

٢٨٥

مەنزڵ و مەنزڵ قەتع مەراحل

ئەسپش مەڕانا ئەو شا ە عادڵ

٢٨٦

مەڕانان و تاب مدران بە زەروور

ئەمیر دیش و چەم جۆفتارێ جە دوور

٢٨٧

سدای هۆ بە هۆی بەربەرش مەیۆ

ئاوازەی دەنگش مەشۆ کۆە بە کۆ

٢٨٨

ئەمیر وات بەنگین وادەی سەلاتەن

نەمەز ئانە جۆفت کامین وەلاتەن

٢٨٩

بشۆ بزانە ئەحواڵ و خەبەر

باوەرە پەرێم خەبەر سەرانسەر

٢٩٠

جەولان دا وە ئەسپ بەنگین بێقەرار

تا یاوا و لای ئەو مەرد جۆفتار

٢٩١

سلام کەرد وەنەش عەلەیک دا جواب

ماندەنەبیش کەرد پەی خەیر و سەواب

٢٩٢

پۆرسا ئەی فەللاح دەور جەهانی

کەنەندەی مەغار غار نەهانی

٢٩٣

ئانە جۆفت کۆن بواچە خەبەر

پەی کێ مەکاڵی تۆ ئی دەشت و دەر

٢٩٤

جوفتیار واتش مۆدەعای کۆتەن

ئی جوفتە جۆفت جزیر و بۆتەن

۲۹۵

خاسەی خاتوو زین هەمشیرەی ئەمیر

باش نازداران شۆخ بێ نەزیر

۲۹٦

واتش ڕاست واچە بە عەشق داوەر

جە رووی ڕاستی ئختلات مەکەر

۲۹۷

قەسەم ئەو یاد کەرد جوفتار فەقیر

یارای ئختلات نەداروون ئەمیر

۲۹۸

دەردەم گێڵاوە بەنگین بازنە ڕاه

ئاما بە خدمەت ئەمیر هی جاه

۲۹۹

واتش مزگانی ئەی شاەعادڵ

مراد خەیرت جە سەر بی حاسڵ

۳۰۰

جۆفت بۆتنان بزانە یەقین

بمەرد جۆفتار هەزار ئافەرین

۳۰۱

ئەمیر ئێد ئەژنی خەیلێ بی وەشحاڵ

شۆکرش کەرد بە زات بەنای بێ زەواڵ

٣٠٢

سوار بی دەردەم ئەمیر نامدار

روو کەرد ئەو جانب جۆفتار هەژار

٣٠٣

دووبارە ئەمیر پۆرسا ئەخبارات

وات جۆفت زینەن ئەی شیر پۆڕ زات

٣٠٤

ئەمیر وات بەنگین شۆخ دۆڵاوەر

بەرئاوەر نە جیب دوو سێ چەنگە زەڕ

٣٠٥

بکەرو نسار مەرد ڕیش سفید

چوونکە بەی تەورە دادمان نەوید

٣٠٦

بەرئاوەرد سێ چنگ جە زەڕ و جە سیم

کەردش ئەو نسار جۆفتار قەدیم

٣٠٧

جوفتیار چون دیش دوعای خێر وانا

حەمد خوداوەند مەجید کیانا

٣٠٨

ئەمیر وات ئەی پیر دوورینەی دەوران

حەرفێ مواچوون ڕاست واچە عەیان

٣٠٩

ئەرمن داخڵ بوون و شەهر بۆتان

جە کامین یانە ببۆ نان مێهمان

٣١٠

ئاما بجواب ئەو پیر کامڵ

واتش ئەی جەوان فەرزانە و عاقڵ

٣١١

ئەر خواهش داری کارت بۆ مەیسەر

جە خانەی بەکر پا فروود ئاوەر

٣١٢

مەرد هۆشیار ساحب زوبانەن

هەر کاروبارێ جە لاش ئاسانەن

٣١٣

ئەر پوشت و قووەت ماچی تاجدینەن

داماد ئەحباب ئەمیر زیندینەن

٣١٤

ئەمیر چوون جە پیر شنەفت ئی خەبەر

چەنی بەنگینە ڕاکەش گرت نە وەر

٣١٥

فەرسەخێ ئەسپان ڕانان و زەروور

شەهر بۆتیان دیار دا جە دوور

٣١٦

ئەمیر دیادیش شەماڵەی شەبگیر

مەدۆ نە دەماغ گا گا بۆی عەبیر

٣١٧

رایحەی وە شبۆی بلاد یارش

ساوا نە دەماغ بەرشی ئازارش

٣١٨

مەلەک رەیحان نام مەکار و عەیار

شۆستوشۆش مەکەرد جە پائین شار

٣١٩

دۆخت بەکر بێ خەیلێ جادووکار

جەوش مەڕانا ئەو نە رووی دیوار

٣٢٠

دیش کە دوو سوار چون بەدر مۆنیر

پۆڕ حۆسن و جەماڵ تەمام بێ نەزیر

٣٢١

چوون دیشان و چەم جەوێش بی تەباه

سەری ڕاشان گرت قەڵاشی دونیا

٣٢٢

پەرسا جە ئیشان عەزم کۆ دارید

ڕەزاتان و کۆن رە و کۆ دارید

٣٢٣

دیارەن بۆزۆرگ عەزیم ئەلشانید

پەنەم بواچان ئەگەر مێهمانید

٣٢٤

ئاما بجواب بەنگینە دەر حاڵ

واتش ئەی خاتوون ساحب زوڵف و خاڵ

٣٢٥

مەهامی داروون جە شەهر جزیر

ئەمن غوڵامم ئی جەوان ئەمیر

٣٢٦

ئەگەر نەسیب بۆ هەردوو مێهمانیم

مێهمان بەکر مەلەک رێحانیم

٣٢٧

مەلەک چوون شنەفت بەر بشی جە هۆش

وات منم رێحان وەش ئامانان وەش

٣٢٨

بشان بیانە پیا بان جە زین

ئەڵبەت میاوون پەیتان من قەرین

٣٢٩

کەنیزێ دەردەم پەی رەنمایی

کیاست چەنیشان پەی عۆزرخواهی

٣٣٠

یاوان و قۆناغ بەکر بێ مەدار

جە یانە نەبێ بەکر مردار

٣٣١

مودەتێ مدران هەردوو بە سوار

کەس نەدین و چەم ئەو هەردوو نامدار

٣٣٢

پێچاشان عەنان هەردوو هەمقەرین

تا شین و خانەی قەرە تاجەدین

٣٣٣

پا فروود ئاوەرد بەر ئامان جە زین

غۆڵامان بەدەو ئامان نە کەمین

٣٣٤

ئەسپشان بەردن و یەختەخانە

ئامان و پێشواز خوێش و بێگانە

٣٣٥

کەردشان مۆبەت عزەت نمانان

بە ڕەسم و ئاداب شاهان جەهان

٣٣٦

خێرئامائیش کەرد تاجدین دۆڵدار

فەڕتان ئاوەرد بە خێر هەزار بار

٣٣٧

وەقت شام ئاما تەعام ئاوەردن

بە سەد ئلتزاز نۆش جان کەردن

٣٣٨

یەکدەم جە ئیشان نەکەریم گوفتار

جە ئامای ریحان سۆخەن کەین ئزهار

٣٣٩

یاوا بخانە مەلەک بە دەوان

نشانێ نەدی نەو هەردوو جەوان

٣٤٠

یەک دایانش بێ عەجووزەی دەوران

فتنەی شەڕئەنگێز نە هەردوو جەهان

٣٤١

پۆرسا ئەخبارات بەنگینە و ئەمیر

بتەعجیل و تاب جە ئەو زاڵ پیر

٣٤٢

واتش ئەی فەرزەند حوور رزوانی

ئامان سواران یوسف سانی

٣٤٣

هەردوو ساعەتێ مدران بە سوار

دەییارێ نەبی پێشان دۆ ئەخبار

٣٤٤

جە یانە نەبێ بەکر ئاغای پدەر

هەردووشان دەردەم بەربشین و بەر

٣٤٥

جە سەرای تاجدین پیا بین جە زین

مێهمان بە ئەون دوو مەرد پڕ کین

٣٤٦

مەلەک چوون ئەژنی دەست کەرد و فریاد

فەریاد بێ شۆ واوەیلای بێداد

٣٤٧

خەیلێ ئەو و بەخت بەکر نفرین کەرد

پەیاپەی کێشا دەم دەم ئاه سەرد

٣٤٨

فائدەش نەبی خامۆش بی پەی وێش

ساکن بی نە جەور زوێر و دڵڕێش

٣٤٩

ئین بار بشنەوە ئەمیری نامدار

جە سەرای تاجدین چوون گرتش قەرار

٣٥٠

سێ شەبانەرووز مەجلس بێ نە کار

ژەندن پەرێشان ساز و مووسیقار

٣٥١

تاجەئەلدین سێ شەو نەشی بە دیوان

هەم عەفۆ، چەکۆ- ی مەرد پەهلەوان

٣٥٢

شەخسێ کیانا ئەمیر بە دەوان

سێ شەوەن تاجدین ناما ن بدیوان

٣٥٣

مانعش چێشەن چێشش دان ئەسەر

بکیانۆ جواب جە خەیر و جە شەڕ

٣٥٤

جواب دا تاجدین واچە و ئەمیر

مێهمانم ئامان با نەبۆ دڵگیر

٣٥٥

ئاما ئەو دما فرستادەی راه

عەرز کەرد و جەناب ئەمیر هێجا

٣٥٦

میر زیندین جە نۆ کیانا پێغام

وێش و مێهمانش بیان وەقت شام

٣٥٧

چوون یاوا بگۆش رێحان ئی خەبەر

دل و دەروونش پێش ئاما و دەر

٣٥٨

شی ولای دایە عەجووزەی دەوران

واتش ئەی دایە فکرێ کەر پێمان

٣٥٩

ئیمشۆ میر زیندین تاجدین و مێهمان

دەعوەت کەردەنان پەرێ وەردەی نان

٣٦٠

تاقی مەزانوون ئەمیری گوزین

مەدەرۆپەنەش ئیمشەو خاتووزین

٣٦١

پەی من دوود و داغ مەمانۆ و جا

ئەگەر عومرم بۆ نەی زێد و ماوا

٣٦٢

بۆ تا ئە من و تۆ پەیوەندێ کەریم

کارێ و تەدبیر پەسەندێ کەریم

٣٦٣

وات دایە فەرزەند یە چە فۆغانەن

بدەستم ئی کار خەیلێ ئاسانەن

٣٦٤

دام و تەزویرێ بکەرۆن ئەو پا

هەردووشان جە هەم بکەروون جودا

٣٦٥

دەردەم هۆرێزا ئەو زال وەرین

لوا وە یانەی قەرە تاج ئەلدین

٣٦٦

نگە کەرد جدوور قەرە تاج ئەلدین

چەنی مەم وپا ئیستادەن قەرین

٣٦٧

لادێ شی ولاش دەروون پەڕ جە غەم

عەرز کەردش و مەم ڕازان دژەم

٣٦٨

واتش ئەی فەرزەند نوور دیدەی دین

ئەر شیت بدیوان ئەمیر زینەدین

٣٦٩

بوێم مەزانوون تاقی خواهەرەش

مەدەرۆپەنەت مەشۆ نە وەرش

٣٧٠

خواهەرێ دارۆ نە مەتبەخ کەفتەن

گڕس و گەندیدە همم لار و چەفتەن

٣٧١

بەناشەن بمەکر بفەن و فنوون

جوانێ چوون تۆ کەرۆ سەرنگوون

٣٧٢

جە ڕاگەی سەواب من واتم پەرێت

باقی ئختیار بوێتەن بوێت

٣٧٣

ئەمیر چوون شنەفت قەوڵ زاڵ پیر

دڵ پەرێ دڵدار بەند کەرد بە زەنجیر

٣٧٤

وەقت شام یاوا وارد بین و هەم

یاوان ئەو سەرای ئەمیران جەم

٣٧٥

بڕەسم و ئاداب شەرت ئەدەب کەرد

مەشرووت زیندین میر بە جا ئاوەرد

٣٧٦

زیندین هەم بۆسا هەردوو گۆنای مەم

نشاند جە پەهلووش نشتن چەنی هەم

٣٧٧

واتش وەش ئامای هەزار بار و خەیر

قودوومت ئاوەرد بەی مەکان و دەیر

٣٧٨

ئەمیر هەم جە نۆ تەوازعش کەرد

مۆبەت مۆبەتان جە رای حەد ویەرد

٣٧٩

وەقت شام ئاما ئاوەردن تەعام

مۆرغان بریان ئەنواع تەعام

٣٨٠

بەر و پەشت خوان تەمام زەڕئاڵوود

ئەخزەری و ئەحمەر ئەسپەری و کەبوود

٣٨١

تەعام پەڕ ئاڵەت فلفل و بازباز

نیا شان نە خوان چەنی پێشئەنداز

٣٨٢

بۆزۆرگان یەکسەر واردشان تەعام

جە نۆقڵ و نەبات جە مەغز بادام

٣٨٣

هۆرداشتن سفرە دۆعاشان وانا

نشتن بە شادی ئەعلا تا ئەدنا

٣٨٤

جە قەهوە و قەلیان هەر چ بێ تەمام

واردن بۆزۆرگان جە خاس و عەوام

٣٨٥

مۆتربان ئامان ژەندن ساز و روود

سۆچاشان و شاد چەند مجمەرەی عوود

٣٨٦

عەیشێ کەرد ئەو شەو پەرێ مەم ئەمیر
نمەیۆ شەرحش نە وەسف و تەحریر

٣٨٧

چەند ڕۆ بەی دەستوور عشرەت بی نە کار
دلێران سەرمەست سەراسیمە وار

٣٨٨

هەر شەو بەی دەستوور عشرەت نە کار بێ
تلووع قەمەر وادەی شکار بێ

٣٨٩

شکار مەکەردن تا وەقت ئێوار
جە کەبک و خەرگۆش ماوەردن هەزار

٣٩٠

بەڵێ مەم جە فەن شکار دانا بێ
هەم چابوک و چۆست چوون ئەژدەها بێ

٣٩١

هەر سەیدێ نە جا مەخێزا و بەر
جە دەست شای مەم نمەشی ودەر

٣٩٢

ئەمیر جەو دەم دا روو کەرد و تاجدین
عەجەب جەوانێ ئی مەرد پاکدین

٣٩٣

مەسڵەحەت ئێدەن ببۆ و سەرڕاو

لایق بە ئەوەن سەرڕاوی سەرڕاو

٣٩٤

ئەمیر زینەدین خەلعەت دا دەردەم

کەردش و سەرڕاو خاتر کەردن جەم

٣٩٥

بەڵێ بەکر ئاغا جە قار تاجدین

دڵ پەڕ عەداوەت پەڕ جە قار و قین

٣٩٦

دایم خەریک بێ مەرد نابکار

بەکر و ئەمیر بنمانۆ ئەزرار

٣٩٧

فرسەت مەدۆزا شەوان تا و ڕۆ

فتنە پەی ئەمیر ئەبەرپا کەرۆ

٣٩٨

هەر ڕۆ مەم چەنی ئەمیر پۆڕ فام

سەترەنجش مەکەرد دائمەلمۆدام

٣٩٩

ئیمجار بشنەوە شەممێ جە خاتوون

پەی دیدەنی مەم دەست کەرد و ئەفسوون

٤٠٠

هەر چاشتێ ورووی مەجلس مەبەردن

پەڕ جە سەنگ و ڕیگ هیچ نمەوەردن

٤٠١

رۆیێ میر زیندین واتش ئەی خواهەر

ئانە چ نانەن مەکییانی بووەر

٤٠٢

پەڕجە سەنگ و ڕیگ وەردەنیش نییەن

ئەمیرێ چوون مەم مێهمانم بییەن

٤٠٣

جەواب دا خاتوون بشەرت و ئەدەب

گوناهێم نییەن ئەی عالینەسەب

٤٠٤

کەنیزان تەعام ماوەران بکار

ئەڵبەت خەلەلێ لێش مەبۆ ئزهار

٤٠٥

نەمەشوون و ئاب من جە خەوف میر

پەوسە تەعامان بییەن ناگوزیر

٤٠٦

مەئزوون دا ئەمیر خاتوون دڵبەر

منبەعد ڕەها بەر نە رووی دەشت و دەر

٤٠٧

هەر تەعامێ هەن وێت درۆست بکەر

قەبووڵ نەداروون خلەل دۆ ئەسەر

٤٠٨

خاتوون وات بەڵێ میر تەمیزم

جە کەنیزەکان کەمتەر کەنیزم

٤٠٩

بشنەو داستان عەجایب دڵگیر

نشتە بێ ئەمیر ماتەم و زویر

٤١٠

روو کەرد وعەفۆ، چەکۆی بەرادەر

ئیمرۆ کۆی غەمان وە نەم دان ئەسەر

٤١١

ئەو تەخت و نەردە باوەر بە دڵواز

بشانیم نەردێ نەی چەرخ کەچباز

٤١٢

ئاوەردن نشتن هەرسێ بە ڕازی

نیاشان بەنای کار نەردبازی

٤١٣

چەند ئۆیین جە بەین هەرسێشان ویەرد

جە ناگاە بە ئەمر تاک تەنیای فەرد

٤١٤

خاتوون شیرین جەمین بۆگوڵاب

ئاما چوون خورشید بسەرچەشمەی ئاب

٤١٥

سەر تا پا لباس ئاڵای زەروەرەق

خورشید جە نوورش هۆرگرتن رەونەق

٤١٦

نازک و نازدار پەریزادەیێ

جە نەسڵ پەری پاک ئوفتادەیێ

٤١٧

باڵابۆڵەندێ عەرعەر ئەندامی

قەمەرروخسارێ، ماهی تەمامێ

٤١٨

دوو چەشمان سیا عەمبەرین موویێ

لوول وەردە حەیان ئەفعی گیسوویێ

٤١٩

ئافەت دەوران کەمان ئەبروویێ

وەی کەری وەی باز وەی وهەر سوویێ

٤٢٠

خوونخوار و بێڕەحم خودا نەترسێ

مەغروور و مەدهۆش ئەحواڵ نەپرسێ

٤٢١

مەکەر پەی قتاڵ وەرینان مەستێ

تیر غەمزە و ناز دایم نە شەستێ

٤٢٢

سەر تا پا بنوور قودرەت سرۆشتەن

باڵا وێنەی حوور باغ وەهەشتەن

٤٢٣

شەوقش وێنەی ماە دووهەفتەمینەن

ڕەویڵەی ڕەمکێش نازدار چینەن

٤٢٤

کۆرپە حەیی تا ران سیاە سەعبانی

کەردن سەراوێز تەخت پێشانی

٤٢٥

جا گرتەن نە پای عەرەقچینەوە

جەواهر نشان بەهای چینەوە

٤٢٦

پەی بێداری زوڵف سیای چین چینش

پەی پەی مەبۆسان لەعل ماچینش

٤٢٧

ئەبرۆ چوون کەمان گۆرگیر بەهرام

یان بەدر هلال یەکشەوەی تەمام

٤٢٨

نەققاش قودرەت دوو عەین کەردەن مەشق

بیەن و سەرمەشق عاشقان عەشق

٤٢٩

ئاهووی تەتارانی خۆش چەریدە

وەلەدەی جەیران سا پەروەریدە

٤٣٠

دەم دورج یاقووت کەیلەن جە گەوهەر

پەروەردەن بە ناز چون شەهد وشەکەر

٤٣١

دوو دەستەی کەلاف مقرازی کەردن

و بان گۆناش چین چین چین وەردن

٤٣٢

بەو تەور ناکەسەن وەقت عبادەت

لەعل بەدەخشان مەدۆ بغارەت

٤٣٣

شوعای زنەقدان مەدەرەوشۆ جە دوور

ماچی کۆی بلوور، یا خۆ دەریای نوور

٤٣٤

گەردەن سۆراحی چون منای بێگەرد

دیارەن وە بان چاڵ تینی زەرد

٤٣٥

پەڕ جە ماوی خاڵ فیرۆزەی خاڵان

دۆڕەن مەرجانەن دەهان ڕۆمان

٤٣٦

مەمان شەکەرسێب یا لیمۆی کاڵەن

یا خۆ شەممامەی زەرد بێخاڵەن

٤٣٧

وەی وەی جە حەیان خەم وەردەن وهەم

بیەن وسەیوان سینە و خاڵ و مەم

٤٣٨

باڵا چوون نەوتووڵ نەمام عەرعەر

نایابەن جە لاش سەوڵ سنەوبەر

٤٣٩

بەی تەرکیب ئەندام شۆخ شەنگەوە

بەی سەرمەستی ناز مەدهۆش ڕەنگەوە

٤٤٠

ئاما و سەر ئاب خاو خاو خەرامان

چوون وەحشی بێ باک ئەو ماە تابان

٤٤١

ئەمیر چوون چەمش گنا بە ئەو نوور

وات سەللێ عەلا جەی ئازادە حوور

٤٤٢

یەکێ بۆ بەی تەور مەحبووب و دولبەر

کێ بۆ چوون خورشید شەوقش دا ئەسەر

٤٤٣

جواب دان دەردەم هەردوو بەرادەر

واتن نوور چەم غەمزەدەی غەم وەر

٤٤٤

یا کسرەت غەم فامت کەم کەردن

یا جۆرعەی نە جام سەرمەستیت وەردن

٤٤٥

یا یانەی دەروون وێت کەردەن وێران

نەشناسی مەگەر دۆخت ئەمیران

٤٤٦

هۆشت جەم کەرە ئەر زەڕەێ پێتەن

مەعلووم بۆ جە لات کە یار وێتەن

٤٤٧

ئەمیر چوون ئەژنی ئی گوفتار و ڕاز

چون وەحشی مۆرغێ ئاما نە پەرواز

٤٤٨

وات بەرادەران ڕازم مەکەن فاش

ئەر ڕەزا دارۆن من مەشوو وڕاش

٤٤٩

سەر وخاک پای سایەش مەوەروون

ئستدعایم هەن عەرزش مەکەروون

٤٥٠

ئاما بە جواب عەفۆی بەرادەر

واتش نوور چەم ئەی یار یاوەر

٤٥١

چارسوو مەقامەن هەر سوویێ گوزەر

پەڕ جە غەممازان ئەی رووی دەشت و دەر

٤٥٢

نەک بشی وڕاش غەممازان کار

جە لای میر زیندین بکەران ئزهار

٤٥٣

سادقی و خدمەت پێت مەبۆ تەباە

مەشۆ نە راگەش ساکن بەر نە جا

٤٥٤

ئەمیر وات دونیا یەک فروو کەشەن

دڵوازی چەنی ئەمیران وەشەن

٤٥٥

چەکۆ وات عەفۆ چ کارت پێشەن

با بشۆ نە ڕاش کە یار وێشەن

٤٥٦

وێنەی ڕاویان مەکەری تەدبیر

کارت پێش نەبۆ با نەبۆ دڵگیر

٤٥٧

وات ئەی بەرادەر کە یار وێتەن

بشۆ بواچە هەر سۆخەن پێتەن

٤٥٨

هەر نیازت هەن بواچە پەرێش

خۆفت هیچ نەبۆ مەکەرە ئەندێش

٤٥٩

هۆرێزا وپا ئەمیر نامدار

٤٦٠

روو کەرد و جانب خاتوون نازدار

یاوا و خدمەت سەوڵ نازپەروەر

سڵام داوەنەش چوون شەهدو شەکەر

٤٦١

عەلەیک دا جواب خاتوون وحجاب

ماندەنەبیش کەرد پەی خەیر و سەواب

٤٦٢

دوو سە دەقیقە مدرا نە د یار

مەنزوورش مەکەرد بەو پەری روخسار

٤٦٣

ئاخر سەرەنجام خاتوون نازدار

واتش و ئەمیر غەمزەدەی غەمبار

٤٦٤

ئەر عەزمت وزوون باوەر و ئەنجام

ئەر ئاب مەنۆشی بنۆشە و جام

٤٦٥

دێرەن وەقت دێر راهی بەر نە رات

تا من بشۆروون ئی قاب و حاجات

٤٦٦

ئاما بجواب ئەمیر دۆڵجوو

تۆشنەم نیەنان سەندەنم وزوو

٤٦٧

ئەمما عەرزەیێ داروون ئەر دانی

پەنە ت بواچوون نە رای نهانی

٤٦٨

خاتوون وات و مەم مەر هۆشت نیەن

عەجەب هەی عەجەب من کەی تۆم دییەن

٤٦٩

ئاما بجواب ئەمیر دۆڵڕێش

ڕاستشان واتەن عاقڵان پێش

٤٧٠

ڕازشان مەقبووڵ ئەو نکووکاران

زەن و ئەسپ و شێر وەفا نەداران

٤٧١

باز ئاما و ڕاز خاتوون و زەروور

من کەی تۆم دییەن ماچی بەی دەستوور

٤٧٢

ئاما و سۆخەن میر خۆشکەلام

واتش وخاتوون ئەی ماه تەمام

٤٧٣

ئەوڕۆم شناسای ئەی نازکبەدەن

نە جزیر ئامای و شەهر یەمەن

٤٧٤

بحۆکم ئیزەد لامەکان فەرد

نە ئاغووش منت قەرارداده کەرد

٤٧٥

بخواب ڕاحەت سەر وهەم بەردیم

سەری ئێتاعەت وهەم سپۆردیم

٤٧٦

هەردوو نشانان بیەک سپۆردیم

هەردوو جە ناگاه جە هەم ویەردیم

٤٧٧

منت وست نە دام هەم نە کوورەی نار

ئیستە مواچی نەداروون ئەخبار

٤٧٨

خاتوون چوون ئەژنی ئی قەوڵ و گوفتار

ڕێزا بچەم دا ئەسرینان هەزار

٤٧٩

وات بە فەدات بۆ گیانی شیرینم

دات بە ئاو دا ڕەنج وەرینم

٤٨٠

نەزانام تۆنی نوور دیدە و گیان

من جە گۆفتەی وێم ها بیم پەشیمان

٤٨١

ئومید هەن جە لای زیشەوکەت و شان

مەعزوور بداریم جەی حەرف نادان

٤٨٢

ئاما بجواب ئەمیر نازدار

حەرف مەعزووریت با بۆ بەرکەنار

٤٨٣

نە جایێ خەڵوەت بنیشین و هەم

ئاشکار کەرین گردین دەرد و غەم

٤٨٤

ئاما و گوفتار شای پەری ئەندام

عەرز کەرد وخدمەت ئەمیری ئەنام

٤٨٥

بەغەیر جە ئۆتاق ویٚم جاگەیێ کۆ

هەر وەقتێ بە خێر تەشریفت مەیۆ

٤٨٦

قەدەم ڕەنجان کەر گیانم بۆ فەدات

وێنەی کەنیزان سەرم ها نە رات

٤٨٧

زەڕینە بازن کێشا نە رووی دەست

داش و دەست مەم نە بەغەل پەیوەست

٤٨٨

هەردوو جە مەنزوور سێر بی دیدەشان

گرتشان جە هەم نشان پەی نشان

٤٨٩

جودا بین جە هەم زۆهرە و مۆشتەری

بە ئەمر فەرمان حەیێ داوەری

٤٩٠

ئەمیرلێش بڕیا ئارام و قەرار

سپورد ئەرواحش نە پەی هێجر یار

٤٩١

سوپاەحەبەش وست نە دۆشش بار

ئەندۆش بۆڵەند بی چوون بەرزی کۆسار

٤٩٢

خواب و خۆراکش نە دڵ کەرد برین

فکر و خەیاڵش سەودای خاتووزین

٤٩٣

زەوق و شادیش بی ئەو شەوو ماتەم

قەڵا قەڵاش کەرد سوڵتانان غەم

٤٩٤

خووررووس بەرئاوەرد سەوت سۆب سەحەر

موئەزن واناش ئەڵلاهوو ئەکبەر

٤٩٥

ڕەوشن بی وە نوور سەحرا و دەشت و دەر

ئەوقات نمازان بەر ئامان وبەر

٤٩٦

ئەمیر هۆرێزا دڵ جە غەم پەروەر

ئەدا کەردش فەرز حەیێ تەوانگەر

٤٩٧

ئاتەش دەروون وەنەش دا ئەسەر

هۆرێزا جە تاب تا ئاما بوەر

٤٩٨

ئەو جا کە واعد پێش دابێ نشان

شی بە ئەو دیار و ئەندەک زەمان

٤٩٩

خاتوون کەنیزێ دەردەم کەرد رەوان

بشۆ بوینە ئەر کەسێ مدران

٥٠٠

بتاو تەعجیل جواب باوەر پێم

تا کە دیدارش بوینوون بوێم

٥٠١

کەنیزەک ئاما بێ سەبر و ئارام

یاوا بەوجایێ مەواعد مقام

٥٠٢

دیش کە جوانێ مدران نە ئەو جا

وێنەی یوسفەن بە حۆسن و سیما

٥٠٣

و بێرۆح مدران بە بێدەنگ دوون

چمان وەندە بێن نە چارەش ئەفسوون

٥٠٤

چەشم ئنتزار خاتوون گرت نە دەر

تا کە کەی مەدۆ کەنیزەک ئەسەر

٥٠٥

ساعەتێ ویەرد بێزار بی جە گیان

نە جواب ئەزو یافت نە نام و نشان

٥٠٦

یەکێ هەنیش کەرد نە عەقەب رەوان

ئەویش نادم بی بێ نام و نشان

٥٠٧

عەجەب مەند خاتوون جە نامای ئێشان

ئاما و بیروون خاترپەرێشان

٥٠٨

دیش کە شای ئەمیر مدران چوون لەولاک

کەنیزان هەردوو مەدهۆشەن جە خاک

٥٠٩

روو کەرد و ئەمیر خاتوون زەمان

وەش ئامای وبان بینایی چەمان

٥١٠

دیەنم خاوێ ئەی سالار جەم

مەگەر جە مەحشەر بیاوین و هەم

٥١١

دەر جەواب ئاما ئەمیر دەوران

باش نازداران خاتوون زەمان

٥١٢

هەر سەرنویشتێ جە زات سوبحان

بنویسۆ مەبۆ بوینوون عەیان

٥١٣

بەڵێ ئستدعام ئێدەن ئەر دانی

نەک هەم جودا بوین نەی دونیای فانی

٥١٤

خەڵوەت من و تۆ جە سەرای زینەدین

لادێ و هامدەم وهەم بنیشیم

٥١٥

ئەنگۆشت قەبووڵ نیا و دیدە

کەی ئارام جان رووح ڕەمیدە

٥١٦

هەر وەقت فرسەت بۆ منەت بارەنان

فێشتەر من جە تۆ جۆیای یارەنان

٥١٧

وانش ئەی نازدار ئەی کەمان ئەبرۆ

وادەمان هەردوو سەرای زیندین بۆ

٥١٨

هۆرگێڵا لوا ئەمیر نامدار

شی بجاگەی وێش خاتوون نازدار

٥١٩

دۆعاش کەرد ئەمیر بە ئەندووە دڵ

یا ڕەب ڕەحمەتێ جە سەر کەی نازڵ

٥٢٠

بەڵێ پەی دەفع جوود غۆبار بۆ

دەماغ شکار ئەمیر ئزهار بۆ

٥٢١

بە ئەمر فەرمان لامەکان فەرد

مەقروون جە هەدەف ئجابەت ویەرد

٥٢٢

ئەوشەو بارانێ نزوول کەرد جەبار

موزەیەن کەردش دەشت و کۆهسار

٥٢٣

سەحەر ئەمیر وات بیاران یار

جاڕ دەن وە شار دا مەشوون و شکار

٥٢٤

چاوشان جاڕ دان یانە بە یانە

جە ئەهل جزیر خوێش و بێگانە

٥٢٥

حازر بان تەمام جە ئەهل شکار

هیچ کەس جە یانە نەگێرۆ قەرار

٥٢٦

دان نە تەپڵی باز کۆ چها بەندن

کڵاوە جە فەرق شاهێنان سەندن

٥٢٧

مەم کە سەرڕاو بی نەیاما بوەر

میر پۆرسا جە مەم چێش ئاما بسەر

٥٢٨

تاج ئەلدین واتش میر بێ نەزیر

مەم ئازاردارەن عاجز و زویر

٥٢٩

نمەتاوەی بەیۆ ئیمڕۆ و شکار

ماتەمەن دڵگیر، زایف و زگار

٥٣٠

ئەمیر چوون شنەفت وات ئاوازکەران

بیان ئەو دما تەمام نۆکەران

٥٣١

نمەشوون بێ مەم ئیمرۆ و شکار

بگێڵان ئەو پەس پیادە و سوار

٥٣٢

ئاما و گوفتار تاج ئەلدین جە نۆ

واتش دەوڵەتت یار بۆ ڕۆ بە ڕۆ

٥٣٣

واپەس نەگەردان سوارن ڕاو

جە تەنخوای ئەمیر بەنگین بۆ سەرڕاو

٥٣٤

هەروەقت کە ئەمیر شفا یاوا پێش

ئەڵبەت بە شکار میاوۆ پەی وێش

٥٣٥

قەبووڵ کەرد گوفتار تاج ئەلدین هەمان

لەشکەر تەمامی رەوان بی رەوان

٥٣٦

ئنبار جەودەم دا خاتوون گوزین

ئاما و بیروون چون ماهە و پەروین

٥٣٧

یاوا بو خدمەت ئەمیر دولبەر

نشتن چەنی هەم چوون شەهد و شەکەر

٥٣٨

شین نە رووی دۆشەک لحاف زەڕین

کەردشان ڕازان ویەردەی وەرین

٥٣٩

پەرێشان کەردن سۆنبۆڵ چەنی گۆڵ

بۆڵبۆڵ منقار ژەند نە رووی پەڕەی گوڵ

٥٤٠

چەهچەهەو هەزار دەم و پەڕەی گوڵ

عەندەلیب ماچۆ مراد بی حاسڵ

٥٤١

عەیشێ سازنان دوو عاشق زار

قەند چەنی شەکەر و لەب کەردن بار

٥٤٢

ئەر کەسێ مەشی نەو ڕاە ڕاەگوزار

نەبات چەنی قەند مەبیش و نسار

٥٤٣

تێغی زەهراڵوود جە نافە بوار

قرار دا نە بەین دوو یار دوو دۆڵدار

٥٤٤

نمەز چێش واچوون سەرئەنجام کار

هەردوو شین نە خواب ڕاحەت بێ قەرار

٥٤٥

لەب و بان لەب و هەم پەیوەستن

نەم نە سەرچەشمەی حەیەوان بەستن

٥٤٦

حالا جە ئێشان نەکەرین گوفتار

بدەریم ئەخبار ئەمیری سالار

٥٤٧

چون شین بەو مەکان شکاری یاران

وۆلا بین نە دەشت تەمام سواران

٥٤٨

عاجز بی ئەمیر ئەورۆ جە شکار

واتش و بەکر ئەمیر نامدار

٥٤٩

لەزەتێ نەدیم ئیمرۆ جەی شکار

غەیرەز عاجزی و ئەندووهی زگار

٥٥٠

بێ ئەمیر مەم حەرامەن ئەی ڕاو

ئازارشان وەرد سواران داو

٥٥١

ئاما بجواب بەکر بێقەرار

عەرز کەرد و خدمەت ئەمیری نامدار

٥٥٢

ئامام وەقت سۆبح بدەروون ئەخبار

مەم ئازاردارەن مەشۆ و شکار

٥٥٣

جەو درەنگ دا بەند بی زووانم

چەنی تۆ نەبی دەنگ و دووانم

٥٥٤

وەرنە شەهزادەی بوێنە ی ئەمیر

ئازاردارکێنۆ غەریب و زویر

٥٥٥

ئەو چە مناسب بەر شی و شکار

جە لای بۆزۆرگان ئێد مەنمانۆ عار

٥٥٦

ئەمیر چوون شنەفت ئافەرین وانا

واتش چاووشان بکەران هانا

٥٥٧

سواران جەم بان بەتاڵەن شکار

بپێچان عنان تا مەشین و شار

٥٥٨

تاج ئەلدین ئاواز کەرد و بەنگینە

ئەی یار دۆڵدار کارێ بوینە

٥٥٩

بوێم مەزانوون مەم چەنی یاوەر

نە سەرای ئەمیر نشتەن بێ خەبەر

٥٦٠

هیچ فامش نییەن جە سەودای دڵدار

خەبەردارش کەر وەر جە کار و زار

٥٦١

بەنگین چوون ئەژنی بەرئاما و تاو

جودا بی جە قەلب سواران داو

٥٦٢

خەیلێ تەئخیر کەرد بە ئەمر قەدیر

داخڵ بی بەنگین واسڵ بی ئەمیر

٥٦٣

ئاما و سەرا بەنگین و شتاب

دیش کە سەرمەستن هەردووشان نە خواب

٥٦٤

واتش ئەی ئەمیر خۆفتەی بێ خەبەر

بەرخواە کە ئافاق ئاهر گرت نە وەر

٥٦٥

ئەمیر زینەدین یاوا بە حەسار

پیا بی جە زین ئاما بێ قەرار

٥٦٦

شین و یەختەخان تەمام سەمەندان

ژەندن ئۆتراغان باز و باڵەبان

٥٦٧

شاهین و سەقەر کەردن کلاوە

ها وەقتەن ئەمیر بەیۆ جە لاوە

٥٦٨

زار زار گرەوا بەنگین بە زەبوون

ئەسرینێ ئاما ڕاست و رووی خاتوون

٥٦٩

جە تاب گەرمی ئەسرین بەنگین

خاتوون بێدار بی جە خاو شیرین

٥٧٠

ئاواز کەرد و مەم خاتوون بێ سامان

هۆرێزە بدیە چێش پێمان ئامان

٥٧١

چاوش ئەمیر نشتەن جە لامان

نامووسمان شی تا ئاخرزەمان

٥٧٢

مەم چوون گۆشاد کەرد نەرگس شەهلا

دیش کە بەنگینەن ئیستادەن و پا

٥٧٣

فەڕۆخ ئەمیر جە ئامای ئەو یار

ئاخر سەرئەنجام ئاما نە گوفتار

٥٧٤

وات نیەن چاوش ئەمیر، ئەی نازدار

بەنگین غۆڵامەن یار وەفادار

٥٧٥

واتش ئەی ئەمیر نیەن جای گوزەر

خاتوو زین جە پەشت وێت پنهان بکەر

٥٧٦

هەر وەقت میر ئاما مەخێزە وە پا

ئازاردارنی نەداری گوناه

٥٧٧

وست نە رووی قەفا خاتوون زوڵف دێز

پۆشا و باڵا کورک قاقم بێز

٥٧٨

ناگاه چاوشان ئامان بئەیوان

دوورباش دوورباشیش یاوا بکەیوان

٥٧٩

پیا بی جە ئەسپ ئەمیر دەر زەمان

پا نیا وفەرش ئۆدەی دیوەخان

٥٨٠

سەڵام کەرد و مەم عەلەیک دا جواب

نەخێزا وە پا خەیلێ کەرد عتاب

٥٨١

پورسا جە ئازار ئەمیری هەیجا

چاغی دۆرۆستی؟ ئەلحەمدوللاه

٥٨٢

ئاما و گوفتار شاه نیکبەخت

واتش بشادی بمانی وە تەخت

٥٨٣

خەیلێ ناچاغم سەختەن ئازارم

جە سەختی ئازار نیەن قەرارم

٥٨٤

دۆعا کەرد ئەمیر بە سدق و وەفا

ئومێد هەن خودا پێت دەرۆ شفا

٥٨٥

مەم واتش چراغ شاهیت گڕان بۆ

تێغت جە فەرق دۆشمەن بڕان بۆ

٥٨٦

ئیکە چون دەعوات ئەمیر بی تەمام

ئنبار تاج ئەلدین ئاما نە کەلام

٥٨٧

بە ئشار و ڕەمز ئاما نە گوفتار

ئشارەتش کەرد ومەم نەهانوار

٥٨٨

میر سڵامش کەرد نەخێزای وە پا

بێناموسیت کەرد وە هەردوو دونیا

٥٨٩

وە خوبی زوبان عەرز کەرد وە تاجدین

خەبەردارش کەرد وە حاڵات زین

٥٩٠

چون دانا تاجدین واقف بی نە کار

خاتوون نشان داش دوو گیسووی نازدار

٥٩١

ئشارەتش کەرد و عەفۆ و چەکۆ

بشۆ و خانە بدەوان و دۆ

٥٩٢

واچە و ئەستی تفڵ گەهوارە

باوەرۆ وە بەر وە بێ مەدارە

٥٩٣

ئاتش بدەرۆ سەرا و دیوەخان

خاتوون جە قەفای مەمەن جە دیوان

٥٩٤

بە بەنگینە وات بەدیە نە دیار

هەر وەقت زاهر بی وەنەت نوور نار

٥٩٥

هانا باوەرە پەی میر گوزین

واچە سۆ چیا خانەی تاجەدین

٥٩٦

ئەخبار بشنەوە جە عەفۆ و چەکۆ

یاوان وخانە شێران شکۆ

٥٩٧

وارد بین و جا هەر دوو بڕاستی

مۆدەعا واتن و خاتوون ئەستی

٥٩٨

بدیە چێشش کەرد خاتوون دڵبەر

نەو دەم گەهوارەش بەرئاورد و بەر

٥٩٩

نە چهار جانب خانە سەرانسەر

ئاهر دا ئاهر سەقف و بان و دەر

٦٠٠

شەرارەی ئاهر بەو تەور کەرد ئەسەر

گۆڕەی نار یاوا وە چەرخ ئەخزەر

٦٠١

وەنەش مەعلووم بی بەنگین گۆڕەی نار

هاناش کەرد هانا ئەو و بێ قەرار

٦٠٢

واتش ئەی میران سپاهان سالار

سەرانسەر جهان گرتەن گۆڕەی نار

٦٠٣

ئەگەر میر بەویَش نەشۆ بێ مەدار

خانەی تاج ئەلدین سۆ چا چەنی شار

٦٠٤

ئەمیر ئێد شنەفت هۆرێزا وە پا

تەمام ئحزارات راهی بین نە راه

٦٠٥

دیشان گۆڕەی نار یاوان بە گەردوون

رووی سەحراش کەردەن وە زوڵمات توون

٦٠٦

جارچی جاڕش دا بێڵداران تەمام

مەردومان یاوان و سەقف سەربام

٦٠٧

مۆئەزن واناش ئەڵلاهو ئەکبەر

بەرز بی گوڕەی نار چوون نارئەلسەقەر

٦٠٨

چەند هەزار گۆزە وە جلدان پەڕ ئاب

رێزنان نە رووی شەرارەی پەڕتاب

٦٠٩

تا کە درەنگێ کۆشش بی نە کار

ئاخر سەرئەنجام کوشیا کوورەی نار

٦١٠

بەڵێ نە ئە وتاق تاج ئەلدین نە جا

ئەسبابێ نەمەند تەمام سۆ چیا

٦١١

نە رەخت نە ئەشیا نە ئەز حبووبات

تەمام بی وەگەرد نە رووی سەر بسات

٦١٢

ئەمیر بفەرماش و گشت سەروەران

ئەعلا تا ئەدنا کارسازی کەران

٦١٣

خانەی تاج ئەلدین یەکسەر بی و دوود

مەبۆ بکەریش جوملە بارووبوود

٦١٤

جە فەرمای ئەمیر هەرکەس جە لایێ

ماڵدار و بێماڵ هەر تا گەدایێ

٦١٥

کەردن بارووبوود قەرە تاج ئەلدین

کۆ کۆ زەڕ و سیم کۆ بی نە زەمین

٦١٦

دوو سێ چەندانە ماڵشان جەم کەرد

ئلتفات میر جە حەساب ویەرد

٦١٧

گۆش بدەر و مەم چەنی خاتوو زین

جە سەرای ئەمیر جە یەک جودا بین

٦١٨

دەسماڵێ جە زین بە جا مەند نەوجا

بەکر پنهان بێ نە ئەو قەها

٦١٩

دەردەم حازر بی هۆرش گرت دەسماڵ

وات مەدەۆش وە دەست میر بەرزئقباڵ

٦٢٠

ئحزار مەجلس گرد بی پەریشان

هەرکەسێ لوان وە جاگەی ویشان

٦٢١

ئەمیر هەم ئاما نە جا گرت قەرار

تەڵەب کەرد بەکر مەردوود مردار

٦٢٢

روو کەرد و بەکر ئانە یانی چێش

ئەعلا تا ئەدنا مسکین و دەروێش

٦٢٣

ئاما و هانای یانەی تاج ئەلدین

تۆ نامای بەو جا ڕاست واچە یەقین

٦٢٤

قەیدێ نەدارۆ نامات بەرکەنار

دارا و نەدارا مۆفلس و ماڵدار

٦٢٥

هەرکەس و پای وێش کێشا غەرامەت

نە غەرامەت دای نە کێشای زەحمەت

٦٢٦

روو کەرد وئەمیر ئەمیران پێش

ئاما و گوفتار ئەو مەرد بەدکێش

٦٢٧

کەسێ خانەی وێش بسۆچێ بوێش

من پەی چێش مەدۆن غەرامەت پەرێش

٦٢٨

ئەمیر جە ڕازان بەکر بی سەرسام

واتش ڕاست واچە حاڵی بوون تەمام

٦٢٩

بەکر عەرزش کەرد تەمەناو واچۆ

ئی سۆخەن جە لای شاهێ وێنەی تۆ

٦٣٠

واتش بواچە بەڵێ موختەسەر

نە رووی ڕاستی بە بێ دەردی سەر

٦٣١

ئاما و گوفتار بەکر بێقەرار

وات ئەورۆ ئەمیر بەرشی و شکار

٦٣٢

بەهانەش سازا مەم گرتش ئارام

ناما وەشکار ئەمیری ئەنام

٦٣٣

وێش وست وە ئازار زویر و ماتەم

پەی ئێد کەرد چەنی زین یاوۆن وهەم

٦٣٤

ئەورۆ شای ئەمیر ئاما جە شکار

زین جە پۆشت مەم گرتە بێ قەرار

٦٣٥

جەو بۆنە جە ئامات نەخێزا وە پا

هەردوو حازر بین نە دیوان شا

٦٣٦

وە ئەفسوون گەری هەردووشان یەقین

حاڵی کەردشان قەرە تاج ئەلدین

٦٣٧

جەو پەی ئاتەش دا یانەو دیواخان

تا نەجات یابان نە جاگەی دیوان

٦٣٨

ئەر بە حەرف من نەداری بەقا

یە دەسماڵ زین مەندە بێ بجا

٦٣٩

ئەمیر جە بەکر شنەفت ئی خەبەر

دۆشنام دا وەنەش وات ئەی بەدگوهەر

٦٤٠

نایاب بەر نە چەم رووسیای بەدگۆ

مەم جە کۆ بیەن خاتوو زین جە کۆ

٦٤١

ڕۆیێ سەد دەسمال خاتوون عەزیز

مەدۆ و خەڵقان و ئەهل کەنیز

٦٤٢

ئەر جاری هەنی باچی ئەی گوفتار

قەسەم و بێچوون دارای جەهاندار

٦٤٣

سەزایەت مەدۆن وە سەزای زەحمەت

بواچانەوە تا ڕۆی قیامەت

٦٤٤

بە قار خێزیا بەکر بەدکار

شی وات وە تفلان پەی فاشی ئی کار

٦٤٥

مەدەون پەنەتان چەند خورمای شیرین

واچە مەم دیمان چەنی خاتوو زین

٦٤٦

نە هەر جا تفڵێ کە مەدا دیار

میاوا ولاش بەکر بێ قەرار

٦٤٧

خورما مەدا پێش تەعلیمش مەکەرد

تا گردین تفڵان جزیر تەمام کەرد

٦٤٨

رۆیێ سوار بی ئەمیر پەی شکار

دیش تفڵان ماچان نە کووچە و بازار

٦٤٩

نە سەرای دیوان ئەمیران جەم

مەم و زینمان دییەنان وهەم

٦٥٠

ئەمیر ئێد شنەفت بەر پێچا عنان

نە ڕەفت ئەو شکار ئاما و دیوان

٦٥١

تەڵەب کەرد بەکر واتش ئەی مەردوود

ئی کارە جە حەرف تۆ بیەن مەوجوود

٦٥٢

ئەنجامش یاوان بخەراب ئی کار

فکریٚ لێش کەرە بکەرەش تەیار

٦٥٣

هەم مەبۆ مەعلووم بداری یەقین

گوفتاران وێت واتەی خاتوو زین

٦٥٤

عەرز کەرد وخدمەت ئەمیری ئەنام

تەدبیرش ئێدەن بزانە تەمام

٦٥٥

دەعوەت بکەرە یاران چەنی مەم

بەعدەز نان وەردەن نەرد باوەر وجەم

٦٥٦

نە وەقت ئۆیین گەرمەی نەردبازی

مەبۆ تەسویریٚ نە دڵ بسازی

٦٥٧

دوو سیٚ فەرد واچە و مەم و یارش

نە رووی ئستەهزا بدۆ ئازارش

٦٥٨

جەو دەم بشنەوو ئستەهزای دولبەر

ئاگەدار نییەن جە خەیر و جە شەڕ

٦٥٩

ئەڵبەت حەرفێ بەد مەیۆش بە زبان

بە نام خاتوون ئەو نە رووی دیوان

٦٦٠

هەروەقت مەعلووم بی جە میر و ئەعیان

حەرامزادەنان جە قاپیی شاهان

٦٦١

جەو دەم بفەرما داش نە رووی تێغ

لادێ جە کۆشتش مەکەرە دەرێغ

٦٦٢

حەرفێ نەدارۆن پادشا و گەدا

رازشان نیەن جە حەرف بەدڕاه

٦٦٣

ئەمیر چوون شنەفت دەعوەت کەرد یاران

بە ئەمر قودرەت یاوان بە دیوان

٦٦٤

وەقت شام ئاما سۆفرە ئاوەردن

شەهد و مەتعوومات تەناوۆل کەردن

٦٦٥

نە وەقت ئامای قەلیان و قاوە

میر زینەدین دەمێ ، دیا و لاوە

٦٦٦

فەرموود تەخت و نەرد باوەران و جەم

ئارەزووم نەردەن ئارۆ چەنی مەم

٦٦٧

ئاوەردن تەختە نیان وە زەمین

داشان قەرار دان نە خانەی ڕەنگین

٦٦٨

دوو سێ مەراتب شانان داش نەرد

ئەمیر وات و مەم بواچە یەک فەرد

٦٦٩

وات نمەزانوون چێش واچوو ئەمیر

بویەر جە گونام بێ عوزر و تەقسیر

٦٧٠

ئەمیر وات ئیمڕۆ دینان یار مەم

وێنەی عەجووزان باڵاش بیەن خەم

٦٧١

گۆشش وێنەی مووش سووراخ دیوار

کەریە ئە لمەنزەر غەلیز و مردار

٦٧٢

جەو دەم خاتوو زین مەگێلا شەڕاب

مەم چون خاتوون دی جەرگش بی کەباب

٦٧٣

روو کەرد و ئەمیر بە سەد قار و قین

واتش ئەی ئەمیر نادرەی گوزین

٦٧٤

یارم خاتوو زین دۆخت ئەمیران

ئەمیر ئاودەل گوزیدەی شێران

٦٧٥

هامشیرەی ئەمیر زیندین مووانان

حەسرەتمەندشەن شاهان جەهان

٦٧٦

تاج ئەلدین ئەژنی روو کەرد و ئەمیر

واتش مەواچە حەرف ناگوزیر

٦٧٧

یە چێش مەواچی مەر هۆشت نیەن

هۆش و فکر و فام جە لات بەرشیەن

٦٧٨

ئاما بە زوبان ئەمیری ئەنام

زووانم غەڵەت ئاوەرد ئی کەلام

٦٧٩

ئامام بواچوون و مەلەک ڕیحان

یا خاتوون ئەستی نە شای پەریان

٦٨٠

لەنگ بی زوبانم مەندم بێ زوبان

ئاوەردم ئسم خاتوون زەمان

٦٨١

ئەمیر چوون شنەفت فەرما بێقەرار

دەر سات جە دیوان بکۆشیش بزار

٦٨٢

تاج ئەلدین خێزا دەست دا و خەنجەر

قەسەم بۆ بە زات پادشای ئەکبەر

٦٨٣

هەرکەس بەرخێزۆ جە قەسر جامرێز

خەڵاسیش نییەن جە ئەڵماس تێز

٦٨٤

عەفۆ بەرئاما تۆندی کەرد نە کار

گرتە بێ بە دەست تێغ زەهرئابدار

٦٨٥

هەر کەس ئارەزووی کۆشتەی مەم کەرۆ

بیللاە بە دەستم سزا ماوەرۆ

٦٨٦

چەکۆ بە غۆڕان ئاما جە دیوان

گرتە بێ و دەست تێغ بێ ئەمان

٦٨٧

هەرکەسێ عەزمش کۆشتەی ئەمیرە ن

بەی تێغ ئەڵماس لاشەش ئەسیرە ن

٦٨٨

بەنگینە دەردەم ئاهر گڕا لێش

دەستش دا و تێغ بێ خەوف و ئەندێش

٦٨٩

روو کەرد و ئەمیر یار وەفادار

قەسەم و بێچوون پادشای مۆختار

٦٩٠

هەرکەس نە جاگە ش بەرخێزۆ و قار

مەپێکوون و تێغ شە و شەهریار

٦٩١

دەردەم هۆرگرتن ئەمیر بێقەرار

تا شین و یانە نەگرتن قەرار

٦٩٢

ئەو شەو میر زیندین هیچ نەکەرد خواب

جە خەوف یاران شیران پەڕتاب

٦٩٣

سەحەر زوو بەکر تەڵەب کەرد ئەمیر

بدیە چێشت کەرد مەردوود بێ پیر

٦٩٤

تەدبیر بکەرە تا چوون مەبۆ چوون

وەرنە و تێغێ مەڕێزنووت هوون

٦٩٥

جە نۆ سازنا فنوون بێ مەدار

روو کەرد وئەمیر وات ئەی شەهریار

٦٩٦

تەدبیرش ئێدەن ئاواز کەر یاران

بدەرە وە مەم خاتوون سەر زوبان

٦٩٧

جەڵەبانەو پووش بادەرماڵانە

بدەرو تاجدین پەرێ بەهانە

٦٩٨

هەروەقت رەوان بی تاجەدین راهی

بکەرە و مەم هەرچ وێت خواهی

٦٩٩

قەبووڵ کەرد تەدبیر بەکر چوون ئەمیر

تەڵەب کەرد ئامان یاران دۆڵیر

٧٠٠

وات و تاج ئەلدین خاترت بۆ جەم

خاتوو زین بەخشام یەکبارە وە مەم

٧٠١

تاج ئەلدین ئەژنی جە ئەمیر کەلام

دامانش بۆسا بە سەد ئحترام

٧٠٢

روو کەرد و تاجدین ئەمیر نامدار

فەردا راهی بەر مەگیرە قەرار

٧٠٣

قانوون ئیلات با دەرماڵانە

ها بەخشام و تۆ پەی ویت بستانە

٧٠٤

چوون مەم مێهمانەن بمانۆ نەی جا

حازر بۆ جە لام جە گاه و بێگاه

٧٠٥

تا بە خەیریەت بازگەشت مەبوون

ئەسباب شادی درۆست مەکەروون

٧٠٦

جە نۆ تاج ئەلدین هۆرێزا وە پا

جە رووی بەندەگی بۆسا دەست شاه

٧٠٧

مۆبارەکبادی خێزا جە مەجلس

خاتر جەم کەردن یاران مۆنس

٧٠٨

ساکن بین ئەوشەو بە خاتر گۆشاد

غەم و خەیاڵان تەمام دان و باد

٧٠٩

نەو دەم کە تولووع ڕۆ بی ئاشکار

تاج ئەلدین وە ئەسپ تازی بی سوار

٧١٠

عەفۆ با چەکۆ شێران شکار

بەردش چەنی وێش بەنگین نامدار

٧١١

همەتخواییش کەرد جە شاە ئەمیر

وات خانەی وێتەن بێ عوزر و تەقسیر

٧١٢

هەر چ وێت خواهی فاعل بەر مۆختار

هەر چ عەزمتەن باوەرە نە کار

٧١٣

مەم وات ئحتیاج بەی حەرف نەداروو

گردتان بە زات خودا مەسپاروو

٧١٤

ڕەوان بین دەردەم پەی عەزم بیروون

بدیە چێشش کەرد چەرخ پەڕ فنوون

٧١٥

چەند رووزێ گۆزەشت نە مابەین کار

جە نۆ سازنان سەحاری و بەدکار

٧١٦

زیندین زیافەت درۆست کەرد پەی میر

دەعوەت کەرد ئەورۆ میر بێ نەزیر

٧١٧

لوا وە خدمەت ئەمیر چوون شای مەم

نشتن بەرابەر هەردووشان وە هەم

٧١٨

وەقت شام ئاما سفرە ئاوەردن

ئەلوان تەعامان نۆش جان کەردن

٧١٩

قەلیان و قاوە ئاما نە دیوان

عەزم نەردبازی ئاما نە مەیدان

٧٢٠

نەردشان ئاوەرد ئامان بە دڵواز

مەم چەنی زیندین ئۆیین کەردن ساز

٧٢١

مەم وات وە ئەمیر دڵواز بۆ وەهەم

زیندین وات بەڵێ بۆ وە بان چەم

٧٢٢

دوو سێ مەرتەبە کەردشان ئۆیین

میر ئەغڵەبەش کەرد جە ئەمیر زیندین

٧٢٣

بەکر جەو دەم دا فکرێ کەرد نە کار

شی وە ئەندەروون نەکەردش مەدار

٧٢٤

وات بە خاتوو زین نە رووی بەهانە

میر فەرمان بەیۆ وە دیوانخانە

٧٢٥

نە رووی پەنجەرە مەنزوور بدەرۆ

چەنی مەم دڵواز سەترەنج مەکەرۆ

٧٢٦

دەردەم بەرئاما خاتوون وێنەی ماه

نە رووی پەنجەرە مەکەردش نگاه

٧٢٧

ئەورۆ شای ئەمیر خەیلێ بی غالب

شاه و یەک ئۆیین هیچ نەبی تاڵب

٧٢٨

جە ئامای خاتوون واقف نەبی مەم

جە قەفاشۆوە مەنزوور دابێ چەم

٧٢٩

روو کەرد و بەکر چێش ئامان بوێم

ئیمڕۆ هیچ نەردێ نەمەیۆ پەرێم

٧٣٠

ئاما بە جواب بەکر سەرئەنجام

وات تەبدیل کەران هەردووتان مەقام

٧٣١

ئقامەتش کەرد میر زیند ین دەردەم

میر و جای ئەمیر، ئەمیر وجای مەم

٧٣٢

نشتن هەردووشان بەرابەر نە جا

ئەمیر بوڵەند کەرد دوو چەشم شەهلا

٧٣٣

دیش و چەم خاتوون نە رووی پەنجەرە

ئەرواحش لوا جە تەن یەکسەرە

٧٣٤

چەشمش مۆعەلەق دەروونش پەڕ رەنج

نمەدیش وە چەم خانان سەترەنج

٧٣٥

نمەزاناش داش فەرز و کۆل کامەن

رۆخ و شاهـ جە کام جاشان مەقامەن

٧٣٦

داشان سەترەنج مەشانا یەکسەر

ئەما جە دەروون هیچ نەبێش خەبەر

٧٣٧

چەند ئۆیین جە بەین هەردووشان ویەرد

ئاخر ئەلئەنجام زیندین گرەو بەرد

٧٣٨

روو کەردش وە مەم ئەمیر و ڕازی

واتش نەسەندم داو دەستبازی

٧٣٩

ئاما بجواب ئەمیر غەمبار

حاشاییم نیەن جە لوای ئی کار

٧٤٠

هەر ئدعات هەن بوازە وە کام

ئختیارداری باقی وەلسەللام

٧٤١

فەرما وە خاتوون بۆ وە ئەندەروون

دوو دەستش ببەند بە بێ چەند و چوون

٧٤٢

حجاب کەرد خاتوون دەست نە جاگەی ویش

غۆڕا بە غۆڕان ئەمیران پێش

٧٤٣

ڕەوان کەرد خاتوون ئەسر مرواری

پەرێ مەم کەردش خەیلێ زگاری

٧٤٤

شی وە ئەندەروون بەستش دەست مەم

وات شەڵلا بێ تۆ عومرم بیا کەم

٧٤٥

حۆکم حاکمەن هیچ نەداروو چار

چێش کەروو جە دەست جەفای رۆزگار

٧٤٦

سپۆرد و یاران ئەمیر زندان

بەردن وە زندان خاتر پەرێشان

٧٤٧

سەر تا پاش پێچان برووق زنجیر

وستن بزندان زگار و زویر

٧٤٨

وێنەی خامووشان قرار گرت نە جا

ئستدعا کەردش بە دەرگای خودا

٧٤٩

روو کەرد نە باڵآ وات ئەی خوداوەند

نەجات دەر جە بەند بەندیان بەند

٧٥٠

فەریاد رەسیدەی گشت بێچارەگان

رەها کۆنەندەی یاران زندان

٧٥١

ئەر زەڕێ لۆتفت هەم هەندەن ئەسەر

بە زوودی نەی قەید نەجاتم بدەر

٧٥٢

ئاواتە وازم بە دین دولبەر

ئەر بدیام هەنی رۆخسار یاوەر

٧٥٣

بێزار بیم بێزار جەی زندەگانی

دۆعام قەبووڵ کەر فەردو سوبحانی

٧٥٤

بە سۆز دەروون دۆعاش کەرد ئەمیر

دۆعاش قەبووڵ کەرد حەیێ بێ نەزیر

٧٥٥

ئنبار جە شای مەم نەکەرین گوفتار

تەجدید بدەروون دەستانی ئەخبار

٧٥٦

ئەمیر چوون وستش نە رووی زندان مەم

نشت وە خاترشاد دڵشاد بی جە غەم

٧٥٧

شەو ئاما خاتوون دەست کەرد بە زاری

زاری چە زاری، زاری زگاری

٧٥٨

روو کەرد نە دەرگای حەیی جەبباری

واتش خودایا تۆی سەبەبکاری

٧٥٩

یا ئمشەو دەردم بکەری کاری

یا مەم جەی زندان نەجات بداری

٧٦٠

چوونکە دۆعاش کەرد بە ئەندووە دڵ

دۆعاش بە هەدەف یاوا مۆقابڵ

٧٦١

درۆست کەرد بەعزێ جە تەعام نان

نعمەت ئەلوان مۆرغان بریان

٧٦٢

داش و یەک کەنیز نە رای نهانی

کیاستش پەرێ یارزندانی

٧٦٣

تا کە مۆدەتێ کیاست و زندان

جە کەبک و جە قاز، مۆرغان بریان

٧٦٤

رۆیێ بەکر ئاغا نە ڕاگەی نەهان

هۆرێزا لوا روو کەرد وە زندان

٧٦٥

دیادیش کە مەم نشتەن ومەسروور

شۆڵەی روخسارش گڕانتر جە نوور

٧٦٦

ئەمیر زندان تەڵەب کەرد و بەر

پەرسا ئەخبارات وەردەنیش یەکسەر

٧٦٧

ئاما بە جواب ئەمیر زندان

جە لای خاتووزین پەرێش مەیۆ نان

٧٦٨

روو کەرد و ئەمیر زندان نەو زەمان

وات ئەی نابکار مەردوود نادان

٧٦٩

ئەر ئەمیر دانۆ بەی کارو کەردار

ئەعزای سالمت مەریزۆ بەدار

٧٧٠

کێ دیەن جەی وەر قەدیم رۆزگار

بەندی ببەندۆ بە وێنەی پەروار

٧٧١

حاڵا جە تەقسیر گونات ویەردم

جە مەودای ئەڵماس خەڵاست کەردم

٧٧٢

بەڵێ ئاگات بۆ جەی دماش وەنە

بە غەیرەز دوو نان مەدەرەش پەنە

٧٧٣

نعەم وات ئەمیر زندان بێقەرار

روان بی لوا بەکر بێمەدار

٧٧٤

مۆنقەتع کەردن خۆراک خاتوون

مەم مودەتێ مەند زەبوون بی زەبوون

٧٧٥

ئنبار بە ئەمرێ بەنای بێهتەرین

بواچوون فەردێ جە قەرە تاجدین

٧٧٦

رۆیێ نشتە بێ میر زینەدین کار

ئاوەردش نە دڵ ئارەزووی شکار

٧٧٧

فەرما تا ئەسپش ئاوەردن دەردەم

رەوان بی ئەمیر چەنی خاس و جەم

٧٧٨

سە ڕۆ جە شکار ناما میر زیندین

نگاە کەر وە ئەمر بەنای بێهتەرین

٧٧٩

خاتوون نە رووی کۆشک نشتە بێ غەمین

ناگاەپەیدا بی گەردێ جە زەمین

٧٨٠

دیار دا عەفۆ چەکۆ با بەنگین

ئەسپان مەتازان نە رووی سەرزەمین

٧٨١

زین کە واقف بی جە ئامای یاران

ئاواز کەرد یاران چابۆک سواران

٧٨٢

پەی چێش مەتازید ئەسپان نە رووی دوون

ئەمیر نە زندان زەبوونەن زەبوون

٧٨٣

نامووستان کەم مەردان سەروەر

هەنی پەی مەردی نەوینان کەمەر

٧٨٤

یە چەندێ وەقتەن چەم نە راتەنان

رووحش نە قەیران یەوم ئەلماتەنان

٧٨٥

دەریغا دەریغ پەی زەلیلی مەم

حەسرەت وا حەسرەت جەی زوڵم و ستەم

٧٨٦

بێداد هەی بێداد جە ئی بێرایی

هانا سەد هانا جەی بێخودایی

٧٨٧

ئاخم پەرێ تۆ بێ قەوم و بێ فەرد

داخم پەرێ تۆ دڵ منای بێگەرد

٧٨٨

شەداد ئەی کارە وە کەس نەکەردەن

بێ گۆناە شایێ یاوۆ وە مەردەن

٧٨٩

یاران چون ئەژنین تەمام خیرە بین

فرووز جە ئەسپان نامان و زەمین

٧٩٠

دەست کێشان وە تێغ هەریەک جە لایێ

هەریەک بمەساف چوون ئەژدەهایێ

٧٩١

ئامان وە قاپی ئەمیر بێ مەدار

واتشان ئەمیر شییەن وە شکار

٧٩٢

پێچان عنانان سواران داو

شین وە رووی بیروون بە تەعجیل وە تاو

٧٩٣

مەگێلان نە رووی سەحراو شتاو

ناگاەمیر زینەدین دیار دا جەڕاو

٧٩٤

ئەمیر چوون چەمش گنا و یاران

لەرزا وێنەی بید چوون بێقەراران

٧٩٥

روو کەرد وە بەکر چێشتەن تەدبیر

ئەمجار بەدەست یاران مەدین گیر

٧٩٦

ئاما وە ڕازان بەکر جەو دۆما

چارەش هەر ئێدەن ئێدەنان سەڵلا

٧٩٧

بە پای پیادە سەرلۆخت و عوریان

ببەندە شەمشێر چوون گەردەنکەشان

٧٩٨

شۆ نە ڕاگە شان بگێرشان عەنان

ئەڵبەت کە ئێد دین مەبان پەشیمان

٧٩٩

بەو دەستوور بەکر مەشوەرەت کەردش

ئەمیر زینەدین بە جا ئاوەردش

٨٠٠

ئاما و گوفتار ئەمیری ئەنام

واتش بویەران جە عوزر و گۆنام

٨٠١

وە دڵوازی نەرد کەردین چەنی مەم

ئامام نەو دەم دا وە زوبان قەسەم

٨٠٢

مەبۆ وە خاتوون بگیرۆش نە جا

هەم بروون بارۆش ئەو نە قەعر چا

٨٠٣

مەئزوون بان بشان باوەرەش وەبەر

نکاح کەم وەنەش سەوڵ نازپەروەر

٨٠٤

یاران چوون ئەژنین جە ئەسپ پیا بین

بۆسان دەست و پای ئەمیر وە یەقین

٨٠٥

جە نوو سوار بی ئەمیر دەر زەمان

گردین بەرابەر روو وشار نییان

٨٠٦

جەو دەم بفەرموود میرانە دەستوور

بشۆ و زندان خاتوون و زەروور

٨٠٧

باوەرۆ وە بەر ئەمیر غەمخوار

زوو بە زوو بشۆ نەگێرۆ قەرار

٨٠٨

گۆش دەر وە خاتوون نادرەی سالآن

وێش ئارایش دا بشۆ وە زندان

٨٠٩

بەكر هەم وەتاب شی نە خان و مان

واتش نوور چەم ئەی مەلەک رێحان

٨١٠

میر ئەمرش كەردەن مەم باران وە بەر

مەشۆ وە زندان خاتوون دولبەر

٨١١

ئەر بشۆ وەسەر زندان خاتووزین

مەم رووحش پەرواز مەبۆ چوون پەروین

٨١٢

چوون بێراییم كەرد من جە ڕاگەی مەم

بشۆ وە بالآش تۆ وە خاتر جەم

٨١٣

باوەرەش وە بەر نەو چاڵپڕ غەم

با نەبۆ تەسلیم وە زاری و ستەم

٨١٤

جەو پەی هۆرێزا مەلەک بی رەوان

هەمان روو ئاوەرد ئەو بسووی زندان

٨١٥

خاتوون هەم نەو دەم ئاما دەر زەمان

دیا کە مدران ئەو مەلەک رێحان

٨١٦

واتش ئەی دوختەر بێ دین و ئیمان

چە کارت هەندەن جە ئامای زندان

٨١٧

وات وە کەنیزان ئی جادووی زەمان

بە تاو و تەعجیل پەرێم بگێران

٨١٨

مەلەک چون شنەفت حوللیاتی سەر

پەراکەندە کەرد نە رووی دەشت و دەر

٨١٩

تا کەنیز وە کۆی حوللی بین قەرار

مەلەک گورێزا فەراوان فەرار

٨٢٠

خاتوون چوون ئاما وە سەیری زندان

ئاواز کەرد وە مەم بینایی چەمان

٨٢١

جە غەم بوێرە وادەی نشاتەن

رۆشنی زوڵمات رووی سەر بەساتەن

٨٢٢

ئاواز دا ئەمیر وە نیمە ئاواز

واتش ئەی عەزیز شۆخ سەرفەراز

٨٢٣

تەسدیعت کێشان چونکە ئامانی

بەڵێ قابزی رووحم مەستانی

٨٢٤

ئەمیر جەو بۆنەت فرستادەنان

تاکە ئەرواحم بستانی رەوان

٨٢٥

دوو تا نگێسووی ڕیحان پەل دێز

نە قەعر ئەو چا کەردش سەراوێز

٨٢٦

حەلقەش حەلقاوێز وست نە حەلقەی لوول

تارش باریکتەر جە تار مەفتوول

٨٢٧

هۆر کێشا وە بەر ئەو شەکەرین ڕاز

چون رووی خاتوون دی رۆحش کەرد پەرواز

٨٢٨

بێزار بی جە عەیش جە زندەگانی

گیان کەرد وە فدای حوور رزوانی

٨٢٩

جوانیش جا ئاست پەرێ خاتوو زین

رووحش ئارام گرت نە رەوزەی بەرین

٨٣٠

ئەگەر هەزار ساڵ بمانی وە کام

عاقبەت مەرگەن نەدارۆ ئەنجام

٨٣١

ئی دونیای فانی هەر پاسە کەردەن

کەسێ جە سایەش مایە نەبەردەن

٨٣٢

بشنەو جە خاتوون نازدار دۆڵدار

پارە پارە کەرد خاڵان جە روخسار

٨٣٣

بە پەنجەی بلۆور سەدەفی کردار

کەردش وە بەیداق زوڵفان شامار

٨٣٤

یەقەی قەناوێز پارە کەرد جە بیم

قرمز کەرد بەیان لەوح سادەی سیم

٨٣٥

باڵ تورەی دێز گشت دا وە تاراج

سەیل هوون ئاما پۆشا تەختەی عاج

٨٣٦

بۆ نیا وە بۆی شای عالی ئەعزەم

واتش سەد شەڵلا عومرم بیا کەم

٨٣٧

هەرکەسێ تۆش وست نەی چاڵ زندان

جەرگش پارە بۆ وە تێغ بوڕان

٨٣٨

هەر تا زندە بۆ ئاهش وەش نەبۆ

کامەرانی زەوق دونیای پێش نەبۆ

٨٣٩

بەختش نگوون بۆ سەرئاوێز جە غەم

غەرق غەزەب بۆ یاوەر چەنی غەم

٨٤٠

جە نۆ بۆڵەند کەرد زایڵەی زگار

واتش هەمسەران بیان ئەو دیار

٨٤١

بدیان و گەردش چەرخ ستەمکار

چ زۆڵمێ پێم کەرد زاڵم غەدار

٨٤٢

ئەی ستەمکاری وە کەس نەشیەن

کێ چون من دڵدار جوانمەرگ دیە ن

٨٤٣

وە فدای جوانیت شازادەی شاهان

پەرێ خاڵی من تەی کەردی راهان

٨٤٤

کێشات ئەزیەت بێ سامان و سوود

سوودت شی وە باد مایەت بی نابوود

٨٤٥

دمای مەرگ تۆ دڵ وە کێ دەروو

چە گۆنە بەی دەهر دڵ وەش بکەروو

٨٤٦

شەرتم ئەو شەرتەن کام نەدیدەی دەور

غەریب شاران وە جەور کوشتەی جەور

٨٤٧

بشوون ئەو میان دەیریان دەیر

حەرام بۆ جە من زەوق شادی و سەیر

٨٤٨

ئەر شا بزانۆ جە یەمەنی شار

نیلی بکەرۆ تاج چەنی تۆمار

٨٤٩

فەترە مەدەرۆ مەیۆ بێقەرار

هوونت مەستانۆ جە ئەعدایان کار

٨٥٠

بشنەو جە بەنگین یار وەفا کێش

یاوا وە نەزد ئەو ئەمیری دڵرێش

٨٥١

وێش کێشا وە بووڵ جە پا تا وە سەر

ئاوازش ویەرد نە چەرخ ئەخزەر

٨٥٢

ئەوەند دانە وێش بە تێغ و تەبەر

دەردەم هوون جە فەوق زامش دا ئەسەر

٨٥٣

سەرنگوون گنا وێنەی بیٚهۆشان

بی وە هام نۆشین ئەهل خامۆشان

٨٥٤

هۆر گێرتن لاشەی ئەمیر ئەمیران

بەردن پەریٚ شار کارسازیش کەران

٨٥٥

ئەساس شۆرش مۆهەیا کەردن

بەڕەسم شاهان تەمام ئاوەردن

٨٥٦

شۆستن لاشەی پاک کافوور ئەندازش

عەترامێز کەردن جاگە و جنازش

٨٥٧

نیان ئەو کەفەن لاشەش دەر زەمان

وەندشان چەندێ ئایات قۆرئان

٨٥٨

هوون سیاوەحش جە نۆ جۆشاوە

ستوون ئەیوان کەیوان کێشاوە

٨٥٩

ناگاه پەیدا بی چەندێ جە سوار

پێشان بێ چەند رەخت چەند تاج و تۆمار

٨٦٠

سەقر و باڵەبان، باز و شاهینان

زەڕین قەڵلادە باز و باڵەبان

٨٦١

پیا بین جە زین تەمامی دەردەم

پۆرسان ئەخبارات وەرینان مەم

٨٦٢

بەنگین نگە کەرد چوون نە ڕاگەی دوور

دەردەم شناساش حەکاکان دەستوور

٨٦٣

جە نۆ زایەڵەی فۆغان و زاری

خێزیا جە بەین مەردان کاری

٨٦٤

تەمام ئەهل شار ئامان وە دامان

کەردشان شیوەن زاری فەراوان

٨٦٥

ئەسر شینگێڕان زەمین کەرد قرمز

خوونابە خێزا جە هەر بووم و مەرز

٨٦٦

ئەر بەیان کەروو فێشتەر ئەخبارات

ئاهر مەگیرۆ تەمام سەر بەسات

٨٦٧

هۆرگرتەن تابووت شازادەی غەریب

ئەو جا ئاب و گڵ کەردەبێش نەسیب

٨٦٨

بە ڕەسم و ئاداب بە ڕەویەی وێشان

سپەردن وە خاک خاتر پەرێشان

٨٦٩

یاران هۆرگێڵان ئامان ئەو دۆما

باز هەم لاشەی مەم بە جا مەند نە جا

٨٧٠

بشنەو جە بەنگین یاوەران ئەخبار

بدیە چێششْ کەرد یار وەفادار

٨٧١

سواران نیلی ئەسپان هەم نیلی

قۆشان قەڵاخی تەولەها فیلی

٨٧٢

بەیداقێ جە نیل نیلی کەرد وە پا

گرەو بەردەبێ جە نیلی سەما

٨٧٣

نیل جە هندستان ئاما وە قیمەت

ئەوەند نیلی کەرد بەیداقان بەت

٨٧٤

پایە ی قورتاسان جێ وە تی زەڕدۆز

سیاو کەبوود گرد ماتەمی ئەفرۆز

٨٧٥

همەت خواهیش کەرد ئەعلا تا ئەدنا

تەپڵ شیوەن ژەند راهی بی نە راه

٨٧٦

ئەمجاربشنەوە عەجەب داستان

جە رووی ڕاستی بکەروو بەیان

٨٧٧

یەک شەو هەوای تار داج دەیجوور بێ

ماه و ستارە هەردوو بێ نوور بێ

٨٧٨

سەیلات باران مەڕێزا بە وار

وێنەی سەیل ئەشک عاشقان زار

٨٧٩

میر زیندین ئاما وێش گرت نە پێوار

دیا وە جانب خاتوون نازدار

٨٨٠

نە پای سوپای سەیل مدران بێقەرار

دەم دەم مەگرەوۆ پەرێ مەم زگار

٨٨١

ناڵەش بەر مەشۆ و ماەو سەیار

گڕەی دەروونش گرانتەر جە نار

٨٨٢

چوون دیش بەی دەستوور ئەمیر نازدار

نادم بی جە وێش جە کەردەی ئی کار

٨٨٣

بتاقی زاناش نیەن مەجازی

حەقیقی عێشقەن جە کارسازی

٨٨٤

پەشیمانیش بەرد جە دڵ بەرشی دوود

بەعدەز واقعات پەشیمان چ سوود

٨٨٥

مدرا زەمانێ بێ دەنگ و دووان

تا کە خاتوو زین ئاما بە ئەیوان

٨٨٦

بەعدەز ساعەتێ میر زیند ین بوێش

بشی وە جانب خاتوون دڵرێش

٨٨٧

روو کەرد و خاتوون نوور دیدەی دین

پەوسە بێ قودرەت رەب ئەلعالەمین

٨٨٨

مەئیووس مەنیشە دڵ مەکەر غەمگین

پەوسە بێ قودرەت رەببلعالەمین

٨٨٩

ئاما وە جواب خاتوون نە رووی قین

تۆ سەلامەت بی نە ئەی دەهر کین

٨٩٠

ئەمما ئستدعام ئيدەن كە فەردا

بدەريم مەعزوور بداريم رەوا

٨٩١

سەركەشی گڵكۆی ئەمير بكەروون

رەسم تەعزيەش بەجا باوەروون

٨٩٢

رۆخسەت دا ئەمير خاتوون دەر زەمان

بويش هۆريزا رەوان بی رەوان

٨٩٣

سەحەر هۆريزا جەمين وينەی بەت

كيشا وە سەر دا بەرقەی ئاخرەت

٨٩٤

چەنی كەنيزان راهی بين وە هەم

تا ياوان وە جا مەزارگەيی مەم

٨٩٥

هيمای دووربێ دوور كە بانگش هۆر دا

خاك مەزارش گشت كەرد وە سەر دا

٨٩٦

خەيلێ گرەوا بە شين زاری

خەيلێ ئاواز كەرد مەم وە زگاری

٨٩٧

نەدی ڕەنگ و رووش نەبێ نەدایێ

غەیرەز سەنگ و خاک نەشنەفت سەدایێ

٨٩٨

ناڵا بە دەرگای قادر بێچوون

بە سۆز دەروون ناڵا بە گەردوون

٨٩٩

یاڕەب باحاجت پەیغەمبەرانت

بە ئایەی کەریم رای رەهبەرانت

٩٠٠

بە هەر چەند خاسان نە رووی جەهانت

بە ئایەی شەریف نە رووی قۆرئانت

٩٠١

دەر لەحزە نەی جا رۆحم بستانی

خەلاس بوون نە جەور ئەی دونیای فانی

٩٠٢

بە ئەمر قودرەت لامەکان ماوا

مەقروون وە هەدەف ئیجابەت یاوا

٩٠٣

رۆحش نە پەڕەی سینە کەرد پەرواز

نەڕەوزەی ئیرەم جا گرت وە دڵواز

٩٠٤

سوپای مەوت ئاما ڕەونەق رووش بەرد

ئەعزاش کەرد وە یەخ یەخبەندان سەرد

٩٠٥

بە قار کۆچش کەرد نە جەور فەڵەک

بی وە هامنشین حووران و مەلەک

٩٠٦

رۆحش کەرد فدای جوانیؚ شیرین

لوا نە دونیا و فارغ بی یەقین

٩٠٧

فەڵەک جەورت کەرد جەور بیؚ سامان

سپەردی وە خاک نۆبەر نمامان

٩٠٨

چەند هەزار غەدرت کەردەن جە یاران

هەنی وەسەن جەوریانەت بۆ وێران

٩٠٩

کەنیزان زانان وە مەوت دولبەر

کەردشان بەو رووز نەیاگەی مەحشەر

٩١٠

گرەوان بە سۆز زاری بێقەرار

جە ناگاه ئەمیر ئاما جە شکار

٩١١

پۆرسا ئەخبارات ئەی زایەڵەی شین

واتشان تۆ وەش مەوت بی خاتوو زین

٩١٢

ئەمیر چوون شنەفت حەیران بی جە کار

رێزا بە چەم دا ئەسرینان هەزار

٩١٣

نە رووی خانەی زین ئاما بە دامان

چەنی بۆزۆرگان میران سوپاهان

٩١٤

هۆر گرتن پایەی تابووت خاتوون

ئاوەردن بە شار بە دیدەی پەڕ خوون

٩١٥

خۆلاسە شوستن ئەو نازکبەدەن

لاشەی شیرینش نیان نە کەفەن

٩١٦

بەردن ومەقبەر میران سالار

مەدفوونش کەردن جە پەهلوویێ یار

٩١٧

هۆرێزان بەیان مەخلووقات شار

سەدایێ ئاما نەو هەردوو مەزار

٩١٨

بەکر جەو دەم دا ئاما وە گوفتار

جودا وە بێ یەک نێشان قەرار

٩١٩

ئەمیر چوون شنەفت خرۆشا بە قار

فەرما بدەران هەردوو رووی مەزار

٩٢٠

بێڵداران دەردەم داشان مەزاران

نگە کەردشان میران سالاران

٩٢١

هەرکەس نە جای وێش شین نە جامەی خواب

تەبەق تەبەق نوور مەخێزۆ وە تاب

٩٢٢

چوونکە دی بەی تەور غەزەب کەرد ئەمیر

روو کەرد و بەکر مەردوود بێ پیر

٩٢٣

هەردووشان جە دەهر دونیا بەرشیەن

هێمای جە بەدی کۆتاهیت نیەن

٩٢٤

دەست پێکا وە تیغ ئەمیر بێ درێغ

پێکا و مۆهرەش تا یاوا وە مێغ

٩٢٥

رۆح پەلیدش شی وە جەهەننەم

ئەو خاس فاسدێ جە دونیا بی کەم

٩٢٦

مۆقەڕەبانش خەبەردار کەردن

لاشەی ناپاکش وە خاک سپەردن

٩٢٧

قەترەیێ جە هوون جسم بەدمەزهەب

کەفت نە بەین قەبر دوو عالینەسەب

٩٢٨

جەو دەم ئەسەر دا خارێ نەودیار

بیەن وە ڕەقیب ئەو هەردوو مەزار

٩٢٩

ئیسە مەشهوورەن نە سای چەرخ کین

تەواتر ماچان خاری مەم و زین

٩٣٠

یاران هۆرگێلان ئامان ئەو دوما

مەردم ساکن بی جە شۆر و غەوغا

٩٣١

ئنبار بشنەوان یاوەران یار

چوون لوا بەنگین یار وەفادار

٩٣٢

مەند و یەک قۆناغ بیاوۆ و شار

شی نە واقعە شەهی شەهریار

٩٣٣

شاە چون دیش نە خواب بەنگینە و زار

بیدار بی جە خواب بێ سەبر و قەرار

٩٣٤

ئاواز کەرد یاران میران سالار

عەجەب خواوێ دیم نەی هەنگام کار

٩٣٥

سالاران ئامان تەمام نە گوفتار

واتشان خەیر بۆ خەیریەت ئاسار

٩٣٦

ناگاە جە تەقدیر پادشای جەبار

گەردێ نە سەحرا دیار دا دیار

٩٣٧

و دووربین دیا شا نە رووی تەلار

واتش بەنگینەن مەیۆ بێمەدار

٩٣٨

وەلحاسل یاوان و قەراغ شار

ژەندن تەپڵ شین بە زاری و زگار

٩٣٩

مەردمان شارئامان و دیار

قەڵاخیپۆش دین تەمامی سوار

٩٤٠

بەیان کەرد بەنگین و گردین ئحزار

شیوەن کەفت جە نام سغار و کۆبار

٩٤١

پادشا بێهووش گنا سەرنگوون

غەڵتان بی تەمام نە رووی خاک خوون

٩٤٢

جە یانەی پاشا زایەڵە بی بەرز

مەردمان خێزان تەمام نە رووی ئەرز

٩٤٣

وەکێڵان جۆرعەی ماتەم کەردن نۆش

چاووشان دوورباش کەردن فەرامۆش

٩٤٤

دە شەبان و رووز شیوەن بی نە کار

ئارامشان نەبێ شەهوو شەهریار

٩٤٥

فەرما چاووشان جاڕ کێشۆ یەکسەر

سوپا حازر بان نە بیروون دەر

٩٤٦

فەردا جەو دەم دا کە مەدۆ ئەکبەر

مەشوون پەی قەساس فەرزەند دولبەر

٩٤٧

ئەورۆ تەدارۆک کەردشان لەشکەر

سەحەر بەدەوان بەرئامان وە بەر

٩٤٨

نیلی بەیداقان نیلیێ کەرد وە پا

رەوان بی دەردەم تەمامی سوپا

٩٤٩

وادی بوادی قەتع مەنازل

یاوان وجزیر سوپا مقابڵ

٩٥٠

دەورەی شەهر بۆت کەردن حەساریێ

ناما وە بیروون ئەسڵەن دەیاریێ

٩٥١

بەرزیا جە شار سدای ئەلئەمان

جە سام هەیبەت سوپای با سامان

٩٥٢

تەمام ئەهل شار حەساری کەردن

نە خەمخانەی خەم هەریەک سەر بەردن

٩٥٣

تا سوبح سادق کەس نەشی نە خاو

چە تەرس چە هەمم سواران داو

٩٥٤

وەقتێ رۆشن بی نوور ئافتاب

هۆرێزان وە پا بە ئەمر وەهھاب

٩٥٥

سوار بین وە زین چابۆک سواران

شین و ئەندەروون راهی بین رەوان

٩٥٦

دەرا دەورشان گرتن ئەو میان

روو کەردن وەشار گشت سوپاهیان

٩٥٧

زلزلەی پەڕ شۆر ڕۆیی ئاخرزەمان

زاهر بی نە بەین گرد شار و ئەعیان

٩٥٨

غارەت بی ئەبواب ئەمیر و عیان

گرتن و دەستگیر جۆملە دەر زەمان

٩٥٩

تایفەی ئەمیر نژاد بەکر

نە کووچە بازار گرتشان دەستگر

٩٦٠

تێغ قەتڵ و عام نا جە دلێشان

دیارێ نەمەند جە نوتفەی ئێشان

٩٦١

هەر چە ئەعدا بێ کوشیا سەرانسەر

واحدێ نەمەند دەیارئەلبەشەر

٩٦٢

تەڵەب کەرد تاجدین شاە پەڕ هۆنەر

عەفۆ با چەکۆ شێران سەروەر

٩٦٣

تەمام خەلعەت کەرد شای فەریدوون فەڕ

مۆنعم بین تەمام جە ئەسباب و زەڕ

٩٦٤

تەڵەب کەرد ئەعیان ڕەعایا و دەروێش

روو کەرد نە ئحزار پادشا بوێش

٩٦٥

بدان و ئاگا مۆخبر بان جە کار

بە خاتر جەمعی بگێڕان قەرار

٩٦٦

فەرمانبەردار بان جە لەیل و نەهار

تاج دین وئەمیر ها دادم قەرار

٩٦٧

هەرکەس مۆخالف ئەمرش بکەرۆ

بایەد کە سەزای جەهەننەم وەرۆ

٩٦٨

فەرمانبردار بان جە بۆڕنا و پیر

تاج ئەلددین قەبوولّ کەردن و ئەمیر

٩٦٩

سەر ئتاعەت وە ڕا ئاوەردەن

سەر و جان نە حۆکم تاجدین سپەردەن

٩٧٠

بە ڕەسم و ئاداب و ڕەویەی شاهان

داب زەبت و ڕەبت وەنەش کەرد عیان

٩٧١

موسکین نەواز بەر تەمامی عادل

فکر عادلّی نەکەری باتلّ

٩٧٢

مەوعەد یەک ماەپاشا گرت قەرار

هۆرێزا ئاما بە ماوا و دیار

٩٧٣

یارەب بەعزەت ببەخشی میرزا

جه یەومۆئەلمەحشەر جه وەقت جەزا

٩٧٤

گونه بارەنان ببەخشی گونام

به تاها و یاسین به سوورەی کەلام

٩٧٥

هەزاران درووود هەزاران سڵام

زما بەر مۆحەمەد عەلەیهئەسەلام

از جهت فرزندی ارجمندی نور چشم فقه معروف پسر عزیزالجود(عزیزالوجود)
کاکه امین پسر خالوی لرم خضرآغا به اتمام رسید که به خیریت آن را ابتدا و
باتمام برساند. ختم در سنه هزار و دو صد شصت و شش(١٢٦٦) هجری است در
شهر صفر

دەرەنجام

لەکۆتایی ئەم باسەدا دەگەینە ئەو دەرەنجامەی کە:

١- داستانی مەم و زین چونکە لەناو بەشەکانی تری کوردستاندا هەیە هەیە ناتوانین بڵێین داستانێکی تایبەتی کرمانجییە، بەڵکو داستانێکی باو بوە لەسەرزەمینی ئارياييەکان تا میزۆپۆتامیا، هەربۆیە دەبینین لە شاعیرێک زیاتر لەناو نەتەوەی کوردا ئەمەی نوسیوەتەوە.

٢- لە مەم و زین دا ئەوەی رونە کە دەتوانین بە دڵنیاییەوە بڵێین کە مەم و زین موڵکی کوردە و مافی کەسی بەسەرەوە نییە، بۆ ئەوەی کە کام لە کامیان وەرگرتبێت، ئەوە زیاتر قوڵبونەوەی دەوێت، چون ئاینی یارسان خەتی پەیوەندی نێوان هەورامی و کرمانجی بوەو چەندین شاعیری کرمانجمان هەن لەناو دەفتەرەکانی یارساندا بە هەورامی شیعریان گوتوە، بۆیە رەنگە لەم رێگەیەوە گوازرابێتوە لە لایەکەوە بۆ لایەکی دی، بەلام بە دڵنیاییەوە ئەوەی خانی بنەمایە چون لە نوسخە هەورامیەکەشدا روداوەکە لە جەزیرەو بۆتاندایە نەک لە هەوراماندا.[1]

٣- لەهەموی گرنگتر توێژەر توانی چەندین نوسخەی تری مەم و زین بە کوردی ناوەڕاست پەیدا بکات کە ئەمەش مایەی کار لەسەر کردنە.

١- نامق هەورامی، پەیڕەوکارانی یارسان لە کرمانجی سەروودا، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری، ٢٠٠١٣ هەولێر، ل ٧٦

٤- ئەو بەیتانەی مەم و زین لە ناو ئێزیدییەکاندا مایەی کار لەسەر کردنی زیاترە و لێکۆڵینەوەی وردتری دەوێت، چونکە لەبری تێکستێک سێ تێکست لەناو ئێزیدییەکاندا هەیە..

٥- ئەمە لە نوسخەکەی ئۆسکارمانیشدا هەیە کە یەمەنییە، پێم وایە ئەم نزیکییە بێ هۆ نییە لە نێوان هەورامییەکەو موکریانییەکەدا دەبێت زیاتر قسەی لەسەر بکرێت.

٦- مەم و زینی ڕەواندز بەیتێکی ترە کە تائێستا کاری لەسەر نەکراوە.

٧- ئەفسانەی خوداوەندی شەهید لەدڵی چیاکانی زاگرۆزەوە گوازراوەتە ناو ئەدەبیاتی نێوان دوو ڕوبار، بیچمی ئەم ئوستوورەیە لەبنەڕەتا زاگرۆزییە، لەنێو فارسەکاندا پێی دەوترێت سیاوەشان و لە ئیلام و کرماشان و لوڕستان چەمەرییە و لە هەوراماندا پێی دەڵێن کۆتەڵ، لە بیچمدا هەر یەکن بەڵام بەپێی ناوچەکان ناوەکەیان دەگۆڕدرێت.

٨- بوونی دوو نووسخە لە مەم و زین نیشانەی ئەوەیە ئەم داستانە لەنێو هەورامی (گۆران) ەکاندا ئەوەمان پێدەڵێت کە ئەم داستانە تەنها موڵکی ناوچەیەکی دیاریکراو نییە.

٩- لەهیچکام لە نووسخە هەورامییەکاندا بەهیچ کلۆجێ ناوی خانی نەهاتووە، کەواتە داستانەکە کۆنترە لە خانی و لەسەرتاسەری کوردستاندا بڵاو بووە.

چۆرپارۆ باسەکەی

وەڵێ ئینەیە بلوو سەرو باسەکەی مشۆ ئیشارەت پانەیە دەو کە گرد میللەتێ ئەدەبیاتی تایبەت بەویش هەنش، جا ئی ئەدەبە نویسیا بۆ یان سینە بە سینە ئامابۆ، مەحاڵو هۆرامانیچ پێسە هەریاگێ تەری چینەیە هاڵی نیا، گێرە چەمەوو دۆرو وەرەکێمانە ئانەو ئێمە رەسەنتەر و ریشەدار تەرا، پەوچی مشێۆ تاکی هۆرامی شانازی کەرۆ بە فەرهەنگ و زوانو ویشۆ.

زوانی هۆرامی یۆن جە زوانە نەرمەوو وەش سەلیقەکا، تاوانش مەحاڵەکەنە بەرپشۆ پەی فرەو یاگا، بەدوری هەزاران کیلۆمەترا دورکۆتەنۆو هێقمی و زەرافەتو ویش جەدەست نەدان.

ئی زوانە ویەردێوی رۆشنش هەن و من ئەجۆم هەر پی رۆشنییە مەنۆوە، بەڵام مشۆ وێما ویارمێ جە بەهەست ویرکەردەیۆ، ئی زوانە زوانێوی ئاوەزییا، پەوچی مشۆ بە ئاوەزۆ کارش سەر کەرمێ، فرەجارێ تەرێ واتەنم ئێمەی هۆرامی وێما جەگردکەسی فرەتەر زەرەرما ئۆ زوانەکێما دان، کەمتەر جەرۆەو زانستێۆ قسێما سەرو ویەردەی کەردێنێ، فرەتەر بە ئیحساس ئی کارما کەردەن، هەرپۆچی وێما سەبەبکارێ ئانەیە بێنمێ زوان و فەرهەنگەکەما فرەتەر پێسە کەرەسێوی موزەیی تەماشە کریۆ، وێنێوما دان ئەویشا تەری کە هۆرامی تەنیا گۆرانیێ و کلاشو لەتەرێنە بژناسا، حاڵێنە زیادەرەوی نیا ئەگەر واچمێ ئی فەرهەنگە یاوان ئەوروپاو سەردەمو شارستانیەتو یۆناستانیەنە کەڵکشا چنە هۆرگێرتەن.

ئینەیە مازوۆ پەی وەختوو وێش کە قسێش سەر کەروونە، ئانە ئیسە گرنگا باسش کەرو قسەکەردەیا سەرو مەم و زین بە

هۆرامیـن.

«مــەم و زیـن» یـان «مەمـی ئـالان»، کـە داسـتانیٚ تراژیـدی وەشەویـسـین و سـینە بەسـینەی یـاوان تـا ئـارۆ و زیاتـر پێسـە بەرهەمێـوی ئەدەبـی شـاعرو گـەورەو کـوردی (ئەحمــەدی خانــی) ئەشناسـیان. داسـتانەکیٚ کە شـاکاریٚ نـاوازەی شـعریەنە، جە ئەحمـەدی خانـی کـە بـە کرمانجـی نوسـتەنش تـا ئیسـە بـە چنین زوانـیٚ زیننیٚ جیهانـی هۆرگلّنایـش پـەی کریـان. بـەلاّم جـە ئیسـەنە بەرکەوتـەن مـەم زیـن یـان مەمـی ئـالان شـاکارە داسـتانیٚ بیێنـیٚ کـە جـە هەورامـان و لورسـتان و کوردسـتانەنە بـاوە و وەلاّ بیێنـیٚ و سـەرەڕاو دەقـە کرمانجیەکـەی چـن دەقـیٚ مەموزینـی بـە (هەورامی-گۆرانـی) بینـیٚ .

مەم و زین داستانێوی هۆنیایین بە زوانی گۆرانی یان هۆرامی

بەپـاو ئـا ئاگاداریـا کـە تـا ئیسـە دەس کەوتێنـیٚ و،سـەر جەمـوو کۆمەلـّگاو کـوردە واری پاسـە زانێنـیٚ داسـتانو» مـەم و زیـن» ی، تەنیـا ئـا یەکدانەنـە کـە مامۆسـا « ئەحمـەد- ی خانـی ١٦٥٠-١٧٠٨ ز» بـە زوانـی کـوردی کرمانجـی هۆنێنـۆ!

ئیسـە متاومـیٚ ئی ڕاسـیە سـەلەمنمیٚ کە : بێژگە «شـێوەزاری کوردی کرمانجـی» هەمـان داسـتان بـە کەمـیٚ جیاوازییـوە، بـە هۆرامیـچ بێنـە و هەنـە، بیٚ ئینەیـە بتاومـیٚ بـە بەلـّگـەو سـەنەدۆ سـەلەمنمیٚ کـە ئایـا یۆشـا جـە ئـەوی هۆرگێریـان، یـا ....؟

هەلّبەتـە هۆرامییەکەنـە، چەنـی کرمانجـی – مۆکریانیەکـەو مامۆسـاهەژاری ، برێـو جیاوازیێـش هـە نـیٚ کـە دماتـەر، ئاماژەشـا پەنـە کـەروو:

جەرەوایەتـە گۆرانی(هۆرامی)یەکەنـە، تەنیـا قارەمانـی یەکـەم، مـەم ، کـوڕو پادشــاو یەمەنـی و هامڕاکەش(بـە نگینە)خەلـّکـو جەزیـری

نییەنـێ. باقیتـەرو

میرزەیندین ، میر(شا) و، وەڵات و جەزیرە یا.

تاجدین (تاژدیـن) ، وەزیـر و میرزەیندیـن یـاو، زەمایچشـا . خاتـو زیـن – ە و،خاتـو یاسـەمەن – ە ، واڵـێ میـر زەیندیـن یەنـێ کـە یاسـەمەن – ە ، ژەنـەو تاژدیـن یەنـە.

«بەکـر مەرگـەوەر»، میرشـکارو شـایا ، تازەمانێـو کـە «مـەم «جـە یەمـەن – ەۆ وارد و جەزیـرەی بـۆ.

چەنی مەم نەدیەو نەژناسا، ئاشقو زینێ بۆ؟

مـەم، شـەوێوە وەرم وینـۆ، بـە زیـن- ێـوە و، هـەر جـە رۆتـو وەرمەکەیەنـە، ئاشـقێ یەکتـری بـاو، وادە و پەیمانـوو ژەنوومێـردی مـدا بەیۆترینـی و، کلکەوانـە فـاڕاوەو. سـەوایش مـەم ، بەپێچەوانـە و مەیلـوو تاتەیـش(پادشـاو یەمـەن)ی، گنـۆ سـەفەر شـۆنەو وەڵاتـوو جەزیرەیـەرە کـە زیـن – ە ، خەڵکـو ئاگەیەنـەو، ئینـا چاگـە.

دمـای سـەفەرێوی دوورو درێـژ و، پەڕمەترسـی، کـە مـەم واردو جەزیرەی بۆ ملۆ یانـەو وەزیـر تاجدین ی کە مێردو واڵێ میر شا «زە ینـە دیـن « یـا .

مەم،یارێوی گیانـی گیانیش ، بەنامـێ « بەنگیـن»ی ،هـەن و ئینـاش چەنـی، کـە چـی گەشـتەنە، هامڕا و هامسـەفەرشـا.

مەلـەک ریاحینـە ، کناچـێ «بەکـر» یەنە(بـە کر مەرگە وەڕ) و، ئاوو رەنگێوش هـەن کـە بتـاوۆ نازێوش پـەۆ وە کـەرۆ .

بەکر « گەرشیوەز» و، مەم و زین – یا!

گەرشـیوەز، لاو وێمـا فـرە نامـدارو ئەژناسـیان بـە «شـۆڤاری» و، ئـاژاوە ئەوەنیـای . ئـی کاراکتـرە، جەشـانامەکانە(هۆرامی یـا فارسـی)، بـراو ئافراسـیاوی تورانـی یـا و،کارو شـۆڤاری و گرتـەی و،کوشـتەی

و، شکەنجەی و، قەنارەدای کەرۆ جە دەربارو ئافراسیاو یەنە.

ماموستا کەیورەرس نی رەفتار ماچونە:» دەسپێک و داستانەکەی ،جە نوسخەکەو منەنە ، درپیان و، نەمەنەن . ئەۆ ئانەیەمشۆ١یا ٢لاپەڕێ ستایشگونێو بیەبۆ کە باوو زەمانەی بیەن.

داخەکێم پێسە فرەو کەشکوڵە گورانی(هورامی)یەکایتەری ؛ کە فرەوجارا ئەوەڵ و ئاخرشا بەینەنە لوان،» مەم وزین»ە کە توشیارو ئی دەردە گیانکێشێ بیەن. بەهەرحاڵ سەرەتاکە زیانش بە ئاسانی قابلوو چەمپۆشیا . کوتاییەکەن کە نیازش بەپینە و، پەڕۆی هەن. کۆشش کەرووتا ئایاگێ پەنەم کریۆ، جە سەرجەم رەوایەتەکایتەری ، بارە هۆرگێرو تابە ئەنجامێوی گونجیا و، شایستەش بیاونوو.»

نوسخەی دووەمو ئی داستانی نوسخێوا میرزا نامێ نویستەن ساڵۆ ١٢٦٦کوچی مانگی، یانێ ١٣٣ ساڵێ چێوەڵتەر نویسیان، ئیسە ئینا موزەخانەو بەرلینی جە ئەڵمانیا.

میرزا فرەتەر شورەتا نەک نامێ، چون جاران بە سەواداری میرزا وچیان یان خواجە، پۆچی مەتاومی واچمێ میرزا نامۆ کەسەکەیەنە.

بە پاو ئا دەسنویسیە کە هەن موزەو کتێبیو ئاڵمانینە، کەسێوی نویستەن بە نامێ «میرزا»ی خە ڵکو لوڕستانی، ساڵەو ١٢٦٦ هیجری قەمەری، مانگەو سەفەری، پەی قەومێ وێش نویستەنش، نامێش فەقی نامدار کوڕو کاکەئەمین، کوڕو لالویش بیەن، میرزا جە کوتاو بەیازە شێعرەکێنە یەری بەیتێ شێعرێش نویستینێ، چانەی مشو وێش وەی»ساحب» و هونیارو بەیتە شێعرەکاو مەم و زینی بونە.

هەڵبەت هونیار «میرزا» نامێ نویسەرو دەسنویسکەی هیچ

ئاماژێوە نام ئیشارێوەش بە هورگێڵنای نامێ و سەرچەمەو ئی شێعرا نەکەرەن کە ئایا جە کرمانجیوە هورشگێڵنایني پەی هەورامی»گوران»ی یام نا.

چون ئەحمەدی خانی ئی شعرەو مەم و زینیشە بە مڵکو وێش زانێنە، جە کەسی قەرزش نەکەردێنە، بەشکوم گەرەکش بیەبو سەلەمنوش کە مەموزین مڵکو کوردینەو لایێوە تەرێ نامەن.
ئەحمەدی خانی ساڵەو(١٦٥١ – ١٧٠٧ عیسایی) ژیوان.

پەیلوای تەر هەن مەم و زین فرە قەیمەن و گێڵووە پەی سەردەمو عیسای ، وەلێ ئەحمەدی خانی دەسکاری دلیێئاخنەکەیش کەردەن و باسو وەڵات پەروەریش پەی زیا کەردەن، چەنی ئانەیچ ڤاچێ عەرەبیێ و فارسی و تورکیێ گنا وەرو چەما جە نوسیتەکەو خانینە، چون ئاوەختە نوسیەتی کوردی گەشەو برەوش نەبیەن.

ئی ڕازە شێعریێو مەم و زینیە نویسکارە ئەوروپیەکا نرخەشا زانان، پەوکای بە چن زوانێوە ئەوروپایی هورگێڵیان:

سوسەن(Sosen) نامیوە ساڵەو ١٨٩٠ عیساییینە وەڵاوش کەردنۆ بەئەڵمانی و بوتانی، دماتەر ساڵەو ١٩٠٣ عیساینە(Von Le Cog) جە بەرلین و ئەڵمانیای بە موکری و ئەڵمانی هەمتەر وەڵاو بییەنۆ، دیسان ساڵەو ١٩٢٦ عیساینە (Hogo Makas) جە لینینگرادنە مەمی ئالان کەوت وەرو چەماو وانەری، ساڵەو ١٩٣٦ چن کەسێوە ئەرمەنیێ کوردی زانیێ مەموزینشا بە کوردی چاپ کەردەن، جە دریێژەو چاپ کەردیشنە هەمتەر ساڵەو ١٩٤٢ (Roji Leskot) کورد ئەشناسی فەرانسەوی، بەیاردی میرجەلادەت بەدرخانی، بە فەرنسی جە بەیروت چاپشا کەردەن، هەر پاسە ڕێیا ئازادی(Riya Azadi) ساڵەو ١٩٧٨ جە ئەستەنبوڵ بە زەحمەتو مسەتەفا دلی

ئوغلو چاپ کریاوه، هەرپاسە هەژار موکریانیچ هورگیێڵنان پەی کوردی سورانی.

سەرو دەسنویسەکا بەڕێز دکتور ناجیح گوڵپی گلەیوه برایانی وەشەش کەردێنە و منیچ هامڕاشەنا، وەختی ماچۆنە:» وەڵێم بە گردی ئی گلەییە برایانیی کەرو مەشوم چی دەس نویسە کاما بکەرمیی موڵکو کوردی، چی یەکسەر نەواچمی ئەدەبیاتی هەورامی، خۆ ئیسە سەدان دەسنویسیی هەورامییی ئینی دلی موزەو کتێبیانەکاو ئەڵمانی و ئەورووپای و بەریتانیا، کەسانی دلسوز و خەمەرو زوانەکەیما متاوا دەسشا یاوو لاشاو کەلکشا چەنە هورگێرا.

ئی دەسنویسیی میراتو ویمانیی بەهیچ کلوەجیی نمەبا بە میراسو کەسێوه تەری، چون بە قانون و شەرعەیچ تەنیا هەورامی» گوران» میراسگیرو ئی بەرهەمانە، بە هیچ چەسپێوەچ مەلکا کەسی تەریەره و نمەبا بەملکو کەسی تەری، پەوکای خاستەرەن واچمیی ملکو هەورامانیەنیی».

دلێئاخنو کتێبەکەی کە ۹۷٥ بەیتە شێعرییێنە باسو داستانو عەشوقو مەموزینی و بڕێ موچیارییی ژیوای مکەرو

هەردوێ دەقەکی ئینی قاڵبوو هۆنیینە، پێچەوانەو بەیتەکا دلی ئێزیدی وبەیتەکۆ موکریانی کە فورمە شیعرییەکەش جەدەست دان.

ئی زەرافەت و مەنەیۆ گێڵۆوه پەی شیرینی زوانی هۆرامی، چونکە تەشکەو شێعرەو ئەوساو هۆرامی، هەر جە دەسپنەکەردەیوه تا چوار دەهی چێوەڵتەر نەفاڕ مەنەبێوه. چی؟ چوونکای هەر جە وەڵێوه شێعرەو بڕگەو هۆرامی جە جەوهەرەنە داراو حاڵو هەوایی

تازەتەری بییەن کە هەست بە ئەنەفارپایش نەکریۆ.

مامۆستا عادل محەمەد پوور ماچۆنە: بە پەیلواو من ئا هۆکارا کە بیێنێ باعێسوو حاڵ و هەوای تازە و تا چن دەهێ چێوەڵتەریچ هەست بە ئەنەفارپیاو شێعرەو ئێمە نەکریۆ، ئینێ بیێنێ:

- توخمێ جەوهەری جە حەوزەو جوانخاسییەنە دلێ زڤانوو هۆرامییەنە بییەن، کە ئەنەفارپیای جەمەو شێعرەو بڕگەو هۆرامیش وستەن دماوە. بە پەیلواو نویسەری کرکە دەنگ یان زڕەدەنگ ئا ئامیانە بییەن کە پڕۆسەو دەنگسازی تایبەت بە وێش وەشکەردەن و بییەن بە یۆ جە تایبەتمەندییە سەرەکییەکا پەی زڤانوو شێعرەو هۆرامی. پۆکای جە مەودا زەمانیێ دوور و درێژەنە شێعرەما نەکەوتە چێروو لێشاوەو عەروزو عەرەبی و دماتەریچ هەست بە ئەنە فارپایش نەکەریۆ. کە چێش جە شێعرەو کوردی سۆرانییەنە مەبەستەکە پێچەوانەن.

- قاڵبوو مەسنەوی هەر جە وەڵێوە بەشێ ئەوەنەبڕیاو تەشکەو(ساختار) شێعرەو هۆرامی بییەن. ئی مادە دۆخێ تایبەتیش پەی شێعرەو هۆرامی رەخسنان کە فرە جیاوازا بۆ جە شێعرەو کلاسیکوو کوردی سۆرانی. بەیتەیچ کە جە مێحوەروو لابلایی(افقی) قەسیدەو غەزەڵ و فارسی و سۆرانیەنە مانای سەر بە وێش هەنە، جە مەسنەوی هۆرامیەنە ئی حاڵەتە کاربردوو وێش جە دەس مدۆ. چێگەنە بەیتەکا جە تۆڕەو سەرتارەواری(عمودی)ەنە، فرە مانایی و فرە پەیامی وەشکەرا کە نۆعوو وێشەنە رەهاتەر و ئازادتەر مێنە وەرەچەم. ئی پرنسیپە هەر ئانەن کە ئیسە جە شێعرەو مۆدێرنیەنە ئیهتمامێ فرەش پنە دریۆ و یۆن جە توخمەکا تەشکەو شێعرەو ئارۆی».

هۆرامـان بە ویەردەنـە روەدرێیێ تـراژدی و جۆراوجۆرێش دیێنی و بیێنـێ و پـوس و کاژێ فرێـش وسـتێنێ. زوانـی هۆرامیـچ بەشـێو بیـەن چـا تاریخەیـە. بـە پـاو تاریخـی دیـاری کریـای ‹› قەواڵـەکاو هۆرامانـی، شـێعرەو هورمزگانـی، مەتنـەکاو یارسـانی ، ئـی زوانـە پێسـەو هـەر زوانێوی زینـنەی تـا یاوایش ئـە پـی زەمانەیـە فاڕوچمـی ئامایێ ملشـەرە و بـەرزی و نزمـی روزگاریش دیـەن و فـرەو وەختـا پـەی چـن سـەد سـاڵا زوانـوو فـرەو مەحـاڵا، دەربـارا و مەزهەبـا بیـەن. بـە واریـای ئـاژەی سیاسـی، ئیقتسـادی، فەرهەنگـی و فاڕیـای شـەرایەتوو ژیـوای و سـەرهوردای نیازهایـە تـازەی زوانـی هۆرامیـچ مەشـیۆ پـەی داواچ بـە ئـا نیازانـە و ئـاژەی تـازەی هەرمانـەش پـەی کریـۆ و بـە پـاو عیلـم و تکنولـوژی و رەوتـوو زەمانـەی بلـو وەروە، گاهـەس ئی کارە دێر دەسش پەنە کەردە بۆ بەڵام ئینسان پەی هـەر کاریـە مەشـیۆ جـە یاگێوەنـە دەسـپەنە کـەرۆ. ئاگاهـی نوختێوەنـە دەس پەنـە کـەرۆ. پـەی یـاوای بـە یاوگـەو دوورتەریـن رای مەشـیۆ هەنگامیـوە وردیـە هۆرگێریـو.

زوانـۆ گۆرانـی درێـژەو ئەوەنەبڕیـاو زوانـوو پاڵەوی(پهلـوی) سەرنیشـتیا. هورامـی تـازە و دیالێکتەکـێ چێـر پەلێـش هـە ئادرێـژو زوانـوو پارتـی دلێڕاسـەی و ئاخریچـوە پارتـی قەیمیـەن. زوانو پارتـی دمـاو ئـەرەوڕاو ئەمـارەت و بـارگاو هەخامەنشـی دەورووپەنـج قەڕنـا ئێرانـوو ئـا رۆیەنـە بـاو بیەن. جەقەباڵـە و شـاهێ دەسکوتێ دەورانوو ساسـانیا، پاسـە بـەر گنۆ ئـی زوانـە زوانـو نویسـیای سـەنەدە فرمیـا بیەن و پاڵوو زوانوو پاڵەی(پهلوی) سەرنیشـتیەنە کە زوانوو پاشـاکی ساسـانی و زوانـوو فەرمـی دوڵەتـی بیـەن بـاو و بـڕەوش بیـەن .

باواشـیخ حسـین ماچۆنـە:» بـە سـەر هـۆردای و گەشـو زوانـوو

فارسی ئاژە و یاگێ ئەو زوانە ئیرانیەکا دلی تەم و مژوو نادیارینە ، شاریایوە . زوانوو فارسی و گورانی ، هەرچەن ویەرینێوی هامبەششا بیەن ، بەڵام چونکەتی زوانوو فارسی سەردەس و زوانوو دەسەڵاتی بێەن و هیچ وەخت زوانوو دینی نەبیەن لاقۆر بە لاقۆر جە زوانوو هورامی کە زوانیە دینی و ئائینی بیەن جیا بیەنوە و جیاواز کوتەنەنە ڕاو تروقی و گرد بارێوەرە فارپیان.»

بەشێ تەر چی کتێبەنە سەرشۆ کارکریان ئێستەیۆ ئوستورێوی قەدیمیا بە نامێ خوای شەهیدی، ئینە رەسمێوی تایبەتو دلێ زاگرۆس نشینەکا بییەن، کە هۆرامییەکێ پێسە رەسەنتەرین ئەوەمەنەکا زاگرۆسی پی رەسمێشا واتەن ئاڵای کۆتەڵ، تایبەتا بە شیوەن پەی ئا کەسا کە پلەو پایەی کۆمەلایەتیشا گەورەبیەن پێسە ئاغەو بەگو شیخ و سان و خانەکا

ئینە دەوروبەرو کرماشان و ئیلام و لوڕستانیەنە پنەش ماچا چەمەری، دلێ ئێرانییەکانە ماچا سیاوەشان کە پێوەن دریان بە کوشتەی سیاوەشی بەدەستو تورانییەکا.

دهۆڵ و زڕنا و گۆرانیێ دلێ ئی مەراسیمانە هەن ئانەیچە گێڵۆوە پەی باوڕی میترایی و دماتەر ئامانەنە دلێ یارسانەکا کە باوەڕشا پانەی هەن رۆح مەمرۆنە پەوچی بەوەشێۆ لاشەو مەردەی مسپارا بە خاکی.

ئاڵای کۆتەڵ مانگێ تا چل ڕوێش خواینان ، پیاکێ کە بەشدارو کۆتەڵیشا کەردەن چامنە بیەن شش ڕیزێ بارو پانیرە و بەدرێژایی زیاتەر جە دەکەسا گنا وەڵێ گرد جلێ سیاوێ یام پارچێ «قوماش» ی سیاو کریان ملشا، دلێ ڕاسەنە داهۆڵ و مەردەکەی وەش کریان و سوارو ئەسپەکەیش کریان، چنی ئانەیچ کەلوپەلو

تفەنگ و مەردەکەیچش ئینا چنی ڕیزو دمایۆ ژەنی پیسەو پیایا ئامێنی دلێ ڕیزو کۆتەڵیوە.

ڕیزو وەڵێ جلی سیاوێشا ئینێ پۆرە ،هەڕەشا گرتینە سەرەشا یا هەڕەشا دێنە سەرو شانەیشا، هەرپاسە ڕیزو ژەنکایچ سەرپۆشی سیاو چنی هەڕ پیمای کە پنەش ماچا «قەڵاخیشا دان سەرشارە» ، گۆرانی واچەکی گۆرانیی چەمەریێ چنا مەردەکەیشارە ، ژەن و پیاکێچ ئاغەڕۆ و تاتەڕۆ کەرا.

ئاڵا و کۆتەڵەکەی پارچە قوماشێ سیاوا ئیلاو ئەولاوە بەسیان بە دووێ دارێ درێژێوە ودوێ کەسا گرتەن و بەرزشا کەردەنۆ ، هامسا دەگێکێ بە پاو تواناو ویشا بەشداری ئاڵای کۆتەڵوهامسایەکاشا کەردەن، ئادیچی ئاڵا و کۆتەڵیشا ئاردێنەو شیوەنەکەنە هامخامیشا ئەرمانان

دەسخەتی مەم و زین
نوسخەی بەرلین

بسم الله الرحمن الرحیم

بنام بیچون بنای لامکان | نگه دارندهٔ زمین و زمان
واحد و احد فرد و فریادرس | رحمن رحیم بیکسان کس
پادشای قیوم واحد و مطلق | نگه دارنده چرخ معلق
روزی دهندهٔ وحشی و مور و مار | پادشای لاعیب واحد القهار
بغیر از او شاکس نین شاهان | شاه پادشاهان شهر جهان
ظاهر و باطن لامکان ماوان | صنعش بی‌شون ذاتش فراوان
ار وصف ذاتش بکروا ظاهر | تمام نمبو نه شرح طومار
امیدم ایدن پادشای اعظم | بالطاف و حیات بداریم رحم
دور روز رستاخیز امروز زمان بو | مخلوقات تمام نالامان بو
بی بخشیم بناز مصطفی مرسل | نیازم ایدن بنای لم یزل
کرم کرد نان استمان بر خویش | بو پر کرم کر دارای بنده دلریش
چون اندیشم من نه دریای جرات | دلبستن پاک نقش معبود
بفضل لطف امید دارم | ویت فرمودن امروز کارم

فق

غرق بێ چه طاعات متهم چه ذنب ‌‌‌‌ اغفر لی اغفر یا غافر الذنب

ئه‌و ساتای بێ‌هیچ یکتای یگانه ‌‌‌‌ گوش ورده دستان وەروزانه

بطال عمو نوشتهٔ تقدیر ‌‌‌‌ تقدیر علاجش نیا نه تکبیر

بامر چون بنای بان سپهر ‌‌‌‌ پرواز تا شیان کرد و دو کبوتر

چند نزوی سما پروازشان کرد ‌‌‌‌ چندی کوهساران دجلهٔ پێ گرد

آخر سرانجام ما یوان هم ‌‌‌‌ هر دو نیا سا نشین خاطر جم

دلیان که شای بی نشین دماغ ‌‌‌‌ شوله جمبیش چون شوله [illegible]

بالاش چون عرعر ساواز زر ستون ‌‌‌‌ کوناش مدرو نوونه [illegible] لاله‌گون

وسن چند وشان کار رخواشان ‌‌‌‌ مکانو بالشت نه هزار ریگان

اساسی بێ نور روزان ریزیان ‌‌‌‌ وشان وهشت بێ لاش بیزیان

غلامان جه لاش دسته‌بان دست ‌‌‌‌ اقامت کردن جه بالا و پشت

هر مدران بێ نور چون دیتان ودم ‌‌‌‌ اساسی بێ نور ناوری و هم

یکیشان ورد دم آنا و گفتار ‌‌‌‌ بدیه جمبیش کرد و چون نکهٔ رفتار

و دلستان یاور روی جه اخضر ‌‌‌‌ و دیه انجوان هر حسن و دلبر

ندیم و چمیم نزوی روزگار / قسم و بچون داورای جهاندار

بنازون بصبح تا دور حساب / باتور سازنان جه یک قطره آب

وان یکی هنی آما بجواب / واتش ای یار باجون ناصواب

نه جز بردبوت خاتون زین نامی / ترک زلف شیرین کلامی

بالا تول نازرستون خامی / دو چشمان سیه سیاه بادامی

برادر زاده پری مقامی / زلیخا وری نه کلگندامی

شیرین خسرو گلاکامی / لیلی عشق عمر بی جامی

باغش نازداران پر هوش فامی / قمر طلعتی ماهی تمامی

مریمه اسالگندامی / شکرین رازی طاوس خرامی

رخت بیر آدل نه پرده عصمت / باغ نازداران ستاران لط

ها شیره امیر زینه دین مردانان / عجب مردیون مدور جهان

شاهان جه سوداش بادان عنان / جه شوق عشون جون مردانان

جفتای لپسر زینین باوصاف / داره نایاب جه قاف تا بقاف

اما به گفتار اول کسو تر / وات به کسو تر دوم ای یادر

بوما بر دلایش

بو تا بر ورارش بەرد ایچوان　　بەرلش و لای خاتون زنان

جوابش واوه ورارش ای عزیز　　هرشنفتی مەبه اهل تمیز

مه اول زنان نەجوخ کچ زنان　　زن زنان و مرد مردانان بزان

قامت ششدەشان هم ردیف زین　　یاوان باو تاق تاوی خاتون زین

دلیشان هالوزم دو دیده مستش　　نه نه دو نرگس خمار هوستش

بوی عطر و بخور میو تما واش　　حبابی وارن دو لیموی سادش

ارزری نو بوی مقام خاتون　　بیود باغ مداهوشان دون

قسم مدادو سازندەی سما　　نکو زو مزار کشت مبان احیا

برزان بودر وهر دو لطیف　　دردانشان اول لبام شریف

بازو و عزاز بر دراشش خاتون　　شقه دان بنال و روخ گردون

باندک و قوت یاران بوجا　　هام جفتشان کرد زهره جی ناه

ایجار شنوه توم زین جبر　　مه خواب کشتی سر آهدد ببر

ولیش دی ناغوش حواد زریف　　جوانی شیرین نازک لطیف

سر سیمه بیه خاتون جوان کار　　نجاسپیا بماند نه کار و بازار

آواز داوم خاتون دلبر — واتش ای جوان جه حال بیخبر

وه صدت جشن واری سه‌رجه‌م — تا ماچ باوه تاق هیچ نامای نوه

ار امیر و وزیر قسم مدا دار — اعضای سالمت مریزو بدار

مم چون بیدار بی تو نغمه داود — ندا غشه زیرا تا چون دود

ولیش یک پری اش چون مای مکرد — نشش نه پهلوش تا کی تن ورد

مم هم عجب ماندم کار گردون — نه گردش چرخ کارکن میکون

واتش ای نازه ده بنای جهان — ولیشه شریف ماوره‌ده هوران

ماته‌یه حیاتم روح رود نم — قوت ضمیر جسد جانم

هنی هی کعبه قبله‌گای دینم — گشادی خاطر خار خمینم

من تماگه ویم نشینم دبر — خاص نگاه بکر باوه منظر

واتش نشانه‌ی و ماتت چشن — هنم ووچه زلت دل وندش

وات او تاق من ویم پرسازن — پیره بالبان نشاهین بازان

تربیه خانان ترف جه اصفهان — تجدید و منحوط ملکی تشان

تازی مرکبان راوی شکاری — دوازیان ورجه ریزه مرواری

سقفش لیوانش یاوان بە ردون | گروبر دنان ئەڕ چرخ گردون

نمرتش نە پاکێ تو پیشن | آواز کرەو بون ارکمسی تشین

وارش نشانە پاکیمن ایدن | رری پشا تنشین نو فرزو پیدان

جندە بەرە صنعت ار پاشان آلا | تمام اساجا عذار حج بی کالا

کیشیان دروش پارسم عزت | پرجە گیران کشت صاحب دولت

نیمش وارش باغی چون ارم | غلافش پین پدر پا رد کم

سروان سرکش تمام بەعیوق | شاخش سر آویز چون زلف معشوق

سەراوش ویندەی کوثر هما نو | مەدورش دراج قمری موانو

درختش پیدان جاران آلا | سمانان نجرش زرتون پالا

بلبل موانو نەم ار دستان | کلان چمش بیش بە صحن لستان

صد هزار مرغان نو باغ برین | تمام پان نذکر جهان آذین

شاخ درختان انجیر و انار | ارموت شفتالو میوە بسکوار

هرکس نو باغ بکرو گذر | روضەی رضوانش میتو نەخاطر

وارش آوەرد کرکیران و میت | اگر بیداراش جواب ان بیت

هەردم هەرساعت رازان کردن — جە گوشە لبان شربت وردن

آخر الانجام خاتو زین بولیش — عرض کرد و خدمت میر دلریش

بویم فراغون چرخ پر ستم — آخر نکرو هر دومان بە هم

ایدخاصن نگین رد بدل کریم — بابە ناگاه جە یک بوبریم

هر دو نگینان رد بدل کردن — نی ئمە راحت سر و خواب بردن

بدیە دای چرخ جور ستم کار — جە قهری دارو جە یاران یار

قیامت او سا مبو آشکار — عاشق و معشوق یکیرو قرار

ای دنیای فانی هر پاسە کردن — مالش رنج و غم فراق وردن

بامر قدرت بنای پاک سر — پیدا اپین دردم او دو کبوتر

هورد اسش خاتون هم و بدامدیش — بردن وا و تاق جا کوما دی ویش

پاشنای دوش بزرگان دین — رازشان مندن نزدی سر زمین

هرکسی و کس نکرو ستم — با نشانی کشن ماوای جهنم

ارکسی کسی و یک شاد کرو — جنت المأوا بو ولیش مبرو

مبو و بامر از حوران جانان — سر آزاد مبو بامر سبحان

بشنو چه خاتون وقت صبح سحر — چه خواب بکشی سر تا درد و بر

هر چند که نگه کرد کس ندی و چشم — دل دو و نور دوام نرم خانهٔ خم

نگه کرد کین شناسا چه دست — آه سر دکش پیاپی پی پوست

واتش خدا یا کنه کاریم — عاجی شرمسار دورم چه یاریم

بنجشی بجال جسته کرانم — نی سعشه روز حال هم ناتوانم

ایجنو چه بخوا بامن کرد کرخار — سپندانسایم ولت نکوره نار

دریغا دریغ ایمنو همردم — دامان کفن و خاک مهردم

نوا با دستور محروم مهجور — دورم یاور بوم یاور دورم دور

امیدم ایدن حق ربانی — فردو فریادرس حق سبحانی

یا باری اهی شاد بون وا مهر — هر واری پیام ای بندوز بجیر

یا روحم بستان چه بی شیغ زار — بیزارم چه گیان ملازم آزار

بخود ... درم مدهوش چه خاک — نرگسان واسم خونگر دنمناک

سپند ستورخاتون کرخار غم — انجار بوا جیش اجبارات هم

سپای خاوری چون سرداز — وشی قلب لیل بشکت داغ

وهل

وهل زنگلکان جه قاپهٔ شاهی — زندشان نوبت شاهی مباهی

کبکان کوسار قهقهان جم کرد — پروانان جه خوف شبای سیل رم کرد

هوشیار بین جه خاو مرغان باهی — خروس بنا کرد علی الله هی

بیدار بی جه خاو امیر دلجو — اندوه بارش کو بکو کو کو

آواز کرد بشکین اوو دیم نقش — بوینه مرغی ندام قفس

آغا بولکان حاضر کر جه لام — اوادکرون فرض حق لا بیام

بکین چون رژه آواز امیر — بر آما نخواب چون شیران شیر

آغا بولکان بر دشت آوورد — یاوا بخدمت او شیری برد

وستش جانماز نزوی قبله‌گاه — کرت ودست آفتاب خشت طلا

قرار وا لکان او نزوی باهی — تا امیر آبدست بگیر و یقین

احرام رزر روزش آلوده زر — پیوست نزانوی بیر خاطر تر

خوش بسم الله آورد بر زبان — آلش ریز نا بکینه هان

فیروزهٔ نگین انگشت دی ایم — سو مدا وشش خضری اخضر

امیر وات ببکینی تر مهرد نکینی — هم بس بسرخ مای فیروزه نگین

خاتون چون جه ئیم شنفا ئی سخن | شکرفشان کرد جه دورج دهن
هرچند ئاواز کرد کنیزان ویش | کس نامای وەیک هیچ نیاوا پیش
عجب مسند خاتون سر شا جه سام | عرض کرد و خدمت ئامیری نام
وارش ئاواز کرد غلامان ویت | بونیون جه کس جواب مدان ئێت
بکیشه دلیر فرمان بر دار بی | تا صب پاسبان هم عسس وار بی
ئاواز کرد بسکین شای وفادار | خوش بیک نامان بیک نامی یاران
جواب دا دردم بسکین پر ذات | بلی چیش نامی جی سرم نامرات
امیروات حیث یار وفادار | پسندە شاهان نیکو نیکوکار
امر بیوم نین نجات ساکن بر | بدارە و چەم ستارە سحر
مقید ببر تمام باخبر | نکند جه قاصدان بو بیم ضرر
جواب دا بسکین وزیر شکر گل | جان فدا شی جه کیان بدل
هر تانی جه تخت جان کرش قرار | فرمان بردارم جه لیل و نهار
امجار شنوه جه خاتون   م | دست کردن بالین دم ربانام
یشی زهر آلود جه نافه بوار | قرار دا امیر په رفع بدکار

هردم

دارش بزوی شجاع نظر کرد منظور   دردم شناسانش حکماکان دستور

سجمه بکیشش گنیا به بزین   خاتون دنیا فردوس برین

مزین بزین بر کندن استاد   هم چون دلیش چهم دست کرد فریاد

آهی چه بهنا دبر آورد دبر   مدهوشی مدهوش چون زامان خطر

بکیه چون دلیش نرد ما جرا   امیر سرنگون بخاک سیا

واتش بزانون یه کار دیون   امیر بدستور عالش هیشیون

دلیت کرد و خواندن آیات شریف   آورد بزبان چهمان لطف

دعای پایان آیات کبار   هم ذات لقا چنی عشق حقار

پیا به موندم مکرد بزوشش   امیر دم بدم چه هوش مشی هوش

هر چند سی کرد پیش ناما شفا   شخصی روان کرد تا بدارگای شا

به معذرات هرچه دی و چهم   عرض کرد خدمت پادشای اعظم

پادشا شنفت به پاوسر   بتاو بتعجیل برآما و بر

هر چند امیران خاصه شهریار   سنجی نشینان گزیدهٔ نامدار

زنان کودکان قوتان خویشان   رعایا و مسکین چنی دردیشان

صفاصف

صف صف جه پهی پری تماشا   زلزلو زاری یا وا به سما

بزرگان تمام جه غلامان   دست کردن وشتی دامان ادامان

بادش تاجش هوا دا افسر   ولیش کیش نه گل جه خاکستر

موارت ای فرزند نور چمانم   قوت زانو بیخ زور دانم

اسیری عدو هم دشمنانم   نشاط افروزی دور جهانم

هرچند اسم بزرگی زیاده   نه بونه ترون مدران پیاده

به جه حیرت پا نور دیده زین   جه فاسد جسمی وشلی قرین

نوجوان بیکین ولش کرد قلاچی   قلاخ جه قلاخ سیاه قلاچی

شیخ زهرآلود کرته پا بدست   ادعاش بید پا ولیش بکرد قصت

چند جه ساران کرتن پا بیکین   سندن جه دستش الماس بکین

نمر جشن و جه چو ستمام   سشرح ماتی امیری امام

سه شب سه روز زاری پی نکوش   بعد از روی سرهم میرآما بهوش

چون آما بهوش امیری امام   شا بردش سجده جه لایانام

چند جه حیوانات بزینه اغنام   کردن تصدق امیری امام

بند یانان جه بند کردین پی ها — کردشان دعا پری پرشه

چند هزار محتاج دریوزان در — منعم بین تمام جه گنج گوهر

شکرانه گویان تمام بزرگان — ساکن بین مردم جه شور و فغان

بلی شای امیر سرسام اسامی — صد جا مبتلا و گیرو دردم بی

نه آرامش بی نه صبر و نه خواب — نه بهره زمانه خیر و صواب

دایم نشو واری خواب روشین بی — جه جرعه مستی مدام نوشین بی

ره راستشان ورش یاران دلدار — گرفتار عشق تیغ مدار و چار

هرکس گرفتار عشق یاران — دل پر پر آزار و اندوه بارانی

هرکس بجای دل گرفتاران — رنگ زرد و ضعیف هم لیو و باران

طلب کردشا اعیانان تمام — جه خورد و بزرگ جه اهل سلام

دعوت کردشانی اکل طعام — جرق جرق مضاعف ترتیب دا و کام

چند هزار خوانان نقره لوان — پر جه مشک بید مرغان بریان

واردشان تمام جه سر تا و پا — دعاشان ونا اعلا تا دنیا

مردمان لوان اعیانان جا مند — واردشان قهوه شکر آب قند

بار شد

پادشا رو کردش نه اعیان امیر — ئەمر جشن کردن بکران تدبیر

یه چاپلوسی یاوان وه امیر — علاج جشن جشین وه جا با تعبیر

سەرکاران آمان یکسەر گفتار — آخر الایام آمان با جار

یکی وات البته یه گلار رەوین — دورەن همیشه کارشان رەوین

یکی وات جنون هردمان نزاش — یکی وات سودان عکز دفاش

یکی وات صفرایش اغلبه کردن — جه بدنه جه عزاب خوراک وەردن

هەرکس یکی آمان نه گفتار — مطلوع طبعش نه شهریار

وات ای حکیمان نادره‌سالان — جی کاره هم دن یکسر احوالان

حکیمان آمان یکسر گفتار — عرض کردن وشاه کای وه لا جبار

سیاسی عشقان جه سەرم گردن — جه بونه راحت آرامش بردن

هەر عشقن حوزاک خواب حرام کرد — عشقن بانه فام دتا ریج دەرد

پاشا با وزیر امیران بیش — سشی وه لای فرزند لوز حقیقه دلیش

واتش ای فرزند لوز جیا نم — با به حیاتم روح روا نم

به به همه امان یاوەنش وسر — هم مدم راحت جز سەرا نسر

کریوا امیر پا یار مونس   نوحش بلند کرد نه جمع مجلس

واتش الماس ملار تاج سر من   غارت کن وبخت بدا حشر من

دردم کاریون مدارو درمان   اردودم کرد صد هزار لقمان

تا نگیشا روات ای نور چشم   کریوا هزار بدیده پر نم

بشق مداوا ندورم پیم تمام   که سندن با نور دوش عقل و کام

جواب ددا امیر کای پشاه سرمد   تماو دارچو سوچو جسد

ار باروناش ارو بیز پا ی   باسنگ مسوزو ریزه استخوان

چونکه با دستور صاحب تکی لیم   قلم دوا با درا ن حریم

آوردن کاغذ قلم دوات   تحریر کرد دردم شرح وفات

درش ودت شاه ورا مسر   آهو دست بجک پادشاه لشکر

پادشا چون حال وردش زانا   روکرد و گاه چیتوم دا نا

دعا کرد یارب ای سودای باطل   با نکوی قتی بر دورش بدل

بازوات ای فرزند نور جهانم   نادرو بوران مزوی جهانم

بقول مردود شیطان الرجیم   دل وروش هرکردن جه بیم

لعنت

لعنت بگرلیش مکرای خیال　　خیال کاشند جه دل گر بطال

په فکر خاس آرزوت کرد ن　　سه ر و مجام نمین تا زرروی مردن

تخت تاج و ریت بر ملازم بوت　　و جنگ دشمن نماکک مبی بت

نه ارباب تون ای هرزه کاری　　ای مورد ری پا مردرای تا دماری

اررا ست مورچی عشقت تا نسم　　کیلن جه کمر زر پی تو دشت در

نه هر شبستان شاهی مو وزی　　هر بیت با درون یکی لوازی

هر جه خاک روم عرب تا عجم　　پرده نشینان بزرگان جم

مملکت و هر کس جا گیر مبو جا　　و مال دنیا و زور سپاه

و اندک زمان با درون پر بیت　　سا کن برابنار تو مجا کره ویت

امیر جون رزق دشمنان تمام　　زاورلیش بلند کرد نزوی خاص عام

و اتش ای ملار تاج سه ورا　　با خبر جه سر دوران جهان

دل پی دلبری آرام گیرد　　بو صل عزیزی کاکام گیرد

اگر صد هزار محبوب با ندان　　فرو جه اردم مشاتش کران

غیر جه خاتو زین زلفان چه چم　　میل نین و دو حشیما و شاو وزیر

غافوش ببرهنی جی حرف کلام | ادعام ایدنی با ئەو دارالسلام

پادشا زانا هیچ نەدارو چار | فارغ بی جە قول وزان گفتار

زویر و ملال غمگین و دل‌ریش | لوا وارۆ تاق ساکن بی وە ویش

او شو وە سر برد وە صد ندامت | اشنا او شوش هزار قیامت

صبح سحر وقت شولە شوق نور | یاران طلب کرد ایشان بحضور

[illegible] رو کرد نە سپا | درمانش جستن بکران دوا

علاجی کران با رضای خدا | بە تونش مدل ای شور و غوغا

آمان وشیخی بزرگان کار | ادبقولمان تو مکری کار

تدبیرش ایدی ایدە مبو و کار | ور نە غیر ازین هیچ نەدارو چار

چند جە امیران خاصە شهریار | نعیان کرچی دە هزار سوار

راهی بوروان ادو بی قرار | بیخ قرتاغ تاشان جوش [illegible]

نە هم تورنا دو هزار سو[illegible] | بکیلانوه مخفی نو دبار

تا انجم قوتاغ ولیش ما نو [illegible] | [illegible] بکیسو زویر و دلریش

نادم مانو جە کردەی کار | ولست بر ملارو جی کارو با زار

کاوز نا

گەرد شان وەهەم ای عەهد و پەیمان   تمام شین وە لای میرزمان

شا بوات هەنیش فرزنم آزاد   میرە غمگین خاطر بکر شاد

سحر زوو بامر مبای لای پیام   چند جە سەرهەنگان عالی مقام

چنی دە هەزار سوارە نامدار   رواهی بان جنت لشان بردبار

چند صندوق پرجە لعل مروار   چند پارچە عجیب جە مطار المغار

چند اسپان مصری تازی زرنگار   چندی جە اجناس خوب جوهردار

چنی چند پیشکش صاف دلپسند   بەرە پێ امیر مرد هنرمند

اول نوبت بە مهربانی   دوم و لشکر وجنگ [illegible]

بە هەر نوع کارت مبو میسر   سراسری ناش وە زوو بکرد و بر

امیر چون شنفت جە شاه ای خبر   رزی هوش فام برامانش ور

سپاە حبش شور انگیز نا   وەووق کافور عنبر ریز نا

هندی جبنی پوشان سیاو ریز   سکندران کافور وارش دشت [illegible]

عنبر ریزیان وە تاقان دُرر   شین وە خواب خوش عالم سراسر

شەبا اصبحی وەاندک شان   برآمادەبر چون شیرژیان

بعد تمتراق بتره علم شند — قصەی روشیان جە شاری جشن بند

روشنی قوا نزدی سر ساط — بیدار بین جە خاو حیات ممات

جا رشان جار دان یانە بیانە — سواران جم بین نە هر ترانە

علم دار آماوە بانش کرد علم — دە هزار سوار دەرشان نە قلم

دان نە کوس حرب کترما زیبا — لشکرە شهر یمن شار کنیا

تمام بیکشان راهی بین ازا — تنرە اسپان نشت نە کلاە ماهی

گرد بای سم تور پوشا زمین — خورشید تاریک بی سما اعمی

اورو قطرە دان تا وقت ایوار — ایوار بجای گرتشان قرار

باقی جە شومی دە هزار سوار — هزیمت کردن بقطر و بغار

نە هیچ دیاری نگرتش قرار — وقت صبح سحر دراضل بین رشار

تا منزل وجای بخیس بردن — هر شو دە هزار هزیمت کردن

خلاصە بعزم جە میر و بکین — سواری عشق بزوی خانە زین

بکین وات دم میر عالیجا — سوار و شبا تمام بین سیاە

البتای غل جە بابت بین — ورنە جە سپای غل نین

لما

بوتا بر کردیم سوودی پیت این   هایم په مقصد بجا کی شین

دو نفر سوار چیش میو جلت   فره بدای کار ما وری شکست

آما بجواب امیری امام   واتش بکنیه صاحب عقل فام

غیرت تا ایدن جه دهر دنیا   با توره مواچی حرفان بجا

قسم بداور دارای جهاندار   به چشم به پیچ ابروان یار

مروتی کیلون من چی مکان   شیم بی سر بو تمانده بوم کیان

ار توش ور توان ضرورن کارت   هورکیل او ره ما خدا بو یارت

بسکاین چون شنفت کربو هزار   ریزا به چهدا اسرینان هزار

واتش ای امیر تو جسم بو فدات   هر جا بیل تون سرم ها نرات

هر تا جسدم نزوی بساحل   سرم خاک سم جهان بیحال

استدعام ایدن جه درگای داور   ببخشی گناهی کمینه کمتر

سوار بین و اسپ عنان سمت کردن   چندی بجرو تپیدی طی کردن

الوارده وقتی یاوان وجای   وچشمه شیرین یا سبزه گیای

گشنگی لیشان تمام داواشر   گیلانی شکار نا و دشت در

ناگاه آهوی آما نه گذر — امیر جولان کرد پی آهوی دلبر

حربی دا وئش غلطان بی نه خاک — سرش جیا کرد بامر بی باک

آوردن وردم کردن وکباب — واوراشان کباب بی نان آب

تا سپیده دم کرتشان آرام — سحر زو وام بنای لا بنام

سوار بین وردم راناشان ستور — شب تا روشنی هر هه بید ستور

منزل و منزل قطع مراحل — اسپش متراناو شاه عادل

متراناو تاب مداران لعزور — امیر دلش وسیم جغتاری چه دور

صدای هوهوی بربرش میو — آوازه دنگش مشو کوه بکوه

امیر ورت بکین واوه صلوی — تمر آنه جغت کایان ولای

بشو بزانه احوال خبر — باوره پریم خبر سراسر

جولان دا واسپ بکین بیقرار — تا یاوا ولای اوم د جغتار

سلام کرد وئش علیک دای جواب — ماندە نبیش کرد پی خیر و صواب

پرسای فلاح دور جهان — کسندە مغار عادر رهان

آنه جغت کون بواچه خبر — پی کی مکانه تو لکر دشت در

جغتار دانش

جفتیار روانش بلی عای کوش — ای جفت جفت جو ریز و بوش

جفت فانوزین همشیرەی امیر — باشن ما زداران شوخ بی نظیر

ولش ابست و اچە بعشق داور — جە روی راستی خلات سکر

قسم او یادکرد جهار ریغر — یاری ای خلات نداروی امیر

دردم لیلادە بکین ما زنرە — آما بخدمت امیر هی جا

واتش بر کانی ای شاه عادل — مرلو خبرت جە سربا حاصل

جفت بوشان نزانا یعین — بر جفتیار هزار آفرین

امیر ابد ارشی خلج وسحالی — سکرش کرد بتاب بای زوال

سوار بی دردم امیر نا ملدار — رو کرد او جناب جفتیار هم ار

دوباره امیر پرسا جارت — وات جفت یاری امیر … داشت

امیر وات بکین شوخ دلاور — برآورد … حیکە رزت

بکرو نثار مرد … سعید — چو نکە … توره دادمان نوید

برآورد دست حک جە زر و جە سیم — کردش وه نثار جفتیار قدیم

جفتیار چون دلش دعای خیر وهنا — حمد خداوند مجید کیانا

امیر دات ای پیر دورینه دوران   چرخ مواچون راست واچه عیان
ارمن دردل بون وشهر بوتان   چه کاین پاینه بو نان مهمان
آما بجواب او پیر کامل   واتش بجوان فرزانه و عاقل
ارخواهش داری کارت بو میسر   چه خانه بکر پا فرود آور
مرد هوشیار صاحب زبانن   هر کاروباری چه لاش آسانن
ار پشت قوت ماچی تاجدارین   داماد و حاجب امیر زین دینن
امیر چون چه پیر شنفتش ای خبر   جنی نکبه راکش کرت نور
فرسنجی اسپان ژمان وجر ودر   شهر بوتان دیار درواچه دور
امیر دیاریش شناله شبکر   ملو ندباغ کاکا بوی عبیر
رایحه وشبوی بلا دیارش   پیا دا ندباغ برشی ازارش
ملک یکان نام مکار و عیار   شت شوش بکرد چه پایین شار
دو جشت بکرد خیلی چا دو کار   جوشش اتماو مزوی دیوار
دیش کی دوسوار چون بدر منیر   پر حسن جمال تمام بی نظیر
چون دیشان وچیم جورشی بی تاو   سری رای شان کرت فلانی دینا.

السا

هر سا جه ایشان عزم کو دریه رضاتان وکون ره و کو دریه

دیارن بزرگ عظیم الشانید پنم بواچان اگر مهمانید

آنا بجواب بکینه درحال واتش بجا تون خیر بفعال

مهمانی داران جه شهر خیبر امن غلامم اچوال امیر

اگر نصیب بو هر دو مهمانیم مهمان بکر ملک ریحانیم

ملک چنین شنفت بر شی جه هوش وات منم ریحان وش آمان وش

لشان پانه پیا بان جه زین البت مباورن پیتان من قرین

کنیزی دردم پی پرسانی کیانات جشتان پی عذرخواهی

یاوان وقوناغ بکر سپهدار جه پانه بی بکر مهردار

تنزلی مدران هر دو به سوار کس بزین وجم او بهره نامدار

ایجاشان عنان هر دو هم عمرین تماشین وخانه قرما تاج الدین

پا فرود آورد برآمان حزین غلامان بدو آمان نه تمکین

اسپشان بردن وه بچه خانه آمان وشین وار خویش سکانه

کردشان نوبت عرش تمامان بر سم آداب شاهان جهان

خبر آما پیش کرد تا جدین لوار　　　قربان آورد بخیر هزار بار

وقت شام آما طعام آوردن　　　بصد الفت ازو نوش جان کردن

یک دم جه ایشان نکرم گفتار　　　جه ایای ریحان گستی کین اظهار

یا وارجانه ملک بدوان　　　نشانی بدی نو هر دو جوان

یک دارایانش بی عجوزه دوران　　　فتنه شترایکیز نه هر دو جهان

پرسا اجارات بیکه امیر　　　بتعجیل تاب جه او زال پیر

واتش بی عزیز ند حور رحوالی　　　آمان سواران یوسف مانه

هر دو ساعتی مردان به سوار　　　دیاری نبی پیشان دو جار

جه یانه نبی بکر آغای پدر　　　هر دوشان دردم برشین به در

جه سرای تاجدین بیامن حریا　　　مهمانها و ن روم دیترگین

ملک جان ازانه دست کرد و فریاد　　　فریاد با شو وا ویلای پیدا لو

خیلی ازو بحث بکر نعرین کرد　　　پیاپی کیش دم دم آه سرد

فائیدش نبی خاموش بی وویش　　　ساکن با بجور زو برو دلریش

ابنا بشنوه امیری نامدار　　　جه سرای تاجدین چون کرتش قرار

سحر شبان روز مجلس آنه کا ژندن پرلیشان سازو موسیقار

تاج الدین سه شونشی به دیوان هم عمو چکوی مرد پهلوان

شخصی کیانا امیر بدوان سه شون تاجدین نامان بدوان

نعش عیش جیش دان اشر کیانو جواب به خیر وجه شتر

جواب دا تاجدین واجه وامیر مهمانم آمان یا بنو دلگیر

آما او دا مرستا ده راه عرض کرد و جناب امیر هیچا

میرزیندین جه نو کیانا پیغام ولیش مهمانش بیان وقت شام

چون یاوا بگوش رکیان ای خبر دل دروونش پیس آما و در

سی ولای دایه عجوزه دوران دانش پی دایه فکری کر مهمان

امیشو میرزیندین تاجدین مهمان دعوت کردنان پری وزده یان

تا تی منزلون امیری کرزین بدر و نیش امیشو جا لو زرین

بی من دو رو دو داغ مما نو جا اگر عمرم بو بی زیدو یا وا

بو تا امن تو پیوندی کریم کاری و تدبیر پسندی کریم

دایه فرزندیم چه فغانن به رستم ای کار خیلی آسانن

دارم مدویری بکه‌روون له‌و پا — هه‌ر دوشان جه‌ هه‌م بکه‌روون جدا

دردم هوریزا له‌و زال وه‌رین — لوا وه‌ پای قره تاج الدین

نکه‌ کرد جه‌ دور قره تاج الدین — چنی مم وه‌ پا الیستادن قرین

لادی کشی ولاش درون پر جه‌ غم — عرض کردش وه‌ مم رازان درژم

وه‌ آتشن ای فرزند نور دیده‌ دین — ارشیت بدیوان امیر زیندین

بوییم مه‌زانوون تا تو خواهرش — مدروینت مشو نور سش

خواهری دارو نه‌ مطبخ کفش — کتر سوکند دیده‌ هم لار و جفش

باشن بکه‌ر لفت خفوان — جو الفی حرن تو کرو سر نگون

هه‌ر راکه‌ صواب من واتم پریت — باقی اختیار وه‌ پایش بویت

امیر هوش فت قول زال پیر — دل پری لدار بند کرد بزنجیر

وه‌ قتشام یاور وارد بین وه‌ هم — یاوان او سرای میران جم

برسشم آداب شرط ادب کرد — مشروط زیندین میر بجا آورد

زیندین هم بوسا هر دو کوی مم — نشانه جه‌ پهلوش نشتش چنی هم

والنس وه‌ ترک مای هزار بار روحیر — قدومت آورد بلی ملکان دیر

ایرم

امیر هم جه نو تو ضعفش کرد — موبت موبتان جرای صدو برد

وقت شام آما آوردن طعام — مرغان بریان انواع طعام

بر و پشت خوان تمام زرآلود — اخضر و احمر اسپر و کبود

طعام بی‌آلت فلفل بار بانه — نیاشان نخوان جنی شیش انداز

برگان یک سر ولردشان طعام — جه نقل نبات جه مغز بادام

هورداشش صفره دعاشان وا رما — نشتش شادی علاما اردنا

جه قهوه و قلیان هرجه لی تمام — واردن بزرگان الله خاص و عوام

مطربان آمان ژنذن ساز و عود — بوجاشان وشا چند مجمره عود

عیشی کرد و شو پری مم امیر — نمیوشش حش نوصف تحریر

چند روی دستور عشرت با نگار — دلیران سرمست سراسیمه وار

هر شو بیه دستور عشرت نگار به — طلوع قمر وارده شکار به

شکار نکردن تا وقت لی یوار — جه کبک خرگوش ما وردن هزار

بلی مم جه فن شکار و لاما به — هم جا یک حیث هن ارژ دیا بل

هر سیدی بجا مخیر او بر — جدا نشتای مم منشی وور

امیر چو دلدار رو کرد و تا دین   عجب جوانن ای مرد پاکدین

مصلحت ایدن بو و سرزاو   لایق باون سرزاوی سرزاو

امیر زین‌دین خلعت را دردم   گردشن و سیر رار و خاطر کردن جم

بلی بکر آغا جه قار تاج دین   دل پر عداوت پر جه قار و قین

دایم خریک بی مرد نابکار   بکر و امیر بنمانو اضرار

فرصت ملو دارا نتوان تا ورو   فتنه پی امیر ابر پا کرو

هر روم جهی امیر پر فام   ستر بخش بکرد دائم المدام

ایجار بشنوه شتی جه خاتون   پی دیدنی مم دست کرد وافسون

هرجا شتی و روی مجلس میردن   پرجه سنگ ریک هیچ نموردن

روی میر زین‌دین و آتش نجوا   آنه هه مانن نکیانه بور

هرجه سنگ ریک و وی دنشش بین   امیری جمن مم مهمانم بین

جواب دا خاتون بشرت ادب   گناهیم بین ای عالی نسب

کنیزان طعام ماوران بکار   البت خلی لیشن میوا اظهار

نمشون و آب من جه خوف میر   بوسه طعان بین نا گز بیر

ماوون دا

ماذون دا امیر خاتون دلبر　　من بعد رها بر نزوی دشت درز

هر طعامی هن ویت درست بکر　　قبول نداریدن خلل دو اثر

خاتون وات بلی میر تمیزم　　چه کنیزکان کمتر کنیزم

بشنو داستان عجایب دلگیر　　نشته بی امیر ماتم زویر

روکردو عضو جکوی برادر　　ایمرو کوی عمان وینم دان اثر

او تخت نرده باور بدلواز　　لش نیم نردی جرج کج باز

آوردن نشش هر سه براکی　　نیاشان بنای کار نرد بازی

چند اوین چه پاین هر سیشان ویرد　　چه ناگاه بامبر تاک تنیای فرد

خاتون شیرین جبین بوگلاب　　آنا چون خورشید لبر چشمه آب

سرتا پا لباس تلای زرورق　　خورشید چه نورش بوکرش زرونق

نازک نازدار پری زاده　　چه لطف پری پاک افتاده

بالابلندی عرعر اندامی　　قمر رخساری ماهی تمامی

دو چشمان سیا عنبرین موی　　لول ورره حیان افعی گیسوی

آوش دوران کمان ابروی　　وی کری وی باز وی دهرسوی

خونخوار و پر چشم فدا سرشی — مغرور و مدهوش احوال نپرسی

مکر ها قطال در بیان مستی — تیر غمزه و ناز دایم نشستی

سر تا پا بوز قدرت سرشتش — بالا وینهٔ حور باغ وهشتش

شوقش وینه ماه دو هفته بینی — رو یمه رم کیش ناز دار چینی

گوره چی تاران سیا شعبانی — گردن سر آویز تخت پیشانی

جا گرش پای عرق چینوه — جواهرشان بهای چینوه

هه سپرداری لف سیای چین چین — لب پی بوسان لعل ناب جیش

ابرو چون کمان کور گیر بهرام — یان مدر هلال یک شوه تمام

نقاش قدرت دوعین کردن مشق — یعنی و سرمشق عاشقان عشق

آهوی تاران خوش چریده — ولد ده جیران سا پروریده

دم درج یاقوت کیلن جه گوهر — پروردن بنازچون شهد و شکر

دو دستش کلاف معترضی کردن — و بان کوناش چین چین چین وردن

بو توری ناکن وقت عبارت — لعل بدخشان مدو بغارت

شعای زلفان مدر و شوه دور — ناجی گوی بلور یا خود دریای نور

کردن

گردن صراحی چون مینای سپکرد   دیارن وهان چال بیتی زرد

پرچه ماوی خال فیروزه خالان   درّن مرجانن دهان ز تمان

عمان سکر سیب یا لیموی کالن   یا خوشنامه زرد   بی خالن

وی وی جه جیان خم وردن وم   بین وسیوان سیوخالو مم

بالاچون نونول تام عرعر   نمایان جه لاش صول صنوبر

با ترکیب اندام شوخ شنگو   بی سرمستی باز مدهوش رکوه

آما وسر آب خاوخاو خرامان   چون وحشی لی باک ل وماه تابان

امیر چون حیش کن با د نور   وات حاصل علی جی آزاده جور

یه کی بو بی نور محبوب دلبر   کی بو چون خورشید نوقش دااهر

جواب دان دردم هر دو برادر   وارش نور جسم غمزده عمر در

با کثرت عجم غیبت کم کردن   یا جرعه نجام سرمستیت وردن

یا یانه درون ویت کردن ویران   نشناسی بکرد دست امیران

هوش حشم کره لرزتی سپش   معلوم بو جه لات که یار ویش

امیر چون لرزنای کعشا رودراز   چون وحشی مرغی آما پیر داز

وات برادران رازم مکن فاش   اررضا دارون من مشو وراش

سر وخاکپای سالتش موروون   استدعایم ئین عرضش مکرون

آما بجواب عزی برادر   واتش نورچشم ای یار یاور

چارسو مقامن هر سوی گذر   هرچه غازان ای روی دستشان

کمکش ورش غازان کار   چه لای میرزینه دین بکران اظهار

صادقیو خدمت پیت مو بتا   مشو نزاکش ساکن بر بجا

ئمیر وات دنیا یک فروکش   دلوازی چنی امیران وش

چکو وات عزم کارت پیش   با بشو نزاش که یار رولش

ونیه راد یان مکری تدبیر   کارت پیش بنو با بنو دلگیر

وات ای برادر که یار وینش   بشو بواچه هر سخن بینش

هر تیار زنت هن بواچه پرسش   خوشا بیح بنو مکره اندیش

هوز نزاد دیا ئمیر تا مدار   رو کرد وجانب خاتون نازدار

یاور وخدمت صول نازپرور   سلام داونش چون شهد و شکر

علیک دا جواب خاتون وجاب   ماندهنیش کهر دلی خیر و صواب

دوله دیقم

دوسه ~~دقیقه سوزراند~~ یار　　منظورش بکرد بو پری رخسار

آخر سرانجام خاتون نازدار　　واتش وامیر غمزده غم بار

ار عزمت وصول باور وانجام　　ار آب هنوشی بنوشه و جام

دیرن وقتی پیر رایی هر مرات　　تا من بشوروون ای قات جاجات

آما بجواب امیر دل جو　　شتم منیا لکسندنم وضو

اما عرضش داروون اردلی　　پنت بواچون مرای نهانی

خاتون وارت وهم مرهوشت یانی　　عجب هی عجب من کی تؤم دینی

آما بجواب امیر دلریش　　راستشان ورش عقلان پیش

رازشان معقول و مکو کاران　　زن هیچ پیشیم وفاداران

باز آما درار خاتون وضرور　　من کی تؤم دین ماچی پی دستور

آما و سخن میرخوش کلام　　واتش و خاتون ای ماه تمام

او روم سناسای اینیا زکیدن　　بحر برآمای و شهر یمن

بحکم ایزد لامکان فرد　　تا عوش مث قرار داده کرد

بجواب راحت لسر وهم بردم　　سیری لطاعت وهم سیر دیم

هەردوشان بیک سپردم — هردوجە ناگاه جە هم ویردیم

میش وست مدام هم بکورتار — البتە مواچی نداروون جار

خاتون چون ارزانی قول گفتار — زیرا بجیدا سریان هزار

دات بغدات بوکیان شیرینیم — دات بادوار رنج و رنیم

نرانام تونی نور دیدوکیان — من جە گفتەی ویم ها پیم پشیمان

امیدین جە لای زیوکت شان — معذور بداریم جی حرف نادان

آما بجواب امیر نازدار — حرف معذوریت بابو بەرکنار

بجای خلوت منشین جە هم — اشکار کرین کردین دروغم

آما و گفتار شای پری مدارم — عرض کرد و خدمت امیری نام

بغیر جە او ماق ویم جاگە کو — هر وقت بجر تشریف میو

قدم رنجان کرکیام بو فدات — ویشە کنیزان سرم ها نرات

ندرینە باران کیشا نزوی دست — داش و دادتم نە بغل سوست

هردو جە منظور سیر با دیدشان — گرتشان جەهم نشان پنتان

جدا ایپن جەهم زهر و مشتری — با مرو فرمان حی داوری

ایراش

ریزلیش بر باد آرام و قرار   شو پر دردو جش نه یا هجر یار

شو پا و جش وست ندوشش بار   اندوش بلند بی چون برزی کوسار

خواب خوراکش ئیل کرد بری   فکر و خیالش سودای خاتون زین

ذوق شادیش لی او نشو ماتم   قلا قلاش کرد سلطانان غم

خروس برآورد صوت صبح سحر   موذن وانامش الله اکبر

روشن بی و نور سحرا و دلت در   او وقت نمازان برآمان ور

امیر هور نیزا دل جه غم پرور   ادا کردش فرض حق تو انکر

آتش درون وتش درا تر   هور نیزا جه تاب تا آما بور

او جاکه وا عده پیش دربانان   شی باو دیار وا مدک زمان

خاتون کنیزی دردم کرد روان   بشو بوینه ار کسی مدران

بتا و تعجیل جواب باور پیم   تا که دیدارش بوینون بویم

کنیز کا آمای صبر و آرام   یا بو جای موا عد معا م

دلیشکه جوانی مدران نا و جا   دینه یوسف به حسن سیما

و هیرو ج بدران به صید نک دوان   جهان وندهیان نگارش افسون

چشم انتظار خاتون کرد بدر   تا که کی هردو کنیزک اثر

ساعتی ویرو ئیزاری جه کیان   بجواب ارزو یافت نه نام نشان

یکی هیش کردنه عقب روان   اوریش نادم بی بی نام نشان

عجب منده خاتون جه ناهای ایشان   آما و بیرون خاطر پریشان

دلتنگ شای امیر مدران چون لولاک   کنیزان هر دو مدهوش جه خاک

رو کردوا امیر خاتون زمان   وشان های وبان بنای جهان

دیم خاوی ای سالار جم   مگر جه محشر بیاوین وهم

در جواب آما امیر دوران   باش نازداران خاتون زمان

هر سر نوشتی جه ذات سبحان   بنویسو مبو بویون عیان

بلی استدعام ایدن ار دلی   مک هم جدا بوین نه دنیای فانی

خلوت من و تو جه سرای زندین   لادی وه هامدم وهم هنشیم

انگشت قبول نیا وه دیده   کای آرام جان روح رمیده

هر وقت فرصت بو مشت بار مان   فیشتر من جه تو جویای یاران

وا آتش ی نازدار ای کمان ابرو   واداما ن هر دو سرای زندین بو

هور کیلا او ادیم ما مدار

هورکیلا لوا امیر نامدار / شی بجا که ولیش ملعون نازدار

دعاش کرد امیر باندوه دل / یارب رحمتی جه سر کی نازل

بلی پی دفع جود غبار بو / دماغ شکار امیر اظهار بو

بامر فرمان لامکان فرد / مقرون جه هدف اجابت ویرد

او شو باران نزول کرد جه تار / مزین کردش دشت کوه سار

سحر امیر وات بیاران یک / جا تزدن وشار ررا مشون و شکار

جاوشان جاروان پانه پیا / جه اهل جزیر خولش بیگانه

حضر بان تمام جه اهل شکار / هیچکس جه پانه نگیر و قرار

وان نه طلی باز کوچها بندن / کلاوه جه فرق شاهنشان سندن

مم که سر زاو پا بیا نابور / میر بر شا جه مم پیش آن اسبر

تاج الدین واتش میری لطفر / مم آزار داری عاجز و زویر

همانوسو امیر و شکار / تامش دلکیر ضایف زکار

امیر چون شفقت واتش و زار گران / پیان او دما تمام نوکران

نمشون بی مم امیر و شکار / بکیلان او پس پیاده سوار

آما وگفتار تاج الدین چه نو　　واتش دولت یار بو ژنو بژو

والیس لشکران سواران دا و　　به شخوای امیر سکین بو سر راو

هر وقت که امیر سشغا یاورش بی　　البته به شکار میاو وه ویش

قبول کرد گفتار تاج الدین هما　　لشکر تمامی روان بی وان

ایوار جو دیدا خاتون گزین　　آما و بیرون چون ماه پروین

یاوا و خدمت امیر دلبر　　نشش چنی هم چون شهد و شکر

ششین نزوی دو شک لحاف زرین　　گردشان زرزان و پرده ورین

پریشان کردن سنبل چنی گل　　بلبل مسفار زند نزوی پره گل

چهچه هزار رم و پره گل　　عندلیب با چو مرا اولی حاصل

عیشی بسازنان دو عاشق زار　　قند چنی شکر و لب کردن بار

ار کسی مشی نوزا ززه گذار　　نبات چنی قند میش و نثار

پیچی زهرآلود چه نافه بوار　　قرار دا نه بین دو یاره دلدار

نزحیش وا چون سر انجام کا　　هر دو شان نه خواب راحت بیزار

لب و بان لب و هم پیوستن　　نم نسر چشمه حیوان لبش

عالام ابشان

حالا چه ایشان نکرین گفتار — بدریم احبار امیری سالار

چون شین لوون گالی یاران — ولاچن ندشت تمام سواران

عاجز با امیر ارور وجه شکار — واتش وبکر امیر نامدار

لذّتی ندیم امیّر وجی شکار — غیر از عاجزی اندوهی زکار

بی امیرم حرامن ای تراو — آزارشان وورد سواران داو

آنا بجواب بکر بیغ ازار — عرض کرد و خدمت امیری نامدار

آنام وقت صبح بوردن اجبار — من آزار داران مشو و شکار

چو در یکدا ابندلی زوا نم — چنی تو نبی دنگی وارنم

وزنه شهزادی بونیه امیر — آزار دار کینو غرب زویر

او چه مناسب هرشی و شکار — چه لای بزرگان ایدمنا نو عار

امیر چون شنفت آفرین وا نا — واتش چا وشان بکران ها نا

سوران جم بان بطالن شکار — هیچان عنان تا مشین وشا

تاج الدین آواز کرد وبیکنه — ای یار دلدار کاری بونیه

بویم منزاتون من چنی یاور — نسرای امیر لشش پنجر

هیچ فامش نین جە سودای دلدار   خبردارش کەر ورجە کار و زار
بکین چون ارژنە بەر آماو تاو   جدا بی جە قلب سواران درو
خیلی تاخیر کرد بامر قدیر   داخل بی بکین وصل بی امیر
آماو سرا بکین و شتاب   دیکە سرمستش هر دوشان بخواب
واتش ای میر خفتە بیخبر   هرخواوە کە آفاق آهر کرت نور
امیر زین دین یا وا بە جار   پیای جە زین آما بیقرار
شین و بخشان تمام سمندان   ژندن او تراغان بازو بالبان
شاهین سعر کردن کلاو   ناوقتش امیر پیو جە لاوە
زار زار کریوا بکین بزبون   اسرینی ماراتت وردی خاتون
جە تاب کریی اسرین بکین   خاتون بیدار بی جە خاو شیرین
آواز کرد و مم خاتون بدسال   هورێزە بدیە چیش بیان آمال
چاوش امیر نشتن جە لامان   ناموسمان کشی تا آخر زمان
مم جون گشت دگرد نرگس شهلا   دیکە بکین ایستادن و پا
فرخ امیر جە آمای او یار   آخر سرانجام آما نە گفتار

وات

وات یانی چادرش میرای نازدار ... بسکین غلامن یار وفادار

واتش ای امیر یانی جای گذر ... خاتون زین جه بهشت ویت مهمان بکر

هر وقت میر آما مجزه و با ... آزار دارن مداری گناه

وست نزدی فقا خاتون زلف زیر ... پوشاو بالاش کرگ قاقم بیز

ناگاه چادرشان آمان بالوان ... دورباش دورباش یاوا کیوان

پیالی جه اسپ میر درز مان ... پا بیاو فرش اودۀ دیوخان

سلام کرد وم علیک دا جواب ... نخیز او پا خیلی کرد عتاب

پرسش آزار امیری هیجا ... جاغی درستی الحمدلله

آما وکفا رشاه بیک بخش ... واتش لشادی جانی وتخت

خیلی ناچاغم سستی آزارم ... جه سستی آزار نیان قرارم

دعا کرد میر بصدق و وفا ... امیدم خدا بیت درو شفا

مم واتش چراغ شاهیت گران بو ... بیعت جه فرق دشمن بران بو

ایکه چون دعوات امیر بی تمام ... انبار تاج الدین آما نه کلام

باشا روسر آما نه گفتار ... اشارتش کرد وم مهمان وار

میر سلامش کرد نجزای وبا   بەناموسیت کرد نەهەر دو نیا

وجنی زبان عرض کرد وتاج دین   خبردارش کرد جەحالات زین

چون دانا تاجدین وەقتێ نەکار   خاتون نشان دارش دوگیسوی نازلە

اشارتش کرد وعوز و هکو   بشو وخانە بەوان دو

واچە وراستی طفل گهوارە   باورو وبر و بلا مدارە

آتش بەرو سرا و دیوەخان   خاتون جە وفای ممن جە دیوان

بەبکینە واتش بدیە هنە یار   هر وقت طاهر بو دوشت نور نار

تانا باورە بی میری کرزین   وارە سوچیا خانە تاج الدین

انبار لشنوەی جە عوز جهکو   یاوان وخانە شیران شکو

وارد بین وجاهەر دو براستی   مدعاوارش وخاتون راستی

بەدیە جیتش کرد خاتون دلبر   نودم گهوارش بر اورد وبر

بنچهار جانب خانە سراسر   آهەردا آهەر سقف بام ودر

شرارەی آهەر بولو کرد آشر   کرەی نار یاوا وچرخ اخضر

ونش معلوم بی سکاین کرە نار   تاناش کرد تانا او وبی قرار

واتش

وارشش ای میران سپاهان سالار — سراسر جهان گرتش گوزه نار
اگر میر بویش نشو به مدار — خانه تاج الدین سوچا جنی شار
امیر ایدشنفش هور ریزا و پا — تمام احضارات راهی پی نراه
ریشان گره نار یاوان بگردون — روی صحراش گردن و ظلمات تون
چارچی جارش دا بیلدران تمام — مردمان یاوان وعشق سربام
موذن واناش الله اکبر — هر زبه گره نار چون نار السقر
چند هزار گوزه و جدان پر آب — ریزانان نه روی شراره پرتاب
تا که در یکی گوشش لی نه کار — آخر سرانجام کشیا گوزه نار
بلی ناو ناق تاج الدین بجا — اسباب نمند تمام سوچیا
نه رخت ناشیانه از جوبات — تمام لی و کرد نه روی سربات
امیر بغ هاش وگشت سروران — اعلا تا ادنا کارساری گیران
خانه تاج الدین یک سر به ودو — هو بگیرش جمله بارو بود
به فرمای امیر هرکس به لای — مال دار وی مال هر تا گدای
گردن بارو بود قبر تاج الدین — گوگو زر و سیم کو لی نه زمین

دوسه چندانه مالش ن جم کرد — الثقات میرچه حساب ویرد

گوش بدرو مم چنی خاتو زین — چه سرای امیر چه یک جلا بین

دسمالی چه زین بجا مند نو جا — بکر پنهان بی ناو قبا

دردم حاضر بی هورش کرت سال — وات مدوش ودت میر بزر قبال

احضار مجلس کرد بی پریشان — هرکسی لوان و جاگه ویشان

امیرهم آما بجا کرت قرار — طلب کرد بکر مردود مردار

روکرد و بکر آنه یانی چیش — اعلا تا ادنا مسکین درویش

آماو هانای پاشا تاج الدین — تو نانای بو جا رالت واچه یقین

قیدی ندارو نامات بر کنار — دارو و ندار مفلس مالدار

هرکس و پای ویش کیش غرامت — نه غرامت دای نه کیشی حرمت

روکرد و امیر امیران پیش — آماو گفتار او مرد بدکیش

کسی خانه ویش بوچو بوشیش — من چه پیش مون غرامت پریش

امیر چه رازان بکر پا سلام — واتش رات واچه حالی بون تمام

بکر عرضش کرد بمناو واچو — ای سخی چه لای شاهی چه ویته تو

واتش

واتش بو رچه بلی مختصر   نزوی راستی به لبی دردی سر

آنا و کفار بکر بیقرار   وات او رو امیر بر شی و شکار

بهانش بس زام کرتش آرام   نانا و شکار امیری انام

ولیش و ست و آزار زویر و ماتم   لی اید کرد چنی زین یاقون و غم

او روش ای امیر آما به شکار   زین جه پشت م کرته بی قرار

جو بو نه جه آمات نخیز او پا   هر دو حاضر بین نه دیوان شاه

واقعون کری هر دوشان یقین   حالی کردشان قره تاج الدین

جو پی آتش ورای نه دیوا خان   تا نجات یابان کجا که دیوان

اربکر ف من نداری بقا   یه دسمال زین منده بی جا

امیر جه بکر شنفت ای خبر   دشنام دا و نشو واتای من کهنه

نایاب بر نه چم روسیای من کو   م جه کو بین خاتو زین جه کو

روی صد دسمال خاتون عزیز   مدو و خلقان واصل کنیز

ار جاری مه نی باچی ای کفار   قسم و بیچون دارای جهان مدار

سزاش حبس مدون و سرای   بو اجا نوه تا روی قیامت

بهار خیزیا بکمر بد کار ... شی وات و طفلان پی فاش لی کار

مدون پنهان چند خورمای شیرین ... وا چه مم دیمان چنی خاتو زین

نه هر جا طفلی که مدا دیار ... میاوا ولاش بکمر بیقرار

خورما مدا پیش تعلیمش بکرد ... تا کردین طفلان جزیر تمام کرد

روی سوار بد امیر پی شکار ... ولیش طفلان ها جان نکو چو بازار

نه سرای دیوان امیران جم ... مم زینان دینان و هم

امیر ادیش شفت بر هیچ حال ... نزدش او شکار آما و دیوان

طلب کرد بکر و تش ای مردود ... ای کاره چه حرف تو باین موجود

انجامش یاوان بجز ابا ای کار ... مکری لیش کره بکرش طیار

هم مبو معلوم بداری یقین ... کفتاران ویت وا ته خاتو زین

عرض کرد و خدمت امیر انام ... تدبیرش ایدن بفرانه تمام

دعوت بکره یاران جنی مم ... بعد از نان وردن نرد باورو جم

نوبت او ین کرمه نرد بازی ... مبو تصویری ندل لبازی

دو سه فرد واچه وقم یارش ... نزدی استهزا بدو آزارش

جوابم بشنو

جو دم بشنود اسهرای دلبر   آکه واز یاین جه خیر و جه شر

البت حرفی بد میوش بزبان   بنام خاتون اهو بزوی دیوان

هر وقت معلوم بو جه میر و اعیان   حرام زادنان جه قاپی شاهان

جو دم بغزا دارش بزوی تیغ   لادی جه کشتش نکره دریغ

حرف مدارون پادشا و گدا   رازشان یاین جه حرف بد راه

امیر چون سشنغ دعوت کر دیاران   بامر قدرت یاوان بدیوان

وقت شام آما صفره آوردن   شهد و مطعومات ناول کردن

نو وقت آمای قلیان قاوه   میرز سیدین دی دیا ولاوه

... نحو نزد باوران وجم   آرزوم نزدن آروچنی جم

آوردن تحته نیان وزمین   درشان قرار دان نکی نه زنگین

دوسه مراتبشا نان داش نزد   امیر وات وجم بوا جه یک فرد

وات نمزانون جیش وا جو امیر   بو بیرجه گنام بی عذر و تقصیر

امیر وات امیر تو دیان یارم   وینه عجوزان بالاش بین خم

کوشش وینه موش سوراخ دیوار   که هیهات المنظر غلیظ مردار

چو دم خاتو زین ملک سیلا شراب | مم چون خاتون دی جرگش کباب

روکرد وامیر بصد فارو قاین | واتش ای امیر نادرۀ گزین

یارم خاتو زین دوحشت امران | امیر آورد دل کزیده شیران

ها شبرۀ امیر زیدین موانان | حسرت مندش شاهان جهان

تاج الدین لاز ذ روکرد وامیر | واتش سوا چه حرف ناکردیز

بیحیس سوار چی مرهوشت باین | هوش فکر و خام صلات برشین

آمابزبان امیری امام | زوانم غلط آورد ای کلام

آمام بواچون و ملک ریحان | یا خاتون استی شای پریان

لکابی زبانم مندم بدزبان | آوردم اسم خاتون زبان

امیر چون شفقت فرما بیغرار | درساتی جدیوان کیشش برار

تاج الدین خیز ادات داو خنجر | قسم بو بذات پادشای اکبر

هر کس بر خیزو بقهر جا میرز | غلاصیش باین جا الماس تیز

عفو بر آما سدی کرد تکار | کرته بدبست تیغ زهرآبدار

هر کس آرزوی کشتۀ مم کرو | باللّه بدستم سرز اما وررو

جلو

چلپران آما جه دیوان — گرته بە وردست تیغ بە آمان

هرکسی غرش کشته امیرن — بە تیغ الماس لاشش اسیرن

بکنیه دردم آهر گرا لیش — دستش دراو تیغ پچوف اندیش

روکرد وه امیر یار وفادار — قسم وه چون پادشای غفار

هرکس بگاکش سرخیز و وقار — مپیکون وه تیغ شاه شهریار

دردم هورکرش امیر بیقرار — تا شین وه یانه بکرش قرار

او شو میرزا نیدین هیچ بکرد خواب — جه خوف یاران کشان بیتاب

سحر زو بکر طلب کرد امیر — بدیه چیشت کردم ور دبه تدبیر

تدبیر بکره تا چون مبو جو ن — ورنه وه تیغی قزلتوت مهون

جه نو سازنا فنون بە مدار — روکرد وه امیر وات ای شهریار

تدبیرش ایدن آواز کر یاران — بدره وه عم خاتون کسر زبان

جبا نو پوشش با در مالانه — بدره و تا جدین پری بهانه

هر وقت روان بە تاج الدین راهی — بکره وه عم هرچه ویت خواهی

قبول کرد تدبیر بکر چون امیر — طلب کرد آمان یاران دلیر

وات وتاج الدین حضرت بوجم / خانوزین نجشام یکباره و مم

تاج الدین لزنذ جه امیر کلام / درمانش بوسا بصد احترام

روکرد و تاجدین امیر نامدار / فردا راهی بر بگیره قرار

قانون ایلات بادرما لانه / تا نجشام و تو پا ویت لبانه

چون مم مهمانن جمانونی جا / حاضر بو جه لام جه کاوه بیکاه

تا بجیزیت بازگشت مبون / اسباب شادی درریت بکرون

مهرنو تاج الدین هور یزاو پا / جه روی بندگی بوسا دریت شاه

مبارکبادی خیزا جه مجلس / خاطر جم کردن یاران مونس

ساکن بین اروشو نجا طرکش د / غم خیالان تمام دان و باد

نودم که طلوع رو بد اشکار / تاج الدین و اسپ تازی بی سوار

عفو با چکو شیران شکار / بردش جهی ویش بشکین نامدار

همت خواهش کرد جه شاه امیر / وات خانه و یانش به عذر و تقصیر

هرچه و یت خواهی فاعل سر مختار / هرچه عرضش باوره نه کار

مم وات احتیاج به حرف ندارو / کردتان بذات خدا مسپارو

اروان

روان بین دردم پی عزم بردن   بدیهش کرد چرخ هر فنون

چند روزی گذشت تمامین کار   چه نوبت زناسی ریو بدکار

زنیدین زیاف ورت کرد پی میر   دعوت کردا رو میر بی نظیر

لوا وخدمت امیر چون شای لم   نشتش برابر هر دوشان وهم

وقت شام آما صفره آوردن   الوان طعامان نوش جان کردن

قلیان قاوه آما ندیوان   عزم نرد بازی آما میدان

نردشان آوردآن بدلواز   مم چنی زنیدین اوین کردن ساز

مم وات وامیر دلواز بو وهم   زنیدین ورت بلی بوبان جم

دو سه مرتبه کردشان اوین   میر اغلبش کرد جه امیر زنیدین

مکبر چو دید اگری کردنه کار   شی واندرون نکردش مدار

وات کیانی توزین نردی بهانه   میر فرمان بو ودیوان خانه

نروی بخره منظور بدرو   چنی مم دلواز شترنج کرو

دردم بر آما خاتون ونه   نروی بخره نکردش نگاه

اوروشای امیر خلی پی غالب   شاه ویکاوین پیچ نی طالب

چه آمای خاتون و اقفش بی غم ‌‌ ‌ چه قفای شوه منظور دالی جم

رو کرد و بکر چیش آمان بویم ‌‌ ‌ امیر ویسج نزدی همیو پریم

آما بجواب بکر سراجی م ‌‌ ‌ وات تبدیل کران هر دوتان مقام

ار قامتش کرد میرزینه‌دین دردم ‌‌ ‌ میر و جای امیر امیر و جای مم

نشش هر دوشان برابر بجا ‌‌ ‌ امیر بلند کرد دو چشم شهلا

دلش وجه خاتون نزدی بحجره ‌‌ ‌ ارو دیش لوا چه بن تیک سره

احتمش معلق دروزنش پر رنج ‌‌ ‌ تمدیش و چیغامان سترنج

تمراماش داش فرض کول کامن ‌‌ ‌ رخ شاه چه کام جاشان مقامن

داوشان سترنج مشا یکسر ‌‌ ‌ اما چه درون هیچ نبیش خبر

چند روین چه بان هر دوشان ویرد ‌‌ ‌ آخر الانجام زینه‌دین کرد برد

رو کردش وه مم امیر ورراضی ‌‌ ‌ واتش لسندم دار و دستبازی

آما بجواب امیر غمبار ‌‌ ‌ حاشا ئیم نین چه لوای ای کار

هر ارادعات هن بوازه و کام ‌‌ ‌ احتیار داری باقی والسلام

فرما و خاتون بو و اندرون ‌‌ ‌ رو کتش به بند به باچند وجون

تجابکاد

جواب کرد خاتون وست نجا کەیش   عزا بە عزان امیران پیش

روان کرد خاتون اسم مرواری   پری ام کردش خیلی زنگاری

شی واندرون بستش دست مم   وات شاالله با تو عزم بیا کم

حکم حاکمن هیچ ندارو چار   جیش کرد چە دست جفای روزگار

سپردو یاران زیر زندان   بردن وز ندان خاطر پریشان

سر تا پاش بیجان بروق زنجیر   ولاش نه زندان زنگار و ونیر

وینه خاموشان قرار کرد نجا   استدعا کردش بدرگای خدا

رو کرد بالا وات ای خداوند   نجات در چە بند بندیان بند

فریادرسیده گشت بیچارگان   رها کننده یاران زندان

ار زرتی لطفت هم هندن اثر   بزودی نه قید نجاتم بدر

آوردی وارزم بدین دلبر   اربدیام هنی غمخوار یاور

بیزارم بیزار چی زندگانی   دعام قبول کر زود و سبحانی

بسوز درون دعاش کرد امیر   دعاش قبول کرد حق بی نظیر

ابنار چە شای مم بکرین گفتار   تجدید بدر رون داستان اخبار

امیر چون وێش بزوی زندان م نشت و خاطرش دردل بیم غم
شوا ما خاتون دلت کرد بزاری زاری چه زاری زاری زکاری
رو کرد نه درگای حی جاری واتش خدایا توی سبب کاری
یا ایمشو درم بکری کاری یا ام جی زندان نجات بداری
چونکه دعاش کرد با نذر دل دعاش به هدف یاوا مقابل
درست کرد بعضی جه طعام نان نعمت الوان مرغان بریان
دراش و یک کنیز برای نهان کیاستش پری یار زندانی
تا که بدو کیاست وزندان هم کبک جه قاز مرغان بریان
روی بکرا آغا نزاکه نهان هور گیرا لوا رو کرد وزندان
دیا دلیش کم نشش و مسرور شوله رخسارش کرا ملتر جه نور
امیر زندان طلب کرد و بر هر سا اخبارت وردش بکیر
آما بجواب میر زندان جه لای خاتو زین پریش میوانان
رو کرد و امیر زندان نوز هان واتش ای بکار مردود نادان
ار امیر وانو به کار و کرد دار اعضای سالمت مریزو بدار

مکادی

کی دین جه دور قدیم روزگار — بندی به بند و بوشیه پروار
حالا جه تقصیر کنا ست ویردم — جه مورای لاس خلاصت کردم
بلی آگات بو جی دماش وینه — بغیر از دونان مدرسش پینه
نعم وات امیرزندان بیقرار — روان بی لوا بکمر بی مدار
منقطع کردن خوراک خاتون — هم مه نه مسه زبون بی زبون
انبار بام بنای مهتر بین — بوچیین فردی جه فره ناصدین
روی نشته بی میرزنیدین کار — آوردش نه دل آرزوی شکار
فرما اسپش آوردن دردم — روان بی امیر جنی خاص جم
سه روج شکار نما میرزنیک — نگاه کر وام بنای مهتر بین
خاتون نروی کوشک نشته بغمین — ناگاه پیدا بی گردی جه زمین
دیار دعوچکو با سنکین — اسپان متازان نروی سرزمین
زین که وقت جه آمای یاران — آواز کر دیاران چابک سواران
بی جش متازید اسپان نروی رون — امیرزندان زبون زبون
ناموستان کم مردان سرور — هنی بی مردی نوبیان کمر

به چندی وقتی چم نزاشان — روحش نعتران نوم الی شان

دریغا دریغ پی زلیسی مم — حسرت و آحسرت جی ظلم ستم

بیدلوی پیدلوی جدای پیرای — نا ناصدها نا جی بجیده لری

زخم پری تو بی قوم بی فرد — داخسم پری تو دل منای پیکرد

شاد ادای کاره وکس نکردن — بی گنه شای ها وو و مردن

یاران چون ازین تمام خره پین — فرودجه کسپان ناهان وز یاین

درت کیشان و تیغ هر یک لای — هر یک عصاف چون اژدهای

آمان وقای امیر پیمدار — ودات ن امیر شین و شکار

بیجان عانان سواران دراو — شین وروی پرون سنجیل ناو

مکیلان نروی سحرا وشتاو — ناکاه میرزینین دیار دراجه تزاو

امیر چون جش کنا دیاران — لرزاو نیه سپه چون بغراران

روکردو بکر حیشش تدبیر — اجار بدلت یاران ملین گیر

آما ورازان بکبر جو دُما — چارش هر ایدن ایدنان صلا

بپای پیاده سر لحت عریان — بسنده شمشیر چون کردن کشان

لونزاکشان

شو نزاکت ان بکیرشان عنان — البت که اید دین مبان انشان
بو دستور بکیر مشورت کردش — امیر زنیدین بجا آوردش
اما دو گفتار امیری انام — وانش بویران جه عذر کنام
ودلوازی نرد کردین جی تم — انام نو ر ندا وز بان قسم
مبو وخاتون بکیروش کیا — هم بروز بار وش او نفر جاه
مادون بان بشان باورش نزهر — بکلام کم وانش جول نازهرور
یاران چون آزاینی جه اسب پیاپی — بوسان دست بای امیر و یقین
جه نو سوار بی امیر دروزمان — کردین برابر ود شار ریان
جو دم نفر مود میرانه دستور — بشو وزندان خاتون و ضرور
باور وبرامیر غم خوار — زوبر ولشو بکیر و قرار
کوش درو خاتون نازره سالان — ولیش آرایش دا لشو وزندان
بکیر هم وتاب ستی بخان مان — وانش نور جم ای ملک کیان
میرامرش کردن نه باران و سر — مشو وزندان خاتون دلبر
ار لشو وسر زندان خاتون زین — نم روحش بروار مبو چون نزرین

چون بهیرانم کردمن جه راکه م　　بشو و بالاش تو و خاطر جم

باورش و بر تو چاره هر غم　　بانو تیلم وزار بو ستم

جوجی هوریزا ملک با روان　　هامان روو آوردا و لوی زندان

خاتون هم نودم آما دررمان　　ویاکه مداران او ملک ریحان

وراتش بد حتر بیدین احسان　　جه کارت هندی جه آمای زندان

وات و کیزان ای جا دور زمان　　بتاو تعجیل هریم بکیران

ملک چون شنفت حقیات سر　　هراکنده کرد مزوی دلت در

کنیز و کوی حلی بین قرار　　ملک کرد افراوان فرار

خاتون چون آما و سر زندان　　آواز کرد و م بنای جهان

جه غم بوبیره واده نشاطن　　روشنی ظلمات روی سر طن

آواز دا امیر و نیم آوازه　　واتش ای عزیز نوغ سرافراز

تصدیقت کیشان چو نکه آمان　　بلی قابض روح جسم مستان

امیر جوابت فرستادمان　　تاکه ار و اجسم لستانی روان

دو تا گیسوی ریحان بلی دریز　　نعقرا و جا کرد رنش سر آویز

حلقش حلقا ویز و دست مکتوم ال

حلقش حلق ئاوێز دست لحلقەی لول — تارش باریک تر جە تار مفتول

هورگیش وبراوش کرێن راز — چون رەوی خالوش دار روحش کرد پرواز

بیزار بی جە عیش جە زندگانی — گیان کرد و فدای حور رضوانی

جوانیش جە ئالشت پری خاوزین — روحش ئارام گرت نە روضەی برین

اگر هزار سال جوانی وکام — عاقبت مرگن نداروو انجام

ایدنیای فانی هر پاسە گردن — کسی جە سایش وایە نبردن

بشنو جە خاتون نازدار دلدار — پارە پارە کرد خالان جە رخسار

بە پنجەی بلور صدفی گەردار — گردش وپداق زلفان شامار

یعنی وشاوێز پارە کرد جە هم — قرمز کرد پیان لوح سادەی سیم

بال طرەی ریز گشت داو تاراج — سیل هون ئاما پوشا تختەی عاج

بو بنیاو بوی شای عالی اعظم — واتش صدش اللە عمرم پیاکم

هر کسی توش وست نە چاه زندان — جرگش پارە بو وینەی بژان

هر تا زندە بو آتش ویش بنو — کامرانی ذوق دنیا پیش بنو

بخش نکون بو سرئاوێز جە غم — عرش غضب بو یا ورحتی غم

چه نو بلند کردن ایله ز کار — وه آتش ها مهران بپان او دیار

بدبان و گردش چرخ ستم کار — چه ظلمی بیم کرد ظالم غدار

ای ستم کاری وکس نشین — کی چون من دلدار جوانه مرگ دین

وفدای جوانیت شازاده شاهان — پری خال من ظلمی کردی راهان

کیشات ازیت بدشان بود — سورت ششی وبا دمایت بینا بود

دمای مرگ تو دل وکی درو — چه کونه بی دهر دل وش بکرو

شرط او شرطن کام ندیده دور — غربت شاران وجور کشته جور

بشون او میان دیبریان دیر — حرام بو جه من زوق شادی وسیر

ارش براتوجه ممنی شار — نیلی بکرو تاج چینی تو تار

قطره هر دو میو بی قرار — هوش مستانو جه اعدایان کار

بشو جه بسکنن یار وفاکیش — یا واونن دآو امیری دلتریش

ولش کیشا و بول جه باتاو سر — آوارش ویر دیگر سخ اخضر

اوندد ازنولیش به سخ و تبر — وردم هون جه فوق زامش اذر

سر مکون کنا ونیه بلهوشان — بی وهام نشین اهل خاموشان

هورکی

هورگرش لاشه امیر امیران
بردن پری شار کار سازیش گران

اسباب شورش مهیا کردن
بر سر شاهان تمام آوردن

شستش لاشه پاک کافور اندازش
عطر آمیز کردن جا کو جا زش

نیان لو کفن لاشش دزمان
وندشان چندی آیات قرآن

هون سیاوخش جه نو خورشان
ستون ایوان کیوان کیشاو

ناگاه پیدا بی چندی جه سوار
پیشان بی چند رخش چند تاج تور

سعتر و بالبان بازوشا هنیان
زرین قلاده بازو بالبان

پیاپی جه زین تمامی دررم
پرسان اخبارات وریان م

بشکین نکه گرد جون نراکه دور
دردم شناسان حکاکان دستور

جه نوز ابلیه فغان و زاری
خیزا جه پای مردان کاری

تمام اهل شار آمان ودامان
گردشان شیون زاری فراوان

اسرشین کهران زهین کرد قرمز
خونابه خیزا جه هر بوم مرز

ار پیان کرد فشیر اخبارت
آهر کبیر و تمام سرباط

هورگرش تابوت شازاده غریب
او جا آب گل کردش نصیب

برسم آداب برزیە ویشان — سپردن وخاک خاطر پریشان

یاران هورگیلان آمان اودما — بازهم لاشەم بجامند بجا

بشنوجە بسکین یاوران دنیا — بدزیە جیش کرد بار و فادار

سواران نیلی اسپان هم نیلی — قشان قلاخی تولهافیلی

سپداری جە نیل نیلی کردو پا — کرو بردەبی جە نیلی سما

نیل جە هندستان آما وقیمت — اوند نیلی کرد سپدا اقان بت

پایە قورماسان جی وقت زرە دوز — سیاوکبود کرد ماتمی افروز

همت خواهیش کرد اعلاما ادما — طپل شیون ژند راهی بی مزراه

ایجار بشنوە عجب داستان — جە روی راستی بکرو بپان

یک شو هوای تار دراج دیجور بی — ماه و ستارە هردو بی نور بی

سیلات باران مرتزالوار — ویتە سیل اسک ع لشقان زار

میرزین جی آما ولش گرت منوار — دیا دجانب خاتون نازدار

بنای شنای سیل مدران سفرزار — دم دم تکرو و بیری لم زکار

نالش بر مشو ماه و ستیار — گترە دروش گران ترجمار

چون

چون دلیش چه دستور میر نازدار ... نادم با چه دلیش چه کرده‌ای کار

بتاقی زانانش نین مجازی ... حقیقی عشق جه کارسازی

پشیمانیش بردچه دل برشی دود ... لبه ازو واقعات لشیمان چه بود

مدرو زمانی به رنگ دوران ... تا که خاتون زین آنا بابوان

بعد از ساعتی میرزیدین ولش ... لشی وه جای خاتون دلش

روکرد وه خاتون نور دیده دین ... پوسه با قدرت رب لوالمین

مایوس منشیه دل بکر غمگین ... پوسه با قدرت رب العالمین

آنا وجواب خاتون فرد قاین ... تو سلامت با مای من هر کین

اما استدعام ایدن که فردا ... مدریم معذور بداریم روا

سرکشی کلکوی امیر کرون ... رسم تعزیش وه جا باورون

خصت دای امیر خاتون دور زمان ... بولیش هور ریز اروان با روان

سحر هور ریز اجبانی وینه لبط ... کیش وه سر دا بر قه آخرت

چنی گیزان راهی بین وهم ... تا یاوان وه جای مزار کهم

هلای دور به دور که بانگش هر دا ... خاک مزارش گت کرد و سرا

خیلی گریوا لشین زاری   خیلی آواز کرد مم وز کاری

نەدی رنگ روش نە بە مزاری   غیر از سنگ خاک نشنو صدای

نالا مدرکای قادر بیچون   بسوز دروون نالا بکرد دون

یارب تا جی پیغمبر ذاتش   تا بە کریم روی رهبر ذاتش

هر چند خاصان نزوی حضرت   تا بە شریف نزوی قدرت

در لحظه نجا روحم بستانی   خلاص بون مجزای دنیای فانی

بامر قدرت لامکان دادار   معتزون و هدف اجابت یادا

روحش پنجرەی سینە کرد پرواز   نروضە ارم جا کرد و دلواز

مسیای موت آما روحش ورد   لعماش کرد و یخ بخندان سرد

بقار کوچش کرد نجو ز فلک   بی وهام نشین حوران ملک

روحش کرد بفدای جوان شیرین   لوا ندنیا و فارغ بە یقین

فلک جورت کرد جور بی ساتی   نسپردی بخاک نوبر نمایی

چند هزار غدرت کردن چە یاران   همی وسن جور یامت بو ویران

کیژان زومان و موت دلبر   گردشان بو روز دنیا کە محشر

گراوان

گریوان بسوز زاری بیقرار   چه ناگاه میر آما جه شکار

پرسا رجا بابت ای زاریه شین   واتشان تو وش بوت پا خاتونین

امیر چون شنفت حیران بد جه کار   ریزا جهلاد اسرینان هزار

نزوی خانه زین آما بدامان   جنی بزرگان میران سپاهان

هورکرش پایه تابوت خاتون   آوردن بشار بدیده پرخون

خلاصه شستش او ناز کبدن   لاشه شیرینش پیان نه کفن

بردن و معبر میران سالار   مدفونش کردن جه پهلوی یار

هورزیران پیان مخلوقات شار   صدای آما نو هر دو مزار

بکر جو دلدار آما و گفتار   جدا جدا یک نیشان قرار

امیر چون شنفت خروشا بقار   فرما بدران هر دو روی مزار

سیلداران دردم دیشان فراوان   نمکه کرد شان میران سالاران

هر کس بجای ویش لشی نجامه خواب   ملق ملق نور مجیز و تاب

چونکه دی لیتور غضب کرد امیر   رد کرد و یکبیر مردود بی پیر

هر دوشان جه دهر دنیا برشین   ایمای به بدی کوتاهیت [illegible]

دلت پیکاوە تیغ میر بیدریغ — بیسکاوەش ماتاوا وادریغ

روح پلیدش نشی و جهنم — او خاص فاسدی ص دنیای کم

معرکەش خبر دار کردن — لاشە ناپاکش وە خاک سپردن

نطرە ص هون جسم بد مذهب — کفش بین قبر دو عالی نصب

جودم اثر دا غاری تو دیار — بین و رقیب اوبر دو هزار

الیە مشهور نای چرخ کین — تو نزّ ما جان غاری مم زین

یاران هور کیلان آمان اوراما — مردم ساکن بو ص شو رو غوغا

انبار شنوان یاوران یار — چون لو شکین یار وفادار

مندویک [illegible] بیاوو دش — [illegible] نە واقعە سشای سشهریار

شا چون ویش بخواب بکیە [illegible] — [illegible] بە خواب جرو قرار

آواز کرد یاران میران سلا [illegible] — [illegible] وی ایم نی انجام کار

سالاران آمان [illegible] — [illegible] اشی خبر بو حیرت [illegible] تار

ناگاه ص تقدیر پادشای جبار — [illegible] صحرا دیار دار دیار

و دور مانی دنیاش [illegible] طلاز — والشی شکین میو مدار

والی [illegible]

والی حصل یا دان وقراغ شار — زندان طبل شیش هزار بوزکار

مردمان سشه تمان ودیار — علاقی پوش دین غای برار

بیان کرد بسکین وکردن جهار — شیون کفت به نام صغاروکار

پادشاه هوش کن سرنگون — خلطان بی تمام بزدی خاکون

جه یانه پاش زایله با برزه — مردمان خیزان تمام مزدی لرزه

وکیلان جرعه ماتم کردن نوش — چاوشان دورباش کردن فراموش

ده شان روز شیون بانه کار — آرام شان نبی شه شهریار

فرما چاوشان جارکیشو یک سر — سپا جا ضربان نه پیرون در

فردا جو دیدا که مدو اکبر — مشون بی قصاص فرزند دلبر

اوروتدارک کردشان لشکر — سحر مدوان مرآمان دبر

شلی سپداقان شیلی کرد دیا — روان بادورم تمامی سپاه

وادی بوادی قطع منازل — یاوان آو جز بر سپا مقابل

دوزه شهر بست کردن حصاری — ماهاو پیرون اسلا دیاری

برز یاجه بشت صدای لامان — جه سام هیبت سپای پاشان

تمام اصل شار حصاری کردن — نه غم بخانه جم هر یک سر بردن

تا صبح صادق کس نشی بخاو — جه هر س چه م سواران وزو

وقتی روشن بی بنور آفتاب — هور زران دیا بام و باب

سوار بین وزین چابک سواران — شیان و راندرون راهی بین روان

دراد و رشان کرشان او میان — روکه ران وشار کرد سپاهیان

زلزله پر شور روی آخر زمان — ظاهر بانه بین کرد شار و اعیان

غارت بی ابواب امیر و عیان — کرش وه و سکیر حمله درزمان

طایفه امیر نژاد و بکر — نکوهه بازار کرشان و سکر

بیع و قتل عام با جه دلیشان — دیاری نمند جه لطفه ایشان

هر چه اعدا بی کش یاسران سر — واحدی نمند دیار البشر

طلب کرد تا جدین شاه تیز نظر — عفو با چکو شیران سرور

تمام خلعت کرد شای فریدون فر — منعم بین تمام جه اسباب زر

طلب کرد اعیان رعایا و درویش — روکرد نه احضار پادشا بویش

بلان و آگاه مخبر بان جه کار — بخاطر جمعی بگیران قرار

زنانان هر دار بانان بسیل بنا

فرمان بردار بان جه لیل مهار — تاج دین و امیرها دارم قرار

هرکس مخالف امرش بکرو — باید که سزای جهنم ورو

فرمان بردار بان جه تر نادر پیر — تاج الدین قبول کرمان و امیر

سر اطاعت ورە آوردن — سر و جان بحکم تاجدین سپردن

برسم آداب وروه شاهان — داب طبیعت و دلش کرد عیان

مسکین نواز بر تمامی عادل — فکر عادلی نکری باطل

موعد یک ماه پاشا کرت قرار — هور بیزار ما ماوا و دیار

یارب بعزت بخشی میرزا — جه یوم المحشر وقت جزا

گنه باران بخشی گنام — بطه ها و یاسین بوره کلام

هزاران درود و هزاران سلام

بر محمد علیه السلام

از جمله فرزندی [illegible]

در باب دانستن مکتوبات هندسه تحریر شد تا که اطفال بیاموزند
و استخراج آن بدانند که چه سان می‌شود و چه گونه کسری آید از آن
عمل کند و چون آموختن هندسه کرد باید آن را در وقت خواندن
مشق نماید آن قدر تحریرات هندسه جات را مشق کند تا تمامی
مکتوبات کتاب سو در حفظ نماید که از بر بنویسد چون تحریرات
آن را از بر در آموخت و تمامی دانسته جات بهای دیگر را از و
استخراج خواهد جست اما بی آموزیدن آن تقریر تعلیم نخواهد شد والسلام
اما [illegible] از مشق کردن آن نهاد باید که هندسه سو بنویسد و بیاموزد و
هر وقت احاد و عشرات مات را آموخت آن وقت بر الف عمل کند
چون آن را تمام نمود بر احاد الف و بر عشرات الف و بر مات الف
عمل کند چون آن را با تمام رسانید بر الف الف ابتدا کند تا تمامی بیاموزد للدعا

یک ۱ دو ۲ سه ۳ چهار ٤ پنج ۵ شش ٦ هفت ۷ هشت ۸
نه ۹ ده ۱۰ یازده ۱۱ دوازده ۱۲ سیزده ۱۳ چهارده ۱٤ پانزده ۱۵ شانزده ۱٦
هفده ۱۷ هژده ۱۸ نوزده ۱۹ بیست ۲۰ بیست و یک ۲۱ بیست و دو ۲۲

سەرچاوەکان

١. ئەحمەدێ خانیێ نەمر، سادق بەهادین ئامێدی، گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد، ژمارە ٢، بەشی یەکەم، بەغدا ١٩٧٤.
٢. اسماعیل شمس، فولکلور و تاریخ کرد، نشر: مجمع ذخائر اسلامی، ٢٠١٥ ایران-قم.
٣. سەنگەر قادر شێخ محەمەد، بنیاتی گێڕانەوە لە داستانی (مەم و زین) ی ئەحمەدی خانی و ڕۆمانی (شاری مۆسیقارە سپییەکان) بیەختیار عەلیدا ، دەزگای توێژینەوەو بڵاوکردنەوەی موکریانی، چاپخانەی خانی لە دهۆک ٢٠٠٩.
٤. قادر فەتاحی قازی، سێ بەیتی فۆلکلۆریک «مەم و زین، خەج و سیامەند، ئەحمەدی شەنگ»، دەزگای چاپ و بڵاوکراوەی ئاراس -ژمارە ٩١٣، هەولێر ٢٠٠٩.
٥. ئەحمەدێ خانی، مەم و زین، دانەیا عەزیزێ کوڕێ شێرباریێ مامزێدی ئەوا ل سالا ١١٦٥ کۆچی هاتییە نڤیسین، بەرهەڤکرن: تەحسین ئیبراهیم دوسکی، دهۆک: سپیرێز، ٢٠٠٨.
٦. احمد خانی، مم و زین، استانبول: نجم استقبال مطبعەسی، ١٩١٩.
٧. داود مراد خەتاری، مەم و زین (سێ ڤەرسیون ژ دەڤەرێن ئێزیدیان)، ئەنستیتویا کەلەپووری کوردی، چاپخانەی کارۆ ،سلێمانی ٢٠١١.
٨. تأریخ الاساطیر، کارین أرمسترونغ، ترجمة د. وجیة قانصو, ط١ ٢٠٠٨م،دار العربیة للعلوم ناشرون،بیروت.
٩. شانامەی کوردی، بێهرووز چەمەن ئارا، جاپەمەنی مانگ، ٢٠١٦.
١٠. اسطوره و واقعیت ، میرچا الیاده، ت.مانی صالحی علامە، بنگاه ترجمه و نشر کتاب پارسه، تهران ١٣٩٣.
١١. نامق هەورامی، هەورامی زمانی ئایینی یارسان، بەڕێوەبەرایەتی چاپ و بڵاوکردنەوەی سلێمانی، چاپخانەی دەریا، سلێمانی ٢٠١٣.
١٢. تأریخ الاساطیر، کارین أرمسترونغ، ترجمة د. وجیة قانصو, ط١ ٢٠٠٨م،دار العربیة للعلوم ناشرون،بیروت.
١٣. ڕەووف مەحمـوود پـوور، جەژنێک بۆ پیر بنەمایەک بۆ ئوستوورەی کاردی، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، ٢٠١٢هەولێر.
١٤. حسن نعمة، میثولوجیا و اساطیر الشعوب القدیمة ، دار الفکر اللبناني-بیروت .
١٥. شروین وکیلی، اسطوره ی آفرینش بابلی، نشر علم ١٣٩٣ تهران.
١٦. طه باقر، مقدمة في تاریخ الحظارات القدیمة، ج١. بغداد ١٩٧٣.

١٧. دكتـور فاضـل عبدالواحـد علـي، عشـتار ماسـاة تمـوز، دار الشـؤون الثقافيـة، بغـداد طبعـة ثانيـة عـام ١٩٨٦.
١٨. لغـز عشـتار الالوهـة المؤنثـة واصـل الديـن والاسـطورة، فـراس السـواح، ط. الثامنـة، ٢٠٠٢، دار علاءالديـن، سورية-دمشـق.
١٩. عيسـى نجفـى- سـحر يوسـفى- زهـرا رسـتمى، بررسـى جنبەهـاى پيونـد سـياوش بـا آييـن مهـرى، فصـل نامـه متـن شناسـى ادب فارسـى، شـماره سـوم، سـال ١٣٩٧.
٢٠. پلوتارک،حيـات مـردان نامـى، جلـد سـوم، ترجمـه رضـا مشـايخى، شـركت انتشـارات علمـى و فرهنگـى، چـاپ سـوم.١٣٦٩.
٢١. سياوشان، على حصورى. نشر چشمه، تهران ١٣٨٤. فصل درآمد.
٢٢. فريـا اسـتارک، سـفرنامه المـوت و لرسـتان و ايـلام، ترجمـه علـى محمـد سـاكى، انتشـارات علمـى: تهـران١٣٦٤
٢٣. حمدالله نوروزى ،«بررسى تطبيقى مشتركات آيين سنتى چمر در ايلام و نمايش تراژدى در يونان» فرهنگ ايلام، بهار و تابستان ١٣٩٠، شماره ٣٠ و ٣١.
٢٤. على حصوري ، سياوشان، نشر چشمه: ١٣٧٨تهران.
٢٥. الألسـنية التوليديـة والتحويليـة وقواعـد اللغـة العربيـة «النظريـة الألسـنية»، الدكتـور ميشـال زكريـا ، المؤسسـة الجامعيـة للدراسـات والنشـر والتوزيـع ، ط١ - ١٩٨٢ .
٢٦. خليـل أحمـد عمايـرة، فـي نحـو اللغـة وتراكيبهـا، منهـج وتطبيـق ، عالـم المعرفـة، جـدة ، ١٩٨٤م.
٢٧. محمـد محمـد يونـس علـي، وصـف اللغـة العربيـة دلاليـا فـي ضـوء مفهـوم الدلالـة المركزيـة: دراسـة حـول المعنى ومعنى المعنى (طرابلس: منشـورات جامعة الفاتـح، ١٩٩٣.
٢٨. ابن سينا، منطق المشرقيين ،بيروتم دار الحداثة، ١٩٨٢.
٢٩. الشـريف الجرجانـي: التعريفـات. بيـروت: دار الكتـب العلميـة، ١٩٨٨، ص٢٥٧، والمنـاوي: التوقيـف، مصـدر سـابق.
٣٠. ابـن جنـي: الخصائـص، تحقيـق محمـد علـي النجـار، ط٣. القاهـرة: الهيئـة المصريـة العامـة للكتـاب، ١٤٠٦ هـ / ١٩٨٦ م. جـ ١.
٣١. محمـد السـيد علـوان: المجتمـع وقضايـا اللغـة. الإسـكندرية: دار المعرفـة الجامعيـة، ١٩٩٥.
٣٢. ابـن جنـي: الخصائـص، تحقيـق محمـد علـي النجـار، ط٣. القاهـرة: الهيئـة المصريـة العامـة للكتـاب، ١٤٠٦ هـ / ١٩٨٦ م. جـ ١.

٣٣. نعيم علوية، بحوث لسانية بين نحو اللسان ونحو الفكر، المؤسسة الطليعة للدراسات والنشر والتوزيع، ط٢،١٩٨٦ بيروت.

٣٤. علي عبد الواحد وافي: اللغة والمجتمع. ط٤. جدة: شركة مكتبات عكاظ للنشر والتوزيع، ١٤٠٣ هـ - ١٩٨٣ م.

٣٥. محمد حماسة عبد اللطيف: النحو والدلالة. القاهرة: ١٩٨٣.

٣٦. برتيل مالبر، مدخل إلى اللسانيات، ت.السيد عبد الظاهر، القاهرة – مصر، ٢٠١٠م.

٣٧. محمد عبد الشفيع عيسى: نظرية الحصري في القومية العربية: جدلية الإثبات والنفي. (بحث ضمن: ساطع الحصري: ثلاثون عاماً على الرحيل). بيروت: مركز دراسات الوحدة العربية ومعهد البحوث والدراسات العربية بالقاهرة.

٣٨. حبيب‌الله تاباني، وحدت قومي كرد و ماد: منشاء، نژاد و تاريخ تمدن كردستان نشر طسترة، تهران، تاريخ نشر : ١٣٨٠.

٣٩. راهنماي زبان هاي ايراني، جلد اول، انتشارات ققنوس، تهران١٣٨٢.

٤٠. كورش نيكنام،از نوروز تا نوروز، انتشارات فروهر، تهران، بدون سال چاپ.

٤١. فلادیمێر مینۆرسکی، بنچینەکانی کورد و چەند وتارێکی کورد ناسی، و.لەفەرەنسییەوە: د. نەجاتی عەبدوڵڵا، مەکتەبی بیرو هۆشیاری (ی.ن.ک)، سلێمانی ٢٠٠٧.

٤٢. عادل محەمەد پوور، شەبەنگی زوانی کوردی هۆرامی لەگاساکان تا...، چاپخانەی بابان، ٢٠٠٨سلێمانی.

٤٣. کەیۆمەرس نیک ڕەفتار، کەشکۆڵ، ئەنیستیتۆی کەلەپوری کورد، چاپخانەی کەمال- سلێمانی ٢٠١٣ .

٤٤- نامق هەورامی، پەیڕەوکارانی یارسان لە کرمانجی سەروودا، چاپخانەی وەزارەتی رۆشنبیری، ٢٠٠١٣ هەولێر.

٤٥-نامق هەورامی، داستانی شیخی سەنعان بە هەورامی، چاپخانەی شەهاب- هەولێر ٢٠١٨.

٤٦- سعيد عريان، راهنماى كتيبه‌هاى ايرانى ميانه پهلوى- پارتى، انتشارات علمى، تهران، ١٣٩٣.

٤٧- ئەیوب کوێخا رۆستەم، گۆران وەک زمانێکی ئەدەبی، چاپی دووەم، چاپخانەی تەژنە- سلێمانی ٢٠١٩.

نووسەر لە چەند دێڕێکدا

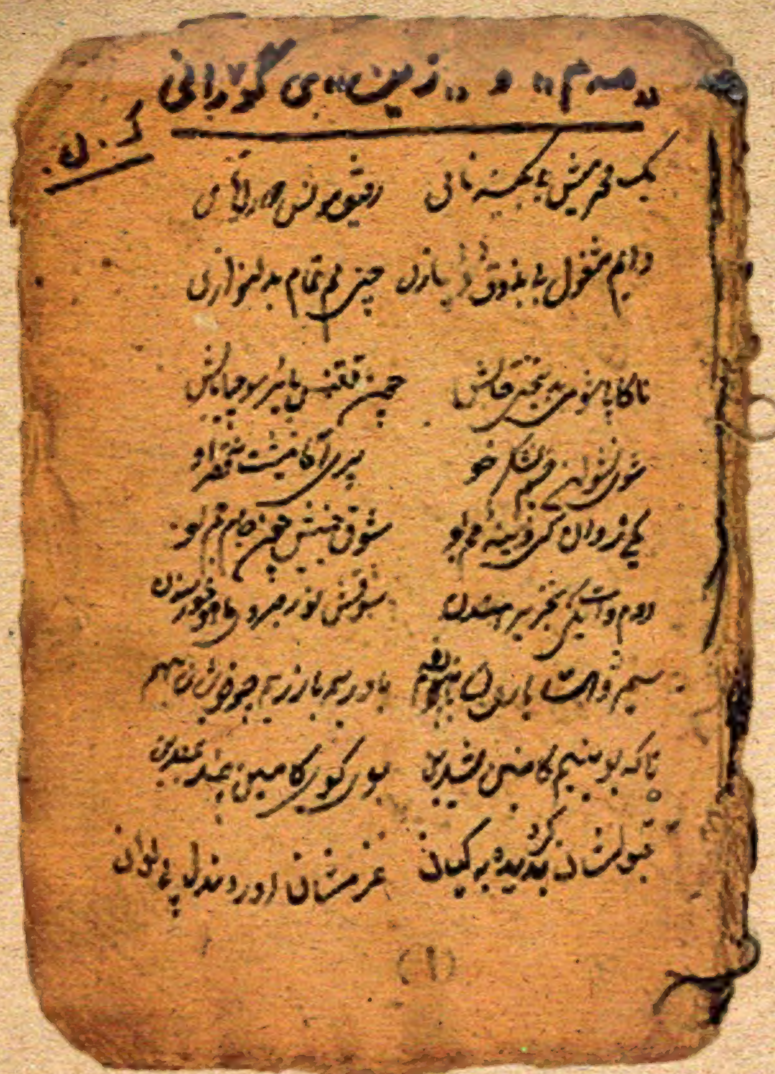
- لە هەورامانی لهۆن لە شارەدێی (تەوێڵێ) لەدایک بوە.
- خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی لە هەڵەبجە خوێندوە.
- ساڵانێک ئاوارەی ئێران بوە.
- بەشێک لە خویندنی ئامادەیی لە ئێران و بەشێکی لە سلێمانی تەواو کردوە.
- لە کۆتایی هەشتاکانی سەدەی رابردوەوە کاری نوسین و رۆژنامەوانی دەکات.
- لە هەشتاکاندا لە ئاوارەییدا لە یەکێک لە ئۆردوگاکانی ئێراندا بە دەس نووس رۆژنامەیەکی دەردەکرد و دواتر بە فۆتۆکۆپی چاپی دەکرد.
- یەکەم بەرهەمی لە گۆڤاری (ئاوێنە) بڵاو کردوەتەوە.
- لەپاش راپەرینی ١٩٩١ وە بەردەواوە بەردەوام کاری راگەیاندنی کردوە لە هەرسێ بەشی (بینراو و بیستراو خویندراو) کردوە.
- لە زۆرێک لە کۆنفرانسە ناوخۆیی و نێودەوڵەتییەکاندا بەشداری کردوە.
- ئەندامی فیدراسیۆنی نێودەوڵەتی رۆژنامەنووسانی جیهانە.
- بە کوردی و عەرەبی و فارسی دەنووسێت.
- یارسان ناس و پسپۆری زمان و کلتوری هەورامان و ئایینە کۆنەکانە.

بەرهەمە نوسراوەکانی:

- هۆرەیەک بۆ کانیەکەی بناری قەڵا......شیعر ١٩٩٥
- شکانی ئاوێنەکان ....شعر ١٩٩٧
- ستران و ئاوازی کوردی(هەورامان) لەگەڵ جەمیلە جەلیل وسەفەر هاواری بە هاوبەشی نوسراوە لە یەریڤان چاپ کراوە ٢٠٠٦
- یەریڤان خەڤەر ددە............ بیرەوەریەکانی ئۆردیخانی جەلیل لەسەر رادیۆی کوردی یەریڤان ٢٠٠٧
- دوای ئەنفال............راپۆرتی رۆژنامەوانی لەسەر ئەنفال ٢٠٠٨
- هەژار لە سنە............کۆی وتارەکانی کۆنگرەی هەژار لە سنە کە ساڵی ٢٠٠٩ سازدرا، ٢٠١٠
- تێکستی ژنان لە دەفتەرەکانی یارساندا..........لێکۆڵینەوە لەسەر قەڵەمی ژن لە ئایینی یارساندا، ٢٠١١

- دارستانی لە شمشاڵ.........شعر، ۲۰۱۲
- پەیڕەوکارانی یارسان لە کرمانجی سەروودا............لێکۆڵینەوە لەسەر ئایینی یارسان ۲۰۱۳
- هەورامی زمانی ئایینی یارسان................. لێکۆڵینەوە لەسەر ئایینی یارسان ۲۰۱۳
- پژگیا.....................شعر بە هەورامی، ۲۰۱۳
- دیرینە شناسی فرهنگ هورامان.....۲۰۱۳ لێکۆڵینەوە بە فارسی
- بێتۆییم کۆتەن سارا.....شیعری هەورامی....۲۰۱۹
- داستانی شێخی سەنعان بە هەورامی....لێکۆڵینەوەو سەرڕاستکردنەوە.. ۲۰۱۸
- ئەو رۆژەی دەبو بمرم..... بیرەوەری لەبارەی کیمیابارانی هەڵەبجە ۲۰۲۰ ، ئەلکترۆنی
- روزی کە می بایست می مردم........ بیرەوەری لەبارەی کیمیابارانی هەڵەبجە بە فارسی ۲۰۲۰ ، ئەلکترۆنی
- مەمو زین بە هەورامی... لێکۆڵینەوە .. ۲۰۲۰

۱۵ کتێبی تری ئامادەی چاپن

MEM Û ZIN

bi Hewramî

Lêkolîn û Serrastkirin

NAMIQ HEWRAMÎ

2020